

JGSR

*Journal of Graduate
Studies Review*

**วารสาร
บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**

ISSN : 3088-1110

ONLINE

ปีที่ 21 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม พ.ศ. 2568

Vol. 21 No. 3 September - December 2025

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

❖ วัตถุประสงค์

๑. เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา
๒. เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาแก่สังคม
๓. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและปรัชญา
๔. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

❖ ที่ปรึกษา (Advisors)

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศ. ดร., ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์

พระพรหมวัชรธีรอาจารย์ (สมจินต์ สมมาปญฺโญ), ศ. ดร.

พระพรหมวัชรวิมลคุณ วิ. (บุญชิต ญาณสํวโร), รศ. ดร.

พระธรรมวชิโรดม (พล อากาศโร), รศ. ดร.

พระธรรมวชิรปัญญาจารย์ (เทียบ สิริธรรมาโณ), รศ. ดร.

พระเทพวัชรสารบัณฑิต (ประสาร จันทสาโร), รศ. ดร.

พระราชวัชรธรรมวาที (วัลลภ โกวิท), รศ. ดร.

พระเมธีวัชรบัณฑิต (हररषषष ढढढढढ), ศ. ดร.

พระเมธีวราญาณ (สายเพชร วชิรเวที), ผศ. ดร.

พระสิทธิวัชรบัณฑิต (สุรศักดิ์ ปจฺจนตเสโน), ผศ. ดร.

ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต

รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล สุขะพรหม

❖ บรรณาธิการ (Chief Editors)

พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิพย์ อาภากร), รศ. ดร.

❖ ผู้ช่วยบรรณาธิการ (Assistant Editors)

นายวิทยา ปานไข่

❖ กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

พระปัญญาวัชรบัณฑิต (สมบุญ วุฑฒิโกโร), รศ. ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
ศาสตราจารย์ พิเศษ ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรหมทา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุฑม์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม อังกูโรหิต	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนีย์ เจนวนิสิข	มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

บรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณากลับกรองบทความ (peer review)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

พระครูโกศลศาสนบัณฑิต (กฤษณะ ตรุโณ), รศ. ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
พระครูปริยัติรัตนคุณบัณฑิต (ไพรัช ฐมมทีโป), รศ. ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
พระมหาพรชัย สิริวิโร, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูศรีสิทธิบัณฑิต (ถวิล กลยาณธมโม) ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาดนัยพัชร์ คมภิรปญโญ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาทวี มหาปญโญ, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Asst. Prof. Dr. Ven. Piyaattana	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภสร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.กฤต ศรียะอาจ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ พรหมเลิศ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงษ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ธานี สุวรรณประทีป	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์พิเศษ ดร.จุฑามาศ วาริแสงทิพย์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงเพชร สมศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แสง นิลนามะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเลิศ โอธสุ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐพล เย็นใจมา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เศษวงศ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ดร.สุภาพรรณ เพิ่มพูล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.อิทธิเทพ ผาตา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.กรรณิการ์ ขาวเงิน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.ไพฑูรย์ อุทัยคาม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส	มหาวิทยาลัยศิลปากร
Prof. Dr. D. Philips Stanley	Naropa University, USA
Prof. Ven. Dr. Khammai	Dhammasami University of Oxford, UK
H.E. Janos Jelen	Dharma Gate Buddhist College, Hungary
พระราชวินัยวรเมธี (สายรุ้ง อินทวโร), ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ (มณวินทร์ ปุริสตัดโม), ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.มานพ นักการเรือน	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พิมพวง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.สยาม ราชวัตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.รัตน์ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรโชติ เกิดแก้ว	มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ บังเพลิง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุตดาสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดโชพล เหมนาไลย	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คนอง ปาลิภัทรางกูร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ยอดทอง	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราโมทย์ ยอดแก้ว	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรียา รินรัตนาก	มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรณีย์ สายสร	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บารมี อริยะเลิศเมตตา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรรัตน์ แสงแก้ว	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐริยา คำยัง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนันภรณ์ อารีกุล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญรัตน์ เหมนาไลย	มหาวิทยาลัยบูรพา
อาจารย์ ดร.สวัสดิ์ อโณทัย	มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
อาจารย์ ดร.พุทธิธาดา เดชพิทักษ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
อาจารย์ ดร.รุ่งนิภา เหลียง	มหาวิทยาลัยบูรพา
อาจารย์ ดร.จุฬารัตน์ วิชานาติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
อาจารย์ ดร.พิชญนันต์ พงษ์ไพบูลย์	มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
อาจารย์ ดร.สุรัชย์ พุดชู	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.ภัทธิดา แรงทน	ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

หัวหน้ากองการจัดการ (Head Coordination and Management)

พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม	เลขานุการสำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
-----------------------	--------------------------------------

กองการจัดการ (Coordination and Management)

พระอุทิศ อาสภจิตโต, ดร.	นักจัดการงานทั่วไป
นายสังวร อ่อนสนิท	นักจัดการงานทั่วไป
นายภพภพ เทพธานี	นักจัดการงานทั่วไป
ดร.จันทร์ธรรม อินทรีเกิด	นักจัดการงานทั่วไป
นางสาวณัฏฐา ฐาปโฬาร	นักจัดการงานทั่วไป
นางสาวเจริญรัตน์ เผ่าเสรีพงษ์	นักจัดการงานทั่วไป
นายณัฐชนน บุษยพิทักษ์	นักจัดการงานทั่วไป

❖ ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

๑. บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา ปรัชญา ที่มีเนื้อหาการศึกษาเชิงประยุกต์หรือบูรณาการเข้ากับศาสตร์สาขาอื่นๆ

๒. บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจัยหรือเสนอแนวคิดใหม่ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือปรัชญา

๓. บทวิจารณ์หนังสือ (book review) เป็นบทความที่วิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาสาระคุณค่า และ คุณูปการของหนังสือ บทความ หรือผลงานด้านศิลปะ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือปรัชญา เช่น นิทรรศการ ทัศนศิลป์ และการสร้างละครหรือดนตรีโดยใช้หลักวิชาการและดุลยพินิจอันเหมาะสม ซึ่งบทวิจารณ์นี้ ไม่จำเป็นต้องผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ

❖ กระบวนการประเมินคุณภาพวารสาร

วารสารมีกระบวนการประเมินคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนตีพิมพ์ โดยบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ใน วารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย ๓ ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) ทั้งนี้บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกหน่วยงานที่ จัดทำวารสาร ส่วนบทความจากผู้นิพนธ์ภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน หรือนอก หน่วยงานที่จัดทำวารสารที่มีความเชี่ยวชาญในสาขา และไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์

❖ วิธีการพิจารณาบทความ

๑. บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น

๒. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อ ตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของ วารสาร

๓. บทความที่ได้รับการเผยแพร่ จะได้พิจารณาลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย ๓ ท่าน ต่อบทความ ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blinded)

๔. บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ส่วนบทความจาก ภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

❖ กำหนดการเวลาเผยแพร่

วารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ กำหนดเวลาการออกวารสาร ปีละ ๓ ฉบับ คือ

ฉบับที่ ๑	มกราคม – เมษายน
	เผยแพร่ ๓๐ เมษายน ปิดรับบทความ ๓๑ มีนาคม
ฉบับที่ ๒	พฤษภาคม – สิงหาคม
	เผยแพร่ ๓๑ สิงหาคม ปิดรับบทความ ๓๑ กรกฎาคม
ฉบับที่ ๓	กันยายน – ธันวาคม
	เผยแพร่ ๓๑ ธันวาคม ปิดรับบทความ ๓๐ พฤศจิกายน

หากส่งภายหลังกำหนดจะได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ในฉบับถัดไป

❖ บันทึกข้อมูลและพิสูจน์อักษร : นายวิทยา ปานไข่ นายภพภพ เทพธานี

❖ ออกแบบปก : นายวิทยา ปานไข่

❖ เจ้าของ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

❖ สำนักงาน :

กองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ห้อง B๔๐๐ ชั้น ๔
อาคารเรียนรวม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถนนพหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่
๕๕ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รหัสไปรษณีย์ ๑๓๑๗๐

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JGSR>, E-mail : wittayapankhai@gmail.com

เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๗ ๑๙๙ ๙๙๘๑

บรรณาธิการแถลง

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ เป็นวารสารในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดำเนินการเพื่อส่งเสริมเผยแพร่ และเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ทางวิชาการด้านศิลปศาสตร์มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยนิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ปีละ ๓ ฉบับ คือ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม - เดือนเมษายน ฉบับที่ ๒ เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม และฉบับที่ ๓ กันยายน - เดือนธันวาคม ของทุกปี

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาและสาระของบทความทั้งหมดในฉบับนี้จะให้ประโยชน์แก่ผู้อื่นทั้งในด้านองค์ความรู้และโลกทัศน์ที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ตามที่ผู้เขียนแต่ละท่านได้ศึกษาค้นพบไม่มากก็น้อย และหากท่านประสงค์จะสมัครสมาชิกหรือเขียนบทความส่งมาเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ สามารถติดต่อได้ตามรายละเอียดที่อยู่ท้ายเล่มของวารสาร ท้ายที่สุดนี้ กองบรรณาธิการต้องขอขอบคุณสมาชิกวารสารทุกท่านที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีเสมอมาไว้เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.)

บรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

สารบัญ

บรรณาธิการแถลง	(ก)
สารบัญ	(ข)
ภาค ๑ บทความวิจัยและบทความวิชาการ	

- ❖ แนวทางการปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน
Guidelines for Following the Middle way to Solve Current Environmental Problems
พระมหาอดิศักดิ์ อคฺคธโร (กิตฺโธสง)
Phramaha Adisak Aggathiro (Kitthaisong)
กนกอร ก้านน้อย
Kanok-orn Kanno
๑
- ❖ วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้
Pedagogical Approaches to Foster Students' Thinking
in John Dewey's Philosophy of Education พระปกรณ์ สมาจาโร (นุชม่วง)
พระมหาวิญญูธรณ์ ศรีขู้ย
Pramaha Waruntorn Srikhuy
๑๓
- ❖ พุทธวิธีการส่งเสริมสุขภาพจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในเขตสาทรกรุงเทพมหานคร
A Buddhist Approach for Health Promotion Through Food Consumption of
Elderly in Sathorn District Bangkok
อัจฉรา ถิ่นะวัต
Atchara Leenawat
๒๔

- ❖ พุทธวิธีการจัดการอารมณ์สำหรับป้องกันความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษา
ในพื้นที่เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
Buddhist Methods for Managing Emotion for P Violence of Teachers and
Educational Personnel in Dusit District, Bangkok
ณัฐวุฒิ วากะดวน
Nuttawut Wakadoun ๓๒
- ❖ แนวทางอริยปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
The Path of Ariyapaṭipadā to Being Heir to the Dhamma
in Theravāda Buddhist scriptures
พระมหาทรงชัย วิชยเภาวี (ศิริ)
Phramaha Songchai Vijayabherī (Siri)
พระปัญญาวัชรบัณฑิต
Phra Paññāvajrapuṇḍit
พระมหาอดิเดช สติวโร
Phramaha Adidej Sativaro ๔๘
- ❖ การวิเคราะห์ผลแห่งการรับรู้อายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท
An Analysis of the Consequences of Esnsory Perception
on According to Principle of Paticcasamuppada
พระมหาแพน วิสุทโธ (คงสาเลี)
Phramaha Phaen Visuddho (Khongsalee) ๖๑

- ❖ ผลการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐาน (Project Based Learning)
ประเภทสำรวจที่มีต่อความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดราชบูรณะ
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
The Effects of Project Based Learning on Survey Type Affecting
Preschool Children's Language Abilities, Watratchaburana School,
Phra Nakhon District, Bangkok.
อรอนงค์ อินทะเรืองศรี
Onanong Intharuangsorn
ดารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์
Dararat UthaiPAYUCK
ศุภวรรณ เล็กวิไล
Supawan Lekvilai ๗๘

- ❖ การศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา
The Analytical Study of Virtues from Jataka in Buddhist Scriptures
จิราวรรณ สิงขรวัฒน์
Jirawan Singkornwat ๘๘

- ❖ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแดนอัสจรรย์แห่งธรรมวัดชลประทานรังสฤษดิ์
พระอารามหลวง อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
Model of Propagation of Buddhism in Spiritual Complex Wat Chonlapratan
Rangsarit, Royal Monastery, Pakkret District Nonthaburi Province
พระครูปลัดบุญฤทธิ์ จิตเมธโส (เพชรถึง)
Phrakhrupalad Boonyarit Tithamayto (Petthuang) ๑๐๒

- ❖ ปัจจัยพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย
Buddhist Psychological Factors Related to the Mental Health
Among Thai Country Singers
ปิยะดา บุญมี
Piyada Boonmee ๑๑๖

- ❖ รูปแบบการฝึกสมาธิสำหรับผู้ฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยา
สำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน

A Model for Meditation Training for Beginner Practitioners Based
on Buddhist Psychology for Working Adults

พระพิชิต มหาวีโร (ตะวงษา)

Pra Pichit Mahaveero (Tawongsa)

พระครูปฐมภวนาจารย์ วิ.

Phrakru Patum Bhavana Charn Vi.

๑๒๘

- ❖ แนวทางการเสริมสร้างกัลยาณมิตรตามหลักทิศ ๖ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น
ในจังหวัดสิงห์บุรี

Guidelines for strengthening true friends based on The six
Directions for Middle school students in Singburi

จุไรวรรณ บัวเพ็ง

Juraiwan Buapeng

ปัทมัญญา สิงห์สุนัย

Patinya Singsunee

๑๔๒

- ❖ การวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงาน
ของบุคลากร สังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
An Analysis of the Four Iddhipāda Principles in Enhancing the Work
Potential of Personnel at the Graduate School,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

เจริญรัตน์ เผ่าเสรีพงษ์

Charoenrattana Paosereepong

กฤตีกาวลัย หิรัญสี

Kritikavalai Hirunsi

๑๕๔

- ❖ พุทธวิธีการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนย่านเจริญกรุงแขวงยานนาวา
เขตสาทร กรุงเทพมหานคร
buddhist methods for conducting creative business in charoenkrung,
yan nawa subdistrict, sathon district, Bangkok.
จารุวรรณ สิงขรวัฒน์
Jaruwan Singkornwat
กนกอร ก้านน้อย
Kanok-orn Kanno
๑๖๙

- ❖ ผลของการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพร เพื่อสุขภาพ
ที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยโรงเรียนวัดลานนาบุญ
(น้อม หงสะเดชอุบลัมภ์) จังหวัดนนทบุรี
The Effects of Inquiry-Based Learning on Herbal Drinks
for Health on Problem-Solving Ability of Early Childhood Students,
Watlannaboon (Nom Hongsadech Uppatham) School, Nonthaburi Province.
ปรังค์ศิริ จันหอม
Prangsiri Junhom
๑๘๒

- ❖ การสร้างและการใช้รรถและพยัญชนะตามหลักบาลีไวยากรณ์
Construction and Application of Meaning (Attha) and Expression (Vyanjana)
According to Pali Grammatical
พระมหาจิตรวัดนา จารุธมโม (เสนอบ)
Phramaha Jitwattana sanob
พระมหานุกูล อภิปัญโญ (อริยธรรมวัฒนา)
Phramaha Nugoon Ariyadhammawattana
๑๙๑

- ❖ การยกระดับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์
จังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ
Enhancing the Management Process of Monastic Affairs in the Ecclesiastical
Administrative Region of Chiang Rai Province through Buddhist Integration.
พระครูสุธีวรกิจ (ศักดิ์ วิสารโท)
Phrakhru Sutheworakit (Sakda Wisakto)
พระครูกิตติวีรวัตร เขมปญโญ
Phrakhru Kittiwirawut Khempanyo
๒๐๑

- ❖ รูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย
เชิงพุทธบูรณาการ
Broadcasting Format of The Chiang Rai Buddhist Radio Station
For Integrated Buddhism
พระมหาณรงค์ วิจิตรธรรมโม (เพิ่มกลาง)
Phramaha Narong vilittadhammo (Phoemklang)
พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ/แก้วเปียง)
PhraKhruwimonsinlapakit (RuangrithDhanapanno/Kaewpiang) ๒๑๕
- ❖ รูปแบบการรักษาศีลกับการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบัน
The Practice of Moral Precepts and Maintaining a Balanced Life
for the New Generation in Modern Society
พิมพ์ณารา เมฆะวิภาต
Pimnara Meghavibhata
กุสุมา เมฆะวิภาต
Kusuma Meghavibhata ๒๓๑
- ❖ ผลของการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตนที่มีต่อความสามารถ
ในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดพระเชตุพน เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
The Effects of Outdoor Play Activities Using Thai Hermit Exercise
on Preschool Children's Use of Gross Motor Abilities,
Watphrachetuphon School, Phra Nakhon District, Bangkok.
ปราณี คุณศรี
Pranee Koonsri ๒๔๕

แนวทางการปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

Guidelines for Following the Middle way to Solve Current Environmental Problems

พระมหาอดิศักดิ์ อดิทธิโร (กิตไธสง)

Phramaha Adisak Aggathiro (Kitthaisong)^๑

กนกอร ก้านน้อย

Kanok-orn Kanno^๒

Received: July 26, 2025

Revised: August 16, 2025

Accepted: September 2, 2025

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันของประเทศไทย (๒) เพื่อศึกษาคำสอนมัชฌิมาปฏิปทาในพระพุทธศาสนา และ (๓) เพื่อเสนอแนวทางการปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร มีการสัมภาษณ์ วิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอในลักษณะการพรรณนา

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ๑) สภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันของประเทศไทย มี ๓ ปัญหา คือ (๑) สภาพปัญหาการลักลอบเผาป่า (๒) สภาพปัญหาการตัดต้นไม้ทำลายป่า และ (๓) สภาพปัญหามลพิษทางอากาศ ซึ่งปัญหาดังกล่าวเกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์ที่ขาดความระมัดระวังและขาดความรับผิดชอบ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ๒) หลักธรรมและคำสอนมัชฌิมาปฏิปทาในพระพุทธศาสนา คือ ทางสายกลาง เรียกว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ และ ๓) แนวทางการปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน มี ๓ แนวทาง ดังนี้ ๑) แนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ ได้แก่ (๑) การสร้างความเข้าใจต่อตนเองและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง (๒) การส่งเสริมความคิดค้นหาสาเหตุของปัญหา คิดหาแนวทางการปฏิบัติและการแก้ไขปัญหาอย่างถูกวิธี ๒) แนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ได้แก่ (๑) การสื่อสารและการกำหนดนโยบายที่ถูกต้องเพื่อสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมหวังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในทางที่ดีขึ้น (๒) การปฏิบัติงานเพื่อส่งเสริมการ

^๑ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: kitthaisong2542@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๕ ๓ ๒ ๔ ๓ ๖ ๘ ๓ Master of Buddhism Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^๒ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (Assumption University) Email: kanokornknn@au.edu เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๗๕๑๙๓๓๙๒

ป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม (๓) การประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมและไม่ทำลายธรรมชาติ และ ๓) แนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยสัมมาวาจา สัมมาสีล และสัมมาสมาธิ ได้แก่ (๑) การสร้างความพยายามที่เน้นการควบคุมพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อสิ่งแวดล้อม การสนับสนุนส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม (๒) การสร้างความตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และ (๓) การสร้างพื้นฐานของจิตใจที่มั่นคงมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้สำเร็จอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : แนวทางการปฏิบัติ, มัชฌิมาปฏิปทา, สิ่งแวดล้อม

Abstract

This research article has 3 objectives as follows: 1). to study the current environmental problem in Thailand; 2). to study about the Middle Way in Buddhism and 3). to propose a guideline for practicing the Middle Way to solve current environmental problem. This thesis research is qualitative method through documents, and interviews in order to analyze problems and to demonstrate in descriptive research.

The research results found that 1) the current environmental problems in Thailand are the problems of illegal forest burning, the problems of deforestation and the problems of air pollution. 2) The teachings of the Middle Way in Buddhism are the Middle Path, called the Noble Eightfold Path, which consists of right view, right thought, right speech, right action, right livelihood, right effort, right mindfulness and right concentration. 3) There are guidelines in solving such environmental problems under the Middle Way, as follows: (1) guideline on problem-solving by Right View and Right Thought, aiming at disseminating knowledge on environment and exploring causes and solutions; (2) guideline on problem-solving by Right Speech, Right Action, and Right Livelihood, through right communication and policy in order to build awareness on environmental problems and making a living without damage to nature; and (3) guideline on problem-solving by Right Effort, Right Mindfulness, and Right Concentration, aiming at controlling negative behavior impacting on environment, encouraging the conservation and preservation of environment, and including establishing strong mind in solving problem for sustainable environment.

Keywords: Guidelines, Middle Way, Environment

๑. บทนำ

ปัจจุบันนี้ โลกของเราเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่มนุษย์ได้เข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อมก็เริ่มขยายตัวขึ้นและส่งผลกระทบเป็นวงกว้าง โดยเฉพาะประเทศไทยปัญหาไฟป่าอันเป็นสาเหตุหลักของการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ไทยและมีแนวโน้มที่จะรุนแรงเพิ่มขึ้น ปัญหาภัยแล้งอันมีผลมาจากภาวะการ

แปรปรวนของสภาพภูมิอากาศและปริมาณน้ำที่กักเก็บได้ลดลง^๓ รวมไปถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของโลก ปัญหามลพิษทางอากาศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฝุ่นละอองขนาดเล็กไม่เกิน ๒.๕ ไมครอน ที่ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการเผาไหม้ เช่น การเผาขยะ ไอเสียจากรถยนต์ รวมไปถึงการปล่อยก๊าซเสียในภาคอุตสาหกรรม^๔ ดังนั้น ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่ดี ล้วนเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชารชนและทุกสรรพสิ่งในโลก แม้ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา สิ่งแวดล้อมที่ดีก็มีส่วนสำคัญตั้งแต่ก่อนตรัสรู้ ดังปรากฏพระพุทธพจน์ที่ตรัสกับการทวาชะว่า “ภูมิประเทศเป็นที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่า น้ำไหลตื้นเขินใจมีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีท่อน้ำสะอาดดี น้ำรื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบเหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร เราจึงนั่ง ณ ที่นั่นด้วยคิดว่า ที่นี่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร”^๕ พระพุทธพจน์ดังกล่าวมานั้น เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่ดีซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการบำเพ็ญเพียรจนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้กระทั่งวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนาแล้วคือวัดพระเวฬุวันที่พระเจ้าพิมพิสารทรงสร้างถวาย^๖ ให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ก็เป็นสวนป่าไผ่ซึ่ง เหมาะต่อการบำเพ็ญภาวนาทางจิตใจแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ยุคเริ่มต้น

ดังนั้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมานั้น ทำให้เกิดแนวคิดในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเช่น การใช้เทคโนโลยีทางเลือกที่ออกแบบมาเพื่อใช้ทรัพยากรและพลังงานอย่างประหยัด การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานกระแสน้ำ พลังงานลมเป็นพลังงานหมุนเวียน การพัฒนาสินค้าและบริการประเภทที่เมื่อใช้แล้วนำกลับมาแปรรูปใช้ใหม่ได้โดยไม่ทิ้งให้เป็นปัญหามลภาวะ รวมไปถึงแนวคิดจริยธรรมในด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนปัจจุบันที่รู้สึกรับผิดชอบช่วยกันอนุรักษ์ดูแลให้คนรุ่นหลังได้เข้าถึงทรัพยากรที่จะช่วยให้ดำรงชีพออยู่ได้อย่างเพียงพอ^๗ ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า หากนำหลักมัชฌิมาปฏิปทาที่มุ่งแก้ไขปัญหายภายในจิตใจของมนุษย์ซึ่งเป็นสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมมาใช้เป็นแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหามลพิษในปัจจุบันจะส่งผลดีและเป็นการแก้ไขปัญหามลพิษได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อแก้ปัญหามลพิษในปัจจุบัน” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ คือ

๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันของประเทศไทย

^๓ “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐)”, ราชกิจจานุเบกษา ๑๓๙ (พฤศจิกายน ๒๕๖๕): ๑๒.

^๔ “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐)”, ราชกิจจานุเบกษา ๑๓๙ (พฤศจิกายน ๒๕๖๕):

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๗๗/๖๐๔.

^๖ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑.

^๗ วิทยากร เชียงกุล, สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศสังคมที่ทุกคนควรรู้, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์แสงดาว จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๘๕.

๒) เพื่อศึกษาคำสอนมัชฌิมาปฏิปทาในพระพุทธศาสนา

๓) เพื่อเสนอแนวทางการปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๓ ตำรา หนังสือ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ โดยจะนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาความ (Descriptive)

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบ ๓ วัตถุประสงค์ ดังนี้

๑) สภาพปัญหาของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนี้ มีดังนี้ (๑) สภาพปัญหาการลักลอบเผาป่า นับว่าเป็นภัยคุกคามที่ร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมไทย การสูญเสียป่าไม้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณภาพชีวิตของผู้นคน สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่มาจากพฤติกรรมของมนุษย์ที่ขาดความระมัดระวังและความรับผิดชอบ และหวังที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ มีสาเหตุหลัก คือ เผาป่าเพื่อล่าสัตว์ เผาป่าเพื่อให้เกิดเกิด เผาป่าเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูก เผาเพื่อทำพื้นที่เพาะปลูกที่รกร้าง และเผาวัชพืชและซังข้าวโพด (๒) สภาพปัญหาการตัดต้นไม้ทำลายป่า เป็นภัยที่ส่งผลกระทบต่อชีวภาพและความสมดุลของระบบนิเวศ การกระทำดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของดิน การสูญเสียแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า การลักลอบตัดไม้มีค่า เช่น ต้นพะยูง และการบุกรุกป่าเพื่อเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่รัฐที่ประพฤติดุจริต และ (๓) สภาพปัญหามลพิษทางอากาศ คือการเกิดฝุ่นละออง โมเลกุลชีวภาพ หรือ วัตถุอันตรายชนิดอื่น ๆ ในชั้นบรรยากาศของโลก สาเหตุที่สำคัญที่สุดของปัญหานี้คือการเผาในที่เปิดโล่งหรือพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูก เป็นวิธีการที่ง่ายและรวดเร็ว จึงทำให้เกษตรกรนิยมใช้วิธีนี้ ทำให้มลพิษทางอากาศทวีความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนอย่างรวดเร็วและรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบทางเดินหายใจ

๒) คำสอนมัชฌิมาปฏิปทาในพระพุทธศาสนา มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง ข้อปฏิบัติทางสายกลาง วิธีการที่ถูกต้องที่จะทำให้บรรลุผลสำเร็จถึงจุดหมาย เรียกอีกว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) สัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีวิตชอบ) สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และ สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) มัชฌิมาปฏิปทาจึงเป็นทางดำเนินชีวิตด้วยปัญญา และก่อให้เกิดคุณค่าแก่ชีวิตอย่างแท้จริง และมัชฌิมาปฏิปทามีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นหลักแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในฐานะเป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้ถึงความดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง เป็นเครื่องสร้างความเป็นสมณะ หมายถึง พระอริยบุคคลหรือผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพระอริยบุคคล ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ เป็นเครื่องดำรงพรหมจรรย์ ซึ่งครอบคลุมระบบการดำเนินชีวิตทั้งหมดตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา คือ การศึกษาและปฏิบัติให้มากยิ่งขึ้นถูกต้องและสม่ำเสมอ เป็นเครื่องรองรับจิต คือ

อริยมรรคมีองค์ ๘ เพราะจิตก็จะตั้งมั่นและสงบ เปรียบเสมือนหม้อที่มีฐานรองรับ ย่อมตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นจิตที่ ได้รับการคุ้มครองแล้วย่อมนำสุขมาให้ ดังนั้น บุคคลผู้ดำเนินตามมัชฌิมาปฏิปทาอันเป็นทางดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ย่อมไปสู่จุดหมายได้ และมีชีวิตที่มีคุณค่าอย่างแท้จริง เหมือนกับรัตนะซึ่งเป็นสิ่งมีค่าและหาได้ยาก

๓) แนวทางการแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมต้องบูรณาการหลักวิชาการร่วมกับหลักธรรมที่นำมาสนับสนุน ส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ หลักอริยสัจ ๔ โภชเน มัตตัญญูตา อิทธิบาท ๔ ความกตัญญู และ หลักอนัตตา เพื่อให้การปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทาประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติต้องดำเนินการ (๑) หลักสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ คือ การสร้างความเข้าใจต่อตนเองและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมองทุกสิ่งทุกอย่างว่าเกื้อกูลซึ่งกัน และกัน เป็นการแสดงออกถึงความเมตตาและการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ย่อมเป็นแนวทางในการทำให้บุคคลมีความเห็นที่ ถูกต้องนำไปสู่การแก้ไขปัญหและไม่ก่อปัญหา และการส่งเสริมความคิดค้นหาสาเหตุของปัญหาและคิดหาแนว ทางการปฏิบัติโดยชี้ให้เห็นว่าต้องรู้ผิดรู้โทษรู้ประโยชน์ด้วยการอบรมเสริมความรู้ การศึกษาดูงาน การหาแรงบันดาลใจ ทำให้เกิดความรู้ในสาเหตุของปัญหาและการแก้ไขปัญหได้อย่างถูกวิธี (๒) แนวทางการแก้ไขปัญหด้วย สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ คือ การสื่อสารและการกำหนดนโยบายเพื่อสร้างความตระหนักรู้ เกี่ยวกับปัญหาสีงแวดล้อมในปัจจุบันหวังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในทางที่ดีขึ้น การประกอบ อาชีพสุจริตที่ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ไม่เบียดเบียน ผู้อื่น และไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การหลีกเลี่ยงการผลิตและบริโภคสินค้าที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และ (๓) แนวทางการแก้ไขปัญหด้วยสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ คือ สร้างความพยายามมุ่งเน้นการ ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาสีงแวดล้อม โดยการระวังและควบคุมพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อม ดำเนินการแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมที่เกิดขึ้นแล้วอย่างจริงจังและการสนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม สร้างความตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมอย่างมีสติ และเห็นถึงผลกระทบของการกระทำของตนเองต่อสิ่งแวดล้อมและการสะท้อนให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อม ต้องเริ่มจากการแก้ไขที่จิตใจของมนุษย์ก่อน จึงจะนำไปสู่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และสร้างพื้นฐานของจิตใจที่มั่นคงใน การแก้ปัญหและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง เพราะความมุ่งมั่นและตั้งใจจะสามารถแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อม ได้สำเร็จอย่างยั่งยืน

๕. อภิปรายผล

การศึกษาสภาพปัญหาของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนี้ พบว่า ผลการศึกษาสภาพปัญหาของสิ่งแวดล้อมใน ปัจจุบันนี้มีปัญหา ๑) สภาพปัญหาการลักลอบเผาป่า ทำให้สูญเสียป่าไม้และส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ความ หลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพชีวิตของผู้คน ซึ่งปัญหาส่วนใหญ่มาจากพฤติกรรมของมนุษย์ที่ขาดความระมัดระวัง และความรับผิดชอบและความคาดหวังที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ มีสาเหตุหลักคือ เผาป่าเพื่อล่าสัตว์ เผา ป่าเพื่อให้เห็ดเกิด เผาป่าเพื่อขยายพื้นที่ป่าเพาะปลูก เผาพื้นที่เพาะปลูกที่รกร้าง เผาวัชพืชและชิงช้าหวอด ๒) สภาพ ปัญหาการตัดต้นไม้ทำลายป่าส่งผลทางชีวภาพและความสมดุลของระบบนิเวศ การกระทำดังกล่าวส่งผลให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของดิน และการสูญเสียแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า การ ลักลอบตัดต้นพะยูง การบุกรุกป่าเพื่อเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่รัฐที่ ประพฤติทุจริต และการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตร ๓) สภาพปัญหามลพิษทางอากาศ คือ การเกิดฝุ่นละออง สาเหตุที่สำคัญที่สุดคือเกษตรกรส่วนใหญ่มักจะเผาในที่เปิดโล่งหรือพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อเตรียมเพาะปลูก ส่งผล

กระทบต่อสุขภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบทางเดินหายใจ ซึ่งสอดคล้องกับ ศุภวิชัย จิราพงษ์ และธณัฐา โรจนพบว่า ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทยถูกทำลายไปนั้นเกิดจากการกระทำของมนุษย์มีสาเหตุมาจากการลักลอบตัดไม้เพื่อขายให้นายทุนพ่อค้าไม่รวมถึงความต้องการในการใช้ไม้ปลูกสร้างบ้านเรือน การใช้เป็นเครื่องมือเกษตรกรรม และถ่านในการหุงต้ม การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อเข้าครอบครองที่ดินปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน การทำเกษตรกรรมถางป่าหรือเผาป่าทำไร่เลื่อนลอย หรือการจับจองที่ดินไว้เพื่อขายต่อไป และการเผาป่าโดยเฉพาะป่าไม่มีสภาพเสื่อมโทรมนำมาซึ่งปัญหาสภาพดินฟ้าอากาศแปรปรวนและปัญหามลพิษทางอากาศ^๘ และสอดคล้องกับ ภักพงค์ พจนารถ พบว่า ปัญหามลพิษทางอากาศและหมอกควันจากฝุ่นละอองและเขม่าควันที่เกิดจากการเผาไหม้ โดยเฉพาะเกิดจากการกระทำของมนุษย์เป็นส่วนใหญ่^๙ และยังสอดคล้องกับ พงศ์บุญย์ ปองทอง และคณะ พบว่าสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากการลักลอบตัดไม้และทำลายป่าโดยเฉพาะไม้พะยูงในประเทศไทยเพราะมีราคาสูง การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและไฟป่า ซึ่งเกิดจากการที่อุณหภูมิสูงขึ้นทำให้การแปรปรวนของฤดูกาล ปริมาณน้ำฝนและเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ และเจ้าหน้าที่และเครื่องมืออุปกรณ์ไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงานและพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่บางคนที่ทุจริตและละเลยหน้าที่ตามกฎหมายรวมถึงการรับผลประโยชน์เพื่อแลกกับความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน^{๑๐}

มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง ข้อปฏิบัติทางสายกลาง วิธีการที่ถูกต้องที่จะทำให้บรรลุผลสำเร็จถึงจุดหมาย เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) สัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีวิตชอบ) สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และ สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) มัชฌิมาปฏิปทาจึงเป็นทางดำเนินชีวิตด้วยปัญญา และก่อให้เกิดคุณค่าแก่ชีวิตอย่างแท้จริง และมัชฌิมาปฏิปทามีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นหลักแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในฐานะเป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้ถึงความดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง เป็นเครื่องสร้างความเป็นสมณะ หมายถึง พระอริยบุคคลหรือผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพระอริยบุคคล ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ เป็นเครื่องดำรงพรหมจรรย์ ซึ่งครอบคลุมระบบการดำเนินชีวิตทั้งหมด ดังนั้น บุคคลผู้ดำเนินตามมัชฌิมาปฏิปทาอันเป็นทางดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ย่อมไปสู่จุดหมายได้ และมีชีวิตที่มีคุณค่าอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูปลัดธณัญชัย อริยุชโย (ถิ่นกำเนิด) พบว่า ทางสายกลางของพระพุทธศาสนา หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ถูกต้องและตรงต่อเป้าหมายสูงสุด คือ การดับทุกข์หรือหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง ผู้ดำเนินตามหลักทางสายกลาง ย่อมสามารถพัฒนาตนเองให้กลายเป็นพระอริยบุคคลในระดับต่าง ๆ ได้แก่ โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และอรหันต์ ซึ่งทางสายกลางนี้นำไปสู่เป้าหมาย

^๘ ศุภวิชัย จิราพงษ์ และธณัฐา โรจนตระกูล, “แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบยั่งยืน”, *Journal of Roi Kaensarn Academic*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๐ (ตุลาคม ๒๕๖๔): ๔๔๖-๔๔๗.

^๙ ภักพงค์ พจนารถ, “สถานการณ์ของปัญหามลพิษทางอากาศที่เกิดในเมืองใหญ่ของประเทศไทย: กรณีศึกษา กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่และระยอง”, *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๙): ๑๒๙.

^{๑๐} พงศ์บุญย์ ปองทอง และคณะ, “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: ทรัพยากรป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ”, *วารสารรัฐาภิรักษ์*, ปีที่ ๕๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘): ๒๔-๒๗.

สูงสุดคือพระนิพพาน^๑ และสอดคล้องกับ กมลาศ ภูวนาธิพงศ์ พบว่า การดำเนินชีวิตแบบพหุดี พอเหมาะ ความรู้จักประมาณ จึงเป็นหลักพิจารณาด้วยปัญญาให้ไปสู่เป้าหมายด้วยทางสายกลางและด้วยปัญญาจะช่วยให้มีสติรู้เท่าทันในชีวิตประจำวัน^๒ และยังสอดคล้องกับธนศ เกษศิษฐ์ พบว่า การดำเนินชีวิตบนทางสายกลางหรือที่เรียกว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมและลดการเบียดเบียนธรรมชาตินั้น เป็นการดำเนินอยู่บนวิถีความพอเพียงของทุกสิ่งคือไม่ให้มากเกินไป และไม่ให้น้อยเกินไป^๓

แนวทางการปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อแก้ไขปัญหาล้างแวล้อมในปัจจุบัน พบว่า มีแนวทางดังนี้ ๑) แนวทางการแก้ไขปัญหาล้างแวล้อมด้วยสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ คือ การสร้างความเข้าใจต่อตนเองและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมองทุกสิ่งทุกอย่างว่าเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การส่งเสริมความคิดค้นหาสาเหตุของปัญหาและคิดหาแนวทางการปฏิบัติ โดยชี้ให้ผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญของสิ่งแวดล้อมรอบตัว ๒) แนวทางการแก้ไขปัญหาล้างแวล้อมด้วยสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ คือ การสื่อสารและการกำหนดนโยบายที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสื่อสารเพื่อสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาล้างแวล้อมในปัจจุบันหวังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในทางที่ดีขึ้น การส่งเสริมการป้องกันและแก้ไขปัญหาล้างแวล้อมด้วยโดยวิธีการที่ดีที่สุด รวมถึงการประกอบอาชีพที่ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติและไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การหลีกเลี่ยงการผลิตและบริโภคสินค้าที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และ ๓) แนวทางการแก้ไขปัญหาล้างแวล้อมด้วยสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ คือ สร้างความพยายามที่ถูกต้อง มุ่งเน้นการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาล้างแวล้อมการระวังและควบคุมพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การสนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาสิ่งแวดล้อม การสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมอย่างมีสติ และเห็นถึงผลกระทบของการกระทำของตนเองต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับ พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโฆสฺโช) พบว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และถนอมธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้ปกครองคณะสงฆ์ให้ดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายให้สอดคล้องสัมพันธ์กับกฎของธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปด้วย เช่น ช่วยป้องกันไม่ให้ภิกษุตัดไม้ทำลายป่ารวมทั้งพืชพันธุ์ทุกชนิด ช่วยป้องกันไม่ให้ภิกษุฆ่าสัตว์ ช่วยป้องกันไม่ให้ภิกษุทำลายดิน ช่วยสร้างจิตสำนึกในการรักษาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมต่อธรรมชาติ^๔ แต่อย่างไรก็ตาม สโรชา คุณาธิปพงษ์ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา

^๑ พระครูปลัดธรรมจริย อริญฺชโย (ถีนกานิด), “ศึกษาเปรียบเทียบหลักทางสายกลางของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดเรื่องทางสายกลางของขงจื้อ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๑๒.

^๒ กมลาศ ภูวนาธิพงศ์, “แนวทางการปฏิบัติเพื่อการบริโภคแบบสายกลางในพระพุทธศาสนา”, *สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๘๐.

^๓ ธนศ เกษศิษฐ์, “วิถีทางสายกลางเพื่อความอยู่ร่วมกันของสังคมและลดการเบียดเบียนธรรมชาติแบบบูรณาการ”, *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๙๐.

^๔ พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโฆสฺโช), “พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามพระธรรมวินัย”, *مجلة الدراساتปริทรรศน์ Journal SS MCU คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘): ๑.

โดยเฉพาะกตัญญูทเวทีในการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นการนำวิธีแก้ปัญหาด้วยศาสตร์สมัยใหม่เพื่อให้เกิดองค์รวมของการแก้ปัญหาที่สมบูรณ์ โดยใช้หลักไตรสิกขา^๑ และ ฐริวจน์ ปุณยวุฒิปรีดา พบว่า การประยุกต์หลักพระพุทธศาสนาในการอนุรักษ์ป่านั้น เน้นหลักสำคัญ ๒ ประการ คือ หลักหิริโอตตัปปะ คือ ความละอายต่อบาป ความเกรงกลัวต่อบาป เป็นหลักที่ทำให้คนมีสติยับยั้งชั่งใจ ไม่กล้ากระทำการเบียดเบียนทำลายป่าไม้ และหลักกฎหมายควบคุม คือ กฎหมายที่ควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เป็นหลักที่ทำให้คนเคารพกฎหมาย ไม่ละเมิดกฎหมายในการทำลายป่าไม้และการส่งเสริมด้านการศึกษาแก่เยาวชนเพื่อให้กลับมาพัฒนาท้องถิ่น^๒

^๑ สโรชา คุณธิธิพงษ์, “การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้ “กตัญญูทเวที” กับศาสตร์สมัยใหม่ในการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๘๗-๘๘.

^๒ ฐริวจน์ ปุณยวุฒิปรีดา, “การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้านป่าไม้ของพระสงฆ์นักพัฒนา”, วารสารมหาจุฬานาครทรรณ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๖ (สิงหาคม ๒๕๖๒): ๒๙๐๘.

๖. องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการศึกษาผู้วิจัยได้นำมาสรุปเป็นความรู้จากการวิจัยได้ว่า การที่จะแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น จำเป็นต้องศึกษาและเข้าใจสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันได้แก่ ปัญหาการลักลอบเผาป่า ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า และปัญหามลพิษทางอากาศ ส่งผลกระทบท่อสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดภัยพิบัติจากธรรมชาติ ผลกระทบท่อระบบนิเวศถูกทำลายและผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งสุขภาพร่างกายเจ็บป่วย สุขภาพจิตเป็นทุกข์เพราะการเจ็บป่วย และ

คุณภาพชีวิตที่ขาดความสมดุลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมควรนำหลักของการบูรณาการแบบมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายร่วมกันได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ วัด บ้าน โรงเรียน และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและนโยบายร่วมกัน วางแผนจัดการสิ่งแวดล้อม การนำนโยบายสู่การลงมือปฏิบัติ การประเมินและการควบคุมเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และการติดตามรายงานผลเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ แนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมต้องบูรณาการหลักวิชาการร่วมกับหลักธรรมที่นำมาสนับสนุนส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ หลักอริยสัจ ๔ โภชะเน มัตตัญญูตา อิทธิบาท ๔ ความกตัญญู และหลักอนัตตา เพื่อให้การปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทาประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติต้องดำเนินการตามหลักสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ คือ การสร้างความเข้าใจต่อตนเองและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง และการส่งเสริมความคิดค้นหาสาเหตุของปัญหาและคิดหาแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้อง หลักสัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ คือ การสื่อสารและการกำหนดนโยบายการปฏิบัติงานด้วยวิธีการที่ดีที่สุด และการประกอบอาชีพที่ไม่เบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติ หลักสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ คือ สร้างความพยายามที่ถูกต้อง สร้างความตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และสร้างพื้นฐานของจิตใจที่มั่นคง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

๗. สรุป

จากผลการศึกษาผู้วิจัยสรุปได้ว่า สภาพปัญหาของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนี้ มีดังนี้ ๑) สภาพปัญหาการลักลอบเผาป่า ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและคุณภาพชีวิตของผู้คน สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่มาจากพฤติกรรมของมนุษย์ที่ขาดความระมัดระวังและความรับผิดชอบ มีสาเหตุหลัก คือ เผาป่าเพื่อล่าสัตว์ ขยายพื้นที่ป่าเพาะปลูก พื้นที่เพาะปลูก และเผาวัชพืช ๒) สภาพปัญหาการตัดต้นไม้ทำลายป่าส่งผลกระทบต่อชีวภาพสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของดิน การสูญเสียแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า การลักลอบตัดไม้มีค่า การบุกรุกป่าเพื่อเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่รัฐที่ประพฤติดุจริต ๓) สภาพปัญหามลพิษทางอากาศ คือการเกิดฝุ่นละออง โมเลกุลชีวภาพ หรือวัตถุอันตรายชนิดอื่น ๆ สาเหตุที่สำคัญที่สุดของปัญหานี้คือการเผาในที่เปิดโล่งหรือพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูก ทำให้มลพิษทางอากาศทวีความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อสุขภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบทางเดินหายใจ

มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง ข้อปฏิบัติทางสายกลาง เรียกอีกว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ มัชฌิมาปฏิปทาจึงเป็นทางดำเนินชีวิตด้วยปัญญา และก่อให้เกิดคุณค่าแก่ชีวิตอย่างแท้จริง และมัชฌิมาปฏิปทามีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้ถึงความดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง เป็นเครื่องสร้างความเป็นสมณะ หมายถึง พระอริยบุคคลหรือผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพระอริยบุคคล ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ดังนั้น บุคคลผู้ดำเนินตามมัชฌิมาปฏิปทาอันเป็นทางดำเนินชีวิตด้วยปัญญาย่อมพาไปสู่จุดหมายได้สำเร็จ

แนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมต้องบูรณาการหลักวิชาการร่วมกับหลักอริยสัจ ๔ โภชะเน มัตตัญญูตา อิทธิบาท ๔ ความกตัญญู และหลักอนัตตา ที่นำมาสนับสนุนส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาให้ประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติ ๑) หลักสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ คือ การสร้างความเข้าใจต่อตนเองและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและไม่ก่อปัญหา และการส่งเสริมความคิดค้นหาสาเหตุของปัญหาและคิดหาแนวทางการปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ๒) แนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยสัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ คือ การ

สื่อสารและการกำหนดนโยบายเพื่อสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม การประกอบอาชีพสุจริตที่ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และ ๓) แนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยสัมมาวาจา สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ คือ สร้างความพยายามมุ่งเน้นการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยการระวังและควบคุมพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และการสนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมการอนุรักษ์และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างมีสติ และสร้างพื้นฐานของจิตใจให้เกิดความมุ่งมั่นและตั้งใจจะสามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและเกิดความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

๘. ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สภาพปัญหาป่าไม้ อันเกิดจากการเผาป่า การตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกป่า สภาพปัญหาอากาศ และการศึกษาหลักมัชฌิมาปฏิบัติหรือที่เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) สัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีวิตชอบ) สัมมาวาจา (ความเพียรชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และระลึกชอบ (ตั้งจิตมั่นชอบ) อันเป็นทางสายกลางสำหรับการนำไปปฏิบัติเพื่อการบรรลุผลนิพพาน ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและพระพุทธศาสนา เช่น กระทรวงทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมมลพิษ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ วัด บ้าน โรงเรียน และชุมชนควรร่วมกันแนวทางการปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยการให้ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม จัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ กิจกรรมปลูกต้นไม้ในพระพุทธศาสนา กิจกรรมทอดผ้าป่า บวชต้นไม้ เป็นต้น มาบูรณาการเข้ากับทุกภาคส่วนร่วมกับหลักวิชาการ ศาสตร์สมัยใหม่ และหลักพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาวิเคราะห์กระบวนการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยหลักธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. ควรศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวทางการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ
๓. ควรศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐)”. **ราชกิจจานุเบกษา** ๑๓๙ (พฤศจิกายน ๒๕๖๕) : ๑๒.
- “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐)”. **ราชกิจจานุเบกษา** ๑๓๙ (พฤศจิกายน ๒๕๖๕) : ๑๔.
- กมลาค ภูวนาธิพงศ์. “แนวทางปฏิบัติเพื่อการบริโภคแบบสายกลางในพระพุทธศาสนา”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.**
- ธเนศ เกษศิลป์. “วิถีทางสายกลางเพื่อความอยู่ร่วมกันของสังคมและลดการเบียดเบียนธรรมชาติแบบบูรณาการ”. **วารสารปรัชญาปริทรรศน์. ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๙๐.**
- พงศ์บุญย์ ปองทอง และคณะ. “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: ทรัพยากรป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ”. **วารสารรัฐศาสตร์. ปีที่ ๕๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘) : ๒๔-๒๗.**
- พระครูปลัดธณัญชัย อริญฺชโย (ถนังกาเนติ). “ศึกษาเปรียบเทียบหลักทางสายกลางของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดเรื่องทางสายกลางของขงจื้อ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.**
- พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโกชฺโช). “พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามพระธรรมวินัย”. **مجلة لسان السلام Journal SS MCU คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘) : ๑.**
- ภาคพงศ์ พจนารถ. “สถานการณ์ของปัญหามลพิษทางอากาศที่เกิดขึ้นในเมืองใหญ่ของประเทศไทย: กรณีศึกษากรุงเทพมหานคร เชียงใหม่และระยอง”. **วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๙) : ๑๒๙.**
- ภูริวัฒน์ ปุณยวุฒิปรีดา. “การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้านป่าไม้ของพระสงฆ์นักพัฒนา”. **วารสารมหาจุฬานาครทรรค์. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๖ (สิงหาคม ๒๕๖๒) : ๒๙๐๘.**
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- วิทยากร เชียงกุล. **สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศสังคมที่ทุกคนควรรู้.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์แสงดาว จำกัด, ๒๕๕๘.
- ศุภวิชญ์ จิราพงษ์ และธเนศ ไรจนตระกูล. “แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบยั่งยืน”. **Journal of Roi Kaensarn Academic. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๐ (ตุลาคม ๒๕๖๔) : ๔๔๖-๔๔๗.**
- สโรชา คุณาธิปพงษ์. “การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้ “กตัญญูทดแทน” กับศาสตร์สมัยใหม่ในการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.**

วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้
Pedagogical Approaches to Foster Students' Thinking
in John Dewey's Philosophy of Education

พระมหาวัชรธรรม ศรีชัย
Pramaha Waruntorn Srikhuy^๑

Received: July 10, 2025 Revised: August 8, 2025

Accepted: September 2, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลจากงานเขียนของจอห์น ดิวอี้ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยหลักการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า จุดมุ่งหมายการศึกษาตามแนวคิดของดิวอี้เป็นเรื่องการสร้างประสบการณ์ตามความสนใจเพื่อส่งเสริมการพัฒนาหรือการเติบโตของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ส่วนวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียน มี ๒ วิธี ได้แก่ (๑) การสอนแบบสะท้อนคิด หมายถึง การฝึกฝนให้ผู้เรียนรู้จักพิจารณาไตร่ตรองความเชื่อ คั่นคว้าหาหลักฐานเพื่อยืนยัน หรือหักล้างความเชื่อ นั้นทั้งนี้ครูจะต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและเอื้อต่อการฝึกฝนการสะท้อนคิด พร้อมทั้ง ควรฝึกฝนผู้เรียนตั้งแต่เยาว์วัย (๒) การสอนแบบกระตุ้นความคิดในประสบการณ์ หมายถึง การมอบหมายให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติหรือทำบางอย่างในสถานการณ์จริง และกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดในสถานการณ์จริงนั้น

คำสำคัญ : ความคิด, จอห์น ดิวอี้, ปรัชญาการศึกษา, วิธีการสอน

Abstract

This research article aims to study teaching methods that promote students' thinking in John Dewey's philosophy of education. This study employed documentary research, which involved gathering data from the writings of John Dewey and conducting a content analysis to analyze the data. The research found that the aim of education according to Dewey's philosophy is to creatively build experiences based on learners' interests in order to foster their continuous development or growth. As for the teaching methods that promote learners' thinking, there are two main approaches: (1) Reflective teaching – This refers to training learners to examine and

^๑ ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ / Department of Philosophy and Religion Faculty of Humanities, Kasetsart University

Email: warantorn999@gmail.com

^๒ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปรัชญาวิธีการสอนโดยบูรณาการจากพัฒนาการนิยามทางการศึกษาและพุทธปรัชญา”

reflect on their beliefs, as well as to search for evidence to either confirm or refute those beliefs. Teachers must create a conducive and supportive environment for cultivating reflective thinking, and it is recommended that such training begin from an early age. (2) Teaching through stimulating thought in experience – This involves assigning learners to engage in hands-on activities or real-life situations and encouraging them to think critically and reflectively within those actual contexts.

Keywords: thinking, John Dewey, educational philosophy, teaching methods

๑. บทนำ

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) เป็นนักปรัชญาและนักการศึกษา แนวคิดของเขาทรงอิทธิพลมากที่สุด ในศตวรรษที่ ๒๐ เขาไม่เห็นด้วยกับวิธีการสอนแบบเก่า (Traditional Teaching) เขาเชื่อว่า การศึกษาควรดำเนินการตามแนวทางการศึกษาแบบก้าวหน้า (Progressive Education) และควรให้เด็กเป็นศูนย์กลางของการศึกษา^๓ การคิดนั้นมีความสำคัญอย่างมากในปรัชญาการศึกษาของดิวอี้ เขาเสนอว่า บทบาทสำคัญของโรงเรียน คือ การเสริมสร้างความสามารถในการคิดของผู้เรียน และประการสำคัญ ความคิดต้องสัมพันธ์กับการลงมือปฏิบัติ เพราะหากไม่เชื่อมโยงกับการลงมือปฏิบัติ ความคิดมักจะกลายเป็นความคิดที่ไร้จุดหมาย ทักษะที่ได้รับการฝึกฝนโดยปราศจากการคิด ย่อมทำให้ผู้เรียนตกอยู่ในวังวนของพฤติกรรมซ้ำซากซึ่งเสี่ยงต่อการถูกชักนำหรือควบคุมโดยผู้อื่น และยิ่งไปกว่านั้น ข้อมูลที่ได้รับมา หากปราศจากการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณแล้ว ก็ไม่อาจกลายเป็นองค์ความรู้ที่แท้จริงได้ ด้วยเหตุนี้วิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง คือ การสอนให้รู้จักคิด เพราะการคิดเป็นวิธีการเรียนรู้อย่างชาญฉลาด ส่งเสริมการเติบโตของผู้เรียนอย่างแท้จริง^๔

อย่างไรก็ดี ดิวอี้กล่าวถึงความคิดและการคิดในผลงานสำคัญของเขา ๒ เล่ม คือ Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education และ How We Think ระบุว่า ความคิดมี ๒ ความหมาย คือ (๑) ความคิด หมายถึง เรื่องราวที่คิดนึกแล้วไหลผ่านเข้ามาในหัวของเรา และ (๒) ความคิด หมายถึง การจินตนาการเรื่องราวแต่ไม่ได้ต้องการค้นหาข้อเท็จจริง^๕ ส่วนการคิดมี ๒ ความหมายเช่นเดียวกัน คือ (๑) การคิด หมายถึง การตั้งคำถามต่อความเชื่อ การพิจารณาตรวจสอบความเชื่ออย่างจริงจังด้วยการค้นหาหลักฐานมาพิสูจน์ความเชื่อนั้น มีชื่อเรียกว่า การสะท้อนคิด (Reflection)^๖ หมายความว่า เมื่อมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งยังไม่ชัดเจนและน่าสงสัย การสะท้อนคิดมีบทบาทในการแสวงหาข้อสรุปผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ที่มีเป้าหมายโดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่อย่างรอบคอบ^๗ และ (๒) การคิด หมายถึง การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พยายามทำกับผลที่เกิดขึ้นตามมา มีชื่อ

^๓ Aliya Sikandar, “John Dewey and His Philosophy of Education”, *Journal of Education and Educational Development*, Vol. 2 No. 2 (December 2015): 191.

^๔ John Dewey, *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*, (New York: the Free press, 2015), pp. 152-153.

^๕ John Dewey, *How We Think*, (Monee in the USA: n.p., 2024), pp. 5-6.

^๖ Ibid, pp. 8-9.

^๗ John Dewey, *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*, (New York: the Free press, 2015), pp. 147-148.

เรียกว่า การคิดในประสบการณ์^๘ ทั้งนี้ดิฉันได้กล่าวถึงคุณค่าของความคิดไว้ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ความคิดเป็นหนทางที่ทำให้สิ่งมีชีวิตไม่กระทำตามแรงกระตุ้นหรือความเคยชิน ตัวอย่างเช่น เมื่อจะเกิดฝนตก สิ่งมีชีวิตที่ไม่มีความคิดอย่างเช่นสัตว์ อาจจะเข้าโพรงไม้เพราะถูกกระตุ้นโดยสิ่งเร้าคือฝน แต่สิ่งมีชีวิตที่มีความคิดอย่างมนุษย์ เมื่อสังเกตข้อเท็จจริงบางอย่างและเข้าใจว่า ฝนกำลังจะตก มนุษย์จะเริ่มเตรียมการปลูกเมล็ดพันธุ์ พรุนดิน เพื่อการดำรงชีพในอนาคต (๒) ความคิดทำให้มนุษย์สร้างและจัดระเบียบสิ่งต่าง ๆ เพื่อรับมือกับสิ่งที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ตัวอย่างเช่น คนป่าเถื่อนที่เคยประสบอุทกภัยอาจจะรู้ว่า สิ่งนี้เป็นสัญญาณอันตราย แต่คนเมืองที่มีอารยธรรมจะพยายามคิดค้นหาวิธีการรับมือกับอุทกภัย เช่น การติดตั้งท่อน้ำระบาย การสร้างกำแพงกันน้ำรอบเมือง และ (๓) ความคิดทำให้สิ่งมีชีวิตรับรู้วัตถุทางกายภาพแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น สิ่งมีชีวิตที่ไม่มีความคิดอย่างเช่นสัตว์ อาจจะเข้าใจว่า แก้วคืออะไร ใช้ประโยชน์อย่างไร แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอย่างมนุษย์ที่มีความคิด โดยจะรู้ว่าแก้วเป็นสิ่งที่หักพังตกหักกัน^๙ จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ดิฉันให้ความสำคัญกับการคิดเป็นอย่างมาก เพราะความคิดทำให้มนุษย์ไม่กระทำตามความเคยชิน มีสติปัญญาในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ในชีวิต แตกต่างจากสัตว์ และประการสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ดิฉันให้ความสำคัญกับการคิดในกระบวนการศึกษาเป็นอย่างมาก ดังนั้น ในบทความวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงมีเป้าหมายที่จะศึกษาวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “ปรัชญาวิธีการสอนโดยบูรณาการจากพัฒนาการนิยามทางการศึกษาและพุทธปรัชญา” สำหรับประเด็นที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้ คือ วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีเป้าหมายเพื่อศึกษาวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายทางการศึกษาและวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ จากงานเขียนต่าง ๆ ของจอห์น ดิวอี้ ได้แก่ How We Think, Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education, my pedagogic creed, Experience and Education, psychology and social practice และงานเขียนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้ ต่อจากนั้น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยหลักการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะ

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของ จอห์น ดิวอี้ มีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

๑. จุดมุ่งหมายทางการศึกษาในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้

^๘ Ibid, p. 144.

^๙ John Dewey, *How We Think*, (Monee in the USA: n.p., 2024), pp. 15-18.

ปรัชญาการศึกษา หมายถึง ปรัชญาที่มีความสนใจในการวิเคราะห์และตั้งคำถามต่อแนวคิดทางการศึกษา^๑ ดิวอี้กล่าวว่า การศึกษาคือการสร้างประสบการณ์ใหม่อย่างต่อเนื่อง^๒ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ การศึกษาควรอิงอยู่กับประสบการณ์ อย่างไรก็ตาม ตามแนวคิดของดิวอี้ ประสบการณ์ทุกอย่างไม่ได้เป็นการศึกษาที่เหมาะสมทั้งหมด เพราะบางประสบการณ์เป็นการศึกษาในทางที่ผิด ขัดขวางการเติบโตของผู้เรียน ฉะนั้น ประสบการณ์ในบริบทการศึกษานี้ จึงต้องเป็นประสบการณ์ที่ส่งเสริมการเติบโตของผู้เรียนเท่านั้น^๓ ทั้งนี้มีเงื่อนไขว่า การส่งเสริมประสบการณ์แก่ผู้เรียน ควรสอดคล้องกับความต้องการหรือความสนใจของผู้เรียนด้วย^๔ เหตุผลที่ดิวอี้ให้ความสำคัญกับความสนใจ เนื่องจากดิวอี้มองว่า การศึกษาเริ่มต้นด้วยความเข้าใจเชิงจิตวิทยาในศักยภาพ ความสนใจและนิสัยของผู้เรียน^๕ หากไม่เข้าใจในสิ่งเหล่านี้ การศึกษาของผู้เรียนจะดำเนินไปอย่างไร้ทิศทาง ผู้เรียนเกิดความขัดแย้งและแตกแยกกับครูในทางกลับกัน หากเข้าใจสิ่งเหล่านี้ การศึกษาของผู้เรียนจะมีพลัง ผู้เรียนให้ความร่วมมือในกระบวนการเรียนรู้^๖ อย่างไรก็ตาม เมื่อสำรวจจุดมุ่งหมายการศึกษาในงานเขียนของดิวอี้ พบว่า ชีวิตคือการพัฒนาและการพัฒนาการเติบโตคือชีวิต กระบวนการศึกษาไม่มีจุดสิ้นสุดนอกเหนือจากตัวเอง หมายความว่า การศึกษามีจุดมุ่งหมายในตัวเอง^๗ ในแง่นี้ ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า จุดมุ่งหมายการศึกษาตามแนวคิดของดิวอี้เป็นเรื่องการสร้างสรรคประสบการณ์ตามความสนใจเพื่อส่งเสริมการพัฒนาหรือการเติบโตของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องจนกว่าชีวิตจะสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของดิวอี้ที่ว่า การศึกษาเป็นกระบวนการของการดำรงชีวิต ไม่ใช่เพียงการเตรียมตัวเพื่อการใช้ชีวิตในอนาคต (education is a process of living and not a preparation for future living)^๘

๒. วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้

วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ มี ๒ วิธีดังนี้

๒.๑ การสอนแบบสะท้อนคิด การสะท้อนคิด (Reflection) หมายถึง การไตร่ตรองพร้อมกับตั้งข้อสงสัยต่อความเชื่อ ยืนยันหรือหักล้างความเชื่อนั้นด้วยหลักฐาน อย่างไรก็ตาม ดิวอี้อธิบายความหมายของคำว่า ตรรกะ (Logic) ไว้ ๓ ลักษณะ ดังนี้ (๑) ตรรกะ ในความหมายกว้าง หมายถึง กระบวนการคิดที่ลงท้ายด้วยบทสรุป โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องหรือความผิดพลาดของข้อสรุป (๒) ตรรกะ ในความหมายที่แคบที่สุด หมายถึง การสรุปที่เกิดจากสมมติฐานและได้รับการพิสูจน์มาแล้วว่าเป็นจริง (๓) ตรรกะ ในความหมายที่เน้นการใช้งาน หมายถึง การคิดอย่าง

^๑ Nel Noddings, *Philosophy of Education*, 4thed, (New York: Routledge, 2018), p. 1.

^๒ John Dewey, *my pedagogic creed*, (Whithorn: Anodos Books, 2018), p. 12.

^๓ John Dewey, *Experience and Education*, (New York: the Free press, 2015), p. 25.

^๔ John Dewey, *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*, (New York: the Free press, 2015), pp. 106-107.

^๕ John Dewey, *my pedagogic creed*, (Whithorn: Anodos Books, 2018), p. 4.

^๖ Ibid, p. 3. ^๕

^๗ John Dewey, *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*, (New York: the Free press, 2015), pp. 49-50.

^๘ John Dewey, *my pedagogic creed*, (Whithorn: Anodos Books, 2018), p. 5.

เป็นระบบรอบคอบ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่แม่นยำและเพื่อหลีกเลี่ยงข้อผิดพลาดภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ ซึ่งความหมายนี้ใกล้เคียงกับการสะท้อนคิด (Reflection) ที่หมายถึง การพิจารณาปัญหาอย่างรอบด้านเพื่อทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้^๑ องค์ประกอบของการสะท้อนคิดตามแนวคิดของดิวอี้ มี ๒ ประการ ได้แก่ (๑) ความไม่มั่นใจหรือความเคลือบแคลงสงสัยต่อความเชื่อ (๒) การตรวจสอบ การพิสูจน์ความเชื่อนั้นด้วยการค้นหาหลักฐานและข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อยืนยันหรือหักล้างความเชื่อนั้น^๒ ในแง่นี้ อาจกล่าวได้ว่า การสะท้อนคิดมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้ความเชื่อมีความเป็นวิทยาศาสตร์ เพราะสามารถยืนยันความถูกต้องหรือความผิดพลาดได้ด้วยหลักฐาน

ดิวอี้กล่าวว่า การสะท้อนคิดมีลักษณะดำเนินไปในสองแนวทางหลัก ได้แก่ (๑) การไต่ตรองจากข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่แยกส่วนกันเพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของสถานการณ์ และ (๒) การย้อนกลับจากภาพรวมของสถานการณ์ไปสู่การทบทวนและจัดระเบียบข้อเท็จจริงเพื่อตรวจสอบข้อมูล แนวทางแรกเป็นกระบวนการอุปนัย (Induction) ซึ่งเริ่มต้นจากข้อมูลเฉพาะไปสู่ข้อสรุปทั่วไป ส่วนแนวทางที่สองเป็นกระบวนการนิรนัย (Deduction) ซึ่งเริ่มต้นจากข้อสรุปหรือแนวคิดกว้าง ๆ แล้วดำเนินการตรวจสอบข้อมูลเฉพาะ กระบวนการอุปนัยและนิรนัยทั้งสองนี้ทำงานร่วมกันเพื่อให้การคิดมีความสมบูรณ์และรอบคอบ นอกจากนี้ จอห์น ดิวอี้ ยังชี้ให้เห็นว่า ไม่เพียงเฉพาะการสะท้อนคิดเท่านั้นที่ต้องใช้กระบวนการอุปนัยและกระบวนการนิรนัย แม้การคิดอย่างมีระบบ (Systematic Thinking) ซึ่งมีระดับที่สูงกว่าการคิดพื้นฐานทั่วไป ก็ดำเนินไปในสองทิศทางเช่นเดียวกัน กล่าวคือ มีการตั้งข้อเสนอหรือสมมติฐานใหม่ ๆ ซึ่งเป็นลักษณะของการค้นพบเชิงอุปนัย (Inductive Discovery) และมีการตรวจสอบข้อเสนอหรือสมมติฐานด้วยข้อมูล ซึ่งเป็นลักษณะของการพิสูจน์เชิงนิรนัย (Deductive Proof)^๓

ดิวอี้กล่าวว่า ในปัจจุบันมีแนวคิดที่แพร่หลายว่า ช่วงวัยเด็กยังไม่สามารถพัฒนาทักษะการสะท้อนคิดหรือการไต่ตรองได้อย่างเต็มที่ เพราะช่วงวัยเด็กถูกเข้าใจว่า เป็นระยะของการเจริญเติบโตทางระบบประสาทสัมผัส การควบคุมการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อ และการพัฒนาด้านความจำ เมื่อเด็กเข้าสู่วัยรุ่นจึงเริ่มปรากฏความสามารถในการใช้เหตุผลและการคิดอย่างมีระบบได้อย่างชัดเจนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความเป็นจริงกลับไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะการคิดเริ่มต้นตั้งแต่วัยทารก ตัวอย่างเช่น ลูกบอลหาย เด็กเล็กจะเริ่มคิดหาวิธีการได้มาซึ่งลูกบอลและเริ่มทำตามวิธีนั้นผ่านการลองผิดลองถูก แม้ช่วงวัยรุ่นจะมีประสบการณ์มากขึ้น แต่กระบวนการคิดเป็นเพียงการวิเคราะห์ตรวจสอบข้อเท็จจริงในชีวิตประจำวันเท่านั้น ซึ่งไม่แตกต่างจากเด็ก ดังนั้น การพัฒนาให้เด็กมีทักษะการสะท้อนคิด มีความละเอียดรอบคอบ และการคิดเชื่อมโยงได้ ควรเริ่มพัฒนาดังแต่ช่วงต้นของชีวิตพร้อมจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง เมื่อทำได้เช่นนี้ เด็กหรือผู้เรียนจะได้รับเสรีภาพที่แท้จริง (Genuine Freedom) ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการพิจารณาไตร่ตรองเรื่องราวอย่างรอบคอบรอบด้าน มีจิตใจอยู่กับเรื่องราวที่กำลังครุ่นคิดพิจารณา ตัดสินว่าถูกต้องหรือผิดพลาดบนพื้นฐานของข้อมูลที่เพียงพอ^๔ อย่างไรก็ตามเนื่องด้วยระดับความคิดระหว่างเด็กและผู้ใหญ่มีความแตกต่างกัน ครูหรือพ่อแม่ควรคำนึงถึงความเหมาะสมในการฝึกฝนการสะท้อนคิดด้วย^๕

^๑ John Dewey, *How We Think*, (Monee in the USA: n.p., 2024), pp. 47-48.

^๒ Ibid, p. 11.^๔

^๓ Ibid, pp. 65-67.

^๔ Ibid, pp. 55-56.

^๕ John Dewey, *psychology and social practice*, (GlobalGrey, 2018), p. 3

จะสังเกตได้ว่า การสอนให้ผู้เรียนสะท้อนคิด ชี้ให้เห็นว่า ดิไวได้พยายามออกแบบวิธีการสอนแบบสะท้อนคิดให้อิงกับประสบการณ์เพื่อส่งเสริมการเติบโตของผู้เรียนตามจุดมุ่งหมายการศึกษาของเขาดังกล่าวข้างต้น หมายความว่า เมื่อครูจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการฝึกฝนการสะท้อนความคิด ฝึกฝนให้ผู้เรียนตรวจสอบความเชื่อและข้อเท็จจริงด้วยการหาหลักฐานมายืนยันหรือหักล้างความเชื่อ หรือข้อเท็จจริงนั้น นั่นคือครูได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการตรวจสอบสิ่งต่าง ๆ ไม่เชื่อถือข้อมูลโดยง่าย

๒.๒ การสอนแบบกระตุ้นความคิดในประสบการณ์ ประสบการณ์ (Experience) หมายถึง การที่บุคคลได้สัมผัส รับรู้ หรือเผชิญกับเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งโดยตรง ซึ่งเหตุการณ์นั้นไม่ได้เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียว แต่ยังส่งผลกระทบย้อนกลับมาหาตัวบุคคลด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เมื่อเราได้ลงมือกระทำบางสิ่งต่อโลก และโลกก็มีปฏิกิริยาตอบกลับต่อการกระทำนั้น ความสัมพันธ์สองทางนี้เองคือ แก่นแท้ของประสบการณ์^๒ ดิไวกล่าวว่า ไม่มีประสบการณ์ใดจะมีความหมายอย่างแท้จริง หากปราศจากกระบวนการคิด เนื่องจากทุกประสบการณ์ล้วนต้องลองผิดลองถูก ในทางจิตวิทยามักเรียกว่า การเรียนรู้ผ่านความผิดพลาด กล่าวคือ เมื่อเราลงมือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วไม่สำเร็จ ก็จะพยายามปรับเปลี่ยนแนวทางและลองสิ่งใหม่ไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งพบวิธีที่ให้ผลลัพธ์ที่ดีและเลือกใช้วิธีนั้นซ้ำเมื่อพบสถานการณ์คล้ายกันในอนาคต อย่างไรก็ตาม บางประสบการณ์เป็นเพียงแค่การหมกมุ่นอยู่ในวัฏจักรของการลองผิดลองถูก โดยที่ยังไม่ได้เข้าใจว่าทำไมจึงเกิดผลเช่นนั้น กล่าวคือ ยังไม่สามารถมองเห็นกลไกหรือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรากับสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาได้อย่างชัดเจน ในทางกลับกัน หากเราสามารถสังเกต วิเคราะห์ และเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างเหตุและผล ระหว่างการกระทำกับผลลัพธ์อย่างรอบด้าน ก็จะช่วยให้เราคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแม่นยำมากยิ่งขึ้น กระบวนการในการสืบค้นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่กระทำกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนั้น เป็นเครื่องบ่งชี้อย่างชัดเจนว่ามีการคิดแฝงอยู่ภายในกระบวนการลองผิดลองถูก ยิ่งเราใช้กระบวนการคิดมากขึ้นเท่าใด ประสบการณ์ที่ได้ก็จะมีคุณค่า และนำไปสู่การเรียนรู้มากยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น การคิดยังทำหน้าที่กำกับการกระทำให้ดำเนินไปอย่างมีจุดหมายชัดเจน ไม่ใช่แค่กระทำไปอย่างไร้ทิศทางหรือตามแรงกระตุ้นเพียงชั่วขณะ^๓

ดิไวชี้ว่า ในทางทฤษฎีและการปฏิบัติด้านการศึกษา มักมีแนวโน้มที่จะแยกการคิดออกจากประสบการณ์ หลายคนเชื่อว่าความสามารถในการคิดสามารถพัฒนาได้โดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ ส่งผลให้ประสบการณ์ถูกลดทอนเหลือเพียงการรับรู้ทางประสาทสัมผัส ในขณะที่การคิดกลับถูกยกให้เป็นกิจกรรมระดับปัญญาชั้นสูง จนในที่สุดนำไปสู่การแยกวิชาคณิตศาสตร์ออกเป็นสองแขนง ได้แก่ คณิตศาสตร์บริสุทธิ์ ซึ่งเน้นการใช้เหตุผลล้วน ๆ และคณิตศาสตร์ประยุกต์ ซึ่งเน้นการใช้งานในสถานการณ์จริง อย่างไรก็ตาม ดิไวไม่เห็นด้วยกับการแบ่งแยกเช่นนี้ เขาเสนอว่า ประสบการณ์หรือสถานการณ์เชิงประจักษ์ (Empirical Situation) เป็นจุดตั้งต้นของการคิด เพราะเมื่อคนเราพยายามทำบางสิ่งบางอย่าง ผลที่เกิดขึ้นจะย้อนกลับมากระตุ้นให้เกิดการพิจารณา ทบทวน หรือไตร่ตรองเสมอ ด้วยเหตุนี้ ดิไวจึงเสนอว่า ครูควรออกแบบการเรียนการสอนให้สามารถปลูกฝังความคิดของผู้เรียนผ่านสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริง โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำและใช้ความคิดในการจัดการกับสิ่งที่เผชิญอยู่จริง ๆ ตัวอย่างเช่น การสอนวิชาคณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ฟิสิกส์ หรือภาษาต่างประเทศ ควรมุ่งเน้นไปที่การกระตุ้นให้

^๒ John Dewey, *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*, (New York: the Free press, 2015), p. 139.

^๓ Ibid, pp. 144-146.

ผู้เรียนใช้ความคิด ตั้งคำถาม และสังเกตสิ่งรอบตัว ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ทั้งนี้ ดิวอี้ได้เตือนว่า สถานการณ์เชิงประจักษ์ที่จะช่วยกระตุ้นความคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรเป็นสิ่งที่ผู้เรียนยังไม่รู้มาก่อน สามารถเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ และไม่ควรเป็นกิจกรรมที่ซ้ำซาก หรือยากเกินระดับความสามารถของผู้เรียน^๒

จะเห็นได้ว่า การสอนแบบกระตุ้นความคิดในประสบการณ์ ผู้เรียนจะได้ฝึกฝนใช้ความคิดในสถานการณ์จริงตามที่ครูมอบหมาย กล่าวได้ว่า ดิวอี้ได้ออกแบบวิธีการสอนแบบกระตุ้นความคิดในประสบการณ์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ ทั้งนี้เพื่อการเติบโตของผู้เรียน

อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า จุดมุ่งหมายการศึกษาตามแนวคิดของดิวอี้เป็นเรื่องการสร้างสรรคประสบการณ์ตามความสนใจเพื่อส่งเสริมการพัฒนาหรือการเติบโตของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เราจะสังเกตเห็นได้ว่าวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนล้วนถูกออกแบบเพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายทางการศึกษา

๕. อภิปรายผล

ผลการวิจัยวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของ จอห์น ดิวอี้ พบว่าจุดมุ่งหมายการศึกษาตามแนวคิดของดิวอี้เป็นเรื่องการสร้างสรรคประสบการณ์ตามความสนใจเพื่อส่งเสริมการพัฒนาหรือการเติบโตของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องจนกว่าชีวิตจะสิ้น วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียน มี ๒ วิธี ได้แก่ (๑) การสอนแบบสะท้อนคิด พบว่า การสะท้อนคิด (Reflection) หมายถึง การไตร่ตรองพร้อมตั้งข้อสงสัยต่อความเชื่อ ยืนยันหรือหักล้างความเชื่อนั้นด้วยหลักฐาน องค์ประกอบของการสะท้อนคิดตามแนวคิดของดิวอี้ มี ๒ ประการ ได้แก่ ความเคลือบแคลงสงสัยต่อความเชื่อ และการพิสูจน์ความเชื่อนั้นด้วยการค้นหาหลักฐานและข้อมูลเพื่อยืนยันหรือหักล้างความเชื่อนั้น อย่างไรก็ตาม ในการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความทักษะการสะท้อนคิด ควรเริ่มพัฒนาตั้งแต่ช่วงต้นของชีวิตพร้อมจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง เมื่อทำได้เช่นนี้ เด็กหรือผู้เรียนจะได้รับเสรีภาพที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม ตามมุมมองของผู้วิจัย การที่ครูฝึกฝนให้ผู้เรียนสะท้อนคิด ตรวจสอบความเชื่อด้วยการค้นหาหลักฐานเพื่อยืนยันหรือหักล้างความเชื่อนั้นตั้งแต่เยาว์วัย จะช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านทักษะการสะท้อนคิดที่ดีแน่นอนว่า ทักษะการสะท้อนคิด ไม่ได้เกิดขึ้น ชั่วข้ามคืน แต่เป็นสิ่งที่ค่อย ๆ เกิดขึ้นตามกาลเวลาของการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การที่ ดิวอี้เสนอให้ฝึกฝนการสะท้อนคิดแก่ผู้เรียนตั้งแต่เยาว์วัยจึงเป็นเรื่องที่สมเหตุสมผลแล้วนอกจากนี้ ดิวอี้ยังเสนอให้จัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการฝึกฝนการสะท้อนคิด ตามมุมมองของผู้วิจัย นับว่าเป็นข้อเสนอแนะที่เหมาะสม ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยให้การฝึกฝนการสะท้อนคิดเป็นไปอย่างราบรื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของวีรวิทย์ บุญส่ง และสุนทร อ่อนฤทธิ์ พบว่า การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบสะท้อนคิด ส่งผลให้นักศึกษามีผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้รายวิชาวิธีวิทยาการสอนสังคมศึกษาในระดับที่ดีขึ้นกว่าก่อนเรียน^๓ นอกจากนี้การสอนแบบสะท้อนคิดในปรัชญาการศึกษาของดิวอี้ สอดคล้องกับคำกล่าวของนฤมล มารคแมน

^๒ Ibid, pp. 144-146.

^๓ วีรวิทย์ บุญส่ง และสุนทร อ่อนฤทธิ์, “ผลของการสอนแบบสะท้อนคิดต่อการตระหนักรู้การรู้คิดของนักศึกษาวิชาชีพครูในรายวิชาวิธีวิทยาการสอนสังคมศึกษา”, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๘): ๑๓๕.

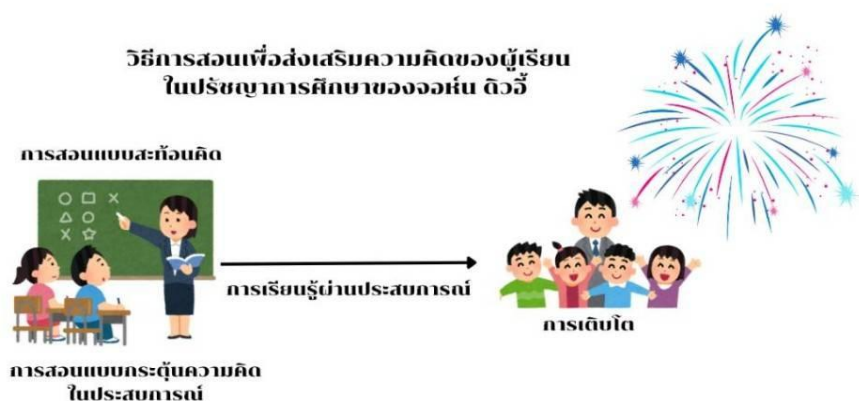

ที่ว่า กระบวนการแห่งความคิดแบ่งออกเป็น ๓ กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการแรก การคิดรวบรวมนยอด หมายถึง การทำความเข้าใจสิ่งหนึ่ง เช่น เห็นดอกไม้หลากหลายชนิด แต่ก็เข้าใจว่า นี่คือนกดอกไม้ กระบวนการที่สอง การพิจารณาเทียบเคียง หมายถึง การนำสองสิ่งมาเปรียบเทียบกันเพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ เช่น นำคนกับสุนัขมาเปรียบเทียบกัน กระบวนการที่สาม การคิดหาเหตุผล หมายถึง การนำผลการพิจารณามาตัดสินว่า คนและสุนัขเป็น สิ่งมีชีวิตเหมือนกัน แต่คนไม่ใช่สุนัข และสุนัขก็ไม่ใช่คน^๒ และ (๒) การสอนแบบกระตุ้นความคิดในประสบการณ์ พบว่า ประสบการณ์ หมายถึง การที่บุคคลได้ลงมือกระทำบางสิ่งต่อโลก และโลกก็มีปฏิกิริยาตอบกลับต่อการกระทำ นั้น การคิดมีความสำคัญในประสบการณ์ เนื่องจากทำให้ประสบการณ์มีความหมายอย่างแท้จริง และประสบการณ์ นั้นเป็นจุดตั้งต้นของความคิด ดังนั้น ครูควรกระตุ้นความคิดของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดกระทำบางอย่างใน สถานการณ์เชิงประจักษ์หรือประสบการณ์ที่ใกล้เคียงกับชีวิตประจำวัน กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ การสอนคณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ฟิสิกส์ หรือภาษาต่างประเทศ ในโรงเรียน ควรเป็นไปเพื่อการกระตุ้นความคิดของผู้เรียน ส่งเสริมการลงมือ ปฏิบัติ ส่งเสริมการใช้ความคิดในการสังเกตต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติของผู้เรียน อย่างไรก็ตาม การมองของผู้วิจัย การส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้ความคิดในสถานการณ์จริงตามที่ได้อีกกล่าวนั้น เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียน รู้จักแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ เพราะทุกครั้งที่คุณเรียนใช้ความคิดในสถานการณ์จริง ผู้เรียนจะต้องค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา วางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา แน่นอนว่า หากผู้เรียนไม่ใช้ความคิดในสถานการณ์จริงตามที่กล่าวมาแล้ว นี้ การแก้ไขปัญหาของผู้เรียนในสถานการณ์จริงย่อมไร้ทิศทาง สอดคล้องกับแนวคิดการสะท้อนคิดในระหว่าง การกระทำ (Reflection-in-action) ของโดนัลด์ เอ. เชิน (Donald A. Schon) ที่ว่า การสะท้อนคิดในระหว่าง การกระทำ หมายถึง การพิจารณาไตร่ตรองจุดที่เกิดปัญหา แล้วปรับเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติ หรือเปลี่ยนกรอบความคิดใน การมองปัญหา ตัวอย่างเช่น การสังเกตเห็นว่าประตูรั้วมีอาการโยกคลอน กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งคำถามใหม่ ว่า จะรักษาความตั้งฉากของประตูได้อย่างไร กระบวนการสะท้อนคิดนี้นำไปสู่การทดลองในสถานการณ์จริงทันที โดย ผู้ปฏิบัติจะเริ่มคิดค้นและลงมือทดสอบวิธีใหม่ ๆ การทดสอบดังกล่าวอาจประสบความสำเร็จให้ผลลัพธ์ตามความ ต้องการ หรืออาจเปิดให้ค้นพบข้อค้นพบใหม่ ซึ่งกลายเป็นจุดตั้งต้นของการสะท้อนคิดและการทดลองซ้ำอีกครั้งอย่าง ต่อเนื่อง^๒

^๒ นฤมล มารศรีแมน, **ตรรกวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๖๖๑), หน้า ๑๓-๑๔.

^๒ Donald A. Schon, **Educating the Reflective Practitioner**, (San Francisco: Jossey-Bass, 1987), pp. 28-29.

๖. องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ ๑ วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียน ในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้

จากภาพข้างต้น สามารถอธิบายได้ว่า วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ มี ๒ วิธี ได้แก่ (๑) การสอนแบบสะท้อนคิด หมายถึง การฝึกฝนให้ผู้เรียนได้รู้จักพิจารณาไตร่ตรองตรวจสอบความเชื่อ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยการสืบเสาะค้นหาหลักฐานมายืนยันหรือหักล้างความเชื่อนั้น และ (๒) การสอนแบบกระตุ้นความคิดในประสบการณ์ หมายถึง การฝึกฝนให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดในการกระทำบางอย่างในสถานการณ์เชิงประจักษ์ วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียน ๒ วิธีดังกล่าวนี้เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Learning by Doing) ซึ่งช่วยส่งเสริมการเติบโตของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

๗. สรุป

จากการศึกษาวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียนในปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ สามารถสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายการศึกษาตามแนวคิดของดิวอี้เป็นเรื่องการสร้างสรรค์ประสบการณ์ตามความสนใจเพื่อส่งเสริมการพัฒนาหรือการเติบโตของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องจนกว่าชีวิตจะสิ้น ส่วนวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียน มี ๒ วิธี ได้แก่ (๑) การสอนแบบสะท้อนคิด หมายถึง การฝึกฝนให้ผู้เรียนรู้จักพิจารณาไตร่ตรองความเชื่อ ค้นหาหลักฐานเพื่อยืนยันหรือหักล้างความเชื่อนั้น ทั้งนี้ครูจะต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและเอื้อต่อการฝึกฝนการสะท้อนคิด พร้อมทั้งควรฝึกฝนผู้เรียนตั้งแต่วัยเยาว์ และ (๒) การสอนแบบกระตุ้นความคิดในประสบการณ์ หมายถึง การมอบหมายให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติหรือทำการบางอย่างในสถานการณ์จริง พร้อมกับกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดในสถานการณ์จริงนั้น อย่างไรก็ดี วิธีการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดของผู้เรียน ๒ วิธีนี้ล้วนถูกออกแบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามประสบการณ์ของผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อการเติบโตของผู้เรียนนั่นเอง

๘. ข้อเสนอแนะ

๘.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. ครูควรออกแบบการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการสะท้อนคิดและการคิดในประสบการณ์ตามปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ ผ่านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้ผ่านโครงงาน (Project-Based Learning) การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning)

๒. ครูควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะการคิดในการแก้ไขปัญหาหรือใช้ความคิดในประสบการณ์

๘.๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการสะท้อนคิดกับผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้รายวิชาต่าง ๆ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการสอนแบบสะท้อนคิด

๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบการสะท้อนคิดระหว่างจอห์น ดิวอี้และเปาโลแฟร์ในประเด็นความเหมือนและความแตกต่าง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

นฤมล มารคแมน. **ตรรกวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๖๖๑.
วีรวิชัย บุญส่ง และสุนทร อ่อนฤทธิ. “ผลของการสอนแบบสะท้อนคิดต่อการตระหนักรู้การรู้คิดของนักศึกษาวิชาชีพ
ครูในรายวิชาวิธีวิทยาการสอนสังคมศึกษา”. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. ปีที่ ๑๙
ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๘): ๑๓๕-๑๕๐.

ภาษาอังกฤษ

Aliya Sikandar. “ John Dewey and His Philosophy of Education” . **Journal of Education and Educational Development**. Vol. 2 No. 2 (December 2015): 191 – 201.
Donald A. Schon. **Educating the Reflective Practitioner**. San Francisco: Jossey-Bass, 1987.
John Dewey. **My pedagogic creed**. Whithorn: Anodos Books, 2018.
John Dewey. **Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education**. New York: the Free press, 2015.
John Dewey. **Experience and Education**. New York: the Free press, 2015.
John Dewey. **How We Think**. Monee in the USA: n.p., 2024.
John Dewey. **Psychology and social practice**. GlobalGrey, 2018.
Nel Noddings. **Philosophy of Education**. 4th ed. New York: Routledge, 2018.

พุทธวิธีการส่งเสริมสุขภาพจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในเขตสาทรกรุงเทพมหานคร
A Buddhist Approach for Health Promotion Through Food Consumption of
Elderly in Sathorn District Bangkok

อัจฉรา ลีนะวัต
Atchara Leenawat^๑

Received: June 27, 2025 Revised: August 14, 2025

Accepted: September 2, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้วัตถุประสงค์ ๓ ข้อคือ ๑) เพื่อศึกษาปัญหา และผลกระทบเชิงสุขภาพจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในเขตสาทร กรุงเทพมหานคร ๒) เพื่อศึกษาวิธีการส่งเสริมสุขภาพจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในเขตสาทร กรุงเทพมหานคร ๓) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัว ได้แก่โรคปริทันต์ (โรคเหงือกอักเสบ) โรคเบาหวาน และโรคความดันโลหิตสูง โดยเฉพาะโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูงเป็นอุปสรรคในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ สรุปได้ว่าพุทธวิธีการส่งเสริมสุขภาพจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านสุขภาพทางกาย มีวิธีการส่งเสริมสุขภาพ ใช้หลักโภชนาการ คือ บริโภคอาหารให้ครบ ๕ หมู่ บริโภคอาหารสะอาด ปลอดภัย และหลักส่งเสริมสุขภาพ คือ บริโภคอาหารให้เหมาะสมกับโรคที่เป็นอยู่ พบแพทย์เป็นประจำ ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ และรับประทานยาตรงเวลา ๒) ด้านสุขภาพทางใจ ใช้หลักสัปปายะ คือ บริโภคอาหารที่ไม่เป็นโทษต่อร่างกาย และหลักโภชนมัตตัญญูตา คือ บริโภคอาหารแต่พอดีไม่มากเกินไป บริโภคพออิ่ม มีสติพิจารณา ไม่ยึดติดหลงมัวเมาในรูป รส กลิ่น ของอาหาร และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากผู้สูงอายุมีโรคประจำตัว ต้องดูแลตนเอง และพบแพทย์เป็นประจำ วิธีการส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่ ใช้หลักโภชนาการ ควรบริโภคอาหารให้ครบ ๕ หมู่ และหลักการส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่ รับประทานอาหารที่สะอาด ปลอดภัย เหมาะสมกับโรคที่เป็นอยู่ และออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ พุทธวิธีการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ ใช้หลักอาหารสัปปายะ และหลักโภชนมัตตัญญูตา

^๑ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Buddhism, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, E mail : yai.leenawat@gmail.com
โทรศัพท์ ๐๖๓-๗๒๕๙๙๒๐

คำสำคัญ: พุทธวิธี, การบริโภคอาหาร, การส่งเสริมสุขภาพ, ผู้สูงอายุ.

Abstract

This Research article, three objectives were set: (1) to study the problems and health impacts related to food consumption among the elderly in the Sathorn district of Bangkok; (2) to study the health promotion methods associated with food consumption among the elderly in the same area; and (3) to study the Buddhist approaches to food consumption among the elderly, based on Theravāda Buddhist principles. A qualitative research methodology was employed, incorporating documentary research and in-depth interviews. Data were collected from the Tipiṭaka, commentaries, relevant documents, and research works.

The findings revealed that the elderly participants commonly suffered from periodontal disease, diabetes, and high blood pressure, with the latter two posing significant challenges to their daily lives. The Buddhist approach to promoting health through food consumption among the elderly can be categorized into two key aspects. First, physical health promotion should be grounded in nutritional principles, such as consuming a balanced diet that includes the five food groups, ensuring food cleanliness and safety, and choosing food appropriate to individual health conditions. Additional recommended practices include regular medical check-ups, consistent physical exercise, and adherence to prescribed medication schedules. Second, mental health promotion involves applying the principles of Sappāya (suitable food that does not harm the body) and Bhojanemattaññutā (moderation in eating). These principles emphasize consuming food in moderation—neither excessively nor insufficiently—practicing mindfulness during meals, and avoiding attachment to the sensory pleasures of taste and smell. Such practices contribute to a balanced and contented life.

New knowledge gained indicates that elderly individuals with chronic diseases must practice self-care and attend regular medical check-ups. Health promotion methods include adhering to the principles of nutrition by consuming all five food groups, and following health promotion guidelines by eating clean, safe, and disease-appropriate foods, as well as engaging in regular physical exercise. The Buddhist approach to food consumption for the elderly, according to the Theravāda Buddhist tradition, involves applying the principles of *Bhojana-sappāya* (wholesome or suitable food) and *Bhojane-mattaññutā* (moderation in eating).

keywords : Buddhist approach, food consumption, health promotion, elderly.

๑. บทนำ

อาหารเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิต และเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ดังนี้ ๑) เป็นแหล่งสร้างพลังงาน ๒) รักษาสมดุลในการทำงานของอวัยวะภายในร่างกาย ๓) ซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ^๒ หลักการบริโภคอาหารควรบริโภคอาหารที่ถูกหลักโภชนาการมีประโยชน์ต่อสุขภาพ ช่วยลดปัจจัยเสี่ยงในการเกิดโรคภาวะแทรกซ้อน และลดอัตราการเสียชีวิต เพื่อให้มีสุขภาพที่ดีตลอดไป^๓ โดยเฉพาะผู้สูงอายุพบว่า มีโรคประจำตัว ได้แก่ ภาวะโภชนาการต่ำ (ภาวะขาดสารอาหาร) ทำให้ได้รับพลังงานจากโปรตีนไม่เพียงพอเกิดภาวะแคระแกร็น หรือโภชนาการเกิน (ภาวะอ้วน) เกิดการสะสมของพลังงานเกิดโทษแก่ร่างกาย เช่น โรคไขมันในเลือดสูง โรคหัวใจ โรคหลอดเลือด และโรคเบาหวาน เป็นต้น เพื่อส่งเสริมการมีสุขภาพที่ดี อายุยืนยาวจึงต้องมี วิธีการส่งเสริมสุขภาพจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุ ในเขตสาทร กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ใช้หลักโภชนาการ ควรบริโภคอาหารให้ครบ ๕ หมู่ และหลักการส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่ รับประทานอาหารที่สะอาด ปลอดภัย เหมาะสมกับโรคที่เป็นอยู่ และออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ และพุทธวิธีการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ ใช้หลักอาหารสัปปายะ และหลักโภชนาการตามบัญญัติ

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาปัญหา และผลกระทบเชิงสุขภาพจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในเขตสาทร กรุงเทพมหานคร
๒. เพื่อศึกษาวิธีการส่งเสริมสุขภาพจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในเขตสาทร กรุงเทพมหานคร
๓. เพื่อเสนอพุทธวิธีจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการส่งเสริมสุขภาพจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในเขตสาทร กรุงเทพมหานคร” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม รวมทั้งสิ้น ๒๐ คนดังนี้

กลุ่มที่ ๑. ผู้สูงอายุในเขตสาทร จำนวน ๑๐ คน

กลุ่มที่ ๒. นักวิชาการด้านโภชนาการ/ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพ ๕ คน

กลุ่มที่ ๓. นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๕ คน

^๒ สุปราณี แจ่มบำรุง, ปริมาณสารอาหารอ้างอิงที่ควรได้รับประจำวัน สำหรับคนไทย พ.ศ. ๒๕๖๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้า และ พัสดุภัณฑ์(รสป), ๒๕๕๖), หน้า ๑๙-๒๐.

สมนึก โตมะสูงเนิน, “ประสิทธิผลของการส่งเสริมการบริโภคอาหารวัยสูงอายุในคลินิกผู้สูงอายุ โรงพยาบาลสุรินทร์”, วารสารการแพทย์โรงพยาบาลศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์, ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๔): ๘-๙.

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอเนื้อหา ดังนี้ ผู้สูงอายุมีปัญหา ด้านสุขภาพทางกาย มีโรคประจำตัว ได้แก่โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคเหงือกอักเสบ เป็นต้น มีผลให้การบริโภคอาหารต้องบริโภคแต่อาหารนิ่มๆ ย่อยง่าย ระบบการย่อยอาหารไม่ดี มีโรคประจำตัวต้องปรับเมนูอาหารให้เหมาะสมตรงกับโรค ด้านสุขภาพทางใจ มีปัญหาเศรษฐกิจไม่ดี ซื้ออาหารดีมีคุณภาพมาบริโภคไม่ได้ มีความเครียดวิตกกังวล ไม่มีความสุข วิธีการส่งเสริมสุขภาพ ควรบริโภคอาหารให้เหมาะสมกับโรค บริโภคอาหารใช้หลักโภชนาการ รับประทานอาหารให้ครบ ๕ หมู่ รับประทานอาหารตรงเวลา ออกกำลังกายเป็นประจำ ไม่สูบบุหรี่ และไม่ดื่มแอลกอฮอล์^๔ และพุทธวิธีจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ หลักสัปปายะ คือ บริโภคอาหารที่ไม่เป็นโทษต่อร่างกาย หลักโภชนมัตตัญญูตา คือ บริโภคอาหารแต่พอดีพออิ่ม มีสติ ไม่ยึดติดหลงมัวเมาในรูปรสกลิ่นของอาหาร

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) ปัญหา และผลกระทบเชิงสุขภาพจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในเขตสาทร กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัว ต้องดูแลตนเอง และพบแพทย์เป็นประจำ

๒) วิธีการส่งเสริมสุขภาพจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุ ในเขตสาทร กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ใช้หลักโภชนาการ ควรบริโภคอาหารให้ครบ ๕ หมู่ และหลักการส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่ รับประทานอาหารที่สะอาดปลอดภัย เหมาะสมกับโรคที่เป็นอยู่ และออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ^๕

๓) พุทธวิธีบริโภคอาหารของผู้สูงอายุตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ ใช้หลักอาหารสัปปายะ และหลักโภชนมัตตัญญูตา

๕.อภิปรายผล

พบว่าผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสุขภาพทางกาย คือ พบโรคเหงือกอักเสบส่งผลให้ เคี้ยวอาหารไม่ละเอียด มีปัญหาการย่อยอาหาร ไม่มีความสุขในการรับประทานอาหาร และส่งผลต่อคุณภาพชีวิต โรคเบื่ออาหารทำให้ร่างกายได้รับพลังงาน และสารอาหารไม่ครบถ้วนทางด้านโภชนาการ เกิดการขาดสารอาหารที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ด้านสุขภาพทางใจ มีฐานะครอบครัวไม่ดี ไม่มีเงินซื้ออาหารดีมารับประทาน มีภาวะซึมเศร้าหม่นดำกังวล มีความเครียด หงุดหงิดต้องจัดการอารมณ์ตนเองในชีวิตประจำวัน และมีโรคประจำตัว ควรบริโภคอาหารอย่างถูกต้องเหมาะสมกับโรค ซึ่งจะช่วยลดผลกระทบของโรคประจำตัวที่เป็นอยู่ ควรออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ พบแพทย์เป็นประจำ ผู้สูงอายุต้องพึ่งพาผู้อื่นมากขึ้น และต้องการมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ใช้แนวทางการส่งเสริมสุขภาพ จะเห็นว่าแม้จะมีการเยียวยาทางด้านร่างกายด้วยหลายวิธีการ และในหลายกรณีที่ร่างกายไม่ได้ป่วย แต่จิตใจป่วย ซึ่งส่งผลสะท้อนไปยัง

^๔ ภาณุวัฒน์ ว่องตระกูลเรือง, “ภาวะทุพโภชนาการในผู้สูงอายุ ภัยร้ายที่อาจซ่อนเร้นอยู่”, วารสารการแพทย์โรงพยาบาลนครธน, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน ๒๕๖๗): ๔-๕.

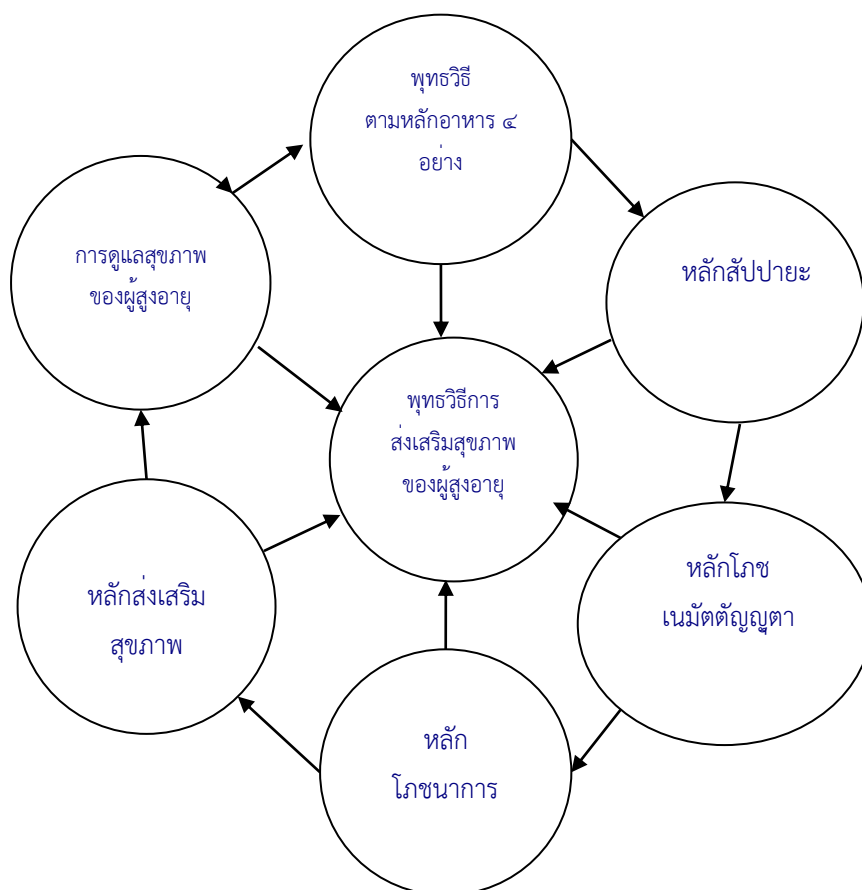
^๕ สิริมา มงคลสัมฤทธิ์ และคณะ, คู่มือการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุ, (ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐), หน้า ๑-๔.

ร่างกาย เพื่อให้ชีวิตเป็นสุข มีหัวใจหลักของการดูแลว่า กายเป็นบ่าว ใจเป็นนาย และในพระไตรปิฎกนั้นมีสิ่งที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดี หรือทำดีตามไปด้วย เพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไป เหมือนเงาติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น”^๖

พุทธวิธีจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ หลักการบริโภคอาหารตามหลักสัปปายะ และหลักโภชนาการเนมิตตัญญูตา พระพุทธองค์ตรัสว่า ให้พระภิกษุพิจารณาว่า อาหารที่เราไม่ได้พิจารณาแล้วบริโภค (แต่) มิใช่บริโภคเพื่อความสนุกสนาน มิใช่บริโภคด้วยความมัวเมา มิใช่บริโภคเพื่อตกแต่ง มิใช่บริโภคเพื่อประดับประดาแต่บริโภคเพียงเพื่อจะให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ ให้อึดภาพเป็นไปได้ เพื่อกำจัดความเสียดแทง และเพื่อการสนับสนุนต่อการประพฤติพรหมจรรย์ ดังนั้นการบริโภคอาหารจะบำบัดเวทนาเก่า (ความหิว) และจะไม่ให้เวทนาใหม่ (ความอึดอัด) เกิดขึ้น โดยบริโภคอาหารพอประมาณจักได้ความคล่องตัว ความไม่มีโทษ และความอยู่อย่างผาสุก

๖.องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ภาพองค์ความรู้จากการวิจัย

^๖ พุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๒/๒๔.

๗.สรุป

๑.หลักสัปปายะ ผู้สูงอายุควรบริโภคอาหารที่ไม่เป็นโทษต่อร่างกาย บริโภคอาหารที่ย่อยง่าย ไม่แสดงต่อโรค บริโภคอิ่มแล้วเดิน มีสติพิจารณาอาหาร

๒.หลักโภชนาการ ผู้สูงอายุควรบริโภคอาหารแต่พอดีไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป บริโภคพออิ่ม มีสติพิจารณาไม่ยึดติดหลงมัวเมาในรูปรสกลิ่นของอาหาร

๓. หลักโภชนาการ ผู้สูงอายุควรบริโภคอาหารให้ครบ ๕ หมู่ มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์

๔. หลักส่งเสริมสุขภาพ ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัวควรบริโภคอาหารที่สะอาด ปลอดภัย เหมาะสมกับโรคที่เป็นอยู่ พบแพทย์เป็นประจำ และออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ

๘.ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ในชีวิต มีดังต่อไปนี้

๑. ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัว ได้แก่โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง และโรคไขมันในเลือดสูง เป็นต้น มีความเห็นว่าผู้สูงอายุต้องหมั่นดูแลสุขภาพของตนพบแพทย์อย่างสม่ำเสมอ มีความร่วมมือกันระหว่างแพทย์กับคนไข้ โดยปฏิบัติตามแพทย์แนะนำทุกอย่าง บริโภคอาหารให้เหมาะสมกับโรคที่เป็นอยู่ กินยาสม่ำเสมอตรงเวลา รวมถึงมีการออกกำลังกายเป็นประจำ

๒. ผู้สูงอายุควรเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นให้รักษาศีล ๕ ทำให้ง่ายแก่ผู้สูงอายุปฏิบัติในร่างกายให้สมดุลจากการไม่บริโภคอาหารมัวเมา มีสมาธิ จิตใจผ่องใส ได้พบกัลยาณมิตรที่ดี

๒. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

การศึกษาวิธีการส่งเสริมสุขภาพจากการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในเขตสาทร กรุงเทพมหานคร ได้เปิดมุมมองของการศึกษา และทำความเข้าใจประเด็น พฤติกรรมการบริโภคอาหารในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุได้มากขึ้น อันจะนำไปสู่ความเจริญทางสติปัญญา และทางร่างกาย เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุอย่างมาก และรวมไปถึงสังคมประเทศชาติต่อไป สุดท้ายผู้วิจัยเน้นให้ผู้สูงอายุทุกคนต้องเอาใจใส่ดูแลตนเองให้มากขึ้น รักษาสุขภาพให้แข็งแรง และหมั่นออกกำลังกายเป็นประจำ

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรทำ TikTok เรื่องบริโภคแต่พอเพียง และมีการส่งเสริมสุขภาพ เทรนด์รุ่นใหม่เริ่มที่นี้บนเว็บ ผู้ชมสามารถเข้าชมได้ทั่วโลก และจัดทำวิดีโอสั้นที่ปรับแต่งให้ทันสมัยในเรื่องการบริโภคอาหารที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ และควรหมั่นออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ

๒. จัดตั้งคณะทำงานรณรงค์เรื่องหลักโภชนาการ การบริโภคอาหารให้ถูกต้องกับโรคที่เป็นอยู่ของพระสงฆ์ เพราะปัจจุบันพระสงฆ์ป่วยเป็นโรคเบาหวานจำนวนมาก

๓. ให้ความรู้เรื่องการบริโภคอาหารถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และหลักโภชนาการ ตั้งแต่วัยเด็ก (เฉพาะในโรงเรียน) เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่มีวินัยในการบริโภค ไม่เป็นทาสของกิเลส(ตามหลักพระพุทธศาสนา) มีสุขภาพแข็งแรง ปราศจากโรค จิตใจผ่องใส อารมณ์ดี อายุยืนยาว

๔. มีการเรียนการสอนหลักสูตรชินนสาสมาธิ เพื่อฝึกสมาธิให้ชนะใจตนเอง (มนุษย์ทุกคนสามารถหาความรู้ และรู้จักการเรียนรู้ได้หมดทุกอย่าง แต่ไม่สามารถชนะใจตนเองได้)

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

สุปราณี แจ่มบำรุง. ปริมาณสารอาหารอ้างอิงที่ควรได้รับประจำวัน สำหรับคนไทย พ.ศ. ๒๕๖๓. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้า และพัสดุภัณฑ์(รสพ), ๒๕๕๖). หน้า ๑๙-๒๐.

สิริมา มงคลสัมฤทธิ์ และคณะ. คู่มือการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุ. (ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๖๐). หน้า ๑-๔.

(๒.) บทความ:

ภาณุวัฒน์ ว่องตระกูลเรือง. “ภาวะทุพโภชนาการในผู้สูงอายุ ภัยร้ายที่อาจซ่อนเร้นอยู่”. วารสาร

การแพทย์โรงพยาบาลนครธน. ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน ๒๕๖๗): ๑-๓.

สมนึก โตมะสูงเนิน. “ประสิทธิผลของการส่งเสริมการบริโภคอาหารวัยสูงอายุในคลินิกผู้สูงอายุ

โรงพยาบาลสุรินทร์”. วารสารการแพทย์โรงพยาบาลศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์. ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๔): ๘-๙.

พุทธวิธีการจัดการอารมณ์สำหรับป้องกันความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษา
ในพื้นที่เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

Buddhist Methods for Managing Emotion for P Violence of Teachers and
Educational Personnel in Dusit District, Bangkok

ณัฐวุฒิ วาเกดวน

Nuttawut Wakadoun^๑

Received: June 29, 2025

Revised: August 22, 2025

Accepted: September 2, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการอารมณ์อันก่อให้เกิดความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษาในพื้นที่เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร (๒) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการจัดการอารมณ์สำหรับป้องกันความรุนแรงในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) เพื่อเสนอพุทธวิธีการจัดการอารมณ์สำหรับป้องกันความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษาในพื้นที่เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ครูและบุคลากรทางการศึกษา เขตพื้นที่ดุสิต ใน ๔ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนมัธยมวัดราชบพิตร, โรงเรียนราชวินิตมัธยม, โรงเรียนจิตรดา, สถาบันเทคโนโลยีจิตรดา จำนวน ๑๐ คน และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านศาสนา, ด้านการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการ ๔ รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาของความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสถานศึกษามีปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเครียดของครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งทางด้านผู้บริหารสถานศึกษาที่รับนโยบายแนวดิ่งที่สั่งมาจากส่วนกลาง ภาระงานที่ล้นมือทำให้ครูไม่มีเวลาที่จะสอนนักเรียน และปัญหาจากตัวนักเรียนเองที่มีทัศนคติที่ต่างกัน รวมถึงบริบททางด้านสังคม ครอบครัว สภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อสุขภาพ ทำให้ครูเกิดภาวะสะสมความเครียด

การจัดการอารมณ์ในตัวตนเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสกัดกั้น ป้องกันเหตุที่จะเกิดขึ้นตามมา การใช้พุทธวิธีการจัดการอารมณ์ โดยใช้หลักสภาวะธรรมแห่งสติ เพื่อเป็นการฝึกจิตใจให้มีสมาธิและตื่นรู้อยู่กับปัจจุบันขณะ รู้เท่าทันในสภาวะที่เกิดขึ้น สติ สัมปชัญญะ จึงเป็นหลักธรรมและเป็นธงชัยหลักที่สำคัญที่จะช่วยให้ผู้ที่ปฏิบัติมองเห็นความจริงของชีวิตชัดเจนความประมาทในการใช้ชีวิตมีความตระหนักรู้ อันจะนำไปสู่ความสงบและเกิดปัญญา โดยมีสภาวะธรรมแห่งขันติ คือความอดทนอดกลั้น เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่เพื่อยอดพัฒนาคุณธรรมด้านอื่นๆ ตามมา และสร้างแนวทางแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีสัมพันธอันดี ส่งเสริมความรัก ความปรารถนาดีด้วยสภาวะธรรมแห่งพรหมวิหาร ๔ และหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อจัดการอารมณ์สำหรับป้องกันความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษาได้

^๑ หลักสูตรพุทธศาสนดharmaบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย E-mail: danann5220@gmail.com โทรศัพท์ ๐๘๖ ๘๒๔๔๕๕๔

คำสำคัญ : พุทธวิธี, การจัดการอารมณ์, ความรุนแรง, ครูและบุคลากรทางการศึกษา, กรุงเทพมหานคร

Abstract

This research article focuses on Buddhist approaches to emotion management for preventing violence among teachers and educational personnel in Dusit District, Bangkok. The objectives of the study are: (1) to investigate the issues related to emotion management that contribute to violence among teachers and educational personnel in Dusit District, Bangkok; (2) to examine Buddhist approaches to emotion management for preventing violence as found in Theravada Buddhist scriptures; and (3) to propose Buddhist approaches to emotion management for preventing violence among teachers and educational personnel in Dusit District, Bangkok. The study employs a qualitative research methodology. By interviewing teachers and educational personnel in the Dusit District from four schools, namely Rajabophit Wittayalai School, Rajawinit Secondary School, Chitralada School, and Chitralada Institute of Technology, totaling 10 individuals, and interviewing four qualified individuals in the fields of religion and education from the Ministry of Education.

The research findings reveal that the prevalence of violence in educational institutions stems from factors causing stress among teachers and educational personnel. These include top-down policies from central authorities imposed on school administrators, excessive workloads that leave teachers with insufficient time to teach students, and challenges arising from students' differing attitudes. Additionally, social, familial, and environmental contexts impact well-being, leading to accumulated stress among teachers.

Emotion management at the individual level is essential to prevent and mitigate potential incidents. The application of Buddhist approaches to emotion management, based on the principle of mindfulness (sati), fosters mental discipline, concentration, and awareness of the present moment. Mindfulness and clear comprehension (sampajañña) serve as fundamental doctrines and guiding principles, enabling practitioners to perceive the reality of life, eliminate heedlessness, and cultivate awareness. This leads to inner peace and the development of wisdom. Furthermore, the principle of patience (khanti) serves as a critical foundation for developing other virtues, fostering peaceful coexistence and positive relationships. The practice of the Four Sublime States (Brahmavihara) and analytical reflection (yonisomanasikara) further supports emotion management to prevent violence among teachers and educational personnel.

Keywords: Buddhist approaches, Emotion management, Violence, Teachers and Educational Personnel.

๑. บทนำ

ในอดีตครูผู้เปรียบเสมือนเป็นพ่อ แม่คนที่สองที่คอยอบรมสั่งสอน ตักเตือนนักเรียนให้อยู่ในหนทางแห่งความถูกต้องดีงาม แม้ในบางครั้งจะใช้ไม้เรียวตีจนรู้สึกเจ็บ นั่นก็ทำให้เราจดจำจนไม่กล้าที่จะกระทำความผิดอีก และเมื่อเวลาผ่านไปหลายคนก็ถือว่าวันนี้เพราะไม้เรียวของครูที่คอยอบรมสั่งสอนให้ได้เป็นคนดี อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ปัจจุบันถึงแม้จะมีกฎกระทรวงไม่ให้ครูใช้ไม้เรียวแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีเหตุการณ์กรณีข่าวสารที่ครู และบุคลากรทางการศึกษาทำโทษเด็กด้วยวิธีการต่างๆ ตามข่าวสารที่ปรากฏในปัจจุบัน จากสภาพปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาทำให้ภาพลักษณ์ของผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นแม่พิมพ์ของชาตินั้นขาดความเชื่อมั่น เชื่อถือ เชื่อใจ จากผู้ปกครอง ซึ่งบางครั้งเกิดจากการที่ไม่สามารถจัดการอารมณ์และรู้เท่าทันอารมณ์ได้ อย่างเช่น ข่าวครูนำถุงดำคลุมเด็กไว้ทั้งตัว ในกรณีที่ได้กรอให้หรือเด็กงอแงจนกว่าเด็กจะหยุด ทำให้เด็กบางคนแค่เห็นครู เอาถุงดำมาวางข้างๆ ก็เกิดอาการหวาดกลัว^๒ อีกกรณีเป็นครูแนะแนว ชอบให้เด็กเรียกตัวเองว่าแม่ตามด้วยชื่อเล่นครู และครูเองก็แทนตัวเองว่าแม่ด้วยทำให้นักเรียนส่วนใหญ่เรียกครูคนนั้นว่าแม่ และเรียกต่อกันมารุ่นสู่รุ่น มีนักเรียนคนหนึ่งไม่ยอมเรียกครูว่า “แม่” เพราะเด็กให้เหตุผลว่ามีแม่เพียงคนเดียวเท่านั้นเลยทำให้ครูไม่พอใจ และมีการตบหน้านักเรียน^๓ หรือแม้กระทั่งข่าวการใช้อุปกรณ์ที่อาจเป็นอันตรายทำร้ายร่างกายที่เกินกว่าเหตุ เช่น ครูลงโทษเด็กฟิสตารใช้เข็มกลัดทิ่มริมฝีปากเด็กยกห้องได้รับบาดเจ็บ อ้างทำไปเพื่อลงโทษให้เด็กรับสารภาพ และพูดความจริง^๔ จากข่าวสารดังกล่าวส่งผลกระทบต่อเด็กทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ซึ่งสาเหตุนั้นก็มาจากการที่ครูไม่สามารถเข้าใจ ชุมอารมณ์โกรธไว้ได้ เพราะสมัยก่อนเด็กจะเป็นผู้ที่คอยรับฟังผู้ใหญ่ ไม่กล้าที่จะเอ่ยปากออกเสียง ต่างกับสังคมของเด็กในปัจจุบัน ที่กล้าแสดงออกทางความคิดอย่างอิสระชน ซึ่งบางทีอาจจะถูกใจ แต่อาจจะไม่ถูกต้องในสังคม เมื่อเกิดการโต้เถียงกันเกิดขึ้นยิ่งเป็นการประทุของสภาวะอารมณ์แห่งโทสะเกิดขึ้น ทำให้เกิดความรุนแรงตามมา และไม่เพียงแต่ความรุนแรงทางด้านร่างกายเท่านั้นยังมีความรุนแรงทางจิตใจมีการกลั่นแกล้งทางพฤติกรรมการล้อเลียน ทั้งทางบุคลิกภาพ สถานะทางสังคม ที่เรียกว่า “บูลลี่” (Bully) ที่เด็กนักเรียนล้อเลียนกันจนทำให้เกิดความอับอาย ส่งผลกระทบทางสังคมตามมาเป็นกระแสวิพากษ์วิจารณ์จากสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ที่แพร่กระจายอย่างรวดเร็ว ทำให้เป็นแพลตฟอร์มจิตใจที่ฝังลึกจนยากที่จะเยียวยา อย่างกรณี ครูพี่เลี้ยงทำร้ายเด็กเล็ก หรือแม้แต่ครูลงโทษนักเรียนเกินกว่าเหตุจนมีบาดแผลฉกรรจ์ นั่นก็เป็นผลพวงมาจากความโกรธภายในจิตใจของครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งสิ้น และใช้วิธีการต่างๆ ที่จะระบายอารมณ์โกรธออกมาทั้งทางตรง และทางอ้อม

^๒ Khaosod on line, แจ้งจับ ๒ ครู ทุ้งดำคลุมหัวเด็ก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.khaosod.co.th>. [๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

^๓ PPTV on line, ตราฆ่า! ครูตบหน้า ร.เหตุไม่ยอมเรียกครูว่าแม่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://img.pptvhd36.com/thumbor/2023/09/28/6ab6613.jpg> [๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

^๔ ไทยรัฐ ออนไลน์, ดร.พินครุหญิง เข้มจิ้มปากนักเรียน ทำโทษ ป.2 ยกห้อง ขูให้รับสารภาพผิด, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/crime/2758441> [๒๗ มกราคม ๒๕๖๗].

ความโกรธเป็นอารมณ์พื้นฐานของมนุษย์ ที่ติดตัวมาตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงปัจฉิมวัย เพราะอารมณ์โกรธในตัวตนของมนุษย์ก็เป็นสภาวะทางอารมณ์หนึ่งซึ่งเป็นตัวกิเลสที่จะทำให้มนุษย์พบเจอกับปัญหาต่างๆ ก่อตัวขึ้นจากกิเลสอันได้แก่ โลภะ โมหะ โทสะ ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้ในอันตรามลสูตร ว่าด้วยธรรมเป็นมลทินภายใน ๓ ประการนี้ เป็นอมิตร เป็นศัตรูภายใน เป็นพหุฆาตภายใน เป็นข้าศึกภายใน ทั้ง ๓ คือ โลภะ เปรียบเสมือนหยดน้ำตกไปจากใบบัว โทสะ เปรียบเสมือนผลตาลสุกหลุดจากขั้ว และโทสะ เปรียบเสมือนพระอาทิตย์อุทัยจัดมืด^๕ ซึ่งในสังคมปัจจุบันปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ล้วนเกิดจากกิเลสของมนุษย์ และโทสะก็เป็นต้นเหตุหนึ่งของความรุนแรงที่เกิดขึ้นเริ่มต้นตั้งแต่หน่วยที่เล็กที่สุด คือ ตัวเรา ครอบครัว ชุมชน สถานที่ทำงาน ไปจนถึงระดับประเทศอันจะส่งผลต่อการสร้างความขัดแย้งทั้งสิ้นจากข่าวสารในสังคมยุคปัจจุบันที่เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลไม่เว้นแต่ละวัน ไม่ว่าช่วงวัยใดก็ตาม ล้วนแล้วมาจากความโกรธ (โทสะ) เป็นเหตุปฐมภูมิ ซึ่งเปรียบเสมือนไฟที่แผดเผาอยู่ภายในจิตใจจนต้องแสดงอาการตอบสนองทางร่างกายด้วยการใช้ความรุนแรงจนนำไปสู่ของการทะเลาะวิวาท และอาจนำมาซึ่งการประหัตประหารกัน สร้างความเสียหายทั้งร่างกาย ทรัพย์สิน หรือร้ายแรงก็อาจถึงสิ้นชีวิตจากสาเหตุที่มาจากความโกรธนั่นเอง นับว่าความโกรธเป็นกิเลสในใจมนุษย์ ที่มีมานานแล้วในทุกยุคทุกสมัย และเมื่อหากมีโทสะเกิดขึ้นแล้วสามารถพึงปฏิบัติตามธรรมบทที่ว่า

อกโกธเณ ชิเน โกร^๖ อสาลุ สาธุนา ชิเน
ชิเน กทริย^๗ ทาเนน สจเจนาสิกขาทีน^๘

แปลความได้ว่า บุคคลพึงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ พึงชนะคนไม่ดีด้วยความดี พึงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้ พึงชนะคนพูดเลาะและหละด้วยคำสัตย์^๙ บุคคลใดที่สามารถปรงจิตใจด้วยการสำรวมกาย วาจา ใจ ไม่ให้กำเริบ ดำรงชีวิตให้ปราศจากข้อที่ควรตำหนิ หากทำได้จะทำให้บุคคลนั้นมีความสุข

ดังนั้นการที่จะดับกองไฟ แห่งความโกรธความมีโทสะ ก็ต้องดับที่ต้นเหตุแห่งการทำให้เกิดข้อข้องหมองใจ อันจะนำมาซึ่งโทสะ โดยใช้หลักธรรมอันประเสริฐของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ทรงโปรดสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้น ละจากบาป และกิเลสอาสวะทั้งหลาย ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้นผู้วิจัยนี้มุ่งหวังที่จะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มาเป็นพุทธวิธีเพื่อให้เห็นถึงผลเสียของความโกรธและมีแนวทางในการจัดการอารมณ์เพื่อป้องกันความรุนแรงของครู และบุคลากรทางการศึกษาให้สามารถปรงจิตใจให้ละซึ่งความโกรธ นับเป็นการตัดไฟแต่ต้นลมก่อนที่จะมีเหตุการณ์ต่างๆ ที่ไม่พึงประสงค์ตามมา กล่าวคือ หากเราดับได้ที่ต้นเหตุเสียก่อนก็จะไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย อีกทั้งได้สอบถามครู และบุคลากรทางการศึกษาที่สามารถจัดการอารมณ์โกรธได้ และมีวิธีการในการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการที่แตกต่างกันตามบริบทของสภาพสังคม ชุมชน สถานศึกษานั้นๆ อันจะเป็นการถอดบทเรียนเพื่อเป็นแนวทางในการเป็นตัวอย่างให้กับในอีกหลายสังคม ชุมชน ได้นำไปปรับใช้อย่างถูกวิธีซึ่งการที่จะรู้เท่าทันความโกรธต้องเริ่มจากการปลูกฝังเด็ก เยาวชน และบุคคลที่สำคัญที่สุดรองจากพ่อ แม่ ก็คือครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา อันได้ชื่อว่าเป็นพ่อพิมพ์ แม่พิมพ์ของชาติ และ

^๕ ชุ.พ. (ไทย) ๒๕/๘๘/๔๕๖.

^๖ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๓/๑๐๒.

^๗ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๓/๑๐๒.

เป็นกลุ่มบุคคลที่สำคัญในการถ่ายทอดประสิทธิ์ประสาทวิชารวมถึงจริยธรรมให้กับเด็ก เยาวชนได้เข้าใจที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ดังนั้นครูและบุคลากรทางการศึกษา ก็ต้องมีการตระหนักรู้ การยับยั้งชั่งใจ การควบคุมอารมณ์ ที่มีผลกระทบจากสภาพปัจจัยภายนอกในสังคมมิให้เกิดโทษ อันจะส่งผลต่อเด็กและเยาวชนเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกสังคม ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับเล็กที่สุดคือระดับครอบครัว จนกระทั่งไปสู่สังคมโดยภาพรวม

การใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นทางเลือกที่สำคัญในการบรรเทาเบาบางความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้วสามารถเยียวยาจิตใจได้เป็นอย่างดีและจะเป็นวัคซีนที่สำคัญในการที่จะจัดการอารมณ์โกรธ ซึ่งเป็นต้นเหตุของความรุนแรง ไม่ให้เกิดขึ้นได้ โดยใช้หลักพุทธวิธีแห่งการใช้สติ สัมปชัญญะ ขันติ พรหมวิหาร ๔ หลักกัลยาณมิตตรรร ๗ ประการ และพุทธวิธีแห่งการใช้หลักโยนิโสมนสิการ พิจารณาด้วยปัญญาแห่งการมีสติ ความรู้ตัวทั่วพร้อม คิดก่อนที่จะพูดหรือกระทำการใดๆ ทำให้สามารถรู้ล่วงหน้าว่าผลของการกระทำนั้นๆ ดีหรือไม่ดี ทำแล้วเกิดผลที่ตามมาอย่างไร ดังพระปัจฉิมวาจาของพระพุทธองค์แสดงถึงความสำคัญของสติมาก ถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา นั่นก็คือ ความไม่ประมาท ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารับสั่งกับภิกษุทั้งหลายและทรงเตือนว่าสังขารทั้งหลายนั้นมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ให้ภิกษุถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด^๘ เป็นแนวทางจัดการอารมณ์เพื่อป้องกันความรุนแรงที่จะตามขึ้นมาภายหลัง

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์จะศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธวิธีการจัดการอารมณ์เพื่อป้องกันความรุนแรงของครู และบุคลากรทางการศึกษา โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อนำไปสู่การจัดการอารมณ์ของครู และบุคลากรทางการศึกษา อันจะส่งผลกระทบต่อ ชุมชน สังคม รวมไปถึงประเทศชาติ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการจัดการอารมณ์สำหรับป้องกันความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษาในพื้นที่เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ) คือ

- ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการอารมณ์อันก่อให้เกิดความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่ดุสิต กรุงเทพมหานคร
- ๒) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการจัดการอารมณ์สำหรับป้องกันความรุนแรงในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๓) เพื่อเสนอพุทธวิธีการจัดการอารมณ์สำหรับป้องกันความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่ดุสิต กรุงเทพมหานคร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการจัดการอารมณ์สำหรับป้องกันความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษาในพื้นที่เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการอารมณ์อันก่อให้เกิดความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษาใน

^๘ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๓/๑๐๐.

เขตพื้นที่ที่ดุษิต ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ครูและบุคลากรทางการศึกษาจำนวน ๑๐ คน จาก ๔ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนจิตรลดา โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร โรงเรียนราชวินิตมัธยม และสถาบันเทคโนโลยีจิตรลดา ตลอดจนศึกษาหาข้อมูลวิธีการจัดการอารมณ์สำหรับป้องกันความรุนแรงในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาท ด้วยการศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และศึกษาหาข้อมูลวิธีการจัดการอารมณ์สำหรับป้องกันความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่ที่ดุษิต ด้วยการสัมภาษณ์นักวิชาการ ด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๒ รูป/คน ผู้บริหารกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน ๒ คน รวมทั้งสิ้น ๔ รูป/คน รวมทั้งสิ้น ๑๔ รูป/คน

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการอารมณ์อันก่อให้เกิดความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่ที่ดุษิต กรุงเทพมหานคร มีสาเหตุประกอบด้วย ๕ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านผู้บริหารสถานศึกษาและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

สถานที่ทำงานคือโรงเรียน หรือสถานศึกษา เป็นสถานที่ที่ครูและบุคลากรทางการศึกษาใช้เวลาส่วนใหญ่ อยู่กับที่ทำงานในการทำหน้าที่ความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ของผู้บริหาร สถานศึกษาที่มีหน้าที่สั่งการ มอบหมายงานกระจายงานให้กับครูและบุคลากรทางการศึกษา จึงเป็นส่วนหนึ่งในการที่ทำให้ครูมีความเครียดจากแรงกดดันทั้งเรื่องของการทำงาน การเรียนการสอน เพื่อนร่วมงาน รวมไปถึง ผู้บริหารสถานศึกษาด้วยภาระครูที่มีหน้าที่สอน แต่ประกอบกับมีภาระงานอย่างอื่นสอดแทรกมาทำให้ครูไม่สามารถที่จะสอนได้อย่างเต็มที่ หรือแม้กระทั่งการที่ผู้บริหารมีอคติต่อครูที่ไม่เห็นด้วยกับผู้บริหาร ด้วยทัศนคติส่วนตัว เช่น มีการกลั่นแกล้งในการทำงาน การใช้ถ้อยคำที่รุนแรง จนทำให้เกิดความบาดหมางใจกันระหว่างผู้บริหารกับครู จากข่าวที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์^๔ ผู้บริหารก็เป็นส่วนหนึ่งในการที่ทำให้ครูมีความเครียดจากนโยบายทำให้บีบคั้น กดดัน นอกจากนี้ภาวะความเครียดของครูส่วนหนึ่งเกิดจากนโยบายของทางผู้บริหารสูงสุด มีการเปลี่ยน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการบ่อย ทำให้นโยบายที่ขับเคลื่อนการศึกษาสร้างความสับสนให้กับครูและบุคลากร ทางการศึกษา ที่ดูแลด้านการศึกษาโดยตรงที่รับนโยบายอย่างเดียวกัน จนลืมนึกไปว่า การทำงานในสถานศึกษาที่ แตกต่างกันไปเพราะสถานศึกษามีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ก็ทั้งมีอัตราค่าจ้างของบุคลากรไม่เท่ากันเลยเป็นภาระ สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งบางโรงเรียนสามารถตอบสนองได้ตามศักยภาพของโรงเรียน แต่ในบางโรงเรียนก็ไม่สามารถตอบสนองนโยบายได้ จึงทำให้ครูผู้ปฏิบัติงานเกิดความเครียด อีกประการคือระเบียบของ กระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการลงโทษนักเรียนหรือนักศึกษา พ.ศ.๒๕๔๘ มีการลงโทษเมื่อกระทำผิด ๔ สถาน คือ ว่ากล่าวตักเตือน ทำทัณฑ์บน ตัดคะแนนประพฤติ และทำกิจกรรมเพื่อให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ห้ามลงโทษนักเรียน ด้วยวิธีการรุนแรง ทำให้ครูมีเครื่องมือในการปกครองควบคุมน้อย

^๔ thaich8news on line, ผอ.คำหยาบ ไล่ครูออกห้องประชุม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/thaich8news/videos/2397940847232098> [๓ เมษายน ๒๕๖๘].

๒. ด้านผู้เรียน

พฤติกรรมของผู้เรียนเป็นปัจจัยหลักในการทำให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา ไม่สามารถจัดการอารมณ์ได้อย่างทันทั่วทั้งที่อันจะส่งผลต่อการก่อให้เกิดการใช้ความรุนแรงตามมาได้ มักก่อให้เกิดพฤติกรรม หรืออารมณ์ความรุนแรงซึ่งมาจากหลายสาเหตุดังนี้

๒.๑ นักเรียนมีพฤติกรรมก้าวร้าว ไม่เชื่อฟัง

พฤติกรรมของนักเรียนส่วนใหญ่ส่งผลต่ออารมณ์ที่เกิดขึ้นของครูผู้สอนอย่างมาก ซึ่งสภาพของโรงเรียนที่มีนักเรียนชายลวน หลึงลวน หรือ สหศึกษา บริบทก็จะแตกต่างกันออกไป ซึ่งพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนที่แสดงออกทำให้ครูบางคนไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ ตลอดจนการเล่นกันของเด็กในวัยเรียน ที่เป็นวัยที่ใช้กำลังในการตัดสินมากกว่าใช้อารมณ์ ขาดสติที่จะยับยั้งชั่งใจ ข่มใจ เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เล่นกันจนเกินเลยพอครูเข้าไปตักเตือนด้วยสถานะของวัยรุ่นที่มีความคิดคะนอง มีความคิดเป็นของตนเอง ที่ใช้อารมณ์ในการตัดสินมากกว่าเหตุผล ขาดการยั้งคิดไตร่ตรอง วิเคราะห์แยกแยะ มีการโต้แย้งทันทีทันใดส่งผลให้เกิดพฤติกรรมไม่เหมาะสม ส่งผลให้ครูที่ต้องควบคุมนักเรียนหลายคนและรองรับกับพฤติกรรมของนักเรียนที่แตกต่างกันออกไป ครูเองต้องพยายามในการควบคุมอารมณ์อย่างมากจนบางครั้งก็พลั้งเผลอที่ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ ส่งผลให้เกิดการใช้ความรุนแรงโดยส่วนใหญ่เบื้องต้นจะเป็นทางด้านวาจา ที่ใช้คำพูดเสียงดัง จนทำให้ดูเหมือนว่าไม่สามารถจัดการอารมณ์ได้

๒.๒ นักเรียนไม่พร้อมที่จะเรียน

การเรียนการสอนในหนึ่งวันจะมีการเรียนการสอนในหลายวิชาดังนั้นสภาพความพร้อมของนักเรียนก็แตกต่างกันออกไปในการที่จะเปิดรับความรู้ในรายวิชาที่ครูเข้ามาสอนในแต่ละคาบวิชานักเรียนมีความเบื่อ การเรียนการสอนไม่ได้เป็นบรรยากาศบวกเสมอ อาจเป็นบรรยากาศลบก็ได้ ซึ่งก็จะส่งผลกับสุขภาวะครูมากขึ้นโดยครูเองก็มีความคาดหวังกับเด็กทุกคนเมื่อไม่ได้ตั้งใจ ดังความคาดหวัง ก็จะรู้สึกมีอารมณ์เสียขึ้นมาในสภาพบรรยากาศการเรียนบางครั้งเด็กนักเรียนบางคนไม่มีความพร้อมในการเรียนในรายวิชาที่ครูสอน ทำงานของรายวิชาอื่นที่ค้างค้างอยู่ในชั่วโมงเรียน หรือเล่นเกมสั่นจอนไม่มีเวลาพักผ่อน ทำให้เมื่อครูมีการตักเตือนบอกกล่าวก็เกิดการไม่พอใจและมีการโต้เถียงทำให้ครูเองบางครั้งก็มีอารมณ์โกรธขึ้นมาได้

๒.๓ นักเรียนมีความมั่นใจในตัวเองสูง (Ego)

ในยุคปัจจุบันการแข่งขันทางการเรียนการสอนมีความเข้มข้นสูง ผู้ปกครองส่วนใหญ่นิยมส่งลูกให้เรียนพิเศษ เรียนเสริมจากโรงเรียนกวดวิชาเพื่อให้สามารถทำคะแนนในการสอบแข่งขันได้ดีประกอบกับความรู้รอบตัวในยุคศตวรรษที่ ๒๑ สามารถค้นคว้าหาความรู้ได้ทันที ทุกเวลา เหมือนกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในเรื่องของ Any Where Any Time เรียนได้ทุกที่ ทุกเวลา ดังนั้นทำให้เด็กนักเรียนที่มีโอกาสได้เรียนเสริมจากโรงเรียนมีความก้าวหน้าทางด้านเนื้อหาของวิชามากกว่าการสอนในห้องเรียน ซึ่งจากแผนการสอนของครูก็ต้องทำการสอนตามแผนที่ได้ทำมาในแต่ละเทอม เมื่อนักเรียนเรียนเสริมมาก็รู้สึกว่าการเรียนในห้องเรียนเป็นเรื่องซ้ำๆ เดิมๆ น่าเบื่อซึ่งได้เรียนรูมาแล้วจากที่อื่น เพราะในสภาพสังคมที่มีการแข่งขันกันสูงมีโรงเรียนกวดวิชาเกิดขึ้นมากมายเพื่อเป็นทางเลือกให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานของตนเองไปเรียนเสริมเพิ่มเติมนอกเหนือจากการเรียนในโรงเรียน ส่งผลทำให้ครูเองต้องมีการพัฒนาศักยภาพตัวเองอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ต้องทำการสอนนักเรียนควบคู่กันไปด้วย ซึ่งภาระครูบางคนมีภาระงานที่จะต้องสอนในหลายวิชาเนื่องจากบุคลากรของโรงเรียนไม่เพียงพอและครูบางคนก็ไม่ได้จบที่ตรงกับ

สายงานที่สอนในรายวิชานั้นๆ ทำให้ครูเองก็มีความเครียดสะสมและเกิดเป็นอารมณ์ที่ไม่พึงประสงค์ได้เมื่อโดนกระตุ้นถึงความรู้ความสามารถของตนเอง ประกอบกับเด็กนักเรียนสมัยนี้ศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่จะเรียกร้องสิทธิของตนเอง ทำให้ครูปกครองยาก

๒.๔ ครูและนักเรียนมีการบูลลี่ (bullying)

การบูลลี่ที่นักเรียนทำพฤติกรรมทั้งต่อนักเรียนด้วยกันเอง หรือ นักเรียนกับครูผู้สอน ก็เป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้ครูไม่สามารถจัดการอารมณ์ได้ ทำให้รู้สึกโกรธ รู้สึกไม่พอใจ ต่อพฤติกรรมที่นักเรียนบางคนกระทำ โดยพฤติกรรมที่พบบ่อยมากคือ มาจากคำพูดที่ทำร้ายจิตใจจนบางครั้งครูเองก็มีอารมณ์โกรธเกิดขึ้น จากการใช้ถ้อยคำวาจาที่ปลั่งเปล่งก็เป็นความรุนแรงได้ ซึ่งอาจจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็สามารถส่งผลให้เกิดความไม่พอใจ เกิดอารมณ์โกรธเกิดขึ้น

๓. ด้านรายวิชาที่สอนส่งผลต่อการจัดการอารมณ์ของครู

สภาพของโรงเรียนที่มีขนาดเล็ก และโรงเรียนขนาดใหญ่ มีผลต่อความเครียดของครูอันจะส่งผลต่อการจัดการอารมณ์ซึ่งอาจทำให้เกิดความรุนแรง เช่น มีจำนวนครูไม่เพียงพอต่อชั้นเรียนเพราะการบริหารจัดการอัตราครูเรียกบรรจุครู ก็จะไปบรรจุในโรงเรียนอื่นๆ จะต้องสอดคล้องกับจำนวนผู้เรียน หรือนักเรียน ซึ่งขนาดของโรงเรียนจำนวนของนักเรียนมีผลต่อการที่ครูจะต้องแบกรับภาระการสอนที่เพิ่มมากขึ้น เลยทำให้ครูในบางวิชาที่ตรงสาขาวิชา เช่น ครูฟิสิกส์ ครูวิทยาศาสตร์ ไม่สามารถมาบรรจุได้เลยต้องเป็นภาระของครูในรายวิชาอื่นๆ ต้องไปสอนแทนในรายวิชาที่ขาดบุคลากร ครูต้องพยายามถ่ายทอดองค์ความรู้ในแต่ละรายวิชาตามเนื้อหาสาระของการจัดการแผนการเรียนการสอนเมื่อไม่ได้ตามสิ่งที่คาดหวังก็เกิดเป็นอารมณ์โกรธ ไม่พอใจ ที่บางครั้งครูก็ไม่สามารถจัดการอารมณ์ตนเองได้

๔. ด้านครอบครัว ผู้ปกครอง สังคม ชุมชน สภาพแวดล้อม

ครอบครัวเป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลก่อให้เกิดความเครียด ความวิตกกังวลกับครูและบุคลากรทางการศึกษา ที่ส่งผลต่อการจัดการอารมณ์ของตัวครูและบุคลากรทางการศึกษา ในแต่ละวันอันจะนำไปสู่ความรุนแรงได้ เนื่องจากเมื่อครูและบุคลากรทางการศึกษา มีปัญหาทะเลาะในครอบครัวทำให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาสะสมความเครียด ความรู้สึกอารมณ์เสียตกค้างจากที่บ้านมายังที่ทำงาน หรือจะเป็นการแยกกันอยู่ของครอบครัวของครูและบุคลากรทางการศึกษา ที่ทำงานต่างที่กัน ความใกล้ชิดห่างหาย เกิดความคิดถึง เกิดความเป็นห่วง ส่งผลต่อสภาพจิตใจและความพร้อมในการทำงาน นอกจากนี้ความเป็นอยู่ในสังคมเมืองในเขตพื้นที่วิจัยก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ครูไม่สามารถจัดการอารมณ์ได้ เนื่องจากสภาพแวดล้อมอยู่ใจกลางเมือง และเป็นพื้นที่ใกล้กับศูนย์ราชการที่สำคัญอย่างกระทรวง ทบวง กรม เช่น ทำเนียบรัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เป็นต้น ดังนั้นเมื่อมีสภาพเหตุการณ์บ้านเมืองที่ไม่เข้าใจกัน เกิดการชุมนุมทางการเมือง การชุมนุมคัดค้านนโยบายของรัฐบาล ซึ่งเป็นพื้นที่วิจัย จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความวิตกกังวล จากสภาพการเดินทาง สภาพความเป็นอยู่ ความปลอดภัย นอกจากนี้ความเป็นครูที่ต้องพบปะคนมากมายทั้งลูกศิษย์ที่จบการศึกษาไปแล้ว ศิษย์ปัจจุบัน ผู้ปกครอง ครูก็เป็นที่ยึดเหนี่ยวของสังคมที่จะต้องเป็นบุคคลที่สามารถปรึกษาได้ คุยได้ ฟังพาได้ ครูจะต้องเป็นอย่างไรที่สังคมต้องการไม่ว่าจะเป็นเรื่องขององค์ความรู้ หรือสภาพสังคม เช่น ภาษีสังคมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพ่อ แม่ เด็กเสียชีวิต ครูก็รู้จักก็ต้องไปงานช่วยงาน หรือลูกศิษย์ที่จบไปแล้ว จะบวช จะแต่งงาน ครูก็ต้องมี

ค่าใช้จ่ายในเรื่องของภาษีสังคมดังกล่าว ซึ่งสังคมมองว่าอาชีพครูเป็นอาชีพที่มั่นคง มีเงินเดือนเยอะ ครูเลยก็แบกรับภาระ แบกความกดดัน ทำให้มีรายจ่ายเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีปัญหาทางด้านครอบครัวที่ผลต่อสภาพจิตใจของครูผู้ปฏิบัติหน้าที่การสอนเพราะหากว่าสภาพจิตใจของครูมีความกังวล ไม่ปกติ ทำให้ประสิทธิภาพในการสอนลดลง อีกทั้งยังส่งผลต่อการจัดการอารมณ์ของครูทำให้ไม่สามารถจัดการอารมณ์ในขณะที่สอน ตลอดจนไม่สามารถข่มใจจากพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่เด็กนักเรียนแสดงออกต่อครูได้ อีกทั้งผู้ปกครองก็เป็นอีกปัจจัยที่ทำให้ครูเกิดสภาวะกดดัน จากความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อบุตรหลาน ทำให้ครูบางครั้งก็เกิดความเครียด หรือแม้แต่การไม่มีเวลาที่จะดูแลบุตรหลานในปกครองเนื่องจากสภาวะทางเศรษฐกิจที่จะต้องทำงานเลยต้องให้การดูแลเป็นหน้าที่ของครูเพียงอย่างเดียว นอกเหนือจากนั้นบริบทสภาพสังคมเมืองเป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการที่ทำให้ครูเกิดสภาวะความเครียดสะสม ทั้งเรื่องของการเดินทาง บริบททางด้านสังคม การเมือง ทศนคติของเด็กรุ่นใหม่ที่แตกต่างกันจากสภาพสังคมต่างจังหวัดที่มีการใช้ชีวิตอยู่กับชุมชนมีวิถีของจารีตประเพณีในท้องถิ่น ถูกบ่มเพาะด้วยวัฒนธรรมจากผู้สูงวัยที่มักจะกลับไปอยู่กับสังคมชนบทเมื่อถึงวัยเกษียณ ต่างกับบริบทของสังคมเมืองที่มีการแข่งขันกันอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความตึงเครียด มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมและอารมณ์ของครูและบุคลากรทางการศึกษา สภาพแวดล้อมมีผลต่อพฤติกรรมความรุนแรงอย่างสำคัญ ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษจะเพิ่มปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดพฤติกรรมเหล่านี้ได้อย่างชัดเจน ส่วนสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมจะสามารถช่วยลดโอกาสในการเกิดความรุนแรงได้

๕. ด้านการใช้สื่อโซเชียล (social media)

ยุคศตวรรษที่ ๒๑ เป็นยุคแห่งโลกไร้พรมแดน สื่อโซเชียลเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ครูเกิดสภาวะความเครียดต่อการทำงานซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ คือ คุณลักษณะคนไทย ๔.๐ อารมณ์ความเป็นไทยและสามารถแข่งขันในเวทีโลก เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนของประเทศที่วัดด้วย คุณธรรม ทักษะ และความรู้ที่จำเป็น บนฐานค่านิยมร่วม สู่กรอบผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา (Desired Outcomes of Education: DOE Thailand)^๑ ส่งผลต่อการวางแผนการจัดการศึกษาของครูแต่ละโรงเรียนในการที่จะส่งเสริมให้นักเรียนตรงตามคุณลักษณะคนไทย ๔.๐ ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ทำให้ครูต้องสร้างสรรค์เนื้อหาโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีส่วนช่วยในการเรียนการสอนซึ่งครูบางโรงเรียนไม่มีประสบการณ์ในการใช้สื่อโซเชียล ต่างจากเด็กในยุคปัจจุบันที่เป็นเด็กในยุคกลุ่ม Gen Z ที่เกิดระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๕ ที่เติบโตมาพร้อมกับสิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย สามารถใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวันได้ดี ส่งผลให้บางครั้งครูก็ตามไม่ทัน อีกทั้งเด็กในยุคนี้ติดการใช้เทคโนโลยีทำให้ครูเกิดปัญหาในเรื่องของการควบคุม เนื่องจากเวลาเรียนในขณะที่ครูสอนนักเรียนก็มักจะนำโทรศัพท์มือถือมาใช้งาน ส่งผลต่อการสอนของครูที่ทำการสอนในชั้นเรียน สื่อโซเชียลมีผลอย่างมากในการที่ทำให้ครูเองไม่สามารถทำการสอนได้อย่างเต็มที่เพราะในขณะที่สอนนักเรียนก็มักจะหยิบโทรศัพท์ขึ้นมาเล่นเกมสับ้าง, Tik Tok, Facebook, Instagram ซึ่งบางครั้งก็แฝงมาในรูปแบบของการพนันออนไลน์ ทำให้ครูที่สอนก็เกิดอารมณ์โกรธในการที่นักเรียนไม่สนใจเรียน

^๑ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, มาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑, ๑๐/๒๕๖๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๖๒), ๑-๙.

วิจัยวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหา ตลอดจนศักยภาพในการรับมือกับสถานการณ์ที่จะส่งผลกระทบต่อการจัดการอารมณ์อันก่อให้เกิดความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษา พบว่า จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งภายนอกและภายใน คือ จากตัวบุคคลเอง จากผู้บริหาร จากสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง หรือแม้แต่สภาพแวดล้อม อาจทำให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาบางคนมีความรู้สึกโกรธ ท้อแท้ หดหู่กำลังใจในการสอน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาพุทธวิธีการจัดการอารมณ์เพื่อให้ครูได้นำองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้วยพุทธวิธีแห่งการใช้สติ สัมปชัญญะ ขันติ พรหมวิหาร ๔ หลักกัลยาณมิตตรธรรม ๗ ประการ และพุทธวิธีแห่งการใช้หลักโยนิโสมนสิการพิจารณาด้วยปัญญาเพื่อนำไปปฏิบัติในชีวิต และพร้อมที่จะรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ในทันทีทันใด ใช้จุดแข็งที่มีอยู่ทั้งทางด้านคุณวุฒิ วิทยุฒิ ในการแก้ปัญหาเพื่อให้สามารถข้ามพ้นอุปสรรค ที่เกิดจากตัวบุคคล ผู้บริหาร นักเรียน ผู้ปกครอง และสภาพแวดล้อม ได้อย่างมีสติ

ผลจากการวิเคราะห์ในการนำพุทธวิธีการจัดการอารมณ์สำหรับป้องกันความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษา มี ๒ ประเด็นหลักดังนี้

๑. การจัดการอารมณ์เชิงปัจเจกบุคคล (Individual Emotion Management)

๑.๑ ยุทธศาสตร์การหลีกเลี่ยง (Situation Avoidance) หรือการถอนตัวออกจากสถานการณ์ที่เสี่ยงหรือไม่พึงประสงค์ (Situation Withdrawal) เพื่อการป้องกันความรุนแรงที่จะเกิดขึ้น เกิดจากการระงับที่ต้นเหตุและตัวบุคคล ซึ่งการก่อให้เกิดความรุนแรงขึ้นนั้นเกิดจากความไม่เข้าใจกัน เกิดจากความรู้สึกในขณะใดขณะหนึ่งเป็นช่วงเวลาอันสั้น ซึ่งเมื่อทั้ง ๒ ฝ่ายเผชิญหน้ากัน ก็มักจะเกิดการกระทบกระทั่งกัน ทั้งทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ส่งผลต่อการฝังลึกในจิตใจ แต่ด้วยสภาวะของอาชีพครูที่ผ่านการอบรม ฝึกฝนมากก็ต้องมีการระงับยับยั้งและต้องหมั่นฝึกจัดการอารมณ์อยู่เสมอ การออกจากที่เกิดเหตุเป็นเทคนิคที่มีประสิทธิภาพในการจัดการอารมณ์ โดยเฉพาะเมื่อเราอยู่ในสถานการณ์ที่กระตุ้นความรู้สึกรุนแรง เช่น ความโกรธ ความเครียด หรือความวิตกกังวล การออกจากเหตุการณ์ที่มีปัญหาในขณะนั้น เป็นเทคนิคที่มีประสิทธิภาพในการจัดการอารมณ์ ที่จะหยุด ระงับอารมณ์ไม่พึงประสงค์ เพื่อป้องกันการโต้ตอบที่จะนำมาซึ่งความรุนแรงทั้งด้านการใช้วาจาที่ไม่สุภาพเป็นการลดโอกาสพูดหรือการกระทำใดๆ ที่ก่อให้เกิดความเสียหายภายหลัง อีกทั้งยังสามารถช่วยให้ได้บทวนอารมณ์ดังสติ สัมปชัญญะ กลับมาสู่สภาวะในจิตวิญญานของความเป็นครูได้อย่างเหมาะสม

๒. สร้างสภาวะแห่งความสุข (Hedonic Well-being) เป็นการทำกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพในการจัดการอารมณ์และสร้างความผ่อนคลาย ผ่านการวิเคราะห์ทางจิตวิทยาและประสาทวิทยาไม่ว่าจะเป็นการหลั่งสารเคมีแห่งความสุขเมื่อทำกิจกรรมที่ชอบ สมองจะหลั่งสารเคมีที่ทำให้รู้สึกดี โดปามีน (Dopamine) หรือสารแห่งความพึงพอใจ, เอนดอร์ฟิน (Endorphins) หรือสารสร้างความสุข, เซโรโทนิน (Serotonin) เป็นสารที่สร้างความรู้สึกสงบและมั่นคง ซึ่งกิจกรรมที่ชื่นชอบจะช่วยทำให้จิตใจเปลี่ยนจากความเครียดหรือความกังวลไปสู่สิ่งที่สร้างความสุขการเข้าสู่สภาวะโฟลว์ (Flow) คือจดจ่อกับสิ่งที่ทำอย่างลึกซึ้ง

การที่จะหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ด้วยการหยุด และหันไปหาสิ่งที่ทำให้กายและใจรู้สึกสบาย รู้สึกมีความสุข เป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยปรับสมดุลทางอารมณ์และลดความโกรธได้อย่างมีประสิทธิภาพ และใช้เวลาอยู่กับสิ่งที่มีความสุขเพื่อที่จะลดทอนสิ่งที่เบียดเบียนให้เบาบางลงจากจิตใจ ทำให้จิตใจผ่อนคลายมากขึ้น นอกจากนี้ การมีช่วงเวลาที่ได้อยู่กับตัวเองและทำในสิ่งที่ชอบ ยังช่วยให้ได้สำรวจและทำความเข้าใจกับความรู้สึกของตนเองมากขึ้น ลดการเก็บ

กตอารมณ์ด้านลบเอาไว้ เมื่ออารมณ์ดีขึ้น การรับมือกับสถานการณ์ที่กระทบใจก็จะสามารถทำได้ง่ายขึ้น ลดโอกาสที่จะระเบิดอารมณ์โกรธโดยไม่จำเป็น ส่งผลต่อการเพิ่มคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกได้เป็นอย่างดี เมื่อสามารถรักษาอารมณ์ให้สงบได้ด้วยวิธีนี้ ก็จะส่งผลต่อความสัมพันธ์กับคนรอบข้างอย่างเช่น นักเรียน เพื่อนร่วมงาน เพราะอารมณ์ที่แจ่มใสและใจเย็นจะทำให้การสื่อสารเป็นไปอย่างราบรื่น ลดปัญหาความขัดแย้ง และทำให้สังคมน่าอยู่มากยิ่งขึ้น การทำสิ่งที่ชอบจึงไม่ใช่เพียงแค่การพักผ่อน แต่เป็นการเยียวยาจิตใจและสร้างภูมิคุ้มกันทางอารมณ์ให้กับตนเองในระยะยาวอีกด้วย

๓. การระงับอารมณ์ หรือการระงับอารมณ์ (Emotional Suppression) เป็นการจัดการอารมณ์ด้วยการวางเฉยไม่แสดงออก เป็นวิธีที่ทำให้เรารู้สึกสบายใจขึ้น รู้การปล่อยวางไม่ยึดติดกับสิ่งที่ เป็น เนื่องจากบางปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้จำเป็นต้องให้คนที่สามารถทำได้จัดการแทน หรือบางครั้งในช่วงเวลาที่อารมณ์กำลังร้อนแรง หากสามารถนิ่งเฉยและถอยห่างออกมาจากสถานการณ์ได้ แม้เพียงเล็กน้อย ก็จะช่วยป้องกันไม่ให้คำพูดหรือการกระทำใด ๆ ที่อาจทำร้ายตนเองและผู้อื่นหลุดออกมา เพราะบางครั้งอารมณ์โกรธเป็นเหมือนเปลวไฟ หากเติมเชื้อเพลิงเข้าไปก็จะยิ่งลุกโชน แต่หากปล่อยไว้ให้สงบลงด้วยการวางเฉย ความรู้สึกเหล่านั้นก็จะค่อย ๆ มอดดับไปเอง การระงับอารมณ์ด้วยการวางเฉย เป็นอีกวิธีที่ช่วยจัดการกับความรู้สึกโกรธหรือความไม่พอใจได้อย่างสุขุมและมีคุณค่าในตัวเอง การวางเฉย ไม่ใช่การเพิกเฉยหรือทำเป็นไม่รู้สึกละเลยแต่เป็นการรู้เท่าทันอารมณ์ที่เกิดขึ้น แล้วค่อย ๆ ปล่อยให้อารมณ์ผ่านไป โดยไม่รีบตอบโต้หรือแสดงออกทันที การวางเฉยยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้มองเห็นภาพรวมของสถานการณ์ได้ชัดเจนขึ้น มีพื้นที่ในการใช้เหตุผลและสติเข้ามาจัดระเบียบความคิด ทำให้สามารถตัดสินใจหรือหาทางออกได้อย่างสุขุม รอบคอบมากขึ้น

๔. วุฒิภาวะตามช่วงวัย หรือ หลักการพัฒนาความเป็นผู้ใหญ่ (Maturity Principle) วัยวุฒิที่เพิ่มมากขึ้นมีส่วนสำคัญในการช่วยให้บุคคลสามารถจัดการอารมณ์ของตนเองได้ดีขึ้น การที่คนเราเติบโตผ่านช่วงวัยต่างๆ ที่แต่ละคนได้พบเจอกับประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลาย ทั้งในเรื่องของความสำเร็จ ความผิดหวัง มีความสุข มีความทุกข์ มีอุปสรรค ตลอดถึงการอยู่ร่วมกับผู้คนหลากหลายรูปแบบ นับเป็นประสบการณ์ที่เปรียบเสมือนบทเรียนชีวิตที่ค่อย ๆ หล่อหลอมบุคคลให้เข้าใจเรียนรู้และรู้จักตนเองมากขึ้น จำนวนปีแห่งชีวิตที่เพิ่มมากขึ้น ไม่เพียงแต่จะทำให้เราเติบโตขึ้นแต่ยังเพิ่มพูนวุฒิภาวะทางอารมณ์และปัญญา ให้บุคคลสามารถจัดการกับอารมณ์ได้อย่างเหมาะสมต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น สามารถเข้าใจความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นมากขึ้น จะส่งผลต่อการเสริมสร้างความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุขและสร้างสรรค์

๒. การจัดการอารมณ์เชิงสังคม (Social Emotion Management)

๒.๑ การแสวงหาการสนับสนุนทางสังคม (Social Support Seeking) เป็นการที่ได้รับบารายความรู้สึกในใจให้กับใครสักคนได้รับรู้ เช่น เพื่อน ครอบครัว หรือคนใกล้ชิดเพื่อขอความช่วยเหลือ ก็เป็นการบรรเทาความรู้สึกที่ไม่ดีออกไปได้เพราะบางครั้งหากเจอปัญหาที่รุมเร้าจากสิ่งเล็กๆ ก็เปรียบเสมือนเส้นผมบังภูเขา ซึ่งบางปัญหาก็กลับเป็นที่ปรึกษาให้คนอื่นได้เป็นอย่างดีแต่พอมาเจอกับตัวเองกลับไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ซึ่งการเล่าให้เพื่อนสนิท คนที่ไว้ใจ หรือแม้แต่นักจิตวิทยา ได้รับรู้ถึงปัญหาก็จะเป็นอีกวิธีที่จะสามารถจัดการอารมณ์ได้ดี หลายครั้งที่อารมณ์โกรธ เกรี้ยว หรือกังวล ถูกเก็บซ่อนเอาไว้จนกลายเป็นพลังลบสะสม หากไม่มีโอกาสหรือพื้นที่ให้ถ่ายทอดออกมา ยืงนานวัน ความรู้สึกเหล่านั้นอาจจะพุ่งออกอย่างรุนแรงโดยไม่ทันตั้งตัว ดังนั้นการเล่าหรือระบายความไม่สบายใจออกมา เป็น

เหมือนการปลดปล่อยความรู้สึกที่อัดแน่นอยู่ในใจให้ค่อยๆ เบาบางลง การที่เราได้พูดคุยหรือเล่าความในใจกับใครสักคนที่พร้อมรับฟัง ไม่ว่าจะเป็นเพื่อน คนในครอบครัว หรือคนที่ไว้ใจ มันช่วยให้เราได้ทบทวนอารมณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างมีสติ ซึ่งบางครั้งเพียงแค่มองคนฟังอย่างตั้งใจโดยไม่ตัดสิน ก็เพียงพอแล้วที่จะทำให้รู้สึกเบาสบายขึ้น อารมณ์โกรธหรือเศร้าถูกถ่ายเทออกไป แทนที่ด้วยความรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัย เพราะการรับฟังและแบ่งปันความรู้สึกกัน คือพื้นฐานของความเข้าใจและความเห็นใจซึ่งกันและกัน และเมื่อใจได้รับการดูแลอย่างอ่อนโยน อารมณ์ด้านลบก็จะค่อยๆ จางหายไป ทำให้เราพร้อมที่จะรับมือกับปัญหาใหม่ๆ ได้อย่างเข้มแข็งและมีสติยิ่งขึ้น

๒.๒ สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยทางอารมณ์ (Holding Environment) เป็นการจัดการอารมณ์ที่อาศัยสภาพแวดล้อมที่ทำให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความรู้สึกปลอดภัยทางความคิด ปลอดภัยความรู้สึก ความสัมพันธ์ที่จะทำให้บุคคลสามารถพัฒนาตัวเองได้ที่จะสามารถจะเผชิญกับความเปราะบางทางอารมณ์ได้ สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยทางอารมณ์เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนามนุษย์ทางด้านในทุกมิติ ทั้งมิติทางจิตใจ สังคม อารมณ์ และสติปัญญา อันจะเสริมสร้างความมั่นคงทางอารมณ์และนำไปสู่ความสุขในทุกมิติของชีวิต

๕. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบวิธีการจัดการอารมณ์สำหรับป้องกันความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษา ในพื้นที่เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในสถานศึกษามีหลายด้าน ประกอบด้วย ด้านผู้บริหารสถานศึกษาที่รับนโยบายเป็นแนวตั้งจากกระทรวงศึกษาธิการเพื่อรับนโยบายสู่การปฏิบัติ ทำให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาปฏิบัติหน้าที่เพิ่มมากขึ้น เพราะผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญในการสั่งการ โดยตรงให้กับครูที่ทำงานในโรงเรียนภาวะผู้นำของผู้บริหารผลโดยตรงต่อกำลังใจในการปฏิบัติงานและประสิทธิภาพการทำงานของครูในโรงเรียน โดยการมอบหน้าที่ให้กับครูบางคนหรือมอบงานไม่ถูกกับความสามารถของคน ทำให้ครูบางคนอาจมีความรู้สึกไม่ยุติธรรมและกดดันให้ครูเกิดความเครียดสะสมซึ่งส่งผลต่อสุขภาพจิตและประสิทธิภาพการทำงานอันจะส่งผลโดยตรงกับการจัดการอารมณ์ของครูและอาจส่งผลต่อนักเรียนสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุชาร์ตน์ แก้วอุดร** มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย ได้ศึกษาเรื่อง ความท้อแท้ในการปฏิบัติงานของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 2 พบว่า ครูมีอุดมการณ์ที่จะทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายโดยมีความคาดหวังสูงถึงผลสำเร็จของงานเพื่อสนองนโยบายของโรงเรียนทั้งในเรื่องของการจัดการศึกษาตลอดจนงานอื่นๆ ที่ได้รับมอบหมายแต่เมื่อผลที่ได้ไม่เป็นไปตามที่คาดหวังเลยรู้สึกตนเองไม่มีความสามารถในการปฏิบัติงานส่งผลให้เกิดสภาวะความเครียดตามมา^๑ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายจากผู้บริหารระดับกระทรวงบ่อยครั้ง มีการเปลี่ยนรัฐมนตรีที่มอบนโยบาย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **โชคอนันต์ จิ๊งเจริญรัตน์** ได้ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์ความเข้าใจและการปฏิบัติงานตามการรับรู้ของครูตามนโยบายการศึกษา พบว่า การที่มีรัฐบาลเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้ง มีนโยบายด้านการศึกษาเกินไป นโยบายการศึกษาเก่ายังไม่เสร็จสิ้นก็มีนโยบายการศึกษาใหม่มาแทนทำให้ผลที่เกิด

^๑ สุชาร์ตน์ แก้วอุดร, “ความท้อแท้ในการปฏิบัติงานของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต ๒”, วารสารปัญญาภิธาน, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๗): ๑๒๑.

กับนักเรียนไม่ได้เกิดอย่างแท้จริง^๑ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุนทร พรักจำรูญ** ได้ศึกษาเรื่อง ความสุขของครู: ภัยแห่งความสำเร็จของการจัดการศึกษา พบว่า เกิดความกดดันจากผู้บังคับบัญชาที่มอบภาระงานอื่นนอกเหนือจากงานตามวิชาชีพครูที่เป็นผู้สอน อาทิ งานพัสดุ งานชุมชน เพราะครูเป็นอาชีพที่ต้องมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับตัวผู้เรียน ทำให้ครูขาดขวัญกำลังใจในการทำงาน ความสุขในการทำงานของครูถูกบั่นทอนลง^๒ อีกทั้งผู้เรียนมีความหลากหลาย นอกจากนี้ยังมีปัจจัยทางด้านครอบครัว ด้านสังคมเมือง ด้านผู้ประกอบการ ด้านสื่อโซเชียล ด้านสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อสภาวะและความคาดหวังต่อสังคม มีผลต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นเนื่องจากเกิดความวิตกกังวล

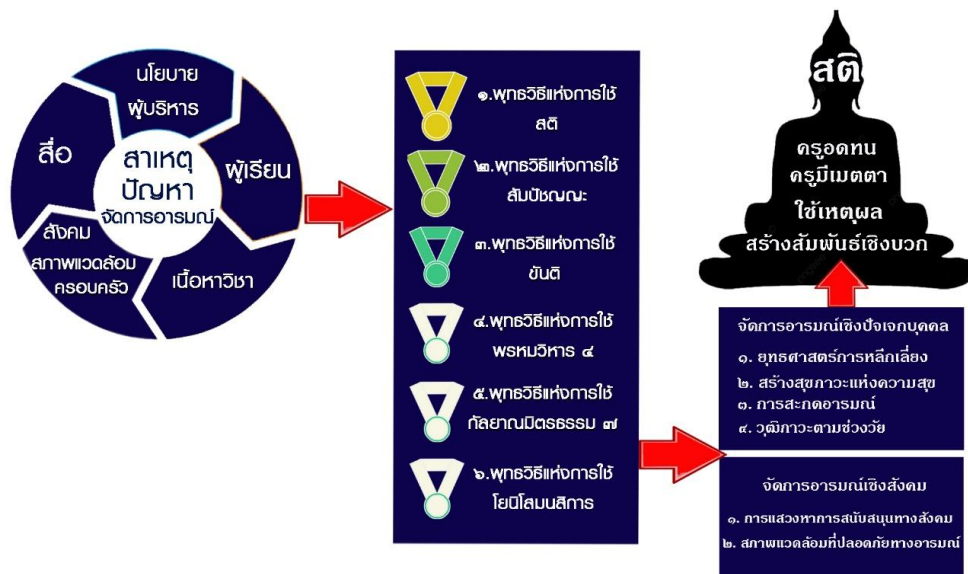
ผู้วิจัยศึกษาจาก ๔ โรงเรียนในเขตพื้นที่อุตสาหกรรม พบว่า การนำพุทธวิธีแห่งการใช้สติ, สัมปชัญญะ, ขันติ, พรหมวิหาร ๔, หลักกาลยาณมิตร และพุทธวิธีแห่งการใช้หลักโยนิโสมนสิการ จะเป็นการจัดการอารมณ์ในขณะที่เกิดเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ที่ทำให้เกิดโทษ และจะส่งผลที่จะเกิดความรุนแรงขึ้นได้ เมื่อครูและบุคลากรทางการศึกษาได้นำหลักพุทธวิธีทั้ง ๖ ประการมาใช้สามารถที่จะจัดการอารมณ์ได้ทำให้บรรยากาศในการเรียนการสอนเป็นไปด้วยดี

๖. องค์ความรู้ใหม่ (Originality and New Body of Knowledge)

ผู้วิจัยพบว่าการใช้พุทธวิธีจัดการอารมณ์สำหรับป้องกันความรุนแรงของครูและบุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่อุตสาหกรรม กรุงเทพมหานคร จากการศึกษาใน ๔ โรงเรียนได้แก่ โรงเรียนจิตรดา โรงเรียนราชวินิตมัธยม โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร และสถาบันเทคโนโลยีจิตรดา พบว่า พุทธวิธีแห่งการใช้ สติ สัมปชัญญะ เป็นสิ่งที่ครูและบุคลากรทางการศึกษาใช้เพื่อจัดการอารมณ์เป็นลำดับแรก ในการระลึกได้ รู้ตัวทั่วพร้อม และใช้หลักพุทธวิธีแห่งการใช้ ขันติ ความอดทน อดกลั้น ความมีเมตตา การใช้เหตุผล การสร้างสัมพันธ์เชิงบวก เพื่อจัดการอารมณ์ของครูและบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งเป็นการช่วยป้องกันระงับความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นตามมาได้ ดังรูป

^๑ โชคอนันต์ จึงเจริญรัตน์, “การวิเคราะห์ความเข้าใจและการปฏิบัติงานตามการรับรู้ของครูตามนโยบายการศึกษา”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา, (คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๕.

^๒ สุนทร พรักจำรูญ, “ความสุขของครู: ภัยแห่งความสำเร็จของการจัดการศึกษา”, วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๗): ๖๘๘.

องค์ความรู้จากการวิจัย

๗. สรุป

สาเหตุของปัญหาอาชญากรรมรุนแรงของครูในปัจจุบัน เป็นผลสะท้อนจากโครงสร้าง ระบบบริหาร สภาพแวดล้อมสังคม และพฤติกรรมนักเรียนยุคใหม่ ที่เชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อนจำเป็นต้องได้รับการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบทั้งในระดับนโยบายและปฏิบัติ โดยใช้หลักพุทธวิธีจัดการอาชญากรรม คือ

พุทธวิธีแห่งการใช้สติ เพื่อให้ระลึกตัว รู้เท่าทันอารมณ์ ก่อนจะเกิดความรู้สึก

พุทธวิธีแห่งการใช้สัมปชัญญะ เพื่อให้รู้เท่าทันว่าอะไรควรทำ และไม่ควรถ้าทำในขณะนั้น

พุทธวิธีแห่งการใช้หลักกรรมขันติ เพื่อมาจัดการอาชญากรรม ระงับ อดทน ช่มใจไม่กระทำการอันก่อให้เกิด ความรุนแรง

พุทธวิธีแห่งการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ โดยใช้ความเมตตา กรุณา สร้างความเข้าใจและลดความโกรธ ซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญที่จะเกิดความรู้สึก

พุทธวิธีแห่งการใช้หลักกัลยาณมิตร เพื่อให้มีภาวะความเป็นผู้นำ เป็นแบบอย่างในการควบคุมอารมณ์ อย่างเหมาะสม

พุทธวิธีแห่งการใช้หลักโยนิโสมนสิการ เพื่อให้รู้จักใช้ปัญญาในการคิดอย่างรอบคอบ มีเหตุ มีผล ก่อนการ ตัดสินใจหรือจะลงมือกระทำการใดๆ อันจะช่วยยับยั้งการเกิดความรู้สึก

๘. ข้อเสนอแนะ

จากผลจากการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการอาชญากรรมเพื่อระงับความรู้สึกของครูและบุคลากรทางการศึกษา มีข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ดังนี้

๑. มีการจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมด้านการจัดการอาชญากรรมโดยใช้หลักพุทธวิธีแห่งการใช้สติ, สัมปชัญญะ, พุทธวิธีแห่งขันติ, การนำหลักพรหมวิหาร ๔, การใช้หลักกัลยาณมิตรธรรม และจัดกระบวนการคิดผ่าน

กิจกรรมที่ใช้หลักโยนิโสมนสิการเพื่อให้บุคลากรได้เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการอารมณ์ทั้งของตนเองและผู้อื่นตลอดจนการพัฒนาทักษะทางสังคมให้กับบุคลากรครู

๒. สถานศึกษามีการสร้างความตระหนักรู้ และจัดอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ สร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วม เพื่อลดผลกระทบของความรุนแรงต่อเด็ก และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการจัดการกับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในโรงเรียน ผ่านกระบวนการแนวพุทธ และส่งเสริมให้ใช้หลัก “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน ในการทำกิจกรรม

บรรณานุกรม

<https://www.facebook.com/thaich8news/videos/2397940847232098> [๓ เมษายน ๒๕๖๘].

Khaosod on line. แจ้งจับ ๒ ครู ฤ้งด้าคลุมหัวเด็ก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.khaosod.co.th>. [๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

PPTV on line. ดราม่า! ครูตบหน้า น.ร. เหตุไม่ยอมเรียกครูว่าแม่. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://img.pptvhd36.com/thumbor/2023/09/28/6ab6613.jpg> [๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

thaich8news on line. ผอ. ด้าหยาบ ไล่ครูออกห้องประชุม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/share/v/14GHurYsUeF/>

โชคอนันต์ จีเจริญรัตน์. “การวิเคราะห์ความเข้าใจและการปฏิบัติงานตามการรับรู้ของครูตามนโยบายการศึกษา”.

วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัยการศึกษาภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา. (คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

ไทยรัฐ ออนไลน์. ดร. พันครุหญิง เข้มจิ้มปากนักเรียน ทำโทษ ป.2 ยกห้อง ชูให้รับสารภาพผิด. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/crime/2758441> [๒๗ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

พระครูสิทธิวิจิตรโสภิต (ประสิทธิ์ สมมาปัญญา). “การยับยั้งชั่งใจโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา: การใช้ความรุนแรงต่อเด็กคติน้องชมพู่เด็กหญิงบ้านกกกอก”. วารสารพุทธปัญญาปริทรรศน์. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๔): ๑๙๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๔๐. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมทาน กุศลจิต, ๒๕๕๗.

พิชญธิดา ผิวเหลือง. “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับภาวะความเครียดและความวิตกกังวลของครู จังหวัดอุดรธานี หลังโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นโรคประจำถิ่น”, วารสารวิทยาศาสตร์สุขภาพแห่งประเทศไทย, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๗): ๖๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. มาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑, ๑๐/๒๕๖๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๖๒, ๑-๙).

สุชาร์ตน์ แก้วอุดร. “ความท้าทายในการปฏิบัติงานของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาเลย เขต ๒”. วารสารปัญญาปณิธาน. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๗): ๑๒๑.

สุนทร พริกจำรูญ. “ความสุขของครู: กุญแจสู่ความสำเร็จของการจัดการศึกษา”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๗): ๖๙๘.

แนวทางอริยปฏิบัติหาเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

The Path of Ariyapaṭipadā to Being Heir to the Dhamma
in Theravāda Buddhist scriptures

พระมหาทรงชัย วิชยภะรี (ศิริ)

Phramaha Songchai Vijayabherī (Siri)^๑

พระปัญญาวชิรบัณฑิต

Phra Pañṇāvajirapundit^๒

พระมหาอดิเดช สติวโร

Phramaha Adidej Sativaro^๓

Received: July 19, 2025 Revised: August 27, 2025

Accepted: กันยายน 2, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาอริยปฏิบัติหาเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางอริยปฏิบัติหาเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดเรื่องธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ปรากฏ ๒ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบบุคลาธิษฐาน: เน้นศึกษาเฉพาะตัวอย่างบุคคลที่ถูกระบุว่าเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) รูปแบบธัมมาธิษฐาน: เน้นศึกษาเฉพาะข้อปฏิบัติที่สื่อถึงคุณสมบัติความเป็นธรรมทายาทในธรรมทายาทสูตร ทั้งนี้ จะต้องระบุถึงลักษณะเชิงเปรียบเทียบของธรรมทายาทและอามิสทายาทควบคู่กัน อริยปฏิบัติหา คือ ข้อปฏิบัติของพระอริยบุคคล มีผลโดยตรงต่อการพัฒนาคุณสมบัติความเป็นธรรมทายาท ๕ ด้าน คือ (๑) ความมกน้อย (๒) ความสันโดษ (๓) ความขัดเกลา (๔) ความเรียบง่าย และ (๕) ความปรารถนาความเพียร แนวทางอริยปฏิบัติหาเพื่อความเป็น

^๑ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: songchaisiri2531@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๙๔๓๒๖๑๕๔๔ Doctor of Philosophy (Buddhist Studies) Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^๒ รองศาสตราจารย์ ดร. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: phannasomgs@gmail.com Thesis Advisor Doctor of Philosophy (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^๓ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Thesis Advisor Doctor of Philosophy (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สะท้อนมาจากอริยปฏิบัติที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ ทั้ง ๔ พระสูตร คือ (๑) อัมมทายาทสูตร (๒) รตวินิตสูตร (๓) มหาโคสโลตสูตร และ (๔) อนังคนสูตร มีแนวทางที่แสดงถึงหลักปฏิบัติวิธีปฏิบัติและผลของการปฏิบัติ แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ (๑) แนวทางที่เป็นข้อปฏิบัติโดยตรง ได้แก่ วิเวกธรรม ๓ และมัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยมรรคมีองค์ ๘ (๒) แนวทางที่เป็นข้อปฏิบัติโดยอ้อมหรือเป็นแนวร่วมสนับสนุน ได้แก่ กถาวัตถุ ๑๐ วิสุทธิ ๗ ปธาน ๔ และกุศลมูล ๓ สามารถใช้เป็นชุดองค์ธรรมกำจัดลักษณะด้านลบความเป็นธรรมทายาท ๔ ประการ คือ (๑) ความเป็นผู้มักมาก (๒) ความเป็นผู้ย่อหย่อน (๓) ความเป็นผู้นำในโอกกมนธรรม (๔) ความเป็นผู้ทอดธุระในปิเวก ตลอดจนอุปกิเลส ๑๖ และอกุศลมูล ๓ อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ แนวทาง, อริยปฏิบัติ, ธรรมทายาท, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This research article has three objectives: (1) to examine the concept of being a *dhammadāyāda* (“heir to the Dhamma”) in the Theravāda Buddhist scriptures; (2) to investigate the *ariya-patipadā* (“noble practice”) conducive to becoming a *dhammadāyāda* in the Theravāda Buddhist scriptures; and (3) to propose a framework of *ariya-patipadā* for cultivating the qualities of a *dhammadāyāda* as presented in the Theravāda tradition. This is a documentary study based on the *Tipitaka* and its *atthakathā* (commentaries).

The findings reveal that the notion of *dhammadāyāda* in the Theravāda scriptures appears in two forms: (1) a personified form (*puggalādhithāna*), which emphasizes exemplary individuals identified as heirs to the Dhamma; and (2) a principle-based form (*dhammādhithāna*), which focuses on practices indicating the qualities of a *dhammadāyāda* as expounded in the *Dhammadāyāda Sutta*. In this context, the distinction between *dhammadāyāda* (heir to the Dhamma) and *āmisā-dāyāda* (heir to material gain) must be made in comparative terms. The *ariya-patipadā*, or the practices of noble persons (*ariyapuggala*), directly foster five key attributes of a *dhammadāyāda*: (1) fewness of wishes (*appicchatā*), (2) contentment (*santutthitā*), (3) refinement (*sallekhatā* or simplicity of life), (4) easy support (*subhara*), and (5) arousing energy (*āradhaviṛiyo*). The guidelines for *ariya-patipadā* toward becoming a *dhammadāyāda* are reflected in four discourses of the *Majjhima-nikāya*, *Mūlapaṇṇāsa*: (1) *Dhammadāyāda Sutta*, (2) *Rathavinīta Sutta*, (3) *Mahāgosiṅga Sutta*, and (4) *Anāṅga Sutta*. These discourses present both methods of practice and their resultant benefits, classified into two categories: (1) direct practices, namely the threefold *viveka* (seclusion) and the *Majjhimā Patipadā* or Noble Eightfold Path (*Ariya-atthaṅgika-magga*); and (2) supportive or indirect practices, including the Ten Topics for Discussion (*kathāvatthu*), the Seven Purifications (*visuddhi*), the Four Right Exertions (*sammappadhānā*), and the Three Roots of Wholesomeness (*kuśalamūla*). Together, these doctrinal frameworks constitute a set of principles that counteract the four negative characteristics opposed to the qualities of a

dhammadāyāda: (1) covetousness (*mahicchātā*), (2) laziness (*kosajja*), (3) indulgence in sensual pleasures (*ogha-kamma-dhammā*), and (4) negligence in seclusion (*paviveka-anāḍara*), as well as eliminating the sixteen mental defilements (*upakkilesa*) and the three unwholesome roots (*Akuṣalamūla*) in a sustainable manner.

Keywords: The Path, Ariyaṭṭipadā, Heir to the Dhamma, Theravāda Buddhist

๑. บทนำ

ในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน มักมีการตั้งหรืออุปโลกน์บุคคลคนหนึ่งให้เสมือนเป็นผู้ลงสามัญมณฺษย์มีคุณวิเศษขึ้นมา เช่น เป็นศาสดา^๔ เพื่อสร้างกระแสหรือปลุกศรัทธาใหม่ให้คนไทยบางกลุ่มหลงใหลหรือเชื่อง่าย หรือบางคนอาจอ้างตัวสำคัญว่าเป็นพระอริยบุคคลบรรลุนิพพาน^๕ ทว่ายังไม่สามารถตัดสังโยชน์กิเลส^๖ ที่เป็นตัวการขัดขวางความเป็นพระอริยบุคคลได้ เหตุที่เป็นเช่นนั้น อาจเข้าใจได้ว่า ชาวพุทธไทยไม่มีหลักเกณฑ์ตัดสินใจหรือเครื่องช่วยสแกนที่เสมือนเป็นตัวชี้วัดความเชื่อเพื่อพิสูจน์ว่าแท้ที่จริงแล้วบุคคลที่แอบอ้างตนว่าเป็นศาสดาหรือเป็นพระอริยบุคคลนั้นมีคุณสมบัติและมีปฏิปทาตรงตามหลักการทางพระพุทธศาสนาหรือไม่

ในประเด็นนี้ มีคำหนึ่งที่ผู้วิจัยสนใจคือคำว่า “ธรรมทายาท” เป็นคำที่ใช้เรียกกันทั่วไปในปัจจุบัน แต่กลับถูกตีความหมายใหม่ โดยมุ่งถึงความเป็นสมาชิกภาพทางสังคมสงฆ์หรือเป็นพระสงฆ์พัฒนาสังคม^๗ เป็นสำคัญ โดยความหมายนี้ หากสืบย้อนไปถึงความหมายของธรรมทายาทที่แท้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท อาจสื่อได้ถูกต้องในบางแง่ แต่ยังไม่รอบด้าน จึงอาจเกิดคำถามได้ว่า ผู้ที่เป็นธรรมทายาทจะต้องบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาเท่านั้นหรือไม่ กอปรกับปัจจุบันได้เกิดคำบัญญัติใหม่ที่ยืมใช้เรียกชื่อแทน (synonyms) ธรรมทายาท เช่น “พุทธทายาท”^๘ “ศาสนทายาท”^๙ หรือ “พุทธศาสนทายาท”^{๑๐} ซึ่งเมื่อสืบค้นคำบัญญัติใหม่เหล่านี้ในคัมภีร์

^๔ oen (hd) 31 online, “กุศลศรีอริยะ’ ลั่น เป็นพระศรีอริยเมตไตรย รวมคำสอนทุกศาสนามาต่อยอด”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.one31.net/news/detail/28939> [๕ มิถุนายน ๒๕๖๖].

^๕ ไทยรัฐ ออนไลน์, “หนุ่มห่มขาวอ้างเป็น ‘องค์สุริยา’ ยังนั่งสมาธิหน้าบ้าน ไร้เงาลูกศิษย์”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/2141410> [๕ มิถุนายน ๒๕๖๖].

^๖ ดูรายละเอียดใน อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.

^๗ พระราชวรมุนี (พล อาภากรโ) และปรีฤทธิ ภิญโญสินวัฒน์, “พระธรรมทายาท: เครือข่ายพระสงฆ์พัฒนาสังคม”, วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-วิโรฒ, ปีที่ ๑๘ (ฉบับเดือนมกราคม-ธันวาคม ๒๕๕๘) : ๑๑๖.

^๘ พุทธทายาท หมายถึง พระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและสังคม ด้วยการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนาให้เข้ากับสังคมอย่างเหมาะสม. ชลิดา แยมศรีสุข และกนกกริชต์ เก่าศิริ, “พุทธทายาทกับสังคมไทย”, หน้า ๕-๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://ojs.mcu.ac.th/index.php/lampang/article/view/2448/1727> [๕ มิถุนายน ๒๕๖๖].

^๙ ศาสนทายาท หมายถึง วัยรุ่นชายที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะต้องศึกษาเล่าเรียนตามหลักไตรสิกขา. บัญชายุทธ นาคมจลินท์ พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ อำนาจ บัวศิริ และโสวิทย์ บำรุงภักดิ์, “แนวทางการพัฒนาศาสนทายาทที่พึง

พระพุทธศาสนาเถรวาทแล้วกลับไม่ปรากฏพบ จึงอาจทำให้เกิดความสับสนต่อความเข้าใจผิดในความหมายเดิมแท้ของธรรมทายาทตามคติพระพุทธศาสนาก็เป็นไปได้

ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจความหมายและกระบวนการพัฒนาความเป็น “ธรรมทายาท” ได้อย่างถูกต้อง เป็นระบบและเข้าใจพุทธประสงค์มากที่สุด ผู้วิจัยเห็นว่า ควรทำการศึกษาแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทให้ชัด ซึ่งพระสูตรที่กล่าวถึงคำสอนเรื่องความเป็นธรรมทายาทโดยตรงก็คือ “ธัมมทายาทสูตร”^๑

ธัมมทายาทสูตร เป็นพระสูตรหนึ่งในกลุ่มพระสูตร “อริยปฏิบัติ” ที่แสดงถึงความเป็นธรรมทายาทของภิกษุในพระพุทธศาสนา มีหลักการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความเป็นธรรมทายาทโดยตรงและชัดเจน เช่น วิเวกและมัชฌิมาปฏิบัติ^๒ โดยหลักการปฏิบัติเหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับหลักปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความเป็นอริยะ ที่แสดงไว้ในกลุ่มพระสูตร “อริยปฏิบัติ”

เพื่อให้ได้เสถียรภาพและความเป็นเอกภาพในการศึกษาอริยปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะเข้าไปศึกษาเฉพาะอริยปฏิบัติที่มีหลักฐานมาจากแหล่งคัมภีร์เดียวกันคือ “คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์” โดยปรากฏอยู่ ๔ พระสูตรดังนี้คือ (๑) ธัมมทายาทสูตร^๓ (๒) รถวินิตสูตร^๔ (๓) มหาโคตสิข-สูตร^๕ และ (๔) อนึ่งคนสูตร^๖ พร้อมทั้งคัมภีร์อรรถกถาของพระสูตรทั้ง ๔ ดังกล่าวนั้น

มีจุดประสงค์เพื่อเข้าไปรวบรวมประมวลจัดระบบอริยปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาทผ่านการคิดเชิงวิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างเจาะลึก จากนั้นจะได้นำเสนอออกมาเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งจากพระสูตรโดยตรงคือธัมมทายาทสูตรและจากพระสูตรโดยอ้อมคือพระสูตรกลุ่มอริยปฏิบัติ ที่มาจากแหล่งคัมภีร์เดียวกันตามลำดับ ทั้งนี้เพื่อให้ได้แผนพัฒนาภาวะความเป็นธรรมทายาทตามคติ

ประสงค์ในพระพุทธศาสนา”, วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๑๔๒

^๑ พุทธศาสนทายาท คือ ผู้ที่สืบทอดทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์และสามเณร. พระมหาบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ, “การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพุทธศาสนทายาทให้ยั่งยืน”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/yri/article/view/174639/125023> [๕ มิถุนายน ๒๕๖๖].

^๒ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๙-๓๓/๒๗-๓๓.

^๓ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๑-๓๓/๒๙-๓๓. สรุปเรื่องย่อธัมมทายาทสูตรในสุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๖๙-๓๗๐.

^๔ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๙-๓๓/๒๗-๓๓.

^๕ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕๒-๒๖๐/๒๗๓-๒๘๔.

^๖ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๓๒-๓๓๖/๓๖๖-๓๗๖.

^๗ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๗-๖๓/๔๔-๕๖.

พระพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อใช้เป็นต้นแบบหรือแผนปฏิบัติการเชิงสร้างสรรค์ในการเข้าถึงและเข้าใจบทบาทที่แท้จริงของความเป็นธรรมทายาทตามคติพระพุทธศาสนาเถรวาทที่สมบูรณ์ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อวิเคราะห์อริยปฏิบัติทาเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
๓. เพื่อนำเสนอแนวทางอริยปฏิบัติทาเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี หลักการและวิธีการของอริยปฏิบัติทาเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและปกรณ์วิเสส ตลอดจนเอกสารสำคัญต่าง ๆ เช่น งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความวิจัย บทความวิชาการ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เอกสารที่เกี่ยวข้องและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ มาเป็นข้อมูลสนับสนุนในงานวิจัยเรื่อง “แนวทางอริยปฏิบัติทาเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” โดยผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย (Research Process) ดังต่อไปนี้

๓.๑ ขั้นตอนการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร

การวิจัยเชิงเอกสารได้แบ่งตามแหล่งข้อมูลตามลำดับชั้น ดังต่อไปนี้

(๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับงานวิจัยเรื่อง “แนวทางอริยปฏิบัติทาเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”

(๒) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา ฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์อรรถกถา ฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และคัมภีร์ชั้นฎีกา ฉบับภาษาบาลี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดจนปกรณ์วิเสส เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง “แนวทางอริยปฏิบัติทาเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” ทั้งจะได้อาศัยค้นคว้างานสำคัญต่าง ๆ เช่น งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา หนังสือ เอกสาร และบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยมารวบรวมตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้

๓.๒ ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวเคราะห์ในขั้นนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาวเคราะห์ ๓ ความและอธิบายเชิงพรรณนาขยายนัยหรือเนื้อหาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎก และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส ตลอดจนเอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา หนังสือ บทความวิชาการ บทความวิจัยที่เกี่ยวข้องและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำมาอธิบายเพิ่มเติมในงานวิจัยฉบับนี้ได้ ทั้งนี้เพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์และชัดเจนมากยิ่งขึ้นจนสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยอย่างเป็นระบบได้ตามลำดับ

๓.๓ สรุปผลการวิจัย ข้อเสนอแนะและนำผลการวิจัยไปใช้

ขั้นตอนสุดท้าย จะได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ๓ ประการ คือ (๑) ศึกษาแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) ศึกษาอริย-ปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ (๓) นำเสนอแนวทางอริยปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อสรุปผลของการวิจัยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จะได้นำเสนอข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม เพื่อนำผลของการวิจัยไปใช้ประโยชน์ตามความเหมาะสม ตลอดจนเสนอแนะให้มีการทำวิจัยในประเด็นใหม่ที่แตกต่าง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ายังมีช่องทางหรือมุมมองใหม่ให้ได้ศึกษาค้นคว้าเพื่อต่อยอดจากงานวิจัยที่ทำแล้วเสร็จนี้แก่นักวิจัยและผู้สนใจต่อไป

๔. ผลการวิจัย

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสรุปผลการวิจัยตามกรอบวัตถุประสงค์ ๓ ประการตามลำดับดังนี้

๔.๑ แนวคิดเรื่องความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

การศึกษาแนวคิดเรื่องธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น สามารถสรุปเป็นแนวทางได้ ๓ ภาคการศึกษา ดังนี้คือ (๑) ภาคหลักการ ได้แก่ ทฤษฎีหรือปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณสมบัติของความเป็นธรรมทายาท พุทธสาวกจะต้องศึกษาให้ถ่องแท้เพื่อเตรียมตัวสู่การปฏิบัติ (๒) ภาคปฏิบัติการ ได้แก่ กระบวนการปฏิบัติ ที่พุทธสาวกจะต้องฝึกฝนให้ถูกต้องตามหลักการเพื่อเข้าถึงคุณสมบัติของความเป็นธรรมทายาทตามคติพระพุทธศาสนาเถรวาทที่แท้ให้สมบูรณ์ (๓) ภาคพัฒนาการ ได้แก่ ภาวะความเป็นธรรมทายาท ที่เมื่อพุทธสาวกเรียนรู้เข้าใจจนสามารถปฏิบัติได้ตรงตามหลักการแล้ว สามารถพัฒนาตนเป็นธรรมทายาทในระดับบุคคลต่าง ๆ กล่าวคือ พัฒนาตนจากภาวะปุถุชนสู่ความเป็นกัลยาณชน พัฒนาตนจากภาวะกัลยาณชนสู่ความเป็นเสกขบุคคลกระทั่งเป็นอเสกขบุคคลหรือพระอรหันต์โดยที่สุด

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณารูปแบบการศึกษาแนวคิดเรื่องธรรมทายาทตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทโดยภาพรวมนั้นแล้ว สามารถสรุปได้ ๒ ลักษณะคือ (๑) รูปแบบธัมมาธิฐาน: เน้นศึกษาเฉพาะข้อปฏิบัติที่สื่อถึงความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยเฉพาะข้อปฏิบัติที่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับข้อปฏิบัติในธัมมทายาทสูตร^๑ ที่ระบุถึงลักษณะของความเป็นธรรมทายาทและอามิสทายาทควบคู่กัน (๒) รูปแบบบุคลาธิฐาน: เน้นศึกษาเฉพาะบทบาทหรือตัวอย่างบุคคลที่ถูกระบุว่าเป็นธรรมทายาทบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งปรากฏจากพระสูตรโดยตรงคือธัมมทายาทสูตร^๑ และพระสูตรโดยอ้อมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ๓ พระสูตร คือ รตวินิตสูตร^๒ มหาโคสิณสูตร^๒ และอนังคนสูตร^๒ ตามลำดับ^๓

^๑ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๙-๓๓/๒๗-๓๓.

^๑ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๙-๓๓/๒๗-๓๓.

^๑ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕๒-๒๖๐/๒๗๓-๒๘๔.

^๒ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๓๒-๓๔๕/๓๖๖-๓๗๖.

^๒ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๗-๖๓/๔๔-๕๖.

๔.๒ อริยปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

อริยปฏิบัติ คือ ข้อปฏิบัติหรือหลักการของพระอริยบุคคล ที่มีผลต่อการพัฒนาความเป็นธรรมทายาทตามคติพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างยั่งยืนนั้น จากการศึกษาพบว่า มี ๒ ลักษณะคือ (๑) อริยปฏิบัติที่แสดงความเป็นธรรมทายาทโดยตรงในธัมมทายาทสูตร ปรากฏ ๒ หมวดธรรม คือ วิเวกธรรม^๒ และมัชฌิมาปฏิบัติหรืออริยมรรคมีองค์ ๘^๓ (๒) อริยปฏิบัติที่มีข้อปฏิบัติเชิงสัมพันธ์และส่งเสริมอริยปฏิบัติในธัมมทายาทสูตร ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก ๓ พระสูตร คือ (๑) รทวินิตสูตร: มีข้อปฏิบัติที่สัมพันธ์และส่งเสริมข้อปฏิบัติในธัมมทายาทสูตร ๒ หมวดคือ กถาวัตถุ ๑๐^๔ และวิสุทธิ ๗^๕ (๒) มหาโคตสิขสูตร: มีข้อปฏิบัติที่สัมพันธ์และส่งเสริมข้อปฏิบัติในธัมมทายาทสูตร ได้แก่ ปธาน หรือสัมมัปปธาน ๔^๖ ที่เสมือนเป็นองค์ธรรมขับเคลื่อนให้องค์ธรรมอื่น ๆ เดินหน้าก้าวหน้าไป และ (๓) อนังคนสูตร: มีข้อปฏิบัติที่แสดงแยกส่วน ๒ ฝ่ายคือ (๑) ฝ่ายอกุศลธรรม ได้แก่ อังคมะ คือ กิเลสเพียงดั่งเนิน เรียกว่ากุศลมูล ๓ คือ ราคะ โทสะและโมหะ (๒) ฝ่ายกุศลธรรม ได้แก่ อนังคนะ คือ ธรรมที่มีใช้กิเลสเพียงดั่งเนิน เรียกว่ากุศลมูล ๓ คือ อโลภะ อโทสะและอโมหะ^๗

จากการศึกษาวิเคราะห์อริยปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาทตามคติพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นทำให้ทราบว่า กระบวนธรรมต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นอย่างอาศัยปัจจัยอันหนุนส่งเสริมกัน แม้ว่าในธัมมทายาทสูตรจะแสดงข้อปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาทในพระพุทธศาสนาโดยตรงไว้อย่างเป็นระบบก็ตาม ทว่าหลักธรรมหรือข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่ปรากฏในแหล่งคัมภีร์เดียวกันนั้นกลับพบว่า สามารถนำมาสังเคราะห์เข้ารวมกันได้อย่างกลมกลืน เรียกว่าใช้เป็นฐานรากเชิงปฏิบัติการแนวร่วมใหม่เพื่อรักษาคุณสมบัติของความเป็นธรรมทายาทได้อย่างเข้มแข็งยั่งยืนสืบไป ทั้งนี้เพราะพบว่า (๑) อริยปฏิบัติที่มีความสัมพันธ์และส่งเสริมอริย-ปฏิบัติที่เป็นข้อปฏิบัติในธัมมทายาทสูตร ท่านแสดงไว้เป็นหลักปฏิบัติเฉพาะฝ่ายกุศล คือ กถาวัตถุ ๑๐ วิสุทธิ ๗ ปธาน ๔ และกุศลมูล ๓ และ (๒) ทำให้ทราบถึงองค์ธรรมฝ่ายอกุศล คือ อุปกิเลส ๑๖^๘ และอกุศลมูล ๓^๙ ที่เป็นตัวการขัดขวางความเป็นธรรมทายาทที่สมบูรณ์ เพื่อจะได้เท่าทันและวางท่าต่อการปฏิบัติตนเป็นธรรมทายาทได้อย่างถูกต้องครบถ้วนตามคุณสมบัติทั้ง ๕ ประการคือ (๑) ความมกน้อย (๒) ความสันโดษ (๓) ความขัดเกลา (๔) ความเรียบง่าย และ (๕) ความปรารถนาความเพียร^{๑๐} ที่แสดงไว้โดยตรงในธัมมทายาทสูตร โดยมีทั้ง ๓ พระสูตร คือ รทวินิตสูตร มหาโคตสิขสูตรและอนังคนสูตร เป็นแกนสนับสนุนร่วมด้วยตามลำดับ

๔.๓ แนวทางอริยปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

^๒ ม.ม. (ไทย) ๕๒/๓๑/๒๙.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๕๒/๓๓/๓๑-๓๒.

^๔ ม.ม. (ไทย) ๕๒/๒๕๒/๒๗๓-๒๗๕.

^๕ ม.ม. (ไทย) ๕๒/๒๖๐/๒๘๔.

^๖ ม.ม. (ไทย) ๕๒/๓๔๕/๓๗๕-๓๗๖.

^๗ ม.ม. (ไทย) ๕๒/๕๗/๔๔-๔๕.

^๘ ม.ม. (ไทย) ๕๒/๓๓/๓๒.

^๙ ม.ม. (ไทย) ๕๒/๖๐/๔๘-๕๒.

^{๑๐} ม.ม. (ไทย) ๕๒/๓๒/๓๐.

แนวทางอริยปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น สะท้อนมาจากอริยปฏิบัติที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ทั้ง ๔ พระสูตร คือ (๑) อัมมทายาทสูตร^๓ (๒) รติวินิตสูตร^๓ (๓) มหาโคตสิขสูตร^๓ และ (๔) อนึ่งคน-สูตร^๓ จากการศึกษาพบว่า อริยปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาท มีแนวทางปฏิบัติที่แสดงถึงหลักปฏิบัติ วิธีปฏิบัติและผลของการปฏิบัติอย่างชัดเจน แบ่งเป็น ๒ ลักษณะคือ

๑. แนวทางที่เป็นข้อปฏิบัติโดยตรง ได้แก่ วิเวกธรรม ๓ คือ (๑) กายวิเวก (๒) จิตต-วิเวก (๓) อุปปีวิเวก^๓ , และมัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยมรรคมีองค์ ๘ คือ (๑) สัมมาทิฏฐิ (๒) สัมมาสังกัปปะ (๓) สัมมาวาจา (๔) สัมมากัมมันตะ (๕) สัมมาอาชีวะ (๖) สัมมาวายามะ (๗) สัมมาสติ (๘) สัมมาสมาธิ^๓

๒. แนวทางที่เป็นข้อปฏิบัติโดยอ้อมหรือเป็นแนวร่วมสนับสนุน ได้แก่ กถาวัตถุ ๑๐ คือ (๑) อัปปิฉณกถา (๒) สันตุฏฐิกถา (๓) ปวิเวกกถา (๔) อสังสัคคกถา (๕) วิริยารัมภกถา (๖) สีลกถา (๗) สมาธิกถา (๘) ปญญกถา (๙) วิมุตติกถา (๑๐) วิมุตติญาณทัสสนกถา^๓ , วิสุทธิ ๗ คือ (๑) สีลวิสุทธิ (๒) จิตตวิสุทธิ (๓) ทิฏฐิวิสุทธิ (๔) กังขาวิตรณวิสุทธิ (๕) มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ (๖) ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ (๗) ญาณทัสสนวิสุทธิ^๓ , ปธาน ๔ คือ (๑) สังวรปธาน (๒) ปหานปธาน (๓) ภาวนาปธาน (๔) อนुरักขนาปธาน^๓ , และอนังคชะ หรือกุศลมูล ๓ คือ (๑) โลภะ (๒) โทสะ (๓) โมหะ^๔

แนวทางอริยปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาททั้ง ๒ ลักษณะดังกล่าวนี้ มีความสำคัญที่ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถรักษาคณสมบัติของความเป็นธรรมทายาท ๕ ประการ คือ (๑) ความมกน้อย (๒) ความสันโดษ (๓) ความขัดเกลา (๔) ความเรียบง่าย (๕) ความปรารถนาเพียงได้อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ รวมถึงสามารถใช้เป็นฐานกำจัดอุปกิเลส ๑๖ หรือ กองอกุศลธรรม ๘ คู่ ที่เป็นตัวการขัดขวางการเข้าถึงและพัฒนาความเป็นธรรมทายาทในพระพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์ คือ (๑) โลภะและโทสะ (๒) โภคะและอุปนาหะ (๓) มกซ์และปฬาสะ (๔) อีสสาและมัจฉริยะ (๕) มายาและสาถะยะ (๖) ถัมพะและสารัมพะ (๗) มานะและอติมานะ (๘) มทะและปมาทะ ตลอดจนสามารถไขกัฏฐิเลสเพียงดังเนินชื่อว่าอังคะ คือ อกุศลมูล ๓ ได้แก่ รากะ โทสะ โมหะ ได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อลุล่วงเป้าหมายของความเป็นธรรมทายาทตามคติพระพุทธศาสนาเถรวาทได้ครบ ๕ ด้านคือ (๑) ดำรงวิถีชีวิตตามแบบอย่างพระพุทธเจ้าและพระอริยสงฆ์: เพราะพระพุทธเจ้าทรงเป็นเจ้าของธรรม และพระอริยบุคคลก็เป็นต้นแบบธรรมทายาทบุคคลที่สามารถนำมาถอดบทเรียนเพื่อดำเนินชีวิตเป็นธรรมทายาทตามอย่างท่านได้ (๒) สืบต่อและธำรงพระธรรมวินัยให้ยั่งยืน: พระพุทธศาสนาจะดำรงมั่นคงอย่างยั่งยืนได้ เหตุเพราะมีผู้ศึกษา เรียนรู้ ปฏิบัติและเผยแผ่พุทธ

^๓ ดุราลละเอียตโน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๙-๓๓/๒๗-๓๓.

^๓ ดุราลละเอียตโน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕๒-๒๖๐/๒๗๓-๒๘๔.

^๓ ดุราลละเอียตโน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๓๒-๓๔๕/๓๖๖-๓๗๖.

^๓ ดุราลละเอียตโน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๗-๖๓/๔๔-๕๖.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๕๒/๓๑/๒๙.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๕๒/๓๓/๓๑-๓๒.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๕๒/๒๕๒/๒๗๓-๒๗๕.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๕๒/๒๖๐/๒๘๔.

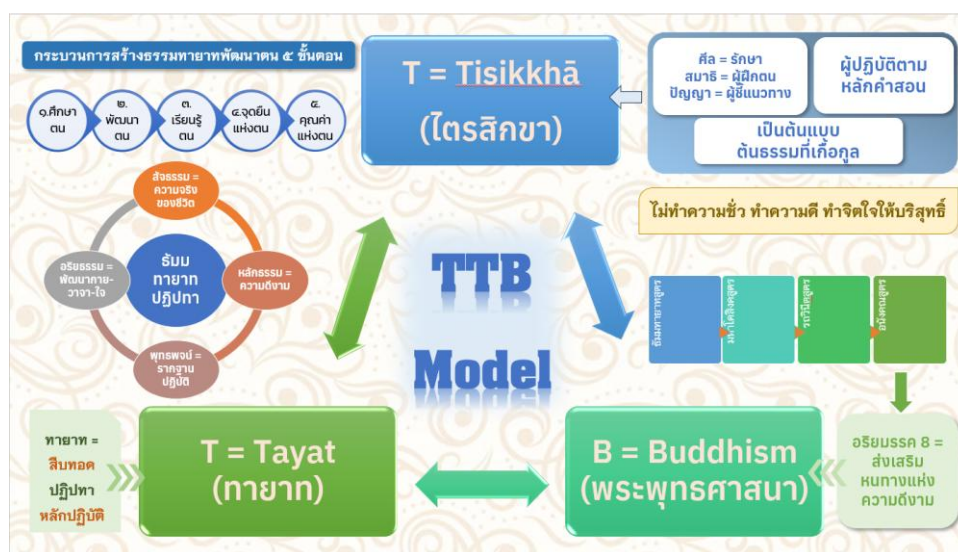
^๓ ม.ม. (ไทย) ๕๒/๓๔๕/๓๗๕-๓๗๖.

^๔ ม.ม. (ไทย) ๕๒/๕๗/๔๔-๔๕.

ธรรมได้อย่างถูกต้องตรงตามหลักพระธรรมวินัย (๓) รักษาภาพลักษณ์ทางสังคมสงฆ์: ความเป็นธรรมทายาทในพระพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นเครื่องรักษาภาพลักษณ์ทางสังคมสงฆ์ตามที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งหมายได้อย่างเด่นชัด (๔) แสดงจุดยืนและอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา: ความเป็นธรรมทายาทนอกจากจะเป็นจุดเด่นของความมีอยู่แห่งพระพุทธศาสนาแล้ว สามารถแสดงจุดยืนและอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา ผ่านบทบาทของธรรมทายาทบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น และ (๕) เป็นบุคคลต้นแบบทางสังคมสงฆ์และกลุ่มพุทธบริษัท: พุทธสาวกเมื่อดำรงตนเป็นธรรมทายาทตามคติพระพุทธศาสนาแล้ว สามารถสร้างแรงจูงใจในการเป็นต้นแบบทางสังคมสงฆ์ กลุ่มพุทธบริษัทและสังคมให้ถือตามแบบอย่างทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณสมบัติความเป็นธรรมทายาทตามอย่างตนได้อย่างยั่งยืนตามลำดับ

๕. องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย นับเป็นรากฐานของงานวิจัยฉบับนี้ โดยผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางอริยปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทที่สังเคราะห์ได้จาก ๔ พระสูตร คือ (๑) อัมมทายาทสูตร (๒) รตวินิตสูตร (๓) มหาโคสิงคสูตร และ (๔) อนังคนสูตร เข้ากับหลักไตรสิกขาด้วยชื่อระบบว่า “TTB Model” โดยแสดงระบบไตรสิกขาจากอักษรย่ออังกฤษที่หนึ่ง คือ “T” ย่อมาจากคำเต็มว่า “Tisikkhā” หรือ “ไตรสิกขา” เพื่อแสดงระบบการศึกษาและกระบวนการฝึกหัดพัฒนากาย วาจาและใจให้สมบูรณ์เป็นเบื้องต้น จากนั้นได้แสดงถึงธรรมทายาทด้วยอักษรย่ออังกฤษที่สอง คือ “T” ย่อมาจากคำเต็มว่า “Tayat” โดยความหมายก็คือ “Heir to the Dhamma” หรือ “ทายาทแห่งธรรม” เพื่อแสดงถึงบทบาทพุทธสาวกผู้รับเอาวิถีหลักการและแนวทางของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติเพื่อสืบพุทธวงศ์และอริยวงศ์ให้มั่นคงสืบไป จนมาถึงอักษรย่อที่สาม คือ “B” ย่อมาจากคำเต็มว่า “Buddhism” หมายถึง “พระพุทธศาสนา” ซึ่งระบุเจาะจงถึงหลักการคือ “อริยปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาทที่ปรากฏใน ๔ พระสูตร คือ (๑) อัมมทายาทสูตร (๒) รตวินิตสูตร (๓) มหาโคสิงคสูตร และ (๔) อนังคนสูตร” เพื่อแสดงหลักการหรือองค์ธรรมที่สามารถสรุปรวมลงในหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเชื่อมโยงถึงระบบไตรสิกขาเชิงจริยธรรมได้ทั้งหมดครบกระบวนการธรรมเชิงองค์รวมตามภาพ TTB Model ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “TTB Model”

จากภาพแผนภูมิดังกล่าว ผู้วิจัยได้แสดงระบบอริยปฏิบัติทาเพื่อความเป็นธรรมทายาทเชิงสังเคราะห์จากทั้ง ๔ พระสูตรคือ (๑) อัมมทายาทสูตร (๒) รถวินิตสูตร (๓) มหาโคสลังคสูตร และ (๔) อนังคนสูตร เข้ากับหลักไตรสิกขา จนเป็นที่มาขององค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเชิงบูรณาการ โดยผู้วิจัยเรียกชื่อระบบนี้ด้วยอักษรย่อภาษาอังกฤษว่า “TTB Model” มีข้ออธิบายดังนี้

๑. อักษรที่หนึ่งคือ “T” ย่อมาจากภาษาบาลีโรมันว่า “Tisikkhā” หรือ “ไตรสิกขา” หมายถึง ระบบการศึกษาเพื่อฝึกหัดพัฒนากาย วาจาและใจ มี ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิและปัญญา เป็นระบบใหญ่ของพระพุทธศาสนาที่สังเคราะห์ได้จากอริยปฏิบัติทาเพื่อความเป็นธรรมทายาทในทั้ง ๔ พระสูตรคือ (๑) อัมมทายาทสูตร (๒) รถวินิตสูตร (๓) มหาโคสลังคสูตร และ (๔) อนังคนสูตร

๒. อักษรที่สองคือ “T” ย่อมาจากคำว่า “Tayat” เป็นคำอังกฤษ-ไทย โดยความหมายก็คือ “Heir to the Dhamma” ได้แก่ “ทายาทแห่งธรรม” หมายถึง พุทธสาวกผู้รับวิธีกัลการและแนวทางของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติเพื่อสืบพุทธวงศ์และอริยวงศ์ให้มั่นคงสืบไป โดยผ่านกระบวนการฝึกขัดเกลา ๕ ขั้นตอนเบื้องต้นคือ (๑) ศึกษาตน (๒) พัฒนาตน (๓) เรียนรู้ตน (๔) ภาวะแห่งตน และ (๕) คุณค่าแห่งตน เพื่อทำหน้าที่ธรรมทายาทได้อย่างสมบูรณ์คือ เผยแผ่มรดกธรรมที่มีอยู่ในตนสู่ผู้อื่นตามพุทธประสงค์ด้วยดีต่อไป

๓. อักษรที่สามคือ “B” ย่อมาจากภาษาอังกฤษว่า “Buddhism” หมายถึง “พระพุทธศาสนา” ซึ่งระบุเจาะจงถึงหลักการคือ “อริยปฏิบัติทาเพื่อความเป็นธรรมทายาทที่ปรากฏใน ๔ พระสูตร คือ (๑) อัมมทายาทสูตร (๒) รถวินิตสูตร (๓) มหาโคสลังคสูตร และ (๔) อนังคนสูตร” โดยมีหลักการหรือองค์ธรรมที่สามารถสรุปรวมลงในมัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยมรรคมีองค์ ๘ เข้ากับระบบไตรสิกขาเชิงจริยธรรมเชิงองค์รวมได้ทั้งหมด

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากภาพแผนภูมิดังกล่าวโดยรวมแล้วจะเห็นว่ามีเหตุผลที่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอไปตามลำดับ (อนุโลม) ในทุกแง่มุมผ่านระบบ “TTB Model” ดังนี้ คือ

(๑) จุดตั้งต้นศึกษา ผู้วิจัยได้แสดงอักษรย่ออังกฤษที่หนึ่งคือ “T” ได้แก่ “Tisikkhā” หรือ “ไตรสิกขา” ก่อน เพื่อต้องการเน้นย้ำทำความเข้าใจกับหลักธรรมใหญ่เชิงธัมมาธิฐานไปตามลำดับ (อนุโลม) โดยจับจุดใหญ่คือระบบไตรสิกขาที่สังเคราะห์ได้จากอริยปฏิบัติทาเพื่อความเป็นธรรมทายาทในพระสูตรทั้ง ๔ คือ (๑) อัมมทายาทสูตร (๒) รถวินิตสูตร (๓) มหาโคสลังคสูตร และ (๔) อนังคนสูตร เชิงบูรณาการได้ทั้งสิ้น

(๒) ต่อมาได้แสดงอักษรย่ออังกฤษที่สองคือ “T” ได้แก่ “Tayat” หรือ “Heir to the Dhamma” กล่าวคือ “ทายาทแห่งธรรม” เพื่อแสดงว่ามีพุทธสาวกผู้รับมรดกธรรมคือทำหน้าที่สืบต่อพุทธวงศ์และอริยวงศ์ให้มั่นคงสืบไป ในที่นี้หมายถึง พุทธสาวกผู้ศึกษาเรียนรู้เข้าใจพัฒนาตนด้วยหลักไตรสิกขาจนสามารถแสดงจุดยืนและตระหนักรู้ในความสำคัญและคุณค่าของตนเพื่อทำหน้าที่เป็นธรรมทายาทโดยสมบูรณ์

(๓) อักษรย่ออังกฤษที่สามคือ “B” ได้แก่ “Buddhism” หรือ “พระพุทธศาสนา” นี้ มีเหตุผลที่แสดงคือผู้วิจัยต้องการระบุถึงชุดองค์ธรรมหรืออริยปฏิบัติทาเพื่อความเป็นธรรมทายาทโดยเจาะจงจากพระสูตรทั้ง ๔ ดังกล่าว ที่ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์วิจัยแล้วพบว่ามรดกธรรมที่สามารถสังเคราะห์รวมลงได้กับหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยมรรคมีองค์ ๘ ที่เข้ากับระบบไตรสิกขาเชิงจริยธรรม

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากอักษรย่ออังกฤษวนลำดับ (ปฏิโลม) ก็สามารถมองเห็นภาพรวมของระบบ “TTB Model” เชิงบูรณาการได้อีกมิติหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่น หากพิจารณาเลือกจุดตั้งต้นจากอักษรย่ออังกฤษที่

สองคือ “T” คือ “Tayat” หรือ “Heir to the Dhamma” ได้แก่ “ทายาทแห่งธรรม” ก่อน ก็จะเป็นการเน้นบทบาทพุทธสาวกผู้รับมรดกธรรมเชิงบุคลาธิษฐานขึ้นมา เพื่อต้องการระบุบทบาทของทายาทหรือธรรมทายาทให้โดดเด่นแทนที่ระบบใหญ่จากอักษรอังกฤษย่อที่หนึ่งคือ “T” ซึ่งหมายถึง “Tisikkhā” หรือ “ไตรสิกขา” นั้น หรือหากพิจารณาเลือกจุดตั้งต้นจากอักษรย่ออังกฤษที่สามคือ “B” หมายถึง “Buddhism” หรือ “พระพุทธศาสนา” ที่ระบุเจาะจงถึงอริยปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาทจาก ๔ พระสูตรคือ (๑) อัมมทายาท-สูตร (๒) รทวินิตสูตร (๓) มหาโคสิงคสูตร และ (๔) อนันคณสูตร ก็จะเป็นการเน้นถึงหลักการหรือองค์ธรรมที่ระบุความเป็นธรรมทายาทที่แสดงไว้แล้วอย่างเป็นระบบเพื่อนำมาสังเคราะห์รวมลงในหลักกัมมิยาปฏิบัติหรืออริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อให้สอดคล้องเข้ากับระบบไตรสิกขาเชิงจริยธรรมโดยมีพุทธสาวกธรรมทายาทเป็นผู้ปฏิบัติการ

ดังนั้น การศึกษาองค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัยผ่านระบบ “TTB Model” นี้ จึงขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้ศึกษาที่จะพิจารณาเห็นหรือทำความเข้าใจในแง่มุมมองใดทั้งในเชิงบุคลาธิษฐานและอัมมาธิษฐาน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภาระเน้นการศึกษาผ่านบุคคลหรือผ่านตัวหลักธรรม โดยอาจศึกษากระบวนการไปตามลำดับ (อนุโลม) หรือทวนลำดับ (ปฏิโลม) ดังกล่าวมา ทั้งนี้เพื่อทราบจุดตั้งต้นการสังเคราะห์อริยปฏิบัติเพื่อความเป็นธรรมทายาทจากทั้ง ๔ พระสูตรเข้ากับหลักไตรสิกขาทั้งนามธรรมและรูปธรรมอย่างชัดเจนทั้งระบบ

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

กล่าวเฉพาะพระสูตรที่แสดงถึงความเป็นธรรมทายาทโดยตรงคืออัมมทายาทสูตรนี้ เป็นพระสูตรกลุ่มอริยปฏิบัติที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก มีความสำคัญต่อการแสดงจุดยืนที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์และฐานะของความเป็นธรรมทายาทในทางพระพุทธศาสนาโดยตรง จากการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์และฐานะความเป็นธรรมทายาทที่แสดงไว้ในอัมมทายาทสูตรนั้น ท่านแสดงเจาะจงถึงภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ แม้ว่าในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทอื่น ๆ เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎก โดยเฉพาะคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ได้แสดงฐานะของความเป็นธรรมทายาทเชิงรูปธรรมอย่างชัดเจนผ่านการพยากรณ์ของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ทว่ามีรากฐานมาจากการประพาดิคุศลความดีต่อภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้วปรารภความเป็นธรรมทายาทเฉพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้าจนได้รับพุทธพยากรณ์ก็ตาม สถานะพิเศษคือ “ธรรมทายาท” จึงเสมือนเป็นคำเรียกเฉพาะหรือกำหนดไว้ที่ภิกษุบริษัท เพราะภิกษุถือเป็นกลุ่มพุทธบริษัทหลักที่จะต้องทำหน้าที่เป็นแบบอย่างต่อการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา โดยมุ่งถือธรรมเป็นใหญ่มิใช่อามิสเป็นจุดหมาย อย่างไรก็ตาม การดำรงฐานะความเป็นธรรมทายาทนั้น ก็ได้ถูกจำกัดเฉพาะว่าจะต้องดำรงฐานะเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาเท่านั้น แม้แต่บุคคลทั่วไป หากสามารถนำข้อปฏิบัติที่ปรากฏในอัมมทายาทสูตร และข้อปฏิบัติในรทวินิตสูตร มหาโคสิงค-สูตรและอนันคณสูตร ที่เป็นชุดองค์ธรรมสัมพันธ์สอดคล้องและส่งเสริมกันมาปรับใช้ในชีวิตประจำได้ ก็นับว่าเป็นธรรมทายาทบุคคลตามที่พระพุทธศาสนามุ่งหมายได้เช่นเดียวกัน

๖.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

อัมมทายาทสูตร เป็นพระสูตรที่แสดงถึงฐานะของความเป็นธรรมทายาทที่มีอามิสเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งยังมีหลักธรรมสำคัญที่สามารถนำไปพัฒนาความเป็นอริยบุคคลได้ก็จริง แต่เมื่อผู้วิจัยสืบค้นคำว่า “ธรรมทายาท” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแล้ว กลับปรากฏพบว่ามีมากแห่ง จึงทำให้เข้าใจว่าเรื่องความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นยังมีประเด็นให้ศึกษาในเชิงเนื้อหาและรายละเอียดยิ่งขึ้น เพื่อให้เข้าใจความหมายและบทบาท

ของความเป็นธรรมทายาทผ่านมุมมองทัศนคติและมิติต่าง ๆ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเชิงภาพรวมได้อย่างชัดเจนและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และสามารถนำเสนอบทบาทของธรรมทายาทตามที่พระพุทธศาสนามุ่งหมายมาปรับใช้ประโยชน์ได้จริงในบริบทของสังคมไทย ผู้วิจัยขอเสนอหัวข้อวิจัยเพื่อการศึกษาเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาหน้าที่และบทบาทของความเป็นธรรมทายาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๒. ศึกษาแนวทางพัฒนาความเป็นธรรมทายาทเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๓. วิเคราะห์บทบาทของธรรมทายาทที่มีอิทธิพลต่อการธำรงพระพุทธศาสนา
๔. รูปแบบการพัฒนาความเป็นธรรมทายาทสู่การเป็นชาวพุทธต้นแบบในสังคมไทย
๕. แนวทางการพัฒนาศักยภาพและสมรรถภาพของธรรมทายาทเพื่อพิทักษ์กิจการคณะสงฆ์ไทยเชิงพุทธ

บูรณาการ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- บัญชายุทธ นาคมุจลินท์ พระครูสุธีคัมภีรญาณ อำนาง บัวศิริ และโสวิทย์ บำรุงภักดิ์. “แนวทางการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา”. วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๑๔๒.
- พระราชวรมนี (พล อาภากร) และปรีวุฒิ ภิญโญสินวัฒน์. “พระธรรมทายาท: เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาเพื่อการพัฒนาสังคม”. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-วิโรฒ. ปีที่ ๑๘ (ฉบับเดือนมกราคม-ธันวาคม ๒๕๕๘) : ๑๑๖.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๓๓. กรุงเทพมหานคร: พลิกฟื้น, ๒๕๖๑.
- สุชีพ ปุณฺณภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- ชลิดา แยมศรีสุข และกนกกริชต์ เก่าศิริ. “พุทธทายาทกับสังคมไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://ojs.mcu.ac.th/index.php/lampang/article/view/2448/1727> [๕ มิถุนายน ๒๕๖๖].
- ไทยรัฐออนไลน์. “หนุ่มหม่ขาวอ้างเป็น ‘องค์สุริยา’ ยังนั่งสมาธิหน้าบ้าน ไร่เงาะลูกศิษย์”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/2141410> [๕ มิถุนายน ๒๕๖๖].
- พระมหาบุญศรี ญาณวุฑโฒ. “การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพุทธศาสนทายาทให้ยั่งยืน”. รายงานการวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/yri/article/view/174639/125023> [๕ มิถุนายน ๒๕๖๖].
- oen (hd) 31 online. “กุศลศรีอริยะ’ ลั่น เป็นพระศรีอริยเมตไตรย รวมคำสอนทุกศาสนามาต่อยอด”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.one31.net/news/detail/28939> [๕ มิถุนายน ๒๕๖๖].

การวิเคราะห์ผลแห่งการรับรู้อายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท
An Analysis of the Consequences of Esnsory Perception on According to
Principle of Paticcasamuppada

พระมหาแพน วิสุทธฺโ (คงสาลี)
Phramaha Phaen Visuddho (Khongsalee)^๑

Received: August 14, 2025 Revised: September 18, 2025

Accepted: September 29, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักอายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท ๒) เพื่อศึกษาบุคคลตัวอย่างผู้เสพเสวยโลกทางอายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท ๓) ศึกษาวิเคราะห์ผลแห่งการรับรู้ทางอายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาตลอดจนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาพบว่า หลักอายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาทเป็นการประสานกันแห่งอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอกคือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะและธรรมารมณ์ ทำให้เกิดผัสสะการรับรู้ทางตา รับรู้ทางหู รับรู้ทางจมูก รับรู้ทางลิ้น รับรู้ทางกาย รับรู้ทางใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความคิดทั้งทางฝ่ายกุศล และอกุศลขึ้นอยู่กับโยนิโสมนสิการหรือโยนิโสมนสิการอันเป็นกระบวนการต่อเนื่องให้เกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน ตลอดจนถึงชาติ ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสะ

ตัวอย่างผู้เสพเสวยโลกทางอายตนะคือมัญญกุนทลีย์เห็นพระพุทธรูปเกิดความเลื่อมใส รูปนันทาเถรีได้ยินเสียงสรรเสริญธรรมะจึงฟังธรรมจากพระพุทธรูป ภัคชรูปหนึ่งดมกลิ่นดอกปทุมเกิดความสุข นายโคฆาตักได้ตัดลิ้นวัวมารับประทานเกิดความทุกข์อย่างสาหัส พระติสสะเถระได้ถูกนายช่างแก้วมณีใช้เชือกมัดศีรษะ พระสังฆรักขิตนังใจลอยได้ใช้พัดตีศีรษะพระมหาเถระ

ผลแห่งการเสพเสวยโลกเป็นเครื่องอำนวยให้สรรพสัตว์ดำเนินไปสู่ทุกขภูมิและสุคติภูมิอันเป็นผลแห่งการรับรู้ทางอายตนะ ทุกขภูมิเป็นภูมิที่ไม่ดี มีทั้งความทุกข์กายทุกข์ใจโดยมี ๔ ภูมิ คือ ตีรจฉานภูมิ อสุรกายภูมิ เปตติวิสัยภูมิ และนिरยภูมิ ส่วนสุคติภูมิเป็นภูมิที่ดีมีความสุขทั้งกายและใจโดยมี ๓ ภูมิ คือ มนุสสภูมิ เทวภูมิ และพรหมภูมิ ความแตกต่างของการกำเนิดเกิดในทุคติภูมิหรือสุคติ ภูมินั้นขึ้นอยู่กับกระทำของมนุษย์ หากการกระทำใดเป็นไปด้วยอกุศลกรรมบถมีการฆ่าสัตว์ เป็นต้น การกระทำนั้นย่อมส่งผลให้ชีวิตนั้นไปเกิดในทุคติภูมิ แต่หากการกระทำนั้น

^๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๗ ๘๔๕ ๖๓๘๑

เป็นไปด้วยกุศลกรรมบถมีการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นต้น การกระทำนั้นย่อมส่งผลให้ชีวิตนั้นไปเกิดในสุคติภูมิ เพราะสัตว์มีชีวิตทั้งหลายย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรม

คำสำคัญ : อายตนะ ผัสสะ ปฏิจจสมุปบาท ทุกคติ สุคติ

Abstract

This research aims to achieve three objectives: 1. To study the principle of āyatana (sense bases) according to the doctrine of paṭiccasamuppāda (dependent origination); 2. To examine sample individuals who experience the world through the āyatana in accordance with the principle of dependent origination; and 3. To analyze the effects of sense perception through the āyatana as explained by dependent origination. This is a documentary research based on the study of the Tipiṭaka, its commentaries, and relevant academic literature and research.

The findings reveal that the principle of āyatana in the context of paṭiccasamuppāda involves the interaction between the internal sense bases—eye, ear, nose, tongue, body, and mind—and the external sense objects—form, sound, smell, taste, tangible objects, and mental objects—along with consciousness (viññāṇa). This interaction gives rise to contact (phassa), which results in perception through each of the six sense bases: seeing, hearing, smelling, tasting, touching, and thinking. This process plays a crucial role in the arising of both wholesome (kusala) and unwholesome (akusala) thoughts, depending on whether one applies wise attention (yoniso manasikāra) or unwise attention (ayoniso manasikāra). This continuous mental process gives rise to feeling (vedanā), craving (taṇhā), clinging (upādāna), and leads to becoming (bhava), birth (jāti), aging and death (jarāmaraṇa), sorrow (soka), lamentation (parideva), pain (dukkha), grief (domanassa), and despair (upāyāsa).

Examples of individuals who experienced the world through āyatana include: - Maṭṭhakundalī, who developed faith upon seeing the Buddha; -Therī Rūpanandā, who, after hearing praise of the Dhamma, listened to the Buddha's teaching; -A monk, who became deeply reflective upon smelling the scent of a lotus; -A butcher, who suffered great pain after eating a cow's tongue; -Elder Tissa, who was strangled by a jeweler using a cord; and -Saṅgharakkhita Thera, who, while distracted, struck the head of a senior monk with a fan.

The consequences of sensory indulgence condition beings to be reborn in either unfortunate realms (duggati) or fortunate realms (suggati) as results of sense perception through āyatana. The duggati realms are undesirable and marked by both physical and mental suffering,

comprising four states: the animal realm (tiracchāṇayoni), the realm of asuras (asurakāya), the ghost realm (peta), and hell (niraya). Conversely, the sugghati realms are favorable, characterized by happiness of body and mind, and include three states: the human realm (manussaloka), the deva realm (devaloka), and the brahma realm (brahmaloka). The distinction between rebirth in duggati or sugghati depends on one's actions (kamma). Unwholesome actions (akusala kammāpatha) such as killing lead to rebirth in duggati. Wholesome actions (kusala kammāpatha) such as abstaining from killing lead to rebirth in sugghati. This is because all living beings proceed according to the law of kamma (kamma-niyāma)

Keywords: āyatana phassa paṭiccasamuppāda duggati sugghati

๑. บทนำ

อายตนะ แปลว่า ที่ต่อหรือแดนรับรู้อารมณ์ มี ๒ ประเภทคือ (๑) อายตนะภายใน ๖ และ (๒) อายตนะภายนอก ๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า อายตนะ แปลว่า ที่ต่อ หรือแดนหมายถึงที่ต่อกันให้เกิดความรู้ แดนเชื่อมต่อให้เกิดความรู้ หรือแหล่งที่มาของความรู้ ทางแห่งการรับรู้มี ๖ ทาง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ^๒ หรือ จักขุ โสตะ ชานะ ชิวหา กายะ มโน เรียกว่า อายตนะภายใน เพราะเป็นเครื่องต่อภายใน หรือเครื่องรับรู้ และสิ่งที่รับรู้ของมนุษย์ และมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า อินทริย์ เพราะเป็นใหญ่ในกิจของตน เช่น ตาเป็นใหญ่ในการเห็นรูป เป็นต้น อายตนะภายนอก ๖ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ อายตนะภายนอกนี้เรียกอีกอย่างว่า อารมณ์ ๖ เพราะเกิดจากการกระทบอารมณ์ภายนอก เช่น รูปหรือเสียง เป็นอารมณ์ที่จรมมาจากภายนอก มากระทบตาหรือหูอันเป็นวิสัยที่จะพึงเห็นและได้ยิน กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์เป็นวิสัยที่ จมูก ลิ้น กาย ใจ จะพึงรับรู้ได้ตามลำดับ

อายตนะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในหลักปฏิจจสมุปบาทซึ่งมีกระบวนการ ๑๒ หลัก อันเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันเกี่ยวพันกันและกันให้สิ่งหนึ่งเกิดขึ้น คำว่า เป็นเหตุ นั้น หมายถึง สิ่งอันเป็นที่ตั้งของผล หรือสิ่งที่ทำให้ผลบังเกิดขึ้น ส่วนคำว่า เป็นปัจจัย นั้น หมายถึง เครื่องอาศัย หรือว่าเครื่องอาศัยเป็นไปให้กระบวนการอื่น ๆ เกิดขึ้น เหมือนห่วงโซ่โยงกันไปเป็นสาย อันมีกระบวนการ ดังนี้ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมีเพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมีเพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสะ จึงมี^๓ ปัจจัยอันเป็นเหตุให้อายตนะภายนอกเกิดขึ้นโดยตรง คือ นามและรูป นาม ได้แก่ เจตสิก ๓๕ ดวง อันประกอบด้วยโลกียวิบากจิต ๓๒ ดวง ส่วนรูป ได้แก่ กัมมชรูป ๑๖ คือ อภินิพโกชรูป

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับขยายความ), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑/๒, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๔๕/๑๓๙-๑๔๐, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๑-๓.

๘ ปสาทรูป ๕ ภาวรูป ๑ หทัยรูป ๑ ชีวิตรูป ๑^๔ ส่วนปัจจัยที่ทำให้อายตนะภายในเกิดขึ้นโดยตรง ได้แก่จิต เพราะจิตเป็นตัวกำหนด เป็นตัวรับรู้สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาตินั้นๆ จึงกล่าวได้ว่า มีจิตเป็นสมุฏฐาน สภาวธรรมเหล่านี้คือ ลหุตารูป มุทุตารูป กัมมัณฺญตารูป อุปจยรูป สันตติรูป และกวมิงการาหาร เหล่านี้ล้วนมีจิตเป็นสมุฏฐาน^๕ ทั้งอายตนะและปฏิจจสมุปบาทนั้นจึงมีความเกี่ยวข้องกันดังนี้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ผลแห่งการรับรู้ทางอายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ คือ

๑. เพื่อศึกษาหลักอายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท
๒. เพื่อศึกษาบุคคลตัวอย่างผู้แสวงหาโลกทางอายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท
๓. ศึกษาการวิเคราะห์ผลแห่งการรับรู้ทางอายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ผลแห่งการรับรู้ทางอายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท” นี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนการศึกษาวิจัยตามลำดับดังนี้

๑ รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย พ.ศ.๒๕๓๙

๒ รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณกรรมภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรค หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เกี่ยวข้องกับอายตนะและปฏิจจสมุปบาท

๓ วิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงานผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักอายตนะและหลักปฏิจจสมุปบาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาการรับรู้ตามหลักอายตนะและการรับรู้ตามหลักปฏิจจสมุปบาท (๓) วิเคราะห์ผลของการรับรู้ตามหลักอายตนะและปฏิจจสมุปบาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๔ สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ และให้ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๔. ผลการวิจัย

^๔ พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะ ปฏิจจสมุปบาทที่ปณี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๙.

^๕ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๔/๑๒๐๑/๓๐๕.

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ศึกษาหลักอายตนะและหลักปฏิจจสมุปบาทในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ชีวิตมีความสัมพันธ์กับโลก ชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับโลกนี้ แบ่งเป็น ๒ ภาคส่วน^๖ คือ ๑. **ภาครับรู้และเสพส่วยโลก** โดยอาศัยทวาร ๖ คือ ๑) จักขุทวาร ทางตา ๒) โสตทวาร ทางหู ๓) ฆานทวาร ทางจมูก ๔) ชิวหาทวาร ทางลิ้น ๕) กายทวาร ทางกาย ๖) มโนทวาร ทางใจ สำหรับรับรู้และเสพส่วยโลกอันเป็นเครื่องปรากฏแก่มนุษย์โดยลักษณะอาการต่างๆ ซึ่งท่านเรียกว่า อารมณ์ ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ ๒. **ภาคแสดงออกหรือการกระทำต่อโลก** โดยอาศัยทวาร คือ กาย วาจา และใจ (กายทวาร วจิตทวาร มโนทวาร) เป็นเครื่องมือกระทำต่อโลก โดยแสดงออกทางการกระทำ การ พูด และการคิด (กายกรรม วจกรรม มโนกรรม)

๑.๑ กระบวนการรับรู้ทางอายตนะ

เมื่ออายตนะภายใน ซึ่งเป็นเครื่องรับรู้กระทบถูกกับอายตนะภายนอก (อารมณ์) ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกรู้ ก็จะเกิดความรับรู้เฉพาะทางของอายตนะแต่ละอย่างๆ ขึ้น เช่น ตากระทบรูป เกิดความรู้เรียกว่า เห็น หูกระทบเสียง เกิดความรู้เรียกว่า ได้ยิน เป็นต้น ความรู้เฉพาะทางอย่างนี้เรียกว่า “**วิญญาณ**” แปลว่า ความรู้แจ้งอารมณ์ คือ มีลักษณะรับเอาเป็นอารมณ์ มีหน้าที่เป็นหัวหน้า (ของนามรูป) มีการสืบทอดกับภพก่อนเป็นอาการปรากฏ มีสังขาร วัตถุ และอารมณ์เป็นเหตุใกล้^๗ ดังนั้น จึงมีวิญญาณ ๖ อย่าง เท่ากับอายตนะและอารมณ์^๘ ๖ คู่ ได้แก่ วิญญาณทางตา คือการเห็น วิญญาณทางหู คือการได้ยิน วิญญาณทางจมูก คือการได้กลิ่น วิญญาณทางลิ้น คือการรู้รส วิญญาณทางกาย คือรู้สิ่งที่ต้องกาย วิญญาณทางใจ คือรู้อารมณ์ทางใจ^๙ การรับรู้แต่ละทางจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีองค์ประกอบเกิดขึ้นครบทั้ง ๓ องค์คือ อายตนะ อารมณ์ และวิญญาณ สภาวะเช่นนี้ในหลักธรรมมีคำเรียกโดยเฉพาะว่า “**ผัสสะ**” หรือ สัมผัส ความหมายของผัสสะอีกนัยหนึ่งคือ ความกระทบถูก กิริยาที่กระทบถูก กิริยาที่ถูกต้อง ภาวะที่ถูกต้องเมื่อสัมผัสเกิดขึ้นแล้ว กระบวนการก็ดำเนินต่อไป เริ่มตั้งแต่ความรู้สึกรู้ต่ออารมณ์ที่เข้ามากระทบ(เวทนา) การจำได้หมายรู้ (สัญญา) ละการนำอารมณ์นั้นปรุงแต่ง (สังขาร) ตลอดจนถึงการนำไปแสดงออกทางกายกรรม วจกรรม และมโนกรรมไปตามลำดับ^{๑๐} เมื่อผัสสะเกิดขึ้นแล้ว กระบวนการก็ดำเนินต่อไป เริ่มตั้งแต่ความรู้สึกรู้ต่ออารมณ์ที่รับรู้เข้ามา ซึ่งเกิดขึ้นในลำดับถัดจากผัสสะนั่นเอง ความรู้สึกรู้ในภาษาธรรมเรียกว่า “**เวทนา**” แปลว่า การเสวยอารมณ์หรือเสพรสอารมณ์ คือความรู้สึกรู้ต่ออารมณ์ที่รับรู้เข้ามานั้นโดยเป็น สุขสบาย ไม่สบาย หรือเฉยๆอย่างใดอย่างหนึ่ง เวทนานี้แบ่งตามทางรับรู้ ก็มี ๖ เท่าจำนวนอายตนะ คือ เวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางตา เวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางหู เป็นต้น เวทนา ว่าโดยลักษณะกิจตุกะ ดังนี้ คือ ๑) มีการเสวยรสอารมณ์เป็นลักษณะ ๒) มีการเสวยรสของอารมณ์เป็นกิจ ๓)

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙, หน้า ๓๓-๓๔.

^๗ พระครูพิพิธกิจจานุการ (มานิตย์ เขมคุตฺโต), **ลักษณะกิจตุกะ ในการเจริญวิปัสสนา**, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๑, หน้า ๒๑๕.

^๘ คำว่า ทวาร นิยมใช้คู่กับอารมณ์, อายตนะภายใน คู่กับ อายตนะภายนอก แต่เพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อไป จะเรียกอายตนะภายในว่า อายตนะ เรียกอายตนะภายนอกว่า อารมณ์.

^๙ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๕๕-๑๖๑/๑๑๓-๑๑๔.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙, หน้า ๓๖-๓๗.

มีความพอใจทางใจเป็นผล ๔) มีปัสสัทธิเป็นเหตุใกล้^{๑๑} ก่อให้เกิดกระบวนการทางปฏิจจสมุปบาท คือ ตัณหา อุปาทาน ฯลฯ อุปายาส ตามลำดับ

๒. ศึกษาบุคคลตัวอย่างผู้เสพสวาทโลกทางอายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท

การศึกษาตัวอย่างบุคคลผู้เสพสวาทโลก พบว่า เมื่ออายตนะภายใน ๖ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ กระพบกับอายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะารมณ์ และธัมมารมณ์ ที่เพื่อเรียกว่า ผัสสะ ในกรณีที่ตาเห็นรูปร่างนั้นควบคุมหยุดอยู่เพียงการเห็นรูปไม่ให้เกิดความรู้สึกว่า สวยหรือไม่สวย ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ ซึ่งหยุดอยู่เพียงการกระทบกันเท่านั้น ลักษณะนี้คือการควบคุมตัณหาไม่ให้เกิด เป็นแต่เพียงอาการสัทวารเห็นเท่านั้น ในกรณีที่หูได้ยินเสียงเป็นต้นก็เหมือนกันควบคุมไม่ให้เกิดการกระทบกัน แต่เมื่อมีการกระทบกันทางอารมณ์แล้วเวทนา เกิดขึ้น หมายความว่าควบคุมอารมณ์ไม่ได้ เกิดความรู้สึทางใจ เป็นความสุข ความทุกข์ ความวางเฉย ถึงเวทนา เกิดขึ้นแล้วยังสามารถควบคุมตัณหาไม่ให้เกิดขึ้นได้ด้วยการมีสติ หลักการปฏิบัติเพื่อตัดวงจรปฏิจจสมุปบาท สิ่งสำคัญอยู่ที่ผัสสะ เวทนา ตัณหา พอสรุปได้ดังนี้

มัญญกุณฑลได้เห็นพระพุทธเจ้าเกิดความเลื่อมใส รูปร่างท่าเถรีได้ยินเสียงสรรเสริญธรรมะจึงฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ภิกษุรูปหนึ่งดมกลิ่นดอกปทุมเกิดความสุข นายโคฆาตก็ได้ตัดลิ้นวัวมารับประทานเกิดความทุกข์อย่างสาหัส พระติสสะเถระได้ถูกนายช่างแก้วฉกใช้เชือกรัดศีรษะ พระสังฆรักขิตนั่งใจลอยได้ใช้พัดตีศีรษะพระมหาเถระ

ในบทนี้จะแสดงเฉพาะการเสพสวาทโลกจากการกระทบของจักขายนะกับรูปารมณ์ ตัวอย่างบุคคล คือ มัญญกุณฑล เรื่องนี้มาในขุททกนิกาย ธรรมบท ยมกวรรค ว่าด้วยกุลบุตรผู้มีจิตเลื่อมใสเพราะแลเห็นพระโอภาสรัศมีของพระพุทธเจ้าแล้วเกิดความเลื่อมใสแห่งจิต

ในข้อนี้มีเรื่องย่อ ดังต่อไปนี้ เรื่องมีอยู่ว่า เมื่อพระพุทธองค์ทรงมองหาเหล่าสัตว์ "ผู้เป็นเผ่าพันธุ์อันพระองค์พอแนะนำได้ ซึ่งมีกุศลมูลอันหนาแน่นแล้ว มีความปรารถนา ซึ่งได้ทำไว้แล้วในพระพุทธเจ้าแต่ปางก่อนทั้งหลาย" นี้คือสัตว์ที่มีพื้นฐานบุญกุศลที่แข็งแกร่ง และมีความปรารถนาที่ได้สร้างสมไว้กับพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ ซึ่งแสดงถึงศักยภาพในการเข้าถึงธรรมและศรัทธา มัญญกุณฑลได้ปรากฏขึ้นในตาข่ายคือพระญาณของพระพุทธองค์ ในขณะที่เขานอนใกล้ตายอยู่ที่ระเบียงเรือนข้างนอก ในเวลาใกล้รุ่ง วันนั้น พระผู้มีพระภาคทรงออกจากมหากรุณาสมบัติ ทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ เพื่อทอดพระเนตรเหล่าสัตว์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์พอแนะนำได้ ทรงเห็นมัญญกุณฑลในตาข่ายพระญาณทรงตรวจดูธรรมอันเป็นอุปนิสัยแล้วจึงเสด็จไปโปรดมัญญกุณฑลซึ่งนอนป่วยหนักอยู่ ที่ระเบียงบ้าน เมื่อเสด็จไปถึงทรงเปล่งพระรัศมีแวบหนึ่ง เขาจึงหันกลับมาเห็นพระองค์แล้วคิดว่า ตนไม่ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อทำความชวนชววยด้วยกาย หรือถวายทาน หรือฟังธรรม เดียวนี้แม้แต่มือสองข้างก็ยกไม่ไหว กิจที่ควรทำอย่างอื่นไม่มี จึงได้ทำใจเท่านั้นให้เลื่อมใส เมื่อพระองค์เดินไปลับตา เขาผู้มีใจเลื่อมใสในพระองค์ได้สิ้นชีวิต ไปเกิดในวิมานทองสูงประมาณ ๓๐ โยชน์ในดาวดึงส์เทวโลก มีนางอัปสร ๑,๐๐๐ เป็นบริวาร^{๑๒}

^{๑๑} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, *ปรมัตถโชติกะ ปฏิจจสมุปบาทที่ปณี*, หน้า ๗๒.

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๖-๒๗.

วิเคราะห์กระบวนการเสวยทางจักขายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท ดังนี้

จักขายตนะของมัญญุทญฺสที่ได้เห็นพระวรกายของพระพุทธเจ้า พระวรกายเป็นรูปายตนะ แล้วเกิดจักขุวิญญาณ จากนั้นก็เกิดมโนวิญญาณ คือการนึกคิดถึงเรื่องของพระพุทธเจ้าเกิดศรัทธา เกิดสุขเวทนา คือ ความรู้สึกที่เป็นสุข แล้วเกิดกรรมภพฝ่ายกุศลคือการกระทำความดีด้วยการทำจิตให้เลื่อมใสอันเป็นการทำพุทธานุชา เกิดอุปัตติภพฝ่ายกุศลคือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เกิดตามมาด้วยสำเร็จเป็นวิบากสะสมอยู่ในจิต คือ วิญญาณ ด้วยผลของอุปัตติภพที่เป็นวิบากที่คอยปรุงแต่งจิตหรือวิญญาณให้เกิด ดังนั้นเมื่อวิญญาณดับ ก็ปรุงแต่งให้เกิดปฏิสันธิที่เป็นกุศล ส่งผลให้มีชาติ คือการเกิดนามรูปใหม่ ในสววรรค์ชั้นดาวดึงส์

ผลวิเคราะห์กระบวนการทางผัสสาตนะทางตาของมัญญุทญฺส ดังนี้

จักขายตนะ + รูปายตนะ (ตา+รูป) + จักขุวิญญาณ = ผัสสาตนะทางตา มโนวิญญาณ -> สุขเวทนา -> กรรมภพ (ฝ่ายกุศล) -> อุปัตติภพ (ขั้น ๕ ฝ่ายกุศล) -> ปฏิสันธิจิต-> นามรูป (ฝ่ายกุศล) = สุกตภพ

๓. การศึกษาวิเคราะห์ผลแห่งการรับรู้อายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท

จากการศึกษาตัวอย่างบุคคลผู้เสวยส่วยโลก พบว่า เมื่ออายตนะภายใน ๖ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ กระพบกับอายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอารมณ์ และธัมมารมณ์ ที่เพื่อเรียกว่า ผัสสะ ผลแห่งการรับรู้อายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาททางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ การรับรู้แบบโลภียะ ทำให้เกิดผล คือ อกุศลวิบาก และ กุศลวิบาก ในโลกียภูมิ ผลจากการวิจัย พบว่า โลภียะเป็นภูมิที่ยังเสพกามคุณ ๕ ชีวิตยังตกอยู่ในวิสัยของโลกที่ยังมีกิเลส ตัณหาต่างๆ ยังต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสารอยู่เรื่อยไป โลภียะมีได้แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ ๑. ชั้นกามาวจรภูมิ ๒. ชั้นรูปาวจรภูมิ ๓. ชั้นอรุฬาวจรภูมิ^{๑๓}

๑. ชั้นกามาวจรภูมิแบ่งเป็นภูมิใหญ่ๆ ได้ ๒ ภูมิ คือ ทุกตภูมิ และ สุกตภูมิ

๑) ทุกตภูมิ หรืออบายภูมิ เป็นภูมิที่ไม่ดี ปราศจากความเจริญ มีแต่ความทุกข์กายทุกข์ใจโดยมี ๔ ภูมิ คือ ๑. **ดิรัจฉานภูมิ** หมายถึง สัตว์ที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ต่ำต้อย ไร้ปัญญา และต้องดิ้นรนเพื่อการอยู่รอด เป็นที่เกิดของคนที่มีมากด้วยโมหะ หลงมกมาย ออกตัญญู เห็นผิด ๒. **อสุรกายภูมิ** หมายถึง ภูมิที่มีแต่ความหาวดกลัว ความทุกข์ และความเดือดร้อน เป็นที่เกิดของคนที่มีมากด้วยโลภะ ๓. **เปตติวิสัยภูมิ** หมายถึง ภูมิที่มีแต่ความหิวโหย ความอยากที่ไม่สิ้นสุด เป็นที่เกิดของคนที่มีมากด้วยโลภะ ขอบฉ้อโกง ลักขโมย เบียดบังทรัพย์ ๔. **นिरยภูมิ** หมายถึง ดินแดนแห่งความทุกข์ทรมานจากการถูกลงโทษด้วยการกระทำที่ผิดพลาดในอดีต เป็นที่เกิดของคนที่มีมากด้วยโทสะชอบฆ่าฟัน ชอบทำร้ายผู้อื่น

ในบทนี้จะแสดงตัวอย่างบุพกรรมของบุคคลฆ่าโคแล้วไปสู่ทุกตภูมิ คือ นายโคชาติ

^{๑๓} พระสิริมงคลจารย์, จักกาวทตปิ ภาษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๓๔๑.

เรื่อง นายโคฆาตก์^{๑๔}นี้มาในขุททกนิกาย ธรรมบท มลวรรค กล่าวถึงคนฆ่าโค แล้วตัดลิ้นโคปิ้งกิน ได้รับผลแห่งกรรมถึงลิ้นขาด สิ้นใจตายตามโค ซึ่งมีพระพุทธพจน์ว่า “บัดนี้ท่านเป็นดุจใบไม้เหลือง ยมทูตปรากฏแก่ท่านแล้ว ท่านอยู่ใกล้ปากแห่งความตายแล้ว แม้เสียดินแดน (กุศลทั้งหลาย) ท่านก็ยังไม่ได้อะไร”^{๑๕} ดังนี้ เป็นต้น

เรื่องมีอยู่ว่า นายโคฆาตก์คนหนึ่งในพระนครสาวัตถี ฆ่าโคแล้วถือเอาเนื้อล่าปิ้งแล้ว นั่งพร้อมด้วยบุตรและภริยาเคี้ยวกินเนื้อ และขายด้วยราคา. เขาทำการทำงานของคนฆ่าโคอยู่อย่างนี้ตลอด ๕๕ ปี มิได้ถวายยาคุหรือภัต แม้มาตรวจทัฬหีหนึ่งในวันหนึ่งแด่พระศาสดา ซึ่งประทับอยู่ในวิหารใกล้. เขาเว้นจากเนื้อเสีย ย่อมไม่บริโภคอาหาร. วันหนึ่ง เขาบริโภคอาหารไม่ได้เพราะไม่มีเนื้อ เนื่องจากเนื้อที่เตรียมไว้ภรรยาของเขาขายให้คนอื่นไป เขารู้สึกไม่พอใจ จึงสั่งให้นำถาดอาหารออกไป แล้วคว้ามืดตรงไปยังคอกวัว แล้วดึงลิ้นวัวออกมาตัดที่โคนลิ้นแล้ว จากนั้นก็นำไปปิ้ง ครั้นปิ้งแล้วก็นำมาวางไว้บนข้าวเปีย ข้าวคั่วหนึ่งพลงกตเนื้อคั่วหนึ่ง ทนได้นั้นสิ่งที่ไม่คาดคิดก็เกิดขึ้น ลิ้นของเขาขาดตกลงในถาดสำหรับใส่อาหารนั่นเอง. ในขณะนั้น เขาได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส ที่เห็นสมด้วยกรรม. เขาเป็นเหมือนโค มีสายเลือดไหลออกจากปาก เข้าไปในเรือน เทียวคลานร้องไปมา มีสภาพไม่ต่างอะไรไปจากโคตอนถูกฆ่า ไม่นานนักก็สิ้นชีวิต ผลกรรมส่งผลให้ไปเกิดในอเวจีมหานรก ฯ

จากบทสรุปนี้ วิเคราะห์ได้ว่า นายโคฆาตก์ติดใจในรสอาหาร (รสตัณหา) รสตัณหานั้นเกิดมาจากชีวหาสัมผัส (สัมผัสทางลิ้น) ชิวหาสัมผัสเกิดมาจากสหายตนะ (มีการผ่านแดนติดต่อคือลิ้น) ชิวหาตนะเกิดมาจากนาม คือ สัญญา (ความกำหนดหมาย) มนสิการ (เก็บไว้ในใจ) และเกิดมาจากรูป คือ กิริยาการบริโภค การขบเคี้ยว นามรูปนี้ก็เกิดมาจากชีวหาวิญญาน (การรับรู้ทางลิ้น) ชิวหาวิญญาน เกิดมาจาก อปฺยัญญาภิสังขาร (เจตนา การตั้งใจฝ่ายชั่ว) และออปฺยัญญาภิสังขาร เกิดมาจากอวิชชา (ความไม่รู้) รสตัณหา เมื่อเกิดขึ้นแรงกล้าถึงขั้นต้องหาเนื้อมาให้ได้ก็เป็นปัจจัยให้เกิดกามุปาทาน (ความยึดมั่นในกาม คือ รสอาหาร) เมื่อเกิดกามุปาทานแล้วขาดการปล่อยวางก็เป็นปัจจัยให้เกิดกรรมภพฝ่ายอกุศล โดยที่เขาได้ถือมีดไปตัดลิ้นวัว การกระทำของนายโคฆาตก์ ให้ผลทันทีหลักจากทำกรรมสำเร็จ คือ มีความโหดร้ายเพิ่มขึ้นในจิตใจเป็นประการต้น ประการต่อ คือ ให้ผลออกมาเป็นรูปธรรมนคือลิ้นขาดคลานไปมาส่งเสียงร้องครวญคราง ได้รับความทุกข์อย่างแสนสาหัส (ทุกขเวทนา) ในที่สุดก็สิ้นชีวิต และอกุศลวิบากส่งผลให้เขาไปเกิดในอเวจีมหานรก

บุพกรรมสัตว์ผู้ไปสู่ทุกขภูมิหรืออบายภูมิ ได้แก่ การประพฤติดิฉิล ๕ ประการ ปฏิสนธิจิตประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ และโลภะ โทสะ โมหะ^{๑๖} อบายภูมิเป็นภูมิที่เต็มไปด้วยความทุกข์และความเดือดร้อน ซึ่งเป็นผลจากการกระทำที่ไม่ดี หรือดินแดนที่เกิดปราศจากความเจริญ เป็นภูมิที่มีแต่ความทุกข์ทรมาน เป็นที่เกิดของผู้ที่ทาบปกรรมไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ผลแห่งบาปกรรมนั้นจะส่งเขาไปเกิดในอบายภูมิหลังจากเขาตายแล้ว. การรอดพ้นจากอบายภูมิทำได้ด้วยการปฏิบัติธรรมเพื่อละกิเลสและทำความดี.

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๓๑๓-๓๑๕.

^{๑๕} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๓๕-๒๓๘/๑๐๕-๑๐๖.

^{๑๖} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๙), ภูมิวิลาสินี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า

๒) ส่วนสุคติภูมิเป็นภูมิที่มีความสุขทั้งกายและใจโดยมี ๒ ภูมิ คือ มนุสสภูมิ เทวภูมิ

๑) มนุสสภูมิ หรือ มนุษย์โลก ปฏิบัติเครื่องให้สัตว์ไปสู่มนุสสภูมิ ได้แก่ การรักษาศีล ๕ ให้บริบูรณ์

๒) เทวภูมิ หรือ เทวโลก หรือ สวรรค์ ๖ ชั้น (๑) ชั้นจาตุมหาราชิกา (๒) ชั้นดาวดึงส์ (๓) ชั้นยามา (๔) ชั้นดุสิต (๕) ชั้นนิมมานรดี และ (๖) ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี รวม ๗ ชั้น ปฏิบัติเครื่องให้สัตว์ไปสู่สุคติภูมิ ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ และบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ เป็นต้น และการบำเพ็ญกุศลและมหากุศลต่าง ๆ ตัวอย่างสัตว์ผู้เกิดในมนุสสุภูมิ และเทวภูมิ

เรื่อง ธรรมิกอุบาสก ผู้ประพฤติศีลธรรม

ธรรมิกอุบาสกในเวลาใกล้จะตายได้เห็นนิมิตจากเทวโลกคือรถ ๖ คันประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่างเทียมด้วยม้าสินธพ ๑๐๐๐ ตัว ประมาณได้ ๑๕๐ โยชน์ มาจากเทวโลก ๖ ชั้น พวกผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์การเกิดขึ้นของปฏิจสงมฺพบาทแบบโลกียธรรมคือ เทวตาที่ยืนอยู่บนรถเหล่านั้น ต่างได้เชื้อเชิญว่า “พวกข้าพเจ้าจักนำ(ท่าน) ไปยังเทวโลกของข้าพเจ้า พวกข้าพเจ้าจักนำ(ท่าน)ไปยังเทวโลกของข้าพเจ้า ท่านผู้เจริญ ขอจงบังเกิดในที่นี้เพื่อภริยาในเทวโลกของข้าพเจ้า” อุบาสกไม่ปรารถนาจะให้เป็นอันตรายต่อการฟังธรรม จึงกล่าวว่า “ท่านทั้งหลายจงคอยก่อน ท่านทั้งหลายจงคอยก่อน” ภิกษุทั้งหลายต่างหยุดนิ่ง ด้วยเข้าใจว่า “อุบาสกพูดกับเรา” ลำดับนั้นพวกบุตรและธิดาของเขาคิดว่า เมื่อก่อน บิดาของพวกเรา เป็นผู้ไม่มัวมัวด้วยการฟังธรรมแต่บัดนี้ ให้นิมนต์ภิกษุมา ให้ทำการสาธยายแล้วกลับห้ามเสียเอง ชื่อว่าสัตว์ผู้ไม่กลัวต่อมรณะไม่มี แล้วต่างก็ร้องไห้ พวกภิกษุปรึกษากันว่า บัดนี้ไม่เป็นโอกาสแล้ว จึงลุกจากอาสนะหลีกไป เมื่ออุบาสกได้สติจึงได้ถามลูกว่า พระสงฆ์หายไปไหน ลูกจึงได้บอกว่า พ่อได้โบกมือไล่พระภิกษุสงฆ์ ท่านเหล่านั้นจึงได้กลับวัดไป อุบาสกบอกลูกว่าไม่ได้ไล่พระสงฆ์แต่ไล่เทวตา ลูกจึงถามว่าเทวตาอยู่ตรงไหน อุบาสกจึงให้ลูกเหวี่ยงพวงดอกไม้ไปคล้องที่แตรรถที่มาจากสวรรค์ชั้นดุสิต^{๑๗}

สวรรค์แต่ละชั้นมีความแตกต่างกันตามกำลังแห่งบุญที่ตนได้สั่งสมไว้ครั้งเป็นมนุษย์ ยิ่งสวรรค์ชั้นที่สูงขึ้นไปมากเท่าไร ยิ่งมีทิพยสมบัติอันวิจิตรอลังการมากขึ้นไปเท่านั้น ถึงแม้ชาวสวรรค์จะมีความสุขสบาย แต่ก็มีชาวสวรรค์จำนวนมาก ยังคงประมาทในการดำเนินชีวิต ใช้บุญที่ตนสั่งสมมาไปเที่ยวเล่นเพลิดเพลินในกามคุณ ทั้งรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส อันเป็นทิพย์อยู่ทุกวัน จึงไม่หมั่นฟังธรรม ไม่ปฏิบัติธรรม ไม่อนุโมทนาบุญกับมนุษย์ผู้สร้างชาติ ครั้นเมื่อจุตินิมิตบังเกิดขึ้น ย่อมเศร้าโศกเสียใจ พร่ำเพ้อพิไรรำพัน ไม่อยากจากสวรรค์ไป เมื่อละจากอัตภาพนี้แล้วก็ไม่แน่ใจว่าจะเกิดในสุคติภูมิอีก เพราะที่ได้เสวยทิพยสมบัติอยู่นี้ เนื่องจากผลบุญอาจจะส่งผลก่อนผลบาปที่ทำไว้ในอดีต ชีวิตบนสวรรค์นั้นเป็นชีวิตที่ยาวนานมากเมื่อเทียบกับชีวิตเมืองมนุษย์ ยิ่งอายุขัยของสวรรค์ชั้นสูงๆ ยิ่งยาวนานขึ้นไปอีก ถ้าหากเราสั่งสมบุญไว้น้อยเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ เมื่ออุบัติบนสวรรค์แล้ว ไม่ว่าชั้นใดก็ตาม เขาจะไม่ได้ยึดถือกันตามอาวุโส ไม่เหมือนเมืองมนุษย์ใครอยู่นานผู้น้อยก็ต้องไปกราบไหว้ แต่บนสวรรค์ไม่ใช่เช่นนั้น ใครมีบุญมากผู้นั้นจะได้รับการยกย่อง ไปทางไหนมีแต่เหล่าเทพชื่นชม ยิ่งมีบุญระดับบุญใกล้เคียงผู้ปกครองภพ จะได้รับการต้อนรับเชิดชู นำมาซึ่งความปลื้มใจต่อเทพบุตร เทพธิดาที่มีศักดิ์ใหญ่นั้น

^{๑๗} พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๑๑/๑๒๔.

๒. พรหมภูมิ รูปพรหม รูปภพ หรือ รูปาวจรภูมิ คือ พรหมโลก ๑๖ ชั้น

แบ่งเป็นปฐมฌานภูมิ ๓ ชั้น คือ ๑) พรหมปาริสุทธิภูมิ ๒) พรหมบุโรหิตภูมิ ๓) มหาพรหมภูมิแบ่งเป็นทุติยฌานภูมิ ๓ ชั้น คือ ๔) ปริตตภาวภูมิ ๕) อัปปมาณาภาวภูมิ ๖) อาภัสสราภูมิ แบ่งเป็นตติยฌานภูมิ ๓ ชั้น คือ ๗) ปริตตสุภาวภูมิ ๘) อัปปมาณสุภาวภูมิ ๙) สุภกิณหาภูมิ แบ่งเป็นตติยฌานภูมิ ๖ ชั้น คือ ๑๐) เวทปผลาภูมิ ๑๑) อสัณญีสัตตาภูมิ ๑๒) อวิหาภูมิ ๑๓) อตปภาวภูมิ ๑๔) สุตัสสาภูมิ ๑๕) สุตัสสีภูมิ ๑๖) อภินิชาภูมิ

ปฏิปทาเครื่องให้สัตว์ไปสู่รูปพรหม หรือชั้นรูปาวจรภูมิ ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ และบุญกิริยาวัตถุ ดังกล่าวแล้ว ต้องปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน ๔๐ มีการเพ่งกสิณรูป ๑๐ เป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วเข้าฌานสมาบัติ ๔ มีปฐมฌานภูมิ เป็นต้น^{๑๘}

๓. อรูปพรหม อรูปภพ หรือ อรูปาวจรภูมิ ๔ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของพรหมที่มีแต่จิต ด้วยไม่พอใจที่รูปรกายเป็นสาเหตุแห่งความทุกข์น่านับการ มีชั้นต่างๆ ดังนี้ ๑) อากาสนัญญาตณภูมิ พรหมผู้ที่มีแต่จิต เข้าถึงภาวะมีอากาศไม่มีที่สุด ๒) วิญญานัญญาตณภูมิ พรหมผู้ที่เข้าถึง ภาวะวิญญานไม่มีที่สุด ๓) อาภิญญัญญาตณภูมิ พรหมผู้ที่เข้าถึง ภาวะไม่มีอะไร ๔) เนวสัญญานาสัญญาตณภูมิ พรหมผู้ที่เข้าถึงภาวะไม่มีสัญญาไม่ใช่ มีสัญญาก็ไม่ใช่

ปฏิปทาเครื่องให้สัตว์ไปสู่อรูปพรหม หรือชั้นอรูปาวจรภูมิ ต้องมีเมตตาพรหมวิหารธรรมและการบำเพ็ญกุศลกรรมต่างๆ ทั้งหมดดังกล่าวแล้ว ปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน ๔๐ มีกสิณ ๑๐ เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่งจนเข้าของแล้วเข้าอรูปฌาน ๔ มีอากาสนัญญาตณภูมิ เป็นต้น^{๑๙}

บุคคลดังกล่าวมานี้ ยังมีความหลงปิดบังไม่ให้เห็นอริยสัจ ๔ คือ แม้พวกอรูปพรหมทั้งหลายจะไม่มีทุกข์กายทุกข์ใจ เพราะไม่มีสิ่งแวดล้อมที่จะให้เกิดความเดือดร้อนต่างๆ ได้ก็ตาม แต่ท่านเหล่านั้นก็ไม่พ้นจากความตายอันเป็นมรณทุกข์อย่างหนึ่ง เพราะเมื่ออำนาจแห่งอรูปฌานสิ้นสุดลงแล้ว ก็ต้องลงมาเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดา ได้ประสบกับความทุกข์ลำบากต่างๆ ที่มีอยู่ในมนุษย์โลก และเทวโลก และเมื่อตายจากมนุษย์และเทวดาแล้ว ก็อาจจะไปเกิดในอบายภูมิ ประสบกับมหาทุกข์ก็ได้ การไม่เห็นโทษของอรูปฌาน และการเป็นอรูปพรหมนี้แหละ จึงได้ชื่อว่า **ไม่รู้จักทุกข์** (ทุกขะ อญาณ) ในการที่มีความยินดีพอใจอยากได้อรูปฌาน อยากได้อรูปพรหมนี้ ก็ด้วยอำนาจแห่งตัณหาที่เป็นตัวต้นเหตุให้เกิดทุกข์ แต่ผู้นั้นก็ไม่เห็นโทษของการยินดีพอใจในอรูปฌาน อรูปภพ เช่นนี้ จึงได้ชื่อว่า **ไม่รู้เหตุให้เกิดทุกข์** (ทุกขสมุทเพ อญาณ) ผู้ที่เกิดเป็นอรูปพรหมนั้น ตัดความทุกข์ได้ด้วยการข่มไว้(วิกขัมภนะ) เท่านั้น หาได้ตัดโดยเด็ดขาด (สมุเฉท) ไม่ ฉะนั้น ความสุขที่พวกอรูปพรหมได้รับอยู่นั้นจึงไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง เป็นความสุขที่เกี่ยวข้องด้วยสังสารทุกข์และวิปริณามทุกข์ การตัดทุกข์ได้โดยสมุเฉท และมีความสุขอย่างแท้จริงก็มีแต่พระนิพพานเท่านั้น แต่ผู้นั้นก็หารู้ถึงไม่ คิดว่าความสุขในอรูปฌานและอรูปพรหมนั้น เป็นความสุขอย่างเลิศ เช่นนี้แหละจึงได้ชื่อว่า **ไม่รู้หนทางดับทุกข์** (ทุกขนิโรธ อญาณ) แท้ที่จริงแล้วข้อปฏิบัติอันเป็นหนทางที่สามารถตัดกิเลสเป็นสมุจเฉท และนำไป

^{๑๘} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๙), **ภูมิวิลาสินี**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗๙-๔๘๔.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๘๕-๔๘๖..

เข้าถึงความดับทุกข์ได้นั้นก็มีอยู่ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่เกี่ยวกับการเจริญวิปัสสนา แต่ผู้ไม่รู้ไม่ถึง เข้าใจว่าการเจริญสมณธรรมฐานนี้แหละสามารถนำไปเข้าถึงความสุข พ้นจากทุกข์ได้ เช่นนี้แหละจึงได้ชื่อว่า **ไม่รู้ข้อปฏิบัติให้ถึงทางดับทุกข์** (ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อญาณ) คำกล่าวอธิบายนี้ เป็นการกล่าวถึงอวิชชาเป็นเหตุ อาณูชาภิสังขารเป็นผล ฯ

วิธีการปฏิบัติเพื่อรู้เท่าทันอายตนะในชีวิตประจำวัน

๑. ความสำรวมอินทรียเพื่อรู้เท่าทันอายตนะในชีวิตประจำวัน ได้แก่ อินทรียสังวร หมายถึง ความสำรวมอินทรีย คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องสัมผัส รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ โดยมีสติคอยกำกับเมื่อมีการรับรู้อารมณ์ อันจะทำให้มีการรับรู้อารมณ์เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ ไม่เกิดความยินดียินร้าย ด้วยการ รับรู้อารมณ์อย่างบริสุทธิ์ตรงไปตรงมาเช่นนี้ จะทำให้ไม่เกิดความยินดีหลงติดในสิ่งที่พอใจ และไม่เกิดความยินร้ายในสิ่งที่ไม่พอใจ ดังพุทธพจน์ว่า “รูปที่พึงรู้แจ้งทางตาที่นำปรารภณา นำใคร่ นำพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนดมีอยู่ ถ้าภิกษุยังเพเลิดเพลิน เชยชม ยึดติดรูปนั้นอยู่ ภิกษุนี้เราเรียกว่า ผู้กลืนเบ็ดของมาร ถึงความวิบัติ ถึงความพินาศ ถูกมารผู้มีบาปทำได้ตามใจปรารภณา”^{๒๐}

เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น สัมผัสที่พึงรู้แจ้งทางกาย และธรรมารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจ ก็มีนัยเหมือนดังกล่าวนี้นี้ การสำรวมอินทรียไม่ใช่การห้ามหรือการปฏิเสธการรับรู้ แต่เป็นการไม่ยึดติดในนิमितและอนุพยัญชนะ ไม่หลงจริงจางกับสิ่งที่รับรู้ ไม่หลงยึดถือว่าเป็นนั่นเป็นนี่ นั่นคือ รับรู้ได้แต่ไม่หลงยึดติด เพราะสิ่งทั้งหลายล้วนตกอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์ ไม่มีแก่นสารสมควรที่จะไปยึดติดไว้ แต่หากเข้าไปยึดติด เกาะเกี่ยวไว้กับรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ เพราะสิ่งเหล่านี้คือวัตถุกำม มีแต่จะทำให้เกิดทุกข์ ดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลายผัสสาชยตนะ ๖ ประการนี้ที่บุคคลไม่ฝึก ไม่คุ้มครอง ไม่รักษา ไม่สำรวมแล้ว ย่อมนำทุกข์มีประมาณยิ่ง มาให้”^{๒๑} และทรงแสดงความเป็นเหตุเป็นผลที่ก่อให้เกิดทุกข์ไว้ในปมาทวิหารสูตร ดังนี้

เมื่อภิกษุไม่สำรวมจักขุนทรียอยู่ จิตย่อมชานไปในรูปทั้งหลายที่พึงรู้แจ้งทางตา เมื่อเธอมีจิตชานไปแล้ว ปราโมทย์ (ความบันเทิงใจ) ก็ไม่มี เมื่อไม่มีปราโมทย์ปีติ (ความอิ่มใจ) ก็ไม่มี เมื่อไม่มีปีติ ปัสสัทธิ (ความสงบกายสงบใจ) ก็ไม่มี เมื่อไม่มีปัสสัทธิ ภิกษุนั้นย่อมอยู่ลำบาก จิตของเธอผู้อยู่ลำบากย่อมไม่ตั้งมั่น เมื่อจิตไม่ตั้งมั่น ธรรมทั้งหลายก็ไม่ปรากฏ เพราะธรรมทั้งหลายไม่ปรากฏ เธอย่อมนับว่า ‘เป็นผู้อยู่ด้วยความประมาท’ แท้จริง^{๒๒}

แม้ความไม่สำรวมในหู จมูก ลิ้น กาย และใจ ก็มีนัยเหมือนกันนี้ ส่วนผู้ใดคลายตัณหาแล้ว มีสติทุกเมื่อ ได้แก่ รูปตัณหา สัทธตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ฐมมตัณหา ตณหานั้น ผู้ใดละได้แล้ว ตัดขาดได้แล้ว ทำให้สงบได้แล้ว ระงับได้แล้ว ทำให้เกิดขึ้นไม่ได้อีก เผาด้วยไฟคือญาณ แล้ว ผู้นั้นตรัสเรียกว่า ผู้คลายตัณหาแล้ว คือ ผู้สละตัณหาแล้ว คลายตัณหาแล้ว ปล่อยตัณหาแล้ว ละตัณหาแล้ว สลัดทั้งตัณหาแล้ว...เป็นผู้หมดความอยากแล้ว ดับ

^{๒๐} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๐/๒๑๙-๒๒๐.

^{๒๑} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๙๔/๙๗.

^{๒๒} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๙๗/๑๐๗.

แล้ว เย็นแล้ว มีต้นอันประเสริฐเสวยสุขอยู่^{๒๓} การสำรวมอินทรีย์จึงเป็นวิธีการรักษาอารมณ์ คัมภีร์จองจิตไม่ให้ถูกกิเลสเข้ามาครอบงำได้ จนสามารถหลุดพ้นจากกิเลสได้โดยสิ้นเชิง

การสำรวมอินทรีย์ตามแนวทางแห่งพระพุทธเจ้านี้ ผู้ปฏิบัติจะได้รับอานิสงส์คือการมี สุขุขกายในจิตใจที่ไม่ระคนด้วยกิเลส ไม่มีความยินดียินร้าย ไม่ใช่สุขที่เกิดจากกิเลส ไม่มีกิเลสเข้ามาครอบงวน การสำรวมอินทรีย์จึงเป็นการปิดกั้น ป้องกันไม่ให้กิเลสและบาปอกุศลทั้งหลายเกิดขึ้นในจิต เมื่อจิตที่ได้รับการคุ้มครองเช่นนี้แล้ว ผู้ใดอบรมอินทรีย์แล้วในโลกทั้งปวง ทั้งภายในและภายนอก ผู้นั้นชื่อว่า เป็นผู้อบรมแล้ว ฝึกดีแล้ว

๒. อริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อพัฒนาอินทรีย์

คำว่า อริยมรรค แปลว่า ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ที่ทำให้เป็นอริยชน หรือ วิธีดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ปัญหาที่มีอยู่ว่า อะไรคือสิ่งจำเป็นเบื้องต้นในการเจริญอริยมรรค หมายความว่า อะไรที่จะก่อให้เกิดอริยมรรคเพื่อความดับทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงให้คำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า “เมื่อดวงอาทิตย์กำลังอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพพนิมิตฉันใด กัลยาณมิตร ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ฉะนั้น ผู้มีกัลยาณมิตร พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก”^{๒๔} จากพุทธพจน์ที่กล่าวมานี้ สิ่งจำเป็นในการเจริญอริยมรรคเพื่อความดับทุกข์คือ ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรที่ดี ซึ่งถึงพร้อมด้วยปัจจัยภายนอกที่เป็น ปรโตโฆสะ คือ คำแนะนำจากผู้อื่น หมายถึง แม่ ครู อาจารย์ มิตรสหายที่ดี แนะนำในทางที่ดี และมีความถึงพร้อมด้วยไตรสิกขา มีฉันทะ ความเพียรพยายามในการปฏิบัติ เห็นว่ากฎแห่งกรรมมีจริง โลกนี้โลกหน้ามีจริง และมีความถึงพร้อมด้วยปัจจัยภายใน คือ การถึงพร้อมด้วยศีลเป็นเบื้องต้นจนถึงการมีปัญญาในการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี คิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสายแยกแยะให้เห็นความจริงตามเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยอำนาจอคติเข้าจับ ก็เป็นเหตุเกิดขึ้นแห่งอริยมรรค ดังพระพุทธพจน์ที่พระองค์ตรัสว่า “เมื่อดวงอาทิตย์กำลังอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นก่อน เป็นบุพพนิมิต ฉันใด สีสัมปทา ฉันทสัมปทา อตตสัมปทา ทิฐีสัมปทา อัปปมาทสัมปทา โยนิโสมนสิการสัมปทา ก็เป็นบุพพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรค ฉะนั้น”^{๒๕} เมื่อสิ่งเบื้องต้นของการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ คือ ความมีกัลยาณมิตรที่ถึงพร้อมด้วยไตรสิกขา มีความพอใจในการปฏิบัติ และตั้งอยู่ในความไม่ประมาท จะเป็นคุณค่าสูงสุดในการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคได้ ถึงแม้จะเป็นคนประเภทมิดมา คือยากจน ขัดสน แต่เป็นคนมีปัญญา การคบค้ากับอริยมิตรดีไม่ประมาทในชีวิต ก็เป็นเหตุให้นำตนถึงความสว่างได้ และการดำเนินตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ จะเข้าถึงจุดหมายปลายทาง คือความพ้นจากทุกข์ ได้แก่พระนิพพานได้ในที่สุด ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน (ตะวันออก) บ่าไปสู่ทิศปราจีน หลากไปสู่ทิศปราจีน แม่น้ำใด ก็ฉะนั้นเหมือนกัน คือ เมื่อเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก ย่อมโน้มไป โน้มไป โอนไปสู่พระนิพพาน”^{๒๖}

หนทางความดับทุกข์ทั้งปวง ตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ มีอธิบายตามลำดับ ดังนี้

^{๒๓} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๐/๗๖.

^{๒๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

^{๒๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๐-๕๕/๔๔.

^{๒๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๙๑/๕๘.

๑. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมัคคสังจนิทเทศว่า “ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกข์สมุทัย ความรู้ในทุกข์นิโรธ ความรู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้เรียกว่า สัมมาทิฐิ”

๒. สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมัคคสังจนิทเทศว่า “ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ” หมายถึง ความคิดชอบ คิดถูกต้อง ตริตrongไปในทางที่ดี ๓ ประการ

๓. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมัคคสังจนิทเทศว่า “เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่า สัมมาวาจา” หมายถึง การพูดแต่คำจริง มีประโยชน์ เป็นทางปฏิบัติที่สำคัญ ที่ทำให้ผู้พูดมีการระวังในการใช้คำพูด ไม่ให้พูดในทางที่ไม่ดี แต่ให้พูดในด้านดี คือ วาสุจริต หรือ ความสะอาดทางวาจา

๔. สัมมากัมมันตะ การงานชอบ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมัคคสังจนิทเทศว่า “เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์ เจตนางดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ” หมายถึง การทำความดีทางกาย อันเป็นการประพฤติชอบซึ่งเรียกว่า กายสุจริต หรือความสะอาดทางกาย ๓ ประการ

๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมัคคสังจนิทเทศว่า “อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ละมิจฉาอาชีวะ สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ” หมายถึง การละมิจฉาชีพ เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาชีพ รวมถึง ความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพที่สุจริต และไม่ทำการงานให้ค้างค้ำอากุล ไม่ผัดเพี้ยน ไม่จับจด ไม่ยุ่งเหยิงสับสน เป็นต้น

๖. สัมมาวายามะ พยายามชอบ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมัคคสังจนิทเทศว่า “ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิตมุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น มิให้เกิดขึ้น มุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว มุ่งมั่นเพื่อทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิกษุในภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ”

๗. สัมมาสติ ความระลึกชอบ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมัคคสังจนิทเทศว่า “ภิกษุในพระธรรมวินัย พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ นี้เรียกว่า สัมมาสติ”

๘. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นโดยชอบ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมัคคสังจนิทเทศว่า “ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สัจจจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจาร์ สงบระงับไป บรรลุทุติยฌานอันมีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปิติและวิจาร์คลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขอยู่ด้วยนามกาย บรรลุทุติยฌานที่

^{๒๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓๕/๑๒๖.

พระอริยทั้งหลายสรรเสริญว่า เป็นผู้มือบุญ มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจุดถณานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ”

อริยมรรค มีองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิเป็นรากฐาน หากขาดไปเสียองค์ใดองค์หนึ่ง องค์มรรคข้ออื่นย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ องค์มรรคทุกองค์ล้วนเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกันทำให้องค์มรรคข้ออื่นเกิดขึ้นได้ตามลำดับ และองค์มรรคข้อสุดท้าย คือ สัมมาสมาธิ นี้ก็ย่อมมีองค์มรรคทั้ง ๗ ประการข้างต้นเป็นบริวาร ในการแสดงมรรคมีองค์ ๘ นี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงสัมมาทิฐิก่อน เพราะถือว่าเป็นองค์มือบุญการอย่างยิ่งต่อองค์มรรคถัดมา เพราะการประพาสในสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ เป็นปัจจัยให้ละความหลง สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เป็นปัจจัยให้ละความโลภ ส่วนสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นปัจจัยให้ละความโกรธ สงเคราะห์ลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

๕. อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ผลของการรับรู้ทางอายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท ผู้วิจัยสามารถอภิปรายสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

จากการศึกษาพบว่า การรับรู้จะเกิดขึ้นได้ เมื่อมีองค์ประกอบเกิดขึ้นครบทั้ง ๓ อย่าง ได้แก่ อายตนะ อารมณ์ และวิญญาณ เรียกว่าผัสสะ หรือสัมผัส แปลว่า การกระทบ หรือหมายความว่า การบรรจบพร้อมกันแห่งอายตนะ อารมณ์ และวิญญาณ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ธรรมวลี ศรีเข้ม** ศึกษาเรื่อง การศึกษาปัญญาธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลจากการศึกษาพบว่า “ต้นหา คือ ความกำหนัดยินดีพอใจในกามคุณทั้งหลาย ความเพติดเพลินในอำนาจ ความอาลัยหาต่างๆ รวมไปถึงความผูกพัน แม้แต่ความปรารถนาดี และความหวัง ก็ชื่อว่า มีต้นหา ต้นหาแบ่งตามอาการที่ปรากฏมี ๓ คือ ๑) กามต้นหา ได้แก่ ความยินดีติดใจในอารมณ์ ๖ ที่เกี่ยวกับกามคุณ ๒) ภวต้นหา ได้แก่ ต้นหาที่เกิดพร้อมกันกับสัสสตทิฐิ โดยอาศัยรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย และใจ เป็นความอยากให้กามคุณที่ประสมมานั้นอยู่กับตนนานๆ ๓) วิภวต้นหา ได้แก่ ต้นหาที่เกิดพร้อมกันกับอุจเฉททิฐิโดยอาศัยอารมณ์ ๖”^{๒๘}

วิเคราะห์ผลแห่งการรับรู้อายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท ผลการวิเคราะห์พบว่า การรับรู้ทางโลกียะหมายถึงการเสวยส่วยโลกในปัจจุบันภพ ทั้งที่เป็นกุศลกรรม และอกุศลกรรม ส่งผลให้เกิดสุข ทุกข์ และสิ่งที่มีใช้สุข และทุกข์ในปัจจุบันชาติ แล้วส่งผลในภพถัดไป เช่น กุศลกรรม ส่งผลให้ไปเกิดสุคติภูมิ ได้แก่ มสุสสุภูมิ เทวภูมิ ได้เสวยสุขตามกำลังกุศลกรรมที่บำเพ็ญมาครั้งอดีตชาติ ส่วนอกุศลกรรม ส่งผลให้ไปเกิดในทุคติภูมิ ได้แก่ ตีรจณานภูมิ อสุรกายภูมิ เปตติวิสัยภูมิ และนिरยภูมิ ซึ่งอยู่ในชั้นกามาวจรภูมิ ถ้าสร้างกุศลกรรมคุณงามความดีอย่างยิ่งยวด บำเพ็ญสมถกัมมัฏฐาน ๔๐ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง มีการเพ่งกสิณรูปเป็นต้น จึงส่งผลให้ไปเกิดในชั้นรูปาวจรภูมิ (รูปพรหม) และอรุปาวจรภูมิ (อรุปพรหม)

^{๒๘} ธรรมวลี ศรีเข้ม, “การศึกษาปัญญาธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓.

ชีวิตที่มีปัญหาเกิดขึ้นนั้น มีกิจกรรม มีความสัมพันธ์กับโลก มีการรับรู้ประสบการณ์จากโลกเข้ามา และมีการปฏิบัติต่อโลก ดังนั้น ควรต้องมีความสำรวมระมัดระวังอายตนะ อารมณ์ที่เข้ามากระทบ ด้วยอินทรีย์สังวร คือ การสำรวมอินทรีย์ คือ การพิจารณาอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เพื่อให้เกิดปัญญารู้ชัดในสิ่งที่เข้ามากระทบอินทรีย์ทั้ง ๖ เช่น เมื่อเห็นรูปด้วยตาแล้วเกิดความชอบใจ ก็ให้รู้ชัดสภาวะที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงด้วยอำนาจไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา และดำเนินชีวิตตามทางอันประเสริฐ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อให้เกิดปัญญารู้เท่าทันการรับอารมณ์ทางอายตนะ อันเป็นการพัฒนาชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา

๖. สรุป

การศึกษาเรื่องอายตนะ เป็นการศึกษาเรื่องชีวิตโดยโยงไปหาโลก คือ เรียนเรื่องชีวิตและโลก ตามที่เข้ามาสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จากชีวิตก้าวไปสู่โลก ถ้าเรียนอายตนะของเราเอง คือ เรียน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่าอายตนะภายใน ๖ ถ้าเรียนโลกภายนอกที่ปรากฏแก่เรา ก็เรียกว่าอายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งสัมผัสกายที่เรียกว่าโผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ คือสิ่งที่รู้ที่คิดในใจ ทั้ง ๖ อย่างนี้ เป็นประสบการณ์ที่รับรู้เข้ามา เป็นข้อมูลให้แก่ชีวิต โลกทั้งหมดที่เรา รู้จักมีเพียงเท่านั้น ฉะนั้น การศึกษาเรื่องอายตนะจึงเป็นหลักสำคัญในการรับรู้เท่าทันกระแสของโลก

อายตนะเป็นบ่อเกิดของปฏิจจสมุปบาท ฉะนั้น หลักการปฏิบัติเพื่อตัดวงจรปฏิจจสมุปบาท สิ่งสำคัญอยู่ที่ผัสสะ เวทนา ตัณหา เมื่อมีการกระทบทางอารมณ์แล้วหยุดอยู่ที่การกระทบนั้นเป็นที่สุด ถ้าควบคุมไม่ได้ เผลอสติจนเกิดมีเวทณาก็ควบคุมอีกครั้งหนึ่งที่เวทนา อย่าให้เกิดถึงตัวตัณหา แสดงการตัดวงจรปฏิจจสมุปบาทที่ชั่วตัณหา อวิชชา > สังขาร > วิญญาณ > นามรูป > สฬายตนะ > ผัสสะ > เวทนา > ตัณหา > อุปาทาน > ภพ >ชาติ > ชรามรณะ + โสกะ ฯลฯ อุปายาสดับ = ทุกขนิโรธ การเสพสวาทโลกทางผัสสาयนะโดยโยนิโสมนสิการ ยังผลให้ผู้ส่องเสพให้ได้รับความทุกข์ทั้งทางกายและทางใจในปัจจุบันภพ และเมื่อล่วงลับดับไปเพราะกายแตก ย่อมได้รับทุกข์มหันต์ในอบายภูมิทั้ง ๔ ส่วนผู้มีโยนิโสมนสิการย่อมได้รับความสุขทั้งทางกายและทางใจในปัจจุบันภพ และเมื่อล่วงลับดับไปเพราะกายแตก ย่อมบันเทิงในสุคติโลกสวรรค์ เพราะฉะนั้น ควรสำรวมระวังอินทรีย์ มีสติ มีปัญญาพิจารณาโดยแยบคายให้รู้เท่าทันอารมณ์ที่มากระทบการพิจารณาให้เห็นถึงหลักไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นสิ่งไม่ใช่ตัวตน ทุกสิ่งเป็นเพียงมายาเท่านั้น ควรดำเนินชีวิตด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น ดังกล่าวแล้ว เพื่อพัฒนาอินทรีย์ให้รู้เท่าทันเหตุการณ์ในปัจจุบัน ไม่ตกอยู่ในกิเลสฝ่ายต่ำอันมีโลภะ โทสะ และโมหะ เป็นต้น ฯ

๗. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาเนื้อหาหลักธรรมในพระสูตร ในลักษณะเชิงวิเคราะห์องค์ธรรมเกี่ยวกับอายตนะ และหลักธรรมที่เนื่องด้วยกฎแห่งกรรม เพื่อให้เกิดหิริ (ความละอายแก่ใจ) โอตตปปะ (ความเกรงกลัวผลแห่งการกระทำบาป) และเพื่อให้เห็นองค์ธรรมแห่งวิปัสสนาอันเป็นตัวปัญญาอันเป็นหลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาผลวิเคราะห์การรับรู้ทางอายตนะตามหลักปฏิจจสมุปบาท สำหรับผู้ที่สนใจต้องการศึกษาวิจัยในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้ศึกษาขอเสนอแนะหัวข้อ การทำศึกษาในครั้งต่อไปเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในเนื้อหามากยิ่งขึ้น ดังนี้

๑. ศึกษาการสำรวมอินทรีย์กับวิปัสสนาภูมิในการเจริญวิปัสสนาภาวนา
๒. ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอายตนะกับกรรม ๑๒ ตามหลักพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔.

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร). ภูมิวิลาสินี. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริย. ปรมัตถโชติกะ ปฏิจาสมุปาทที่ปนี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ธรรมวลี ศรีแหม่ม. “การศึกษาปปัญจธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ผลการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐาน (Project Based Learning) ประเภทสำรวจที่มีต่อ
ความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดราชบูรณะ
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

The Effects of Project Based Learning on Survey Type Affecting Preschool
Children's Language Abilities, Watratchaburana School, Phra Nakhon
District, Bangkok.

อรอนงค์ อินทะเรืองศรี

Onanong Intharuangsorn^๑

ดาร์รัตน์ อุทัยพยัคฆ์

Dararat UthaiPAYUCK^๒

ศุภวรรณ เล็กวิไล

Supawan Lekvilai^๓

Received: August 31, 2025

Revised: September 29, 2025

Accepted: October 2, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาความสัมพันธ์ของความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ และ ๒) เปรียบเทียบความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ ประชากร คือเด็กปฐมวัยชายและหญิงอายุระหว่าง ๕-๖ ปี ศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ ๓ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ ที่โรงเรียนวัดราชบูรณะ เขตพระนคร ในกรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๔ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ จำนวน ๒๘ แผน มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง ๐.๖๗-๑.๐๐ และแบบทดสอบความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัย ๒ ด้าน ได้แก่ ด้านการอ่าน และด้านการเขียน ด้านละ ๑๒ ข้อ มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง ๐.๖๗-๑.๐๐ และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับที่ ๐.๙๑ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ยประชากร และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร สถิติทดสอบสมมติฐาน คือ ค่าสถิติไค-สแควร์ และค่าความแตกต่าง

ผลการวิจัยพบว่า ๑) ความสัมพันธ์ของความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ ๒) เด็กปฐมวัย

^๑ สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Master of Education (Early Childhood Education) Phranakhon Rajabhat University. Email: krugotgot@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๙๒-๘๘๔๐๕๐๒

^๒ วิทยาลัยฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร College of Teacher Education, Phranakhon Rajabhat University Email: dararat926u@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๕-๔๒๙๑๙๒๖

^๓ วิทยาลัยฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร College of Teacher Education, Phranakhon Rajabhat University Email: supawan2@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๑-๖๔๕๒๖๗๒

มีความสามารถทางภาษาหลังจากที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ สูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองทั้งโดยภาพรวมและแยกรายด้าน

คำสำคัญ : การจัดการเรียนรู้โครงงานเป็นฐาน, ประเภทสำรวจ, ความสามารถทางภาษา, เด็กปฐมวัย

Abstract

The purposes of this research were to 1) examine the relationship of preschool children's language abilities before and after implementation of project based learning on survey type; and 2) compare preschool children's language abilities before and after implementation of project based learning on survey type. The population was 14 preschool children, boys and girls, aged between 5-6 years who studied at Preschool Year 3 in the second semester of the 2024 academic year at Watratchaburana School, Phra Nakhon District in Bangkok. The research tools were 28 lesson plans of project based learning on survey type with the IOC between 0.67-1.00 and a preschool children's language abilities test, which in 2 aspects, reading and writing, with 12 items each. The test showed IOC values ranging from 0.67 to 1.00, and reliability value was at 0.91. The statistics used to analyze the data were population mean and population standard deviation. The statistics used to test the hypothesis were a chi-square test and the difference value.

The research findings revealed that 1) there was a relationship of preschool children's language abilities before and after implementation of project based learning on survey type with a statistical significance at the .05 level; and 2) preschool children's language abilities after implementation of project based learning on survey type were higher than before the experiment in overall and each aspect.

Keywords: Project Based Learning, Survey Type, Language Abilities, Preschool Children

๑. บทนำ

ภาษามีความสำคัญต่อเด็กปฐมวัยเป็นอย่างมากเพราะเด็กใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการแสดงความต้องการ ความรู้สึกนึกคิด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้อื่น และเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาทางสติปัญญา การส่งเสริมความสามารถทางภาษาจึงควรเริ่มต้นตั้งแต่ช่วงปฐมวัย เพราะเป็นวัยที่มีพัฒนาการทางภาษาเจริญงอกงามอย่างรวดเร็ว ด้วยการพัฒนาด้านการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนไปพร้อมกัน และเปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้ได้ฝึกฝนจนเกิดความชำนาญกลายเป็นความสามารถทางภาษา การส่งเสริมจำเป็นที่จะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจด้านพัฒนาการ การทำงานของสมอง และวิธีการเรียนรู้ของเด็ก เพื่อให้สามารถส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ทางภาษาของเด็กปฐมวัยได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคล^๔ การส่งเสริมภาษาสำหรับเด็กปฐมวัยนั้น จำเป็นต้องส่งเสริมตั้งแต่แรกเกิด จนกระทั่งเข้าสู่โรงเรียน ให้เด็กเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติ เพื่อให้เด็กคุ้นเคย สร้างความสนใจในเนื้อหาที่

^๔ ชนิพรณ จาติเสถียร, กันตวรรณ มีสมสาร และ อภิตี ไชยกาล, การส่งเสริมความสามารถทางภาษาสำหรับเด็กปฐมวัย, (กรุงเทพฯ : พลัสเพรส, ๒๕๖๐), หน้า ๑.

เรียน และมีความหมายต่อเด็กมากที่สุดซึ่งจะทำให้เด็กฟังแล้วกล้าแสดงออก สามารถพัฒนาความสามารถทางภาษาได้ดีขึ้น จะเห็นได้ว่าภาษาเป็นสิ่งสำคัญในการถ่ายทอดความรู้สึก นึกคิด ความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปตามวัย และวุฒิภาวะของเด็ก เช่น การเข้าใจความหมายของคำ การเล่าเรื่อง ความพร้อมด้านการอ่าน การบอกชื่อสิ่งของ และความพร้อมด้านการเขียน การลากเส้นแบบสไล่มือ ทั้งนี้ต้องให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กด้วย^๕

ภาษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่งในการแสวงหาความรู้ ข่าวสาร และข้อมูลต่าง ๆ ต่อเด็กปฐมวัยอย่างมาก เนื่องจากการอยู่ในสังคมเด็กต้องอาศัยความสามารถทางภาษาในการสื่อสาร รแสดงออกถึงความคิด ความรู้สึกซึ่งกันและกัน การปรับตัวรับความรู้ใหม่ และใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว ซึ่งจะช่วยให้ความสามารถทางภาษาทั้งการพูด การฟังการอ่าน และการเขียนของเด็กได้พัฒนาขึ้น^๖ ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ภาษาได้เหมาะสมกับวัย จึงกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อมุ่งพัฒนาให้เหมาะสมกับวัย ได้กล่าวไว้ในพัฒนาการด้านสติปัญญา มาตรฐานที่ ๙ ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย สำหรับเด็กอายุ ๕-๖ ปี ตัวบ่งชี้ที่ ๙.๒ ระบุว่าเด็กต้องอ่าน เขียนภาพ และสัญลักษณ์ได้ สภาพที่พึงประสงค์ อ่านภาพ สัญลักษณ์ คำ ด้วยการชี้หรือกวาดตามองจุดเริ่มต้นและจุดจบของข้อความ เขียนชื่อตนเองตามแบบ เขียนข้อความด้วยวิธีที่คิดขึ้นเอง^๗

จากผลรายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษาของโรงเรียนวัดราชบูรณะ พบว่า จุดเด่นของเด็กปฐมวัยคือ มีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ และสังคมอยู่ในระดับดีมาก แต่มีจุดสำคัญที่ควรพัฒนา คือ พัฒนาการด้านสติปัญญาที่จัดอยู่ในระดับดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัย^๘ เนื่องจากความสามารถทางด้านภาษาของเด็กมีพัฒนาการที่ไม่เป็นไปตามวัยในเรื่องการอ่านและการเขียน อาทิเช่น ไม่สามารถอ่านออกเสียงพยัญชนะ และคำง่าย ๆ ได้ การเขียนกลับด้าน และการเขียนชื่อของตนเองตามแบบไม่ได้ ดังนั้น จึงควรต้องส่งเสริมให้เด็กมีความสามารถทางภาษา ด้านการอ่านให้เด็กสามารถอ่านพยัญชนะ และคำง่าย ๆ ได้อย่างถูกต้อง เข้าใจความหมายของสิ่งที่อ่าน และการเขียนให้เด็กสามารถเขียนพยัญชนะอย่างถูกต้องทิศทาง และเขียนชื่อของตนเองตามแบบได้ถูกต้อง และจากรายงานการประชุมชุมชนแห่งการเรียนรู้ของครู (Professional Learning Community : PLC) ที่ประชุมเห็นว่าควรจะต้องพัฒนาความสามารถทางภาษาซึ่งสอดคล้องกับรายงานการประชุม เด็กจะต้องได้รับการส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้เด็กมีความสามารถทางภาษาด้วยวิธีการที่เน้นการปฏิบัติจริง เรียนรู้แบบลงมือทำ เด็กได้ปฏิบัติ สืบหาข้อมูล สำรวจ จัดบันทึก พิจารณาหาข้อสรุปด้วยตนเองและร่วมกันเป็นกลุ่ม การฝึกฝนให้เด็กได้มีความสามารถทางภาษาจะช่วยพัฒนาเพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนระดับที่สูงขึ้นต่อไป

^๕ ลัดดาวัลย์ นุชนารถ, การศึกษาผลของการจัดศูนย์การเรียนรู้แบบเน้นกิจกรรมตามแนวทฤษฎีปัญญามีต่อความสามารถด้านคณิตศาสตร์และความสามารถด้านภาษาของเด็กปฐมวัย, (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๖๑), หน้า ๑๐๐.

^๖ นิภาพร ใจปานแก่น, ผลของการจัดกิจกรรมโดยรูปแบบการเรียนการสอนแบบฮาร์ตด้วยนิทานพื้นบ้านโคราชที่มีต่อความสามารถทางภาษาด้านการอ่านและเขียนของเด็กปฐมวัย โรงเรียนเกียรติคุณวิทยา จังหวัดนครราชสีมา, (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๖๓), หน้า ๔๐.

^๗ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ (สำหรับเด็กปฐมวัย อายุ ๓-๖ ปี), (กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๐), หน้า ๓๒.

^๘ โรงเรียนวัดราชบูรณะ, รายงานประเมินตนเองของสถานศึกษาปีการศึกษา ๒๕๖๕ โรงเรียนวัดราชบูรณะ, (กรุงเทพฯ : โรงเรียนวัดราชบูรณะ, ๒๕๖๕)

ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานพบว่า การจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ มีความเหมาะสมและสามารถนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสามารถทางภาษาให้กับเด็กปฐมวัยได้ เนื่องจากการส่งเสริมการเรียนรู้สอดคล้องกับหลักทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) และการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนได้ค้นพบความรู้และสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง ด้วยวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยรูปแบบ และวิธีการที่หลากหลาย จากแหล่งเรียนรู้ และสื่อต่าง ๆ^๙ ให้เด็กสามารถอ่านข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้ รวมทั้งสามารถเขียนหรืออธิบายผ่านวิธีการที่หลากหลายได้อย่างชัดเจน^{๑๐} และได้ฝึกความสามารถการใช้ภาษา จากการสังเกต การสอบถาม การสัมภาษณ์ การจดบันทึกข้อมูล และสรุปองค์ความรู้โดยการนำเสนอในรูปแบบการจัดนิทรรศการ ซึ่งความรู้หรือสิ่งที่ค้นพบสามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้^{๑๑}

จากความเป็นมาและสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจที่มีต่อความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดราชบูรณะ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นแนวทางสำหรับครูและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในระดับปฐมวัยได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ

๒) เพื่อเปรียบเทียบความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลของการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจที่มีต่อความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดราชบูรณะ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่อไปนี้

๑. แบบของการวิจัย
๒. ประชากร
๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
๔. การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ
๕. การเก็บรวบรวมข้อมูล
๖. การวิเคราะห์ข้อมูล

^๙ ชนันทิธิดา ประพิน, การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาคอมพิวเตอร์ด้วยการเรียนแบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เทคโนโลยีสารสนเทศ, และการสื่อสารสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย, (วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๖๐), หน้า ๓๙.

^{๑๐} เทพกัญญา พรหมชาติแก้ว, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน (Project Based Learning: PBL), (นิตยสาร สสวท, พฤษภาคม – มิถุนายน, ๒๕๕๗), หน้า ๑๖.

^{๑๑} สุคนธ์ สินธพานนท์, ครุยุคใหม่กับการจัดการเรียนรู้สู่การศึกษา 4.0, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๑๗๒.

๗. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

แบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัยใช้การทดลองกลุ่มเดียววัดผลก่อนและหลังการทดลองตามแบบ (One - Group Pretest - Posttest Design) ดังตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ แบบแผนการทดลอง

Pretest	Treatment	Posttest
T ₁	X	T ₂

ความหมายของสัญลักษณ์

เมื่อ T ₁ แทน	การทดสอบก่อนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ
X แทน	การจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ
T ₂ แทน	การทดสอบหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองโดยใช้การทดลองกลุ่มเดียว ดำเนินการทดลองในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ มีขั้นตอนดังนี้

๑. ทำการทดสอบก่อนการทดลอง (Pretest) ๑ สัปดาห์ โดยใช้แบบทดสอบความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัย

๒. ผู้วิจัยดำเนินการทดลองด้วยตนเองกับประชากร ใช้เวลาทดลอง ๘ สัปดาห์ จำนวน ๔ โครงงาน โครงงานละ ๒ สัปดาห์ สัปดาห์ที่ ๑ คือ วันอังคาร วันพุธ วันพฤหัสบดี และวันศุกร์ สัปดาห์ที่ ๒ คือ วันอังคาร วันพุธ และวันพฤหัสบดี วันละ ๔๕ นาที ในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์ รวมทั้งสิ้น ๒๘ ครั้ง โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ

๓. เมื่อดำเนินการทดลองครบ ๘ สัปดาห์ ผู้วิจัยทำการทดสอบหลังการทดลอง (Posttest) กับประชากรที่ใช้ในการทดลองโดยใช้แบบทดสอบชุดเดิม ใช้เวลาในการทดสอบ ๑ สัปดาห์

๔. นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองไปทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

การวิจัยเรื่องผลของการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจที่มีต่อความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ขอบเขตด้านประชากร

๑.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เด็กปฐมวัยชายและหญิง อายุระหว่าง ๕-๖ ปี ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ ๓ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนวัดราชบูรณะ สำนักงานเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๔ คน

๒. ขอบเขตด้านตัวแปร

๒.๑ ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ

๒.๒ ตัวแปรตาม ได้แก่ ความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัย

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้คือ โรงเรียนวัดราชบูรณะ สำนักงานเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

๔. ขอบเขตด้านระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ทำการทดลองในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ จำนวน ๘ สัปดาห์ ๔ โครงการงาน โครงการละ ๒ สัปดาห์ สัปดาห์ที่ ๑ คือ วันอังคาร วันพุธ วันพฤหัสบดี และวันศุกร์ สัปดาห์ที่ ๒ คือ วันอังคาร วัน พุธ และวันพฤหัสบดี วันละ ๔๕ นาที ในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์ รวมทั้งสิ้น ๒๘ ครั้ง

๔. ผลการวิจัย

ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ ดังแสดงในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ แสดงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ

เลข ที่	ชื่อ	Pretest ๒๔ คะแนน	Posttest ๒๔ คะแนน	Post- Pre (O_i)	E_i	$O_i - E_i$	$(O_i - E_i)^2$	$\frac{(O_i - E_i)^2}{E_i}$
๑	ด.ช.ก	๑๔	๒๒	๘	๑๐.๘๖	-๒.๘๖	๘.๑๖	๐.๗๕
๒	ด.ช.ป	๕	๑๙	๑๔	๑๐.๘๖	๓.๑๔	๙.๘๘	๐.๙๑
๓	ด.ช.ช	๑๕	๒๔	๙	๑๐.๘๖	-๑.๘๖	๓.๔๕	๐.๓๒
๔	ด.ช.ค	๑๓	๒๔	๑๑	๑๐.๘๖	๐.๑๔	๐.๐๒	๐.๐๐
๕	ด.ช.ค	๑๔	๒๔	๑๐	๑๐.๘๖	-๐.๘๖	๐.๗๓	๐.๐๗
๖	ด.ช.ข	๗	๑๙	๑๒	๑๐.๘๖	๑.๑๔	๑.๓๑	๐.๑๒
๗	ด.ช.ง	๕	๑๗	๑๒	๑๐.๘๖	๑.๑๔	๑.๓๑	๐.๑๒
๘	ด.ช.จ	๘	๑๙	๑๑	๑๐.๘๖	๐.๑๔	๐.๐๒	๐.๐๐
๙	ด.ช.ฉ	๘	๑๙	๑๑	๑๐.๘๖	๐.๑๔	๐.๐๒	๐.๐๐
๑๐	ด.ช.ช	๑๑	๒๑	๑๐	๑๐.๘๖	-๐.๘๖	๐.๗๓	๐.๐๗
๑๑	ด.ช.ช	๗	๑๘	๑๑	๑๐.๘๖	๐.๑๔	๐.๐๒	๐.๐๐
๑๒	ด.ญ.ณ	๑๓	๒๔	๑๑	๑๐.๘๖	๐.๑๔	๐.๐๒	๐.๐๐
๑๓	ด.ญ.ญ	๖	๑๘	๑๒	๑๐.๘๖	๑.๑๔	๑.๓๑	๐.๑๒
๑๔	ด.ญ.ว	๑๔	๒๔	๑๐	๑๐.๘๖	-๐.๘๖	๐.๗๓	๐.๐๗
รวม		๑๔๐	๒๙๒	๑๕๒	$\chi^2 = ๒.๓๖$			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ , ค่าวิกฤติ = ๒๒.๓๖

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า การเพิ่มขึ้นของคะแนนความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ เมื่อเทียบกับคะแนนความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยก่อนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ ของเด็กมีความสัมพันธ์ จากการวิเคราะห์ค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi - square Test) มีสมมติฐานในการทดสอบ ดังนี้

H_0 : การเพิ่มขึ้นของคะแนนหลังการทดสอบความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยเมื่อเทียบกับคะแนนก่อนการทดสอบความสามารถทางภาษาของเด็กแต่ละคนสัมพันธ์กัน

H_1 : การเพิ่มขึ้นของคะแนนหลังทดสอบความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยเมื่อเทียบกับคะแนนก่อนการทดสอบความสามารถทางภาษาของเด็กแต่ละคนไม่สัมพันธ์กัน

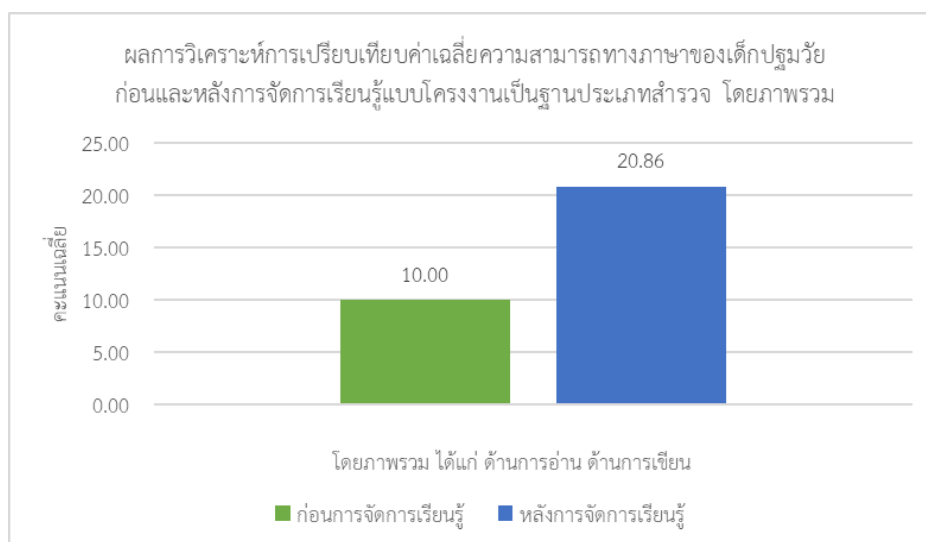
เมื่อทำการทดสอบความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัย พบว่า คะแนนที่ได้จากการคำนวณมีค่า ๒.๓๖ ซึ่งน้อยกว่าค่าวิกฤติที่ได้คือ ๒๒.๓๖ ที่ได้ตั้งไว้ อยู่ในบริเวณยอมรับได้ จึงสรุปได้ว่า การเพิ่มขึ้นของคะแนนหลังจากการทดสอบความสามารถทางภาษาเมื่อเทียบกับคะแนนก่อนการทดสอบความสามารถทางภาษาของเด็กแต่ละคนมีความสัมพันธ์กัน โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ

ตารางที่ ๔.๒ การวิเคราะห์การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ โดยภาพรวม

ความสามารถทางภาษา ของเด็กปฐมวัย	จำนวน ประชากร	ค่าเฉลี่ยประชากร (μ)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ประชากร (σ)	ผลต่าง (D)
ก่อนการจัดการเรียนรู้	๑๔	๑๐.๐๐	๓.๗๖	๑๐.๘๖
หลังการจัดการเรียนรู้		๒๐.๘๖	๒.๗๑	

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า เด็กปฐมวัยมีค่าเฉลี่ยความสามารถทางภาษาหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจสูงกว่าก่อนการได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐาน ประเภทสำรวจ ซึ่งเด็กปฐมวัยได้คะแนนการทดสอบความสามารถทางภาษา ก่อนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ $\mu = 10.00$ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ($\sigma = 3.76$) หลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\mu = 20.86$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ($\sigma = 2.71$) โดยมีค่าความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังการทำแบบทดสอบเท่ากับ (D = ๑๐.๘๖) แสดงว่า การจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจส่งผลต่อความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยโรงเรียนวัดราชบูรณะ เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน ผู้วิจัยจึงนำผลการวิเคราะห์ของคะแนนเฉลี่ยโดยภาพแผนภูมิแท่ง ดังแสดงในภาพที่ ๔.๑

ภาพที่ ๔.๑ ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความสามารถทางภาษาก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการเป็นฐานประเภทสำรวจ โดยภาพรวม

๕. อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และเปรียบเทียบความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการเป็นฐานประเภทสำรวจ ผลการวิจัยพบว่า ๑) ความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการเป็นฐานประเภทสำรวจมีความสัมพันธ์กัน ๒) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการเป็นฐานประเภทสำรวจหลังการทดลองสูงขึ้นกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ในทุกด้าน แสดงว่าการจัดการเรียนรู้แบบโครงการเป็นฐานประเภทสำรวจส่งผลต่อความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยโรงเรียนวัดราชบูรณะ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ของคะแนนความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการเป็นฐานประเภทสำรวจ ได้แก่ ด้านการอ่าน และด้านการเขียนมีความสัมพันธ์กัน เมื่อพิจารณาคะแนนก่อนและหลังการทดสอบความสามารถทางภาษาจากการทดสอบแต่ละชุดพบว่ามีความคะแนนของเด็กปฐมวัยเพิ่มสูงขึ้น แสดงว่าคะแนนที่เพิ่มขึ้นนั้นเป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้แบบโครงการเป็นฐานประเภทสำรวจอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ทั้งนี้เนื่องจากความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยต้องใช้เวลาในฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ จึงจะสามารถพัฒนาได้ดีขึ้น สอดคล้องกับ ลัดดาวัลย์ นุชนารถ^{๑๒} กล่าวว่า การส่งเสริมภาษาสำหรับเด็กปฐมวัยต้องส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติโดยยึดเด็กเป็นศูนย์กลางเพื่อให้เด็กคุ้นเคย สร้างความสนใจในเนื้อหาที่เรียนและมีความหมายต่อเด็กมากที่สุดซึ่งจะทำให้เด็กกล้าแสดงออก สามารถพัฒนาความสามารถด้านภาษาได้ดีขึ้น การสนใจเรื่องราวต่าง ๆ จะนำไปสู่การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน สอดคล้องกับ ทิศนา แคมมณี^{๑๓} กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงการเป็นฐาน คือ การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนได้ร่วมกันเลือกทำโครงการที่ตนสนใจ โดยร่วมกันสำรวจ สังเกต และกำหนดเรื่องที่ตนสนใจ วางแผนในการทำโครงการร่วมกัน ศึกษาหาข้อมูลความรู้ที่จำเป็นและลงมือปฏิบัติงานตามแผนงานที่วางไว้จนได้ข้อค้นพบ แล้วจึงเขียนรายงานและนำเสนอ เก็บข้อมูล แล้วนำผลงานและประสบการณ์ทั้งหมดมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความรู้ และสรุปผลการเรียนรู้ที่ได้รับจากประสบการณ์ที่ได้รับทั้งหมด แสดงว่าการจัดการเรียนรู้แบบโครงการเป็นฐานประเภทสำรวจสามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนาความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยให้สูงขึ้นได้ ทั้งนี้เนื่องจากความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยต้องใช้เวลาในฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ จึงจะสามารถพัฒนาได้ดีขึ้น

๒. เมื่อเปรียบเทียบความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการเป็นฐานประเภทสำรวจสูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะการจัดการเรียนรู้แบบโครงการเป็นฐานประเภทสำรวจเป็นการจัดการเรียนรู้ที่让孩子ได้ศึกษา สำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่เด็กสนใจ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ค้นคว้าหาคำตอบในสิ่งที่อยากรู้อยากเห็นเพื่อนำความสนใจที่

^{๑๒} ลัดดาวัลย์ นุชนารถ, การศึกษาผลของการจัดศูนย์การเรียนรู้แบบเน้นกิจกรรมตามแนวทฤษฎีปัญญามีต่อความสามารถด้านคณิตศาสตร์และความสามารถด้านภาษาของเด็กปฐมวัย, (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๖๑), หน้า ๑๐๐.

^{๑๓} ทิศนา แคมมณี, ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๒๕, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๔), หน้า ๑๓๙.

เกิดจากตัวเด็กมาใช้ในการทำกิจกรรมค้นคว้าหาความรู้ด้วยตัวเอง โดยให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริงตั้งแต่การสำรวจค้นคว้าวางแผนการเรียนรู้ การลงมือปฏิบัติ แล้วนำข้อมูลที่ได้มานำเสนอผลงานในรูปแบบต่าง ๆ สอดคล้องกับ สุคนธ์ สิ้นธพานนท์^{๑๑} กล่าวว่า เด็กสามารถอ่านข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้ รวมทั้งสามารถเขียนหรืออธิบายผ่านวิธีการที่หลากหลายได้อย่างชัดเจน และได้ฝึกความสามารถการใช้ภาษา จากการสังเกต การสอบถาม การสัมภาษณ์ การจดบันทึกข้อมูล และสรุปองค์ความรู้โดยการนำเสนอในรูปแบบการจัดนิทรรศการ ซึ่งความรู้หรือสิ่งที่ค้นพบสามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ เมื่อพิจารณาคะแนนความสามารถทางภาษาก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ ในด้านการอ่าน และด้านการเขียน พบว่ามีค่าสูงขึ้นตามลำดับ แสดงว่าคะแนนที่เพิ่มขึ้นมานั้นเป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้แบบอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ทั้งนี้เนื่องจากความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยถือเป็นทักษะที่ซับซ้อน จึงต้องใช้เวลาในการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ จึงจะสามารถพัฒนาได้ดีต่อไป

๗. สรุป

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ คือ ความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ สูงขึ้นกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญที่ .๐๕ ทั้งภาพรวมและจำแนกรายด้าน

๘. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากงานวิจัย

๑. ขั้นตอนการจัดกิจกรรมมีจำนวนมาก ส่งผลให้ครูใช้เวลานานในการดำเนินการ และอาจลดความยืดหยุ่นในการปรับกิจกรรมตามบริบทของเด็ก ผู้วิจัยจึงเสนอให้ปรับลดจำนวนขั้นตอนให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม โดยเน้นขั้นตอนหลักที่ส่งผลต่อการเรียนรู้อย่างแท้จริง เพื่อให้ครูสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างคล่องตัวและมีเวลาในการสังเกตพฤติกรรมเด็กมากขึ้น

๒. ในการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจที่มีต่อความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัย ครูผู้สอนต้องมีการศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย และก่อนการจัดการเรียนรู้ครูผู้สอนควรศึกษาการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจตามลำดับขั้นตอนที่มีความถูกต้องและชัดเจน

ข้อเสนอแนะเพื่องานวิจัยครั้งต่อไป

๑. การวิจัยในครั้งนี้พบว่าความสามารถทางภาษาสูงขึ้นอย่างชัดเจนเมื่อได้เรียนรู้ผ่านการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้มีส่วนร่วมได้เรียนรู้ร่วมกับเพื่อน และช่วยเหลือกันในการทำกิจกรรม จึงควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับจากการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจ

๒. การจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทสำรวจส่งผลให้เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการด้านภาษาสูงขึ้นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะเมื่อกิจกรรมมีความเชื่อมโยงกับประสบการณ์จริง เด็กมีความกระตือรือร้นในการใช้ภาษา ทั้งในด้านการอ่านและการเขียน จึงควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานประเภทอื่น ๆ เช่น ประเภททดลอง ซึ่งเน้นการตั้งสมมติฐาน การสังเกตผล และการสรุปข้อมูลจากการลงมือปฏิบัติจริง จะช่วยขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายที่มีต่อความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัย

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). **หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (สำหรับเด็กปฐมวัย อายุ 3 – 6 ปี)**. กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ชนันท์ธิดา ประพิน. (2560). **การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาคอมพิวเตอร์ด้วยการเรียนแบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย**. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ชนิพรรณ จาติเสถียร, กันตวรรณ มีสมสาร และ อภิรดี ไชยกาล. (2560). **การส่งเสริมความสามารถทางภาษาสำหรับเด็กปฐมวัย**. กรุงเทพฯ : พลัสเพรส.
- ทศนา แหมมณี. (2564). **ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. (พิมพ์ครั้งที่ 25) กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทพกัญญา พรหมขัติแก้ว. (2557, พฤษภาคม - มิถุนายน). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน (Project Based Learning: PBL)**. นิตยสาร สสวท. 42 (188), 16.
- นิภาพร ใจปานแก่น. (2563). **ผลของการจัดกิจกรรมโดยรูปแบบการเรียนการสอนแบบฮาร์ทด้วยนิทานพื้นบ้านโคราชที่มีต่อความสามารถทางภาษาด้านการอ่านและเขียนของเด็กปฐมวัย โรงเรียนเกียรติคุณวิทยาจังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- โรงเรียนวัดราชบูรณะ. (2565). **รายงานประเมินตนเองของสถานศึกษาปีการศึกษา 2565 โรงเรียนวัดราชบูรณะ**. กรุงเทพฯ : โรงเรียนวัดราชบูรณะ.
- ลัดดาวัลย์ นุชนารถ. (2561). **การศึกษาผลของการจัดศูนย์การเรียนรู้แบบเน้นกิจกรรมตามแนวพหุปัญญาที่มีต่อความสามารถด้านคณิตศาสตร์และความสามารถด้านภาษาของเด็กปฐมวัย**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- สุคนธ์ สินธพานนท์. (2560). **ครูยุคใหม่กับการจัดการเรียนรู้สู่การศึกษา 4.0**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Cohrssen, C., Quandros-Wander, Page, J., & Klarine, S. (2017). **Between the Big Tree: A Project-based Approach to Investigating Shape and Spatial Thinking in a kindergarten program**. *Australasian Journal of Early Childhood*. 42(1): 94-104.

การศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา
The Analytical Study of Virtues from Jataka in Buddhist Scriptures

จิราวรรณ สิงขรวัฒน์
Jirawan Singkornwat^{*}

Received: September 2, 2025 Revised: October 9, 2025

Accepted: October 16, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาประวัติ โครงสร้าง และเนื้อหาของชาดกในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาคุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาชาดก

ผลการวิจัยพบว่า ชาดกเป็นเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าย้อนถึงการบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติ มีจุดประสงค์ในการถ่ายทอดคุณธรรมผ่านพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ที่ประพฤติดังมาในแต่ละภพชาติ เพื่อสั่งสมบารมีจนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย โดยเฉพาะในคัมภีร์ชาดกที่รวมเรื่องเล่าของพระโพธิสัตว์ไว้กว่า ๕๐๐ เรื่อง ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ” ชาดกจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน โดยมีพระโพธิสัตว์เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

การศึกษาคุณธรรมจากชาดกแสดงให้เห็นถึงหลักธรรมที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญมาอย่างต่อเนื่อง คุณธรรมสำคัญจากชาดก ได้แก่ (๑) ความเมตตา (๒) ความเสียสละ (๓) ความกตัญญู (๔) ความอดทน (๕) ความสัตย์จริง (๖) ความยุติธรรม (๗) ความเพียร (๘) ความอ่อนน้อมถ่อมตน (๙) การให้อภัย (๑๐) การแบ่งปัน คุณธรรมจากชาดกเหล่านี้ถือเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตใจและประพฤติตนเป็นคนดีของสังคม

ในการวิเคราะห์ชาดก ๑๐ เรื่อง คือ อัมพชาดก ทูราขานชาดก สารัมภชาดก มหาโมรชาดก ปัญจาวุธชาดก จูฬเสนฐิชาดก มหาชนกชาดก อปณณกชาดก สุวรรณสามชาดก และมาตุโปสกคิณชาดก สะท้อนคุณธรรม คือ (๑) ความซื่อสัตย์สุจริต (๒) การเลือกคบเพื่อนที่ดี (๓) การเจรจาอย่างมีสติ (๔) คนดีที่ยืนหยัดในความถูกต้องยอมเป็นที่เคียดแค้น (๕) การแก้ปัญหาด้วยสติปัญญาเป็นทักษะสำคัญ (๖) สังคมจะน่าอยู่ขึ้นหากผู้คนรู้จักช่วยเหลือกันโดยไม่หวังผล (๗) การไม่ยอมแพ้และมุ่งมั่นสู้ชีวิต (๘) การรู้จักแยกแยะถูกผิด (๙) การให้อภัยจำเป็นต่อการอยู่ร่วมกัน (๑๐) การดูแลพ่อแม่ในวัยชรา สะท้อนจริยธรรมและความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง

^{*}หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Buddhism Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University. E-Mail: zhangjiahua15@gmail.com
โทรศัพท์ ๐๙๙ ๕๕๓๖๔๑๕

คำสำคัญ : คุณธรรม, นิทานชาดก, อรรถกถาชาดก, พระไตรปิฎก

Abstract

In this thesis, three objectives were purposely made: (1) to study the history, structure, and content of Jataka tales in Buddhism, (2) to study the virtues expressed in these tales, and (3) to analyze their ethical significance. The research adopts a documentary approach, drawing on the Tipitaka and Jataka Aṭṭhakathā (commentaries).

The findings showed that the Jataka tales recount the Buddha's past lives and the perfections he cultivated, serving as narratives to transmit virtues through the exemplary conduct of the Bodhisatta. In particular, the Jataka scripture, comprising over 500 stories known as "The 500 Jataka Tales," functions as a key medium for instilling moral values and ethics in youth, presenting the Bodhisatta as a role model.

The study identifies ten central virtues consistently cultivated by the Bodhisatta: (1) loving-kindness, (2) sacrifice, (3) gratitude, (4) patience, (5) truthfulness, (6) justice, (7) perseverance, (8) humility, (9) forgiveness, and (10) generosity. These virtues serve as guidelines for personal development and for fostering responsible members of society.

An analysis of ten selected tales—Amba Jataka, Durajana Jataka, Sarambha Jataka, Mahamora Jataka, Pañcavudha Jataka, Cūḷaseṭṭhi Jataka, Mahajanaka Jataka, Apaṇṇaka Jataka, Suvaṇṇasāma Jataka, and Matuposaka Gijjha Jataka—highlights key ethical lessons: (1) honesty and integrity, (2) choosing good friends, (3) mindful negotiation, (4) respect for the righteous, (5) problem-solving through wisdom, (6) social harmony through altruism, (7) perseverance in life, (8) discernment of right and wrong, (9) forgiveness as a foundation for coexistence, and (10) filial care as the essence of ethics and humanity respectively.

Keywords: Virtue, Jataka tales, Jataka commentary, Tipitaka

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความคิด และวัฒนธรรมของประชาชนในหลายประเทศ โดยเฉพาะในประเทศไทย ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักมาอย่างยาวนาน หนึ่งในลักษณะเด่นของ

พระพุทธศาสนา คือ การสั่งสอนหลักธรรมคำสอนผ่านเรื่องเล่าที่เรียกว่า “ชาดก”^๒ ซึ่งเป็นเรื่องราวในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า โดยพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ เพื่อบ่มเพาะคุณธรรม จัดเป็นบารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ และปรมัตถบารมี ๑๐^๓ เรื่องชาดกจึงมิได้เป็นเพียงนิทานธรรมดา แต่เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดหลักจริยธรรมและแนวทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม ในสังคมไทย ชาดกถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนการสอนทั้งในระบบโรงเรียน วัด และครอบครัวมาตั้งแต่อดีต บางชาดกได้รับการนำมาถ่ายทอดเป็นบทละคร นิทาน เพลง หรือการแสดงพื้นบ้านที่เข้าถึงประชาชนได้ง่าย ช่วยให้ผู้คนสามารถเข้าใจและซึมซับคุณธรรมในระดับที่เหมาะสมกับวัยและบริบทของตน อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล ความนิยมในเรื่องราวทางศาสนาหรือวรรณกรรมเชิงจริยธรรมอย่างชาดกเริ่มลดน้อยลง โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนที่หันไปให้ความสนใจกับสื่อบันเทิงที่เน้นความเร้าใจและตอบสนองความต้องการในระยะสั้นมากกว่าการเสริมสร้างคุณธรรมภายในจิตใจ ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรมและคุณธรรมจริยธรรมในระดับบุคคลและระดับสังคม

จากปัญหาดังกล่าว การศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมที่ปรากฏในชาดกจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในมิติที่มุ่งเน้นให้เห็นถึงคุณค่าของเรื่องเล่าเหล่านี้ต่อการปลูกฝังแนวคิดและทัศนคติทางศีลธรรมที่ยั่งยืน การวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกสามารถเปิดมุมมองใหม่ในการนำเนื้อหา มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงในกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมอันพึงประสงค์แก่เด็กและเยาวชน นอกจากนี้ ชาดกยังเป็นแหล่งบ่มเพาะจริยธรรมที่ไม่จำกัดอยู่เฉพาะทางศาสนา หากแต่สามารถปรับใช้ในบริบททางสังคมร่วมสมัยได้อย่างหลากหลาย เช่น การสร้างความเข้าใจในเรื่องความอดทน การให้อภัย การเคารพสิทธิของผู้อื่น และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างมีจริยธรรม

การศึกษาหลักธรรมจากชาดกเป็นอีกการศึกษาวิธีหนึ่งที่ทำให้เข้าใจง่ายเนื่องจากการเป็นการศึกษาประวัติของพระโพธิสัตว์ที่เกิดในกำเนิดต่าง ๆ ผู้วิจัยจะศึกษาชาดกจำนวน ๑๐ เรื่อง คือ (๑) อปัมณกชาดก^๔ (๒) จูฬเสนสิชาดก^๕ (๓) ปัญจาวุธชาดก^๖ (๔) ทูราขานชาดก^๗ (๕) สารัมภชาดก^๘ (๖) มหาโมรชาดก^๙ (๗) มาตุโปสกคิชมชาดก^{๑๐} (๘) อัมพชาดก^{๑๑} (๙) มหาชนิกชาดก^{๑๒} (๑๐) สุวรรณ์สามชาดก^{๑๓} จากข้อมูลเกี่ยวกับชาดกดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจะนำมา

^๒ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๙๒.

^๓ ชู.จริย. (ไทย) ๓๓/๑๒๒/๗๗๖.

^๔ ชู.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๕๕.

^๕ ชู.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๔/๑๗๙.

^๖ ชู.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๒/๕๕/๔๘.

^๗ ชู.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๒/๖๔/๘๒.

^๘ ชู.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๒/๘๘/๑๘๒.

^๙ ชู.ชา.ทุก.อ. (ไทย) ๓/๑๕๙/๓๗.

^{๑๐} ชู.ชา.สตตก.อ. (ไทย) ๕/๓๙๙/๑๓๘.

^{๑๑} ชู.ชา.เตรสก.อ. (ไทย) ๖/๔๗๔/๑๔๕.

^{๑๒} ชู.ชา.มหา.อ.^๒ (ไทย) ๙/๕๓๙/๕๘.

^{๑๓} ชู.ชา.มหา.อ. (ไทย) ๕/๕๔๐/๑๒๕.

ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากชาดกนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับนิทานง่ายในการจดจำ มีความสนุกสนานแฝงด้วยคุณธรรม จะช่วยส่งเสริมในการเรียนรู้และเข้าใจชีวิตดี

ดังนั้น การวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา จึงไม่ใช่เพียงการศึกษาด้านศาสนาหรือวรรณกรรมเท่านั้น หากแต่เป็นการฟื้นฟูและต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่สำคัญ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างรากฐานของความเป็นมนุษย์ที่มีศีลธรรม ความรับผิดชอบ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุขในสังคมยุคใหม่ การนำคุณธรรมจากชาดกมาประยุกต์ใช้ จึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการพัฒนา “คน” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาประวัติโครงสร้างและเนื้อหาของชาดกในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาคุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนวิธีการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๘.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถาชาดกเล่มที่ ๑ เล่มที่ ๒ เล่มที่ ๓ เล่มที่ ๕ เล่มที่ ๖ เล่มที่ ๙ ที่ปรากฏเรื่อง อปถมนชาดก จุฬเสฏฐชาดก ปัญจวฏฏกชาดก ทุราขณชาดก สารัมภชาดก มหาโมรชาดก มาตุโปสกชาดก อัมพชาดก และมหาชนกชาดก

๑.๘.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๘.๓ วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิในรูปแบบเชิงพรรณนาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อที่ได้ตั้งไว้

๑.๘.๔ สรุปผลการวิจัยและให้ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

๑. จากการศึกษประวัติโครงสร้างและเนื้อหาของชาดกในพระพุทธศาสนา พบว่า คำว่า “ชาดก”^๑ มาจากภาษาบาลี “ชาตก” ซึ่งหมายถึงเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงพฤติกรรมหรือจริยธรรมที่ได้เคยบำเพ็ญมาแล้วในอดีตชาติ ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า โดยชาดกเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดประวัติของพระโพธิสัตว์ ซึ่งเวียนว่ายตายเกิดในหลายภพชาติ ประสบทั้งเหตุการณ์ดีและร้าย แต่ยังคงมุ่งมั่นในการบำเพ็ญบารมีสืบประการอย่างต่อเนื่อง เพื่อสั่งสมบุญบารมีจนบรรลุพระโพธิญาณในชาติสุดท้าย โดยรวมแล้วมีจำนวนชาดกทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง ซึ่งใน

^๑ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๙๒.

สังคมไทยนิยมเรียกรวมว่า “พระเจ้า ๕๐๐ ชาต” แสดงถึงช่วงเวลาการบำเพ็ญบารมีอันยาวนานของพระโพธิสัตว์ในแต่ละภพชาติ ชาตมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือปลูกฝังจริยธรรมของเยาวชนโดยมีพระโพธิสัตว์เป็น “ต้นแบบ” เพื่อให้เยาวชนไทยได้เรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมและเกิดการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชาต โดยพระพุทธเจ้าทรงยกตัวอย่างจากเรื่องราวในอดีตชาติของบุคคลต่าง ๆ เพื่อนำมาตรัสสอนเป็นตัวอย่างในการประพฤติ โครงสร้างของชาตเป็นการเล่าเรื่องของพระพุทธเจ้าที่ไปเกี่ยวข้องกับพุทธบริษัทเป็นเรื่องปัจจุบันชาตนี้ ในส่วนต่อมาเป็นการนำเรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้าที่ยังเป็นพระโพธิสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธบริษัทในอดีตชาติ บทสรุปคือการบอกว่าบุคคลในชาตนี้เป็นใครเกี่ยวข้องกับบุคคลในอดีตชาติอย่างไร ผู้วิจัยได้เลือกชาตที่เกี่ยวกับปัญญา ความกตัญญู การพูดจาที่ไพเราะและความเพียร จำนวน ๑๐ เรื่อง ดังต่อไปนี้

(๑) อปันณกชาตก เรื่องราวของหัวหน้าพ่อค้าที่สามารถเอาชีวิตรอดจากภัยพิบัติกลางทะเลทรายได้ แสดงให้เห็นถึง ความรอบคอบและการรู้เท่าทัน เขาไม่ได้หลงเชื่อคำพูดของผู้นำกลุ่มอื่นเพียงเพราะดูน่าเชื่อถือ แต่กลับใช้เหตุผลและการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนก่อนตัดสินใจ ซึ่งสะท้อนว่า ความไม่ประมาท เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความปลอดภัยและความสำเร็จในชีวิต แก่นธรรมสำคัญของเรื่องนี้ คือ การใช้ชีวิตด้วยสติและปัญญา การฝึกตนให้มีวินัยทางจิตใจ และความไม่ประมาทในข้อมูลหรือคำแนะนำต่าง ๆ ที่ได้รับในชีวิตประจำวัน บุคคลผู้มีปัญญา ยึดมั่นในความจริง รู้จักพิจารณาอย่างรอบด้าน และไม่ประมาท ย่อมสามารถดำรงตนอยู่ในธรรมได้อย่างมั่นคง และหลีกเลี่ยงจากหนทางแห่งความพินาศ^๑

(๒) จูฬเสฏฐิชาตก เป็นชาตที่สะท้อนหลักธรรมอันลึกซึ้งเกี่ยวกับ ศรัทธาในพระรัตนตรัย รวมถึงการดำรงตนด้วย ความเพียรและปัญญา เศรษฐิน้อยผู้เป็นตัวละครเอกในเรื่อง ได้แสดงตนเป็นผู้มีศรัทธาอันมั่นคงในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งทรงเป็นที่พึ่งทางใจและแนวทางในการดำเนินชีวิต ศรัทธานั้นไม่ได้เป็นเพียงความเชื่อที่ปราศจากเหตุผล หากแต่เป็นแรงผลักดันให้เขาดำเนินชีวิตตามหลักธรรมอย่างไม่หวั่นไหว แม้ในยามไร้ผู้ตรวจสอบ แก่นสาระของเรื่องจึงเน้นที่การยึดมั่นในพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ความเพียรในการทำหน้าที่ ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป และการประพฤติดีโดยไม่ต้องมีผู้คอยควบคุม ซึ่งล้วนเป็นองค์ธรรมที่นำไปสู่ความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม^๒

(๓) ปัญจาวุธชาตก ชาตเรื่องนี้กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติหนึ่ง ซึ่งบังเกิดเป็นพระโอรสของพระเจ้าพรหมทัต แห่งกรุงพาราณสี ทรงได้รับพยากรณ์ตั้งแต่ประสูติว่า จะเป็นมหาบุรุษผู้มีความสามารถอันล้ำเลิศ โดยเฉพาะในศาสตร์แห่งการใช้อาวุธทั้งห้าประการ จึงได้รับพระนามว่า “ปัญจาวุธกุมาร” เพื่อแสดงถึงความเชี่ยวชาญทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน ใจความสำคัญของชาตนี้ คือการเน้นให้เห็นถึงพลังของปัญญาที่เหนือกว่าอาวุธภายนอก ความไม่หวั่นไหวต่อภัยอันไม่อาจหลีกเลี่ยง และการใช้หลักธรรมในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและจิตสำนึกของผู้อื่น

^๑ ชุ.ข.ม.อ. (ไทย) ๙/๕๘.

^๒ ชุ.ข.ม.อ. (ไทย) ๙/๑๒๙.

ชาดกนี้จึงเป็นแบบอย่างอันประเสริฐสำหรับผู้ใฝ่ในการปฏิบัติธรรมและผู้นำในสังคม ที่ต้องเผชิญกับอุปสรรคโดยไม่สูญเสียหลักคุณธรรมและจิตเมตตา^๗

(๔) ทุราชาชาดก เรื่องราวนี้สะท้อนถึงสภาพปัญหาครอบครัวของอุบาสกผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แต่ต้องเผชิญกับภริยาผู้มีความประพฤติเปลี่ยนแปลงไปตามแรงขับของกิเลส และชาดกการยึดมั่นในหลักศีลธรรม ทำให้เกิดความระส่ำระสายทางจิตใจ จนส่งผลให้เขาห่างเหินจากการเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แก่นสาระของเรื่องนี้จึงมุ่งเน้นที่การเข้าใจธรรมชาติของจิตมนุษย์ การไม่ยึดติดหรือปล่อยให้ความรู้สึกของผู้อื่นมาบั่นทอนตน และการดำรงสติสัมปชัญญะผ่านการยึดมั่นในหลักธรรมอันเป็นเครื่องนำทางสู่ความสงบและมั่นคงทางจิตใจ^๘

(๕) สารัมภชาดก ชาดกเรื่องนี้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหลักธรรมว่าด้วย “วาจาสุจริต” ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของศีล ๕ โดยเฉพาะในข้อที่สี่ อันว่าด้วยการเว้นจากการกล่าวเท็จ ส่อเสียด คำหยาบ และคำเพ้อเจ้อ เรื่องเล่ากล่าวถึงอดีตชาติของพระโพธิสัตว์เมื่อทรงบังเกิดเป็นโคชื่อ “สารัมภะ” ซึ่งอยู่ในความดูแลของพราหมณ์ ณ กรุงตักกศิลา แก่นธรรมในชาดกนี้จึงตอกย้ำถึงความสำคัญของการสำรวมวาจา ซึ่งเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นในสังคม และยังเป็นหลักปฏิบัติที่นำไปสู่การพัฒนาจิตใจอันสงบเย็นตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา^๙

(๖) มหาโมรชาดก ชาดกเรื่องนี้นำเสนอหลักธรรมว่าด้วย การฝึกจิตและการเผชิญหน้ากับกิเลส ผ่านพยานกยุงทองซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์อุบัติในชาติหนึ่ง โดยมีรูปโฉมงดงามเป็นที่ต้องตาของมนุษย์และเทพยดา แต่ด้วยจิตที่ตั้งมั่นในพรหมจรรย์ พระองค์จึงละทิ้งวิถีชีวิตทางโลก แล้วเลือกดำรงชีวิตอย่างสันโดษในป่าหิมพานต์ โดยปฏิบัติตนด้วยการสวดมนต์ เจริญสติ และรักษาศีลเป็นนิจ เพื่อป้องกันตนจากอันตรายทั้งทางกายภาพและจิตใจ สาระสำคัญของเรื่องนี้ จึงเน้นย้ำว่า ศีล สมาธิ และสติ เป็นเครื่องคุ้มครองจิตได้อย่างทรงพลัง แต่ความประมาทเพียงเล็กน้อยสามารถบั่นทอนความเพียรที่สั่งสมมานานได้อย่างง่ายดาย อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงพลังอำนาจของกิเลส ซึ่งแม้ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ หากขาดสติระลึกรู้และการพิจารณาอย่างต่อเนื่อง ก็อาจคลาดจากธรรมได้เช่นกัน ดังนั้น ผู้เฝ้ารอธรรมทั้งหลายจึงพึงหมั่นเจริญสติ ไม่ประมาทในเหตุแห่งกิเลส และระลึกถึงความละเอียดอ่อนของจิตใจอยู่เสมอ^{๑๐}

(๗) มาตุโปสกคิชมชาดก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุผู้มีความกตัญญูต่อมารดา โดยนำเรื่องราวจากอดีตชาติของพระองค์ในชาดกพญาแร้งมาเป็นกรณีศึกษา ชาดกเล่าถึงพญาแร้งผู้เลี้ยงดูบิดามารดาที่ชราภาพและตาบอด อาศัยอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่ง วันหนึ่งขณะพญาแร้งออกหาอาหาร ได้ถูกบ่วงพรานพันธนาการไว้ แต่แทนที่จะหวงตนเอง กลับเป็นกังวลถึงพ่อแม่ที่ไร้ผู้ดูแล เสียงคร่ำครวญของพญาแร้งได้ยินโดยบุตรของนายพราน ผู้ซึ่งหลังจากได้ทราบถึงความกตัญญูและความเมตตาของพญาแร้ง จึงปล่อยให้นกแร้งเป็นอิสระ สาระสำคัญของเรื่องนี้อยู่ที่การเน้นคุณค่าของความกตัญญูและความเมตตาต่อบิดามารดา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้ชาดกพญาแร้งในอดีตชาติของ

^๗ ชุ.ข.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๒/๔๘.

^๘ ชุ.ข.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๒/๑๘๒.

^๙ ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๒/๘๒.

^{๑๐} ชุ.ข.ชา.ทก.อ. (ไทย) ๓/๓๗.

พระองค์เป็นตัวอย่าง เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเสียสละและความห่วงใยในครอบครัว แม้ในสถานการณ์คับขัน พญาแร้งยังคงมีความห่วงใยต่อบิดามารดาที่ไม่มีผู้ดูแลโดยไม่หวั่นตนเอง^๒

(๘) อัมพชาตก เรื่องเล่านี้นำเสนอชีวประวัติของมาณพผู้เกิดในตระกูลพราหมณ์ นักบวชผู้มีเกียรติในสังคมอินเดียโบราณ ซึ่งภายหลังจากเหตุการณ์แพร่ระบาดของโรคภายในพระราชวัง เขาได้ออกเดินทางไปศึกษาวิชาการ ณ สำนักทิศาปาโมกข์ เมืองตักกศิลา ศูนย์กลางความรู้ในยุคนั้น ก่อนออกสัจจรแสวงหาปัญญาในภูมิภาคต่าง ๆ ระหว่างการเดินทาง เขาได้พบพระโพธิสัตว์ผู้เกิดในตระกูลต่ำต้อยตามลำดับขั้นชั้น แต่มีพรสวรรค์ใน การใช้เวทมนตร์เหนือธรรมชาติ สามารถทำให้พืชผลออกนอกฤดูกาลได้ มาณพปรารถนาจะได้เรียนเวทมนตร์จึงแสดงตนเป็นศิษย์ผู้จงรักภักดี และได้รับการถ่ายทอดวิชาด้วยเงื่อนไขว่า ต้องไม่กล่าวเท็จและไม่รู้สึกละอายต่อผู้สอนสาระสำคัญของเรื่องนี้เน้นย้ำว่า ความรู้หรืออำนาจพิเศษใด ๆ ย่อมไม่อาจคงอยู่ได้ หากปราศจากคุณธรรมพื้นฐาน ได้แก่ ความสัตย์จริง ความกตัญญู และความเคารพต่อผู้ให้ความรู้ อีกทั้งยังสะท้อนแนวคิดด้านศีลธรรมที่ว่า คุณค่าของบุคคลมิได้ขึ้นอยู่กับฐานะทางสังคม^๒

(๙) มหาชนกชาตก เป็นวรรณกรรมเชิงคติธรรมที่แสดงให้เห็นถึง พลังแห่งความเพียรอันไม่ย่อท้อ และความมั่นคงของจิตใจ ในการยืนหยัดเพื่อความถูกต้อง พระโพธิสัตว์ในชาติที่เสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก ทรงแสดงให้เห็นถึงจิตวิญญาณของผู้ไม่ยอมจำนนต่ออุปสรรค แม้จะอยู่ในสถานการณ์ที่ดูไร้ทางรอด ต้องวាយน้ำอยู่กลางมหาสมุทรถึงเจ็ดวันโดยไม่มีแวแห่งความช่วยเหลือ พระองค์ก็หาได้ยอมแพ้ไม่ ทรงตั้งมั่นอยู่ในความพยายาม ด้วยจิตแน่วแน่และไม่หวั่นไหวต่อความเหนื่อยล้า หรือสิ้นหวัง สาระสำคัญของชาตกนี้ จึงเน้นย้ำถึงความสำเร็จอันเกิดจากความเพียรอันแน่วแน่ ความตั้งมั่นในหลักธรรม ความซื่อตรงทั้งต่อใจตนและต่อสังคม และการใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มิใช่เพื่อตนเอง พระมหาชนกจึงเป็นต้นแบบแห่งนักปฏิบัติและนักปกครองผู้ทรงคุณธรรมอย่างแท้จริง^๓

(๑๐) สุวรรณสามชาตก ชาตกเรื่องสุวรรณสามชูประเด็นคุณธรรมสำคัญ ได้แก่ เมตตา ต่อสรรพสัตว์และความกตัญญู ต่อบิดามารดาอย่างสูงสุด สุวรรณสามไม่เพียงหลีกเลี่ยงการเบียดเบียนสัตว์ แม้แต่ในยามที่ถูกพระราชาทรงยิงด้วยลูกศร กลับไม่แสดงความโกรธเคืองใด ๆ แต่เปี่ยมด้วยความห่วงใยและเมตตา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้มีเมตตาย่อมได้รับความเคารพจากทั้งมนุษย์และเทวดาโดยทั่วกัน ชาตกเรื่องนี้เน้นย้ำว่า การเป็นผู้มีเมตตา กตัญญู และยึดมั่นในความจริง ย่อมนำมาซึ่งความเป็นผู้ประเสริฐ ทั้งในโลกนี้และในภพหน้า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าบุคคลที่ประพฤติดี ย่อมนำพาสังคมให้เจริญงอกงามด้วยความสงบสุขและคุณธรรม^๔

๒. จากการศึกษาคุณธรรมจากชาตกในพระพุทธศาสนา คือหลักปฏิบัติในการสร้างบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในชาตก ส่งเสริมความดีงามในจิตใจของบุคคล เพื่อพัฒนาคุณภาพทางจิตวิญญาณให้สูงขึ้น คุณธรรมดังกล่าวเป็นแนวทางในการส่งเสริมความคิดบวก คำพูดที่เหมาะสมไพเราะ และส่งเสริมให้อยู่ในกรอบของความสงบ สะอาด และบริสุทธิ์ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการพ้นจากทุกข์และนำไปสู่ความสุขแท้จริงทั้งต่อตนเองและผู้อื่น คุณธรรมสำคัญ

^๒ ขุ.ชา.สตตก.อ. (ไทย) ๕/๑๓๘.

^๓ ขุ.ชา.เตตรสก.อ. (ไทย) ๖/๑๔๕.

^๔ ขุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑๕๕.

^๕ ขุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑๗๙.

เหล่านี้ได้แก่ ความกตัญญู ความเมตตา ความกรุณา ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความเพียร การพูดจาไพเราะ การใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาในชีวิต ในชุมชน องค์กรและประเทศชาติ การมีคุณธรรมนี้ยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้สังคมดำเนินไปด้วยความสงบสุข ลดความขัดแย้ง และสร้างความสามัคคี พระพุทธศาสนาสอนให้ฝึกฝนคุณธรรมการละเว้นความชั่ว การทำแต่ความดี การทำจิตใจของตนให้หมดจดจากสิ่งเศร้าหมอง ฝึกจิตไม่ให้มีความยึดมั่นถือมั่น หลักคุณธรรมจะนำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ทางกายทางใจและการบรรลุนิพพาน

การเสริมสร้างคุณธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักการที่จะต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ไม่เพียงแต่การท่องจำคำสอนเพียงอย่างเดียว ต้องฝึกฝนในการวิเคราะห์การพิจารณาอย่างมีปัญญาและนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตจริงอย่างต่อเนื่อง การฝึกจิตใจด้วยสมาธิและสติช่วยให้เกิดความเข้าใจในตนเองและความจริงของชีวิตอย่างถูกต้อง ลดละความโลภ โกรธ และหลง ซึ่งเป็นต้นเหตุของทุกข์ การพัฒนาคุณธรรมจากชาดกจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นอันจะนำไปสู่ความสุขแก่ตนเองและบุคคลรอบข้าง

ชาดกมีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดหลักธรรมและคุณธรรมผ่านประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ บุคคล สถานที่ตัวละครต่าง ๆ เนื้อหาของชาดกมีความเรียบง่าย เข้าใจง่าย เต็มไปด้วยข้อคิดทางศีลธรรม จริยธรรม ความกตัญญู ความเมตตา ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความพากเพียรพยายาม และความอดทน เหมาะสมสำหรับการใช้เป็นสื่อในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนและประชาชนในสังคม การได้ศึกษาชาดกจึงช่วยเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจ ส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกที่ดีและความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้ ชาดกยังมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้ภูมิปัญญาของคนในสมัยโบราณ จึงถือได้ว่าชาดกเป็นเครื่องมืออันทรงคุณค่าในการส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมของสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

๓. จากการวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา พบว่า หลักธรรมที่ถ่ายทอดผ่านชาดกทั้งสิ้นเป็นเรื่อง เป็นเนื้อหาที่ครอบคลุมหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา โดยชาดกแต่ละเรื่องมีข้อคิดที่แตกต่างกันไป แต่ทั้งหมดล้วนส่งเสริมคุณธรรมและการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ให้เจริญงอกงามอย่างยั่งยืน ชาดกทั้งสิบเรื่องประกอบด้วย อปินณชาดก จูฬสกุณชาดก ปัญจวรุชาดก ทูราชาดก สารัมภชาดก มหาโมรชาดก มาตุโปสกคิณชาดก อัมพชาดก มหาชนกชาดก และสุวรรณสามชาดก ซึ่งสามารถจัดกลุ่มหลักธรรมตามหัวข้อสำคัญได้สี่ด้าน ได้แก่ หลักกรรม หลักปัญญา หลักความเพียร และหลักความกตัญญู ในส่วนของหลักกรรม ชาดกที่เกี่ยวข้องได้แก่ อัมพชาดก ทูราชาดก และสารัมภชาดก ซึ่งเน้นย้ำถึงผลของการกระทำและความรับผิดชอบในเชิงจริยธรรม โดยสอนให้เห็นกรรมดีหรือกรรมชั่วจะส่งผลต่อชีวิตในภพชาติต่าง ๆ การกระทำที่ถูกต้องและมีศีลธรรมจึงเป็นรากฐานของชีวิตที่ดี สำหรับหลักปัญญา ได้แก่ มหาโมรชาดก ปัญจวรุชาดก และจูฬสกุณชาดก ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ปัญญาในที่นี้มิใช่เพียงความรู้เท่านั้น แต่ยังหมายถึงการรู้จักพิจารณาไตร่ตรองก่อนลงมือทำ เพื่อป้องกันความประมาทและนำไปสู่ความสำเร็จในทางธรรมและทางโลก หลักความเพียรซึ่งปรากฏในมหาชนกชาดกและอปินณชาดก เน้นการมีความพยายามไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคหรือความยากลำบากในชีวิต ความเพียรนี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการบรรลุเป้าหมายทั้งในด้านการศึกษา การทำงาน และการพัฒนาจิตใจในทางพุทธศาสนา ความพากเพียรจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้สามารถก้าวผ่านความทุกข์และอุปสรรคต่าง ๆ ได้ ส่วนหลักความกตัญญูที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกและมาตุโปสกคิณชาดก สะท้อนถึงความสำคัญของการตอบแทนคุณบุญพาวีและการเคารพในผู้มีพระคุณ เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและสังคม นอกจากนี้ยังสอนให้เห็นว่าความกตัญญูเป็นหนทางหนึ่งสู่ความสงบและความสุขที่แท้จริงในชีวิต

บทสรุป

ชาดกเป็นเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าย้อนถึงการบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติ มีจุดประสงค์ในการถ่ายทอดคุณธรรมผ่านพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ที่ประพฤติดังามในแต่ละภพชาติ เพื่อสั่งสมบารมีจนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย ชาดกที่ได้ศึกษาทั้ง ๑๐ เรื่องนี้สะท้อนหลัก หลักกรรม การกระทำของบุคคลที่เกี่ยวข้อง การทำความดี ย่อมได้รับผลดี ทำความไม่ดีย่อมได้รับผลไม่ดี หลักปัญญา การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าการเอาตัวรอดจากอันตราย หลักความเพียรพยายามในการเอาชนะอุปสรรคที่ขวางกั้น การที่จะไปให้ถึงเป้าหมาย การที่จะมีชีวิตอยู่รอด ท้ายที่สุดนั้นคือความกตัญญูต่อบุพพการี กตัญญูต่อบุคคลที่ช่วยเหลือในยามที่ได้รับความลำบาก นอกจากนั้นยังสะท้อนคุณธรรม ความ ความเสียสละ ความกตัญญู ความอดทน ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความอ่อนน้อมถ่อมตน การให้อภัย การแบ่งปัน การเลือกคบเพื่อนที่ดี การเจรจาอย่างมีสติ ยืนหยัดในความถูกต้อง การแก้ปัญหาด้วยสติปัญญา การดูแลพ่อแม่ในวัยชรา สะท้อนจริยธรรมและความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาประวัติโครงสร้างและเนื้อหาของชาดกในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า เรื่องเล่าจากชาดกในพระพุทธศาสนา เป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผ่านการบำเพ็ญบารมีในภพชาติต่าง ๆ เพื่อสั่งสมคุณธรรมก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า โดยชาดกที่นำเสนอจำนวน ๑๐ เรื่องนี้ ได้แก่ (๑) อปันณกชาดก (๒) จูฬเสฏฐิชาดก (๓) ปัญจาวุธชาดก (๔) ทุราชานชาดก (๕) สารัมภชาดก (๖) มหาโมรชาดก (๗) มาตุโปสกคิชมชาดก (๘) อัมพชาดก (๙) มหาชนกชาดก และ (๑๐) สุวรรณสามชาดก ล้วนมีลักษณะการเล่าเรื่องในรูปแบบร้อยแก้ว เข้าใจง่าย และเหมาะแก่การถ่ายทอดคุณธรรมให้แก่ประชาชนทั่วไป เนื้อหาของแต่ละชาดกแสดงความสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน โดยพระพุทธองค์ทรงนำเรื่องในอดีตชาติมาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะทรงดำรงพระชนม์ชีพ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดข้อคิดแก่ผู้ฟัง ชาดกเหล่านี้สอดแทรกด้วยหลักธรรม เช่น ความกตัญญู ความเพียร ความเสียสละ ความอดทน และปัญญา สอดคล้องกับงานวิจัยของ **กมล บุตรขารี และคณะ** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ชาดกตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท” ผลการวิจัยพบว่า พระโพธิสัตว์และตัวละครอื่นๆแสวงหาความรู้ พิสูจน์ความจริง พัฒนาความรู้เพื่อบรรลุนิพพาน คุณธรรมสำคัญคือ ความเมตตา กรุณา ที่แสดงถึงการช่วยเหลือผู้อื่น ความเสียสละเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น ความซื่อสัตย์ในการพูดความจริง ความอดทนต่อความลำบาก ความมุ่งมั่นและพากเพียรในการทำมาหากิน ความยุติธรรมในการตัดสิน ชาดกคือคุณค่าทางวรรณคดีและบ่อเกิดวรรณคดีสอนให้เข้าใจและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวก คุณค่าทางด้านบ่อเกิดหนังสือสุภาษิตและนิทานคติธรรมศีลธรรมผ่านนิทานสุภาษิตและคติธรรม คุณค่าทางด้านความเชื่อการกลับชาติไปเกิดที่เชื่อว่าส่งผลดีต่อชีวิตของบุคคลและสังคม^๒ ๕

การศึกษาคุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องราวที่แสดงถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า โดยมีจุดมุ่งหมายในการปลูกฝังคุณธรรมต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณค่า ตัวอย่างคุณธรรมสำคัญจากชาดก ได้แก่ (๑) ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เช่น ชาดกที่พระโพธิสัตว์ช่วยเหลือสัตว์และมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก (๒) ความเสียสละ การยอมสละสิ่งที่ตนรักเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น (๓) ความกตัญญู การรู้คุณและตอบแทนบุญคุณ (๔) ความอดทน อดกลั้นต่อความยากลำบากหรือคำตำหนิ (๕) ความสัตย์จริง การพูดความจริงและรักษาคำพูด (๖) ความยุติธรรม การตัดสินใจอย่างเป็นธรรม (๗) ความเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค (๘) ความอ่อนน้อมถ่อมตน การรู้จักวางตนไม่ยกตนข่มผู้อื่น (๙) การให้อภัย ไม่ผูกโกรธหรือพยาบาท (๑๐) การแบ่งปัน รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น คุณธรรมเหล่านี้จากชาดกถือเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตใจและประพฤติตนเป็นคนดีของสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูปลัดเฉลิม โชติโกโร (บุญเยี่ยม)** ได้วิจัยเรื่อง “วิเคราะห์หลักธรรมส่งเสริมชุมชนคุณธรรมต้นแบบ” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาชุมชนคุณธรรมต้นแบบ ๕ ประการคือ (๑) หลักศีล ๕ เป็นหลักแห่งการประพฤติเพื่อการอยู่ด้วยกันอย่างสันติภาพ (๒) สังคัตถ ๔ เป็นหลักแห่งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน (๓) หลักพรหม

^๒ กมล บุตรขารี และคณะ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ชาดกตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท”, **วารสารชัยภูมิปริทรรศน์**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๗): ๑๗.

วิหาร ๔ เป็นหลักแห่งการเห็นอกเห็นใจกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลและส่งเสริมสนับสนุนกันและกัน (๔) หลักสัปปริสธรรม ๗^๒

การวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมจากชาดกจำนวน ๑๐ เรื่อง คือ (๑) อปัณณกชาดก (๒) จูฬเสฏฐิชาดก (๓) ปัญจาวุธชาดก(๔)ทราขานชาดก(๕) สารัมภชาดก (๖) มหาโมรชาดก(๗) มาตุโปสกคิชมชาดก (๘) อัมพชาดก (๙) มหาชนกชาดก (๑๐) สุวรรณสามชาดก สงเคราะห์เข้าในหลักธรรมได้ ดังนี้ ๑. หลักธรรมเรื่องกรรม มี ๓ เรื่อง คือ (๑) เรื่องอัมพชาดก (๒) เรื่องทราขานชาดก (๓) เรื่องสารัมภชาดก ๒. หลักธรรมเรื่องปัญญา มี ๓ เรื่อง คือ (๑) เรื่องมหาโมรชาดก (๒) เรื่องปัญจาวุธชาดก (๓) เรื่องจูฬเสฏฐิชาดก ๓. หลักธรรมเรื่องความเพียร มี ๒ เรื่อง คือ (๑) เรื่องมหาชนกชาดก (๒) เรื่องอปัณณกชาดก ๔. หลักธรรมเรื่องความกตัญญู มี ๒ เรื่อง คือ (๑) เรื่องสุวรรณสามชาดก (๒) เรื่องมาตุโปสกคิชมชาดก ชาดกทั้ง ๑๐ สอดคล้องกับงานวิจัยของดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สหวิทยาการในชาดก” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ชาดกเป็นวรรณกรรมระดับโลกสอนด้วยการเล่านิทาน เดิมทีชาดกไม่มีรูปแบบมีมาก่อนพุทธกาล เหตุเกิดพระสูตรและเหตุเกิดชาดกมาจากเรื่องเดียวกันคืออัฐปัตติ หมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นเพราะต้องการสอนโดยการเล่าเรื่องอดีตโยงหาเหตุการณ์ที่เกิดในขณะเล่า ชาดกเกิดขึ้นเพื่อเตือนสติ เพื่อชี้ความสามัคคีเพื่อให้เกิดความปรองดองเพื่อประกาศจริยวัตรของพระพุทธเจ้าเพื่ออธิบายพุทธธรรมเปรียบเทียบกับเรื่องอดีตคำสอนในชาดกมีทั้งศีลธรรมและจริยธรรม การเสียสละ การพ้นทุกข์ การสอนให้ทำความดี การเกิดใหม่^๓

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. บูรณาการคุณธรรมจากชาดกเข้าสู่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการควรพิจารณานำคุณธรรมจากชาดกที่เหมาะสมกับวัยมาใช้เป็นเนื้อหาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในวิชาพระพุทธศาสนา ศีลธรรม และหน้าที่พลเมือง เพื่อปลูกฝังจริยธรรมพื้นฐานให้แก่นักเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษา

๒. จัดทำสื่อการเรียนรู้และกิจกรรมเสริมคุณธรรมที่อิงจากชาดก

ควรส่งเสริมการผลิตสื่อสร้างสรรค์ เช่น นิทานภาพ หนังสือการ์ตูน แอนิเมชัน หรือบทเรียนดิจิทัล ที่ถ่ายทอดเรื่องราวชาดกอย่างร่วมสมัย เพื่อให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงหลักคุณธรรมในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและน่าสนใจ

^๒ พระครูปลัดศิริม โขติโก (บุญเยี่ยม), “วิเคราะห์หลักธรรมส่งเสริมชุมชนคุณธรรมต้นแบบ”, วารสารพุทธศาสน์สังฆมรรณัม, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๕: ๑๙.

^๓ สมิทธิพล เนตรนิมิตร, “การศึกษาวิเคราะห์ชาดกในเชิงสหวิทยาการ”,วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์,ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม):๘-๙.

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่ควรศึกษาวิจัยอีก คือ “การศึกษาคุณธรรมจากชาดกที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนไทย”

บรรณานุกรม

กมล บุตรซารี และคณะ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ขาดตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท”. วารสารชัยภูมิปริทรรศน์. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๗): ๑๑-๒๐.

พระครูปลัดเฉลิม โชติโกโร (บุญเยี่ยม). “วิเคราะห์หลักธรรมส่งเสริมชุมชนคุณธรรมต้นแบบ”. วารสารพุทธศาสน์สังคมร่วมสมัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๕): ๑๙-๓๖.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). สมมติฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.

พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑.

สมิทธิพล เนตรนิมิต, “การศึกษาวิเคราะห์ขาดในเชิงสหวิทยาการ”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม): ๘-๙.

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแดนอัครรยแห่งธรรมวัดชลประทานรังสฤษฎี
พระอารามหลวง อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
Model of Propagation of Buddhism in Spiritual Complex Wat Chonlapratan
Rangsarit, Royal Monastery, Pakkret District Nonthaburi Province

พระครูปลัดบุญฤทธิ์ จิตเมธ (เพชรถึง)^๑
Phrakhrupalad Boonyarit Tithamayto (Petthueng)

Received: July 1, 2025 Revised: October 16, 2025

Accepted: October 17, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษากิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของแดนอัครรยแห่งธรรมวัดชลประทานรังสฤษฎี พระอารามหลวง อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของแดนอัครรยแห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎี พระอารามหลวง อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของแดนอัครรยแห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎี พระอารามหลวง อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก ๓๐ รูป/คน แบ่งเป็นผู้บริหารจัดการแดนอัครรยแห่งธรรม ๒๐ รูป/คน ตัวแทนหน่วยงานภายนอก ๑๐ คน

กิจกรรมในแดนอัครรยแห่งธรรมประกอบด้วย การบรรยายธรรม การฝึกสมาธิ การจัดแสดงศิลปะสื่อธรรม และการใช้สื่อเทคโนโลยีออนไลน์เพื่อเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ กิจกรรมเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างศีลธรรมและจริยธรรมที่หยั่งรากในจิตใจผู้ร่วมกิจกรรม ไม่เพียงเป็นการเรียนรู้เชิงทฤษฎี แต่ยังเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีลักษณะเป็นการผสมผสานองค์ประกอบหลัก ๓ ส่วน ได้แก่ (๑) การสืบสานแนวทางดั้งเดิม เช่น การเทศนาธรรมและการปฏิบัติสมาธิ (๒) การประยุกต์เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ เช่น การใช้สื่อดิจิทัลและกิจกรรมเสมือนจริง และ (๓) การสร้างพื้นที่การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่ส่งเสริมให้ผู้คนทุกเพศวัยเข้ามามีบทบาทในการถ่ายทอดและแบ่งปันประสบการณ์ธรรมะ โดยมีองค์ความรู้สำคัญจากการวิจัย

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

คือการสร้าง โมเดล “สามประสานเพื่อการเผยแผ่” ที่ประกอบด้วย “ปัญญาแบบดั้งเดิม” “เทคโนโลยีร่วมสมัย” และ “การมีส่วนร่วมของชุมชน”

คำสำคัญ : รูปแบบการเผยแผ่, แดนอัศจรรย์แห่งธรรม

Abstract

The objectives of this doctoral dissertation are as follows: 1.To study the Buddhist activities of the "Land of Miraculous Dhamma" at Wat Chonprathan Rangsarit, a royal monastery in Pak Kret District, Nonthaburi Province. 2.To explore the forms of Buddhist dissemination aimed at promoting moral and ethical values through the activities of the "Land of Miraculous Dhamma" at Wat Chonprathan Rangsarit. 3.To propose a model of Buddhist dissemination practiced at the "Land of Miraculous Dhamma" at Wat Chonprathan Rangsarit.

This is a mixed methods research, combining documentary research and in-depth interviews with 30 key informants, including 20 administrators of the "Land of Miraculous Dhamma" and 10 representatives from external agencies.The activities conducted in the "Land of Miraculous Dhamma" include Dhamma lectures, meditation training, exhibitions of Dhamma-inspired art, and the use of online media technologies to reach younger generations. These activities aim not only to instill moral and ethical values in participants, but also to promote behavioral and attitudinal transformation in their daily lives.The proposed model of Buddhist dissemination features an integration of three core components: 1.Preservation of traditional approaches, such as Dhamma preaching and meditation practice.2.Application of modern technologies for learning, such as digital media and virtual experiences. 3.Creation of participatory learning spaces, which encourage individuals of all genders and ages to take part in the sharing and transmission of Dhamma experiences. The key conceptual contribution from this research is the development of a model called “The Threefold Integration for Dissemination”, comprising “Traditional Wisdom,” “Contemporary Technology,” and “Community Participation.”

Keywords : Model of Proragation, Spiritual Complex

๑. บทนำ

วัดถือเป็นแหล่งเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่น่าสนใจของชาวพุทธที่มีความสนใจ ในการจัดการ แหล่งเรียนรู้นั้นเป็นไปในรูปแบบของผู้ที่ต้องการถ่ายทอด ซึ่งส่วนใหญ่การจัดการแหล่งเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนา นั้นเน้นในเรื่องของประวัติ หรือความสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น ประวัติความเป็นมา คำสอนที่ถ่ายทอด วัน สำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามความสนใจ การจัดการแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา แบบดั้งเดิม ประกอบไปด้วย สถานที่ บุคคล คำสอน วิถีดั้งเดิมของชาวพุทธที่ควรปฏิบัติ หรือการประพฤติตาม แนวทางที่แตกต่างออกไป เพื่อเกิดความจรรโลงใจในการรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา สำหรับในการจัดการแหล่งเรียนรู้ พระพุทธศาสนาแนวใหม่นั้น ประกอบไปด้วย แหล่งเรียนรู้ที่ให้ผู้ศึกษาได้มีส่วนร่วมในการคิด การมีส่วนร่วมในการจัด กิจกรรมนั้นด้วย เพราะการจัดการแหล่งเรียนรู้ต้องเกิดจากผู้ที่มีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งเรียนรู้นั้น ซึ่งสำหรับแหล่งเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนาแนวใหม่ ต้องประกอบด้วย การเรียนรู้ในวัฒนธรรมของชาวพุทธ การจำลองวัฒนธรรมของชาวพุทธในพื้นที่ เพื่อให้ผู้ที่มีความสนใจศึกษาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรม หรือหลักการทางพระพุทธศาสนา ได้เข้าถึงการมีส่วนร่วมในแหล่งเรียนรู้นั้นอย่างแท้จริง เพื่อเป็นแบบอย่างของผู้ที่มีความสนใจในการ จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ โดยแหล่งเรียนรู้ถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เน้นไปในเชิงวัฒนธรรมและทางประวัติศาสตร์ด้วย มีการบอกเล่าเรื่องราวผ่านองค์ความรู้ต่าง ๆ รวมทั้งสามารถถ่ายทอดให้เห็นคุณค่าของผู้คนในแต่ละยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็น ในแง่ของเศรษฐกิจ สังคม และขนบธรรมเนียมประเพณีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นที่แพร่หลายทั้งในสมัยหลังพุทธกาลมาถึงสมัยนี้ ได้อาศัย พระสงฆ์สาวก เป็นกำลังสำคัญ เพราะพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย เป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท และยังถือว่าเป็น องค์ประกอบของหลักการศาสนาพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าสมัยพุทธกาลตามที่ปรากฏไว้ในพระไตรปิฎกส่วน ใหญ่เป็นผู้บรรลุนิพพาน ย่อมมีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติสมควรและยึดมั่นในคุณธรรม มีปฏิปทาจริยาวัตรที่ สงดงามประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธบริษัทและรักษาพระธรรมวินัยได้มั่นคง ปัจจุบันการศึกษาของ พระสงฆ์ก็เป็นอีกทางหนึ่งที่สามารถทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาบุคลิกภาพ และคุณภาพชีวิตของผู้ศึกษา อันจะนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้น เริ่มต้นมาสมัยพุทธกาล บุคคลผู้ที่เข้าสู่สังฆมณฑลในพุทธกาล ตามประวัติความเป็นมาส่วนมากมักจะได้รับการ ศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์เป็นอย่างดี ตามความเชื่อของศาสนาดน พอเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุใน พระพุทธศาสนาก็ได้รับการศึกษาตามแนวทางแห่งวิสุทธิในสมัยนั้นซึ่งการศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมี ๒

ประการคือ ๑. คันถุระ ได้แก่ การศึกษาพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ๒. วิปัสสนาธุระ ได้แก่ การเรียนกรรมฐานอันเป็นเครื่องมือหรืออุบายฝึกหัดจิตของตนเองให้สะอาดผ่องแผ้ว ปราศจากกิเลสอาสวะทั้งปวง ^๒

ส่วนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในแดนอัศจรรย์ โดยมีคณะสงฆ์ภิกษุสงฆ์ ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบฉบับดั้งเดิมเมื่อครั้งพุทธกาล โดยมีหลักการปฏิบัติที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย จึงปรากฏผลสำเร็จเป็นรูปธรรมอย่างมากดังคำกล่าวที่ว่า แผ่นดินทอง แผ่นดินธรรม และแผ่นดินแห่งพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งในการทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอนดังกล่าว วัดชลประทานรังสฤษฎ์นั้น ได้รับผิดชอบโดยตรงในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ คือ ที่ประกอบด้วยคณะสงฆ์ทั้งประเทศโดยมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนส่งเสริมและสนับสนุน เช่นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มูลนิธิทางพระพุทธ ศาสนาต่างๆ เป็นต้น แต่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงตกอยู่ที่ตัวของพระภิกษุบางรูปเท่านั้น และเกิดจากความตั้งใจ เสียสละความสุขส่วนตัวของตนเพื่อประโยชน์ของมวลมนุษย์เป็นที่ตั้งหลักการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณี ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รोजังหะหรือโอกาส เป็นต้น พระพุทธองค์ได้จำกัดบุคคลในการเทศน์สอน ว่าเป็นชนชั้นวรรณะใด เพศใด อาชีพใด หรืออายุวัยใด ทรงแสดงธรรมแก่บุคคลทุกระดับ ไม่จำกัดขอบเขต หากเขามีความสามารถที่จะรับรู้ธรรมได้ ก็ทรงให้โอกาสเสมอ จนมีพุทธศาสนิกชนทุกระดับ ตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์ จนถึงคนอนาถา ทั้งวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร และจัณฑาล พุทธธรรมได้แทรกซึมอยู่ในบุคคลทุกกลุ่ม ทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ สิทธิเสรีภาพของบุคคลได้ถูกเปิดออกโดยหลักการของพุทธศาสนา

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ มีความโดดเด่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่หลากหลายวิธีตามแบบอย่างพระพุทธเจ้า วัดจึงมีลูกศิษย์ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธา ซึ่งจะเห็นได้ว่ารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบวิธีเดียวกันไปดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้วิธี การจัดอุปสมบท การบรรพชา การแสดงปาฐกถาธรรม การตัดบาตรสาธิต และการสอนธรรมะผ่านสื่อที่มีความหลากหลายโดยการใช้พุทธวิธี และเทคโนโลยีในการจัดกิจกรรมการเผยแผ่มากขึ้น เช่น วัดแทนวันดีเจริญสุข ที่นำการจัดบรรพชาอุปสมบท การแสดงปาฐกถาธรรม การตัดบาตรสาธิต และการสอนธรรมะผ่านสื่อ ฉะนั้น การเอาใจใส่ และการจัดการด้านเผยแผ่จึงต้องมีการบริหารให้ทันต่อโลกปัจจุบัน ต่อบุคคลที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้สำเร็จผลตามความประสงค์^๓ ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมการศึกษาเพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้และความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนรวมถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับทุกกลุ่มวัย และเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ผ่านโครงการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อคนใน

^๒ เสถียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๗.

^๓ พระมหาสาราญ ครุฑสุวรรณ, “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดเครือข่ายวัดชลประทานรังสฤษฎ์”, วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาการจัดการการศึกษา วิทยาลัยครุศาสตร์, (มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๖๐), หน้า บทคัดย่อ.

ชุมชนและเพื่อ “แดนอศรจรยัแห่งธรรม” เป็นโครงการหรือกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยวัดชลประทาน เพื่อเป็นสถานที่สำหรับการปฏิบัติธรรมและการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาข้อมูลที่กำลังมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเรื่องรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแดนอศรจรยัแห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวงอำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญในรูปแบบใหม่นี้ต้องสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น มีการจัดการที่เป็นแบบการมีส่วนร่วมหรือเป็นรูปแบบที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย และเพื่อสร้างอาชีพให้ชุมชนได้อย่างครอบคลุมไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนบนโลกใบนี้ มีรูปแบบโลกที่เสมือนจริงในการนำเสนอให้ผู้สนใจในแหล่งเรียนรู้นั้น ไม่ว่าจะเป็นวัดหรือชุมชนต้องมีการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาไปพร้อมกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบใหม่เพื่อเป็นการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในการออกแบบงานประติมากรรมรอบพระอุโบสถที่สื่อค่าในเชิงสัญลักษณ์มีความหมายในเชิงปริศนาธรรมได้แก่โลกุตรธรรมในรูปแบบประติมากรรมร่วมสมัยเพื่อสร้างบรรยากาศ ภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ให้มีบุคลิกภาพที่ทันสมัยและดึงดูดความสนใจในการค้นหาเรียนรู้ของพุทธบริษัทและศาสนิกชนสืบไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษากิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของแดนอศรจรยัแห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวง อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
- ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของแดนอศรจรยัแห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวง อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
- ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของแดนอศรจรยัแห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวง อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแดนอศรจรยัแห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวง อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยแบบผสานวิธี (Action Research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในด้านเอกสารและสัมภาษณ์ (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึก (Key Informants) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานของแดนอศรจรยัแห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวง อำเภopakเกร็ด ทั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการวิจัยออกเป็นระยะดังนี้คือ

๓.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในด้านเนื้อหาเอกสารและสัมภาษณ์ (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึก (Key Informants) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแดนอัครรยแห่งธรรม โดยการพิจารณาตามหัวข้อดังนี้

๑) การสัมภาษณ์พระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญ ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรม และผู้เชี่ยวชาญ หรือบุคคลทั่วไปที่ เพื่อทราบถึงหลักการบริหารจัดการแหล่งอัครรยแห่งธรรมรวมถึงกระบวนการจัดกิจกรรมหรือโครงการที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

๒) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อการศึกษาถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแดนอัครรยแห่งธรรมในรูปแบบต่างๆ

๓) สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

๔) จัดกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมาย

๕) ประเมินผลจากการเก็บข้อมูล

๖) วิเคราะห์และสังเคราะห์

๓.๒ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการแจกแบบสอบถามถึงการสภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพรวมในการสำรวจกิจกรรมของแดนอัครรยแห่งธรรม โดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ อายุ ชาติพันธุ์/เชื้อชาติ ระดับการศึกษา อาชีพ ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ และแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยเชิงกระบวนการ จำแนกตามการเข้าร่วมกิจกรรม มีลักษณะเป็นแบบปลายปิดให้เลือกตอบ และเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการแดนอัครรยแห่งธรรม โดยกำหนดระดับความคิดเห็นออกเป็น ๕ ระดับ ตามมาตราวัดทัศนคติของลิเคิร์ต และแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม และมีลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบปลายเปิด ให้เลือกตอบโดยเสรี

๓.๓ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญผู้วิจัยได้เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ของผู้ทำวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิ ตามความเหมาะสม อย่างละเอียดลึกซึ้งเป็นองค์รวม เนื่องจากประสบการณ์และความชำนาญของแต่ละบุคคล ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓๐ รูป/คน ดังนี้

๑.กลุ่มผู้มีบทบาทหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๑๐ รูป/คน

๒.กลุ่มพระวิทยากร จำนวน ๕ รูป

๓.กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมในแดนอัครรยแห่งธรรม จำนวน ๕ รูป/คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับการรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการบริหารจัดการแดนอัครจริยแห่งธรรมซึ่งการศึกษาครั้งนี้ได้อาศัยหลักการและวิธีการทางระเบียบวิธีวิจัยโดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากในการวิจัย การเลือกใช้เครื่องมือใดนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์และลักษณะพฤติกรรมที่ต้องการจะวัด ซึ่งหมายความว่าต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยเช่นกัน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างมีโครงสร้าง (Structured In-depth interview) โดยเป็นการสอบถามในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และประเด็นอื่น ๆ เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์งานวิจัย เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความจริง ความคิดเห็น ปัญหา ข้อเสนอแนะ ความรู้สึก เจตคติ

๓.๕ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวทางในการสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้ทราบถึงรูปแบบ แนวทาง และกิจกรรมซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

๑.ศึกษาเอกสาร รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานที่ต่างๆ เกี่ยวกับแดนอัครจริยแห่งธรรม ความสำคัญของการเผยแผ่และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา จากนั้นกำหนดเป็นกรอบปัจจัยที่ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา

๒.สร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบปัจจัยที่กำหนดเพื่อนำไปสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จากนั้นนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาพร้อมทั้งรับข้อเสนอแนะ

๓.ปรับปรุงเครื่องมือในการวิจัยและให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

๔. นำเครื่องมือที่ผ่านการแนะนำและผ่านผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ โดยปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง

๕.นำแบบสัมภาษณ์ไปสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ แล้วนำผลที่ได้มาเรียบเรียงและปรับปรุงแก้ไข และนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อนำข้อมูลไปใช้ต่อไป

๖.แล้วนำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ สรุปผลการวิจัย

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

- ๑) ขอหนังสือจากคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยหรือผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเรียนผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๒๐ รูป/คน ในการขอสัมภาษณ์ข้อมูล
- ๒) นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกไปทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๐ รูป/คน
- ๓) ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์
- ๔) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) ในการอธิบายให้การวิจัยมีคุณภาพยิ่งขึ้น
๕. ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง
๖. นำข้อมูลจากการเก็บรวบรวมมาจัดหมวดหมู่เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์(In-depth Interview) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) มีวิธีการตรวจสอบคุณภาพ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำมาจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญ โดยอาศัยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลและจดบันทึกลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการจำแนกข้อมูล ต่อจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มารวบรวม สังเคราะห์ วิเคราะห์ สรุปประเด็นสำคัญ และอธิบายความเชื่อมโยงกันโดยการเขียนในเชิงพรรณนาเป็นการเขียนเรียงความโดยสอดแทรกความรู้สึกรู้สีกจากสภาพความเป็นจริงลงไปและประยุกต์เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันให้ทันสมัยเข้าใจง่ายสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในสังคม ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หลังจากนั้นผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา และการนำเสนอชุดองค์ความรู้ การสังเคราะห์ข้อมูลให้ได้ผลเป็นเชิงประจักษ์ และนำผลไปใช้ประโยชน์ได้จริงในวงกว้าง โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

๑. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเรียบเรียงให้เป็นระบบระเบียบพร้อมที่จะนำไปวิเคราะห์ต่อไป ขั้นตอนนี้ได้แก่ การจัดบันทึกใหม่ และพิมพ์ข้อมูลลงในเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อเตรียมไปสู่การให้ความหมายข้อมูลการจัดหมวดหมู่ และการวิเคราะห์ในขั้นสุดท้ายต่อไป

๒. ให้ความหมายกับข้อมูล (Conceptualizing the data) ในขั้นตอนนี้ได้อาศัยการตีความจากข้อมูลเบื้องต้นให้เป็นข้อความที่สื่อความหมายของผู้ให้ข้อมูล

๓. จัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล (Categorize the Concepts) เป็นขั้นการนำเอาความหมายที่ให้ได้มาจัดเป็นหมวดหมู่ จากนั้นนำความหมายที่จัดหมวดหมู่แล้วมาตีความสร้างรูปแบบอุปนัย

๔. วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมายให้ได้ความรู้ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำข้อสรุปต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นโครงสร้างของข้อสรุปที่สามารถตอบปัญหาในการวิจัย

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแดนอศุจรรย์แห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวง อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๔.๑ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของแดนอศุจรรย์แห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวง อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้พบประเด็นที่สำคัญในการศึกษา กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของแดนอศุจรรย์แห่งธรรม พบว่า กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาใน "แดนอศุจรรย์แห่งธรรม" ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวง อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ได้ศึกษาถึงแนวทางและผลกระทบของกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับประชาชนในยุคปัจจุบันเป็นกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของวัดมีความเป็นระบบและสามารถเข้าถึงได้โดยกลุ่มคนหลากหลาย วัดชลประทานรังสฤษฎ์มีแนวทางการเผยแผ่พระธรรมที่ทันสมัยโดยใช้ การบรรยายธรรมแบบเข้าใจง่าย และเน้น การมีส่วนร่วมของประชาชน กิจกรรมหลักที่ได้รับความนิยมและมีผลต่อการเรียนรู้ธรรมะของผู้เข้าร่วมการบรรยายธรรมและสนทนาธรรมที่มีการถ่ายทอดคำสอนผ่านวิธีการที่เข้าใจง่ายและเข้าถึงชีวิตประจำวัน เช่น จัดทำโครงการปฏิบัติธรรมและเจริญสติที่ได้มีการส่งเสริมให้ประชาชนสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาตนเอง ตลอดได้มีการจัดกิจกรรมสวดมนต์ และเจริญภาวนาเพื่อเป็นการสร้างพื้นที่สำหรับการฝึกสมาธิและเรียนรู้แนวทางการปฏิบัติธรรม และการใช้สื่อดิจิทัลในการเผยแผ่โดยมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ เช่น วิดีโอธรรมะ การถ่ายทอดสด และการเผยแผ่ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เป็นต้น

การศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่า การนำเสนอพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ทันสมัยและเข้าถึงง่ายมีบทบาทสำคัญในการรักษาและส่งเสริมศีลธรรมในสังคม อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงแนวทางที่สามารถพัฒนาต่อยอดเพื่อขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ ในอนาคตซึ่งผู้วิจัยมองว่าพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทยมายาวนาน โดยมีบทบาทในการหล่อหลอมศีลธรรมและจริยธรรมของประชาชน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันจึงต้องปรับตัวให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แดนอัครรรย์แห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวง อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นหนึ่งในตัวอย่างของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิภาพ โดยใช้แนวทางที่ทันสมัยและเข้าถึงประชาชนอย่างมีระบบซึ่งวัดชลประทานรังสฤษฎ์เป็นวัดที่เน้นการเผยแผ่หลักธรรมผ่านวิธีการที่เข้าใจง่าย กิจกรรมที่จัดขึ้นภายในแดนอัครรรย์แห่งธรรมสะท้อนถึงความตั้งใจในการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาสู่ประชาชนในรูปแบบที่สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ ตัวอย่างกิจกรรมสำคัญ ได้แก่ การบรรยายธรรมที่เน้นความเข้าใจในหลักธรรมโดยปราศจากพิธีรีตองที่ซับซ้อน การสวดมนต์และปฏิบัติธรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมสามารถพัฒนาตนเองผ่านสมาธิและการเจริญสติ นอกจากนี้ วัดยังมีการใช้สื่อออนไลน์เพื่อเผยแผ่ธรรมะ เช่น การถ่ายทอดสดและวิดีโอธรรมะที่ช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงคำสอนได้สะดวกขึ้นที่ทำให้ประชาชนมีโอกาสในการเรียนรู้และเข้าถึงพระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งในหลักธรรมเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างศีลธรรมและจริยธรรมในสังคมอีกด้วย การปรับใช้เทคโนโลยีเข้ากับกระบวนการเผยแผ่ธรรมะเป็นก้าวสำคัญที่ช่วยให้พระพุทธศาสนาเข้ากับยุคสมัย ดังนั้นกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ผ่านแดนอัครรรย์แห่งธรรมเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย ด้วยการนำเสนอคำสอนที่เข้าใจง่าย การใช้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงประชาชน และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา การเผยแผ่ในรูปแบบนี้เป็นแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันเพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของทุกคนอย่างแท้จริง

๔.๒ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของแดนอัครรรย์แห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวง อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้พบว่า โดยมุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน วัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวง อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นสถานที่ที่มีแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ ผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในระดับบุคคลและสังคมซึ่งรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของแดนอัครรรย์แห่งธรรมเน้นการเข้าถึงที่สะดวกและการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยกิจกรรมต่าง ๆ ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและเทคโนโลยี เช่น การบรรยายธรรมแบบสื่อสารเข้าใจง่าย ซึ่งช่วยให้ผู้เข้าร่วมสามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ ที่มีกิจกรรมสวดมนต์และเจริญภาวนา ที่ส่งเสริมการพัฒนาทางจิตใจ เพิ่มสมาธิ และช่วยให้ออกสติปัญญา มีการจัดโครงการปฏิบัติธรรมและอบรมศีลธรรม ซึ่งมุ่งเน้นให้ประชาชนสามารถฝึกฝนตนเองในแนวทางที่

ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และมีการใช้สื่อออนไลน์เพื่อเผยแผ่ธรรมะ เช่น วิดีโอธรรมะ การถ่ายทอดสด และบทความออนไลน์ ที่ช่วยให้ประชาชนสามารถเรียนรู้หลักธรรมได้จากทุกที่ทุกเวลา ที่ทำให้พุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมในเชิงบวก มีความเข้าใจหลักธรรมดีขึ้น และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การฝึกสติ การมีเมตตาต่อผู้อื่น และการรักษาศีล ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในระดับบุคคล ซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมโดยรวม ดังนั้นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมของแดนอัศจรรย์แห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการนำเสนอพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ทันสมัยและเข้าถึงง่าย การบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับการสอนธรรมะ รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้พระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่เป็นแหล่งเรียนรู้ แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลและสังคมโดยรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๓ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของแดนอัศจรรย์แห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวง อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้พบว่ารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดแบ่งออกเป็น ๓ ด้านหลัก ได้แก่

๑) การบรรยายธรรมและการใช้สื่อในการสอนวัดมีการจัดบรรยายธรรมแบบเป็นกันเอง โดยใช้ภาษาที่เรียบง่ายและเข้าถึงผู้ฟังทุกวัย นอกจากนี้ ยังมีการเผยแพร่คำสอนผ่านสื่อดิจิทัล เช่น วิดีโอธรรมะ การถ่ายทอดสด และบทความออนไลน์

๒) กิจกรรมทางศาสนาเพื่อการปฏิบัติธรรมวัดมีโครงการที่สนับสนุนให้ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่น การสวดมนต์ประจำวัน การฝึกสมาธิ และการอบรมศีลธรรม ซึ่งช่วยพัฒนาจิตใจและส่งเสริมคุณธรรมในชีวิตประจำวัน

๓) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การจัดกิจกรรมอาสาสมัคร การสนับสนุนการศึกษา และโครงการช่วยเหลือสังคม

จากการวิจัยผู้วิจัยสรุปได้ว่าวัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวง มีแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์โดยแดนอัศจรรย์แห่งธรรมเป็นพื้นที่ที่เน้นการสื่อสารหลักธรรมผ่านวิธีการที่ทันสมัยและเข้าถึงได้ง่าย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานที่นี้สามารถวิเคราะห์ได้ใน ๓ ด้านหลัก คือ แนวทางการสอน เครื่องมือและสื่อที่ใช้ในการเผยแผ่ และ ผลกระทบต่อสังคม ดังนี้

๑) แนวทางการสอน รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดชลประทานรังสฤษฎ์มีแก่น ความเข้าใจง่ายและการปฏิบัติได้จริง ผ่านการบรรยายธรรมที่เป็นกันเองและปราศจากภาษาทางศาสนาที่ซับซ้อน ทำให้ผู้เข้าร่วม

สามารถเข้าใจหลักธรรมและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริม การสนทนาธรรมและการปฏิบัติธรรมในรูปแบบที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ไม่ว่าจะเป็นเด็ก วัยรุ่น หรือผู้สูงอายุ

๒) เครื่องมือและสื่อที่ใช้ในการเผยแผ่ วัดมีการนำ เทคโนโลยีและสื่อออนไลน์ มาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น

- การเผยแพร่ธรรมะผ่าน วิดีโอออนไลน์ และ สตริมมิงสด เพื่อให้ผู้คนสามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา
- การใช้แอปพลิเคชันและเว็บไซต์ ในการนำเสนอหลักธรรม รวมถึงบทความธรรมะเพื่อให้ประชาชนสามารถศึกษาด้วยตนเอง
- การสร้าง กิจกรรมเสริม เช่น คอร์สฝึกสมาธิออนไลน์ และโครงการศึกษาแนวทางปฏิบัติธรรมที่ช่วยให้ผู้สนใจสามารถมีส่วนร่วมได้ง่ายขึ้น

๓) ผลกระทบต่อสังคม แนวทางดังกล่าวส่งผลให้เกิด การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในชุมชน เนื่องจากประชาชนสามารถเข้าถึงคำสอนพระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น ส่งผลให้มี การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในเชิงบวก เช่น การฝึกสติ การรักษาศีล และการมีเมตตาต่อผู้อื่น นอกจากนี้ยังช่วย ลดช่องว่างระหว่างศาสนากับคนรุ่นใหม่ เพราะรูปแบบการเผยแผ่ที่ทันสมัยและเข้าถึงง่ายทำให้เยาวชนมีความสนใจและมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนามากขึ้น

สรุปได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแดนอัศจรรย์แห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ เป็นตัวอย่างของการผสมผสานแนวคิดดั้งเดิมเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้สามารถส่งต่อหลักธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ รูปแบบดังกล่าวไม่เพียงช่วยให้ประชาชนเข้าใจหลักธรรมได้ง่ายขึ้น แต่ยังช่วยพัฒนาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับยุคสมัยซึ่งเป็นแนวทางที่วัดอื่น ๆ สามารถนำไปปรับใช้เพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญของสังคมอย่างยั่งยืน

๕. สรุป/องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแดนอัศจรรย์แห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ พระอารามหลวง อำเภอลำลูกเกด จังหวัดนนทบุรี” ทำให้สามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการเผยแผ่แบบมีส่วนร่วม (Participatory Dhamma) จัดฐานกิจกรรมที่ผู้เข้าร่วม “ลงมือทำ” เพื่อให้เข้าใจธรรมะจากประสบการณ์ เช่น เกมธรรมะ, เวิร์คช็อป สมาธิเบื้องต้น, เขียนปณิธานธรรมะ และมีธรรมะผ่านสื่อสร้างสรรค์ (Creative Media for Dhamma) ใช้ศิลปะ ดนตรี การแสดง หุ่นกระบอก นิทรรศการแบบอินเตอร์แอคทีฟทำให้ธรรมะเข้าถึงคนรุ่นใหม่ โดยไม่รู้สึกล “จำเจ” หรือ “เข้าถึงยาก” ตลอดถึงธรรมะในรูปแบบครอบครัวและเยาวชน (Family & Youth Engagement) จัดกิจกรรมเฉพาะกลุ่ม เช่น “นิทานธรรมะสำหรับเด็ก”, “ฐานบ่มเพาะคุณธรรม” ส่งเสริมให้ผู้ปกครองและเด็กเรียนรู้ร่วมกัน สร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวผ่านธรรมะ, มีการเจริญสติและภาวนาในบริบทร่วมสมัยสอนการใช้สติแบบง่าย เช่น เดินจงกรม เล่นเกมฝึกสมาธิเหมาะสำหรับผู้เริ่มต้นโดยไม่จำเป็นต้องมีพื้นฐานมาก่อนการบรรยายธรรมแบบเป็นกันเอง (Conversational Dhamma Talk) ใช้พระวิทยากรที่มีแนวการสอนแบบร่วมสมัย เข้าใจคนรุ่นใหม่มี Q&A หรือกิจกรรมโต้ตอบ ไม่ใช่เทศนาแบบเดี่ยว

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย:

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

เสถียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปิฎก, กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐.

พระมหาสำราญ ครุฑสุวรรณ. “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดเครือข่ายวัดชลประทานรังสฤษฎ์”. วิทยานิพนธ์
สาขาวิชาการจัดการการศึกษา วิทยาลัยครุศาสตร์. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๖๐.

ปัจจัยพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย
Buddhist Psychological Factors Related to the Mental Health Among
Thai Country Singers

พียะดา บุญมี
Piyada Boonmee*

Received: June 28, 2025

Revised: October 17, 2025

Accepted: October 19, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องปัจจัยพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาระดับสุขภาพจิตและปัจจัยพุทธจิตวิทยาของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย ๒) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพุทธจิตวิทยาและสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย และ ๓) เสนอแนวทางเสริมสร้างปัจจัยพุทธจิตวิทยาในการพัฒนาสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย เป็นวิจัยแบบผสมวิธีด้วยแบบสอบถาม กลุ่มศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย จำนวน ๑๒๓ คน และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๙ คน วิเคราะห์ข้อมูลค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันและการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ๑) สุขภาพจิตโดยรวมอยู่ในระดับเท่ากับคนทั่วไป (fair) ๒) ปัจจัยพุทธจิตวิทยาตามหลักพรหมวิหาร ๔ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และ ๓) ปัจจัยพุทธจิตวิทยาตามหลักพรหมวิหาร ๔ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสุขภาพจิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และ ๔) แนวทางเสริมสร้างปัจจัยพุทธจิตวิทยาในการพัฒนาสุขภาพจิต พบว่า ด้านเมตตา ควรฝึกเมตตาต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและขยายเมตตาสู่สากล ด้านกรุณาควรฝึกทำความเข้าใจทุกข์ของตน ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างมีขอบเขต และฝึกกรุณาภาวนา ด้านมุทิตา ควรฝึกยินดีต่อความสำเร็จของศิลปินร่วมวงการและใช้ความสำเร็จของผู้อื่นเป็นแรงบันดาลใจ และ สร้างวัฒนธรรมแห่งการให้กำลังใจ และด้านอุเบกขา ควรฝึกการยอมรับความเปลี่ยนแปลงของอาชีพศิลปินและปล่อยวางอารมณ์เมื่อเผชิญคำติชม

คำสำคัญ : ปัจจัยพุทธจิตวิทยา, สุขภาพจิต, ศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย

Abstract

This research aimed to 1) study the levels of mental health and Buddhist psychological factors, 2) study the relationship between Buddhist psychological factors and the mental health

* บริษัท จีเอ็มเอ็ม มิวสิค จำกัด (มหาชน) เลขที่ ๕๐ ถนน สุขุมวิท ๒๑ แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๑๐. Email: Phornboonmee@hotmail.com

3) propose guidelines for enhancing Buddhist psychological factors to promote the mental health of Thai country singers. Using a mixed methods approach, involving 123 singers and 9 key informants through questionnaires and interviews. Resulted revealed that 1) overall mental health was at a level equal to general population (fair) 2) overall, Buddhist psychological factors in relation to the Four Brahmavihāras were at a high level 3) there was a statistically significant positive correlation between these factors and mental health and 4) Guidelines include Loving-kindness; to cultivate kindness toward oneself, others, and all beings; Compassion; to understand personal suffering, help within limits, and practice compassion meditation; Sympathetic joy; to rejoice in others' success and promote encouragement and Equanimity; to accept career changes and let go of emotional reactions. 3. The proposed guidelines for Composing Thai Country Songs to enhance resilience of audience based on Buddhist psychology are as follows; emphasizing relevance to the audience, linking Buddhist values with contemporary music, using motivational content, easy-to-understand language, using positive mood melody, embedding moral teachings, and preserving cultural identity.

Keywords: Buddhist psychological, Mental health, Thai country singers

๑. บทนำ

จากข้อมูลในเว็บไซต์ Scientific American ที่รวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับศิลปินและนักเขียน พบว่า ศิลปินมีแนวโน้มเป็นไบโพลาร์ถึง ๒๐ เท่า และมีโอกาสเป็นโรคซึมเศร้ามากกว่า ๑๐ เท่า อัตราการเกิดไบโพลาร์ในหมู่ประชากรทั่วไปจะอยู่ระหว่าง ๕-๔๐% แต่สำหรับศิลปินจะมีอัตราสูงถึง ๗๐% ในขณะที่อัตราการเกิดโรคซึมเศร้าในคนทั่วไปอยู่ที่ ๕% แต่อัตราจะพุ่งสูงถึง ๑๕-๕๐% ในหมู่ศิลปิน ปัจจัยดังกล่าวนี้ ส่งผลให้ศิลปินมีแนวโน้มที่จะทำอัตวินิบาตกรรมมากกว่าประชากรทั่วไปถึง ๑๘ เท่า และจากการศึกษาของนักจิตวิทยาสาขาความผิดปกติทางอารมณ์และจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยจอห์น ฮอปคินส์ (John Hopkins School of Medicine) ระบุว่า การที่ศิลปินจะทำงานได้สักชิ้น ต้องอาศัยความรู้สึที่ตกอยู่ในสภาวะหลงใหลและดำดิ่งกับสิ่งนั้น เช่น ถ้าแต่งเพลงเศร้า ศิลปินต้องรู้สึกถึงความเศร้า ถ้าเขียนเรื่องฆาตกรรม ศิลปินต้องจินตนาการถึงฉากฆาตกรรม เมื่อจมดิ่งกับหัวอารมณ์มากเกินไป จะเกิดความต้องการพักผ่อนน้อยลง ใช้สมาธิมากขึ้น มีความรู้สึกผิดปกติบางอย่าง ที่สำคัญคือผู้คนเหล่านี้จะมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง ซึ่งภาวะซึมเศร้าอาจเป็นอีกด้านของการใช้พลังในการสร้างสรรค์งานศิลปะที่มากเกินไป^๒

นับตั้งแต่เกิดการระบาดโควิด - ๑๙ ตั้งแต่ปลายปี ๒๕๖๒ ซึ่งรุนแรงและขยายวงกว้างไปทั่วโลก สถานการณ์การแพร่ระบาดครั้งนี้ มีผลกระทบต่อสังคมไทยในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพซึ่งภายใต้วิกฤตโรคระบาดโควิด - ๑๙ นี้ ได้ส่งผลกระทบต่อคนในสังคมทุกสาขาอาชีพ หนึ่งในนั้นคือ “วงการดนตรี” ที่นอกจากจะเป็นกลุ่มแรกที่ถูกห้ามดำเนินกิจกรรม และยังต้องเผชิญกับการขาดรายได้ เนื่องจากมาตรการปิดผับบาร์

^๒ KNOWLEDGE & WISDOM, “Live Fast, Die Young ทำไมศิลปินมักจากไปก่อนวัยอันควร”, (ออนไลน์), แหล่งที่มา: <https://themomentum.co/wisdom-live-fast-die-young/> (๑๒ มีนาคม ๒๕๖๗).

รวมถึงการห้ามชุมนุมในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งทำให้ทั้งศิลปิน นักดนตรี รวมถึงทีมงานและผู้จัดงานต่างก็ต้องสูญเสียรายได้สอดคล้องกับ **ประกาศรี ปัญญาวิชชัย** ได้ศึกษาระดับความเข้มแข็งทางใจของประชากรวัยทำงาน สะท้อนให้เห็นว่าจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด - ๑๙ ที่เกิดขึ้นเป็นสถานการณ์ที่ไม่ได้มีการเตรียมการตั้งรับมากนัก ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีดำรงชีวิตแบบเดิมเป็นวิถีชีวิตใหม่ (New normal) ภายใต้ภาวะที่เต็มไปด้วยความกดดันต่างๆ รอบข้าง ส่งผลให้ประชากรวัยทำงานมีความเข้มแข็งทางใจลดลงไป จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด - ๑๙ ที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านสุขภาพจิต เช่น คนไม่ยอมไปทำงานเพราะกลัวการแพร่ระบาดของเชื้อโรคหรือเกิดความเครียดจนส่งผลให้การทำงานไม่มีประสิทธิภาพ หรือแม้กระทั่งส่งผลกระทบในด้านเศรษฐกิจและรายได้ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างเช่นคนที่ประกอบอาชีพการท่องเที่ยวหรืออาชีพที่ทำงาน ณ สถานที่เสี่ยงต่อการติดโรคก็จะต้องหยุดงานตามการปิดชั่วคราว โดยคนในอาชีพดังกล่าวมีอยู่ประมาณหนึ่งในห้าของผู้มีงานทำทั้งหมดและเป็นที่รับรู้กันว่าคนกลุ่มนี้ได้รับผลกระทบอย่างมาก ต้องสูญเสียงานหรือรายได้^๓ อีกทั้งการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ได้ส่งผลกระทบไปยังธุรกิจดนตรีทั้งธุรกิจดนตรีด้านความบันเทิงและธุรกิจดนตรีด้านการศึกษาในด้านของรายได้ ในด้านธุรกิจดนตรีเพื่อความบันเทิง ผลกระทบที่ได้รับ เช่น การแสดงดนตรีสดและเทศกาลดนตรีการแสดงทัวร์คอนเสิร์ต การแสดงดนตรีเฟสติวล ต่างสูญเสียรายได้ใหญ่ประจำปี ในช่วงเวลาเพียงข้ามคืน ส่งผลให้ผู้ที่ทำงานสายสนับสนุน ผู้จัดการศิลปินผู้จัดงาน ค่ายเพลง ผู้จัดการจำหน่ายสินค้าของศิลปิน ทีมงานเบื้องหลัง การทัวร์คอนเสิร์ตต้องหยุดชะงัก และการแสดงดนตรีต่างถูก

ยกเลิกทั้งหมด^๔

อย่างไรก็ตามบรรดานักร้อง นักดนตรีที่มีชื่อเสียงได้ใช้เวลาในช่วงที่ว่างเว้นจากการออกงานโชว์ตัว หรือแสดงคอนเสิร์ต ไปกับการสร้างพื้นที่ของตนเองบนโลกโซเชียล ทั้งหมดก็ล้วนแล้วแต่เป็นการประคับประคองชีวิตและความรู้สึกของทั้งตัวศิลปินให้ผ่านพ้นวิกฤตโควิด-๑๙ ไปให้ได้ดีที่สุด ท่ามกลางสถานการณ์โรคระบาดที่ส่งผลกระทบทั้งร่างกายและสุขภาพจิต^๕ ทั้งนี้การพัฒนาสุขภาพจิตถือเป็นคุณลักษณะที่ช่วยให้บุคคลสามารถจัดการสถานการณ์ที่ยากลำบากและเผชิญกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถจัดการความเครียดและการปรับตัวต่ออุปสรรคในชีวิต ทั้งการจัดการตนเองทั้งด้านอารมณ์ ความคิดและความเครียดที่เกิดจากปัญหา การมีมุมมองที่ดีต่อปัญหาที่เกิดขึ้นและสามารถปรับตัวต่อความยากลำบาก ไม่ท้อถอยจนบรรลุเป้าหมายของตนเอง^๖

^๓ ประกาศรี ปัญญาวิชชัย, ภาวภูมิ ภาณุจันจิรากร, “การศึกษาความเข้มแข็งทางใจ (Resilience Quotient) ของประชาชนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙”, **วารสารวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพ**, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (๒๐๒๒): ๓๑๘-๓๓๓.

^๔ ศันสนีย์ เล้าอรุณ, “The Future of Live Music อนาคตของการแสดงดนตรีสดที่ผสมเทคโนโลยีและดิจิทัลแพลตฟอร์ม”, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : https://www.creativethailand.org/article-read?article_id=32486#The-Future-of-Live-Music-ep-1 (๔ มกราคม ๒๕๖๗).

^๕ THE STANDARD CULTURE, “๗ เหตุการณ์สำคัญในวงการบันเทิงไทย เมื่อโควิด-๑๙ ส่งผลกระทบให้วงการบันเทิงทั้งระบบต้องปรับตัวเพื่อเติบโต”, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <https://thestandard.co/7-important-events-thai-entertainment-through-covid-19/> (๔ มกราคม ๒๕๖๗).

^๖ อัครเดช เกตุฉ่ำ, แบบวัดความเข้มแข็งทางจิตใจทางบุคลิกภาพ (Trait-Resilience Measurement), (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <https://bsru.net/แบบวัดความเข้มแข็งทางจิตใจทางบุคลิกภาพ/> (๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๖).

ในทรรศนะทางพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาจากคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้วจะเห็นได้ว่าคำสอนนั้นมุ่งเน้นกระบวนการทำงานของจิตใจและได้สรุปอาการที่เกิดจากการเสียสมดุลของจิตใจต่าง ๆ เช่น ความวิตกกังวล ความเศร้าโศกเสียใจ อันเป็นอาการที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติกับคนทุกคนไม่จำกัดเชื้อชาติศาสนา รวมเรียกว่า “ความทุกข์” พุทธศาสนายังได้อธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับความทุกข์และการปฏิบัติเพื่อความไม่ทุกข์ ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนามุ่งการสร้างความเข้าใจต่อโลกและชีวิตที่ถูกต้องตามหลักความเป็นจริง มุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความทุกข์และความดับทุกข์ พระพุทธศาสนามองชีวิตว่าเป็นความทุกข์และเต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลง พระพุทธเจ้ามีความเข้าใจทุกข์ของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง พระพุทธองค์ทรงจำแนกความทุกข์โดยละเอียดถึง ๑๒ ประการ คือ ความเกิด ความแก่ ความตาย ความเศร้าโศก ความคร่ำครวญ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้น การประสบกับคนหรือสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งซึ่งเป็นที่รักการไม่ได้สิ่งที่ปรารถนา และขันธห้าซึ่งเป็นที่ตั้งอุปทาน”^๗

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาความเข้มแข็งทางจิตใจมีความสำคัญอย่างยิ่งเมื่อเผชิญกับวิกฤติในชีวิต ดังนั้น การส่งเสริมให้บุคคลมีความเข้มแข็งทางใจจะช่วยให้สามารถใช้วิกฤติเป็นโอกาสยกระดับความคิด จิตใจ มีพลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไป ผู้วิจัยถึงสนใจที่จะศึกษา “การพัฒนาสุขภาพจิตของศิลปินไทยเพื่อเสริมสร้างจิตใจให้เข้มแข็งตามหลักพุทธจิตวิทยาช่วงโควิด -๑๙” ซึ่งจะเกิดประโยชน์ เพื่อหาทางออกได้อย่างเหมาะสมสำหรับศิลปินไทยและยังช่วยให้สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ได้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาระดับสุขภาพจิตและปัจจัยพุทธจิตวิทยาของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย
- ๒) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพุทธจิตวิทยาและสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย
- ๓) เพื่อเสนอแนวทางเสริมสร้างปัจจัยพุทธจิตวิทยาในการพัฒนาสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยแบบผสมวิธี ใช้วิธีวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สรุปดังนี้

๓.๑ การวิจัยเชิงปริมาณ

- ๑) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ศิลปินนักร้องที่สังกัดบริษัทในกรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๘๐ คน ปี ๒๕๖๗ และกลุ่มตัวอย่าง (Sample) ได้แก่ ศิลปินลูกทุ่งที่สังกัดบริษัทในกรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๒๓ คน โดยผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) จากตารางเครซี มอร์แกน Krejcie & Morgan โดยมีวิธีการสุ่มอย่างง่าย

- ๒) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แนวคำถามการสัมภาษณ์ โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๙ รูป/คน โดยเป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ “แนวทางเสริมสร้างปัจจัยพุทธจิตวิทยาในการพัฒนาสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย” และให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๗/๓๒๔-๑๐/๓๙๙/๙๗๒.

๓) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบทสังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

๔. ผลการวิจัย

จากผลการศึกษาสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นศิลปินเพศชาย มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีรายได้ต่อเดือน ๔๐,๐๐๑ ขึ้นไป มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี และมีประสบการณ์การทำงาน ต่ำกว่า ๕ ปี

๔.๑ ระดับสุขภาพจิตวิทยาของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย

ผลสรุปพบว่า ระดับสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทยที่ได้รับผลของปัญหาที่สัมพันธ์กับเรื่องการแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ เป็นสถานการณ์ที่มีผลต่ออาชีพนักร้อง ที่ถูกห้ามแสดง จึงส่งผลกระทบต่ออาชีพและภาวะจิตใจโดยรวมอยู่ในระดับเท่ากับคนทั่วไป (fair) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทยมีระดับสุขภาพจิตด้านคุณภาพของจิตใจมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ในระดับดีกว่าคนทั่วไป (good) สะท้อนถึงการมีคุณธรรม ความเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ และการมองโลกในแง่บวก ซึ่งเกิดจากลักษณะงานที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและส่งต่ออารมณ์เชิงบวกแก่สังคม รองลงมาเป็นด้านปัจจัยสนับสนุน (Supporting factors) อยู่ในระดับดีกว่าคนทั่วไป (good) แสดงถึงการมีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุน ทั้งจากครอบครัว ทีมงาน และแฟนเพลง ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่สำคัญ ด้านสมรรถภาพของจิตใจ (Mental capacity) อยู่ในระดับเท่ากับคนทั่วไป (fair) เชื่อว่าศิลปินสามารถจัดการปัญหาและอารมณ์ได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังมีข้อจำกัดเมื่อเผชิญแรงกดดันหรือความไม่แน่นอนของอาชีพ และสุดท้ายเป็นด้านสภาพจิตใจ (Mental state) อยู่ในระดับเท่ากับคนทั่วไป สะท้อนถึงภาวะอารมณ์ทั่วไปที่ผันผวน มีทั้งความเครียด ความวิตกกังวล หรือความไม่มั่นคง ซึ่งเป็นปกติในอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกสู่สาธารณะ

๔.๒ ระดับปัจจัยพุทธจิตวิทยาของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย

ผลสรุปพบว่า ระดับปัจจัยพุทธจิตวิทยาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทยโดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสะท้อนว่าศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทยมีพื้นฐานทางจิตใจที่เข้มแข็งและมีคุณธรรมภายในที่สูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยพุทธจิตวิทยาตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านเมตตา มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ในระดับมาก แสดงถึงความสามารถของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย ในการปรารถนาดีต่อทั้งตนเองและผู้อื่นอย่างจริงใจ รองลงมา ด้านมูทิตา อยู่ในระดับมาก ความสามารถในการยินดีในความสำเร็จของผู้อื่นโดยปราศจากอคติหรือความอิจฉา ด้านอุเบกขา อยู่ในระดับมาก ความสามารถในการวางใจเป็นกลาง ปล่อยวาง และยอมรับความเปลี่ยนแปลง และ สุดท้ายเป็นด้านกรุณา อยู่ในระดับมาก ศิลปินลูกทุ่งไทยมีความสามารถในการเข้าใจและช่วยบรรเทาทุกข์ของผู้อื่นได้ในระดับที่ดี

๔.๓ ปัจจัยพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับการพัฒนาสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย ตามหลักพรหมวิหาร ๔

พบว่า ปัจจัยพุทธจิตวิทยาตามหลักพรหมวิหาร ๔ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสุขภาพจิต อยู่ในระดับสูง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสุขภาพจิต อยู่ในระดับสูง ซึ่งเป็นตามสมมติฐานทางการวิจัย โดยด้านกรุณามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสุขภาพจิตสูงที่สุด และ ด้านมูทิตา มีความสัมพันธ์

เชิงบวกกับสุขภาพจิตต่ำที่สุด สะท้อนถึงบทบาทสำคัญของความสามารถในการเข้าใจและช่วยเหลือผู้อื่นต่อภาวะสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย

๔.๔ แนวทางเสริมสร้างปัจจัยพุทธิจิตวิทยาในการพัฒนาสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย สรุปได้ดังนี้

๑. เมตตา ควรฝึกเมตตาต่อตนเองเพื่อยอมรับและเข้าใจในตัวเอง แสดงเมตตาต่อผู้อื่น และ ขยายเมตตาสู่สากลด้วยการยอมรับความไม่สมบูรณ์ของตน และมองผู้อื่นด้วยความปรารถนาดีอย่างจริงใจ

๒. กรุณา ควรฝึกทำความเข้าใจทุกข์ของตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างมีขอบเขต และฝึกกรุณาภาวนาเพื่อลดความคับแค้นในจิตใจ

๓. มุทิตา ควรฝึกยินดีต่อความสำเร็จของศิลปินร่วมวงการ โดยไม่เปรียบเทียบตนเองหรือรู้สึกด้อยค่า ใช้ความสำเร็จของผู้อื่นเป็นแรงบันดาลใจ ในการพัฒนาศิลปะของตนเองอย่างสร้างสรรค์ และ สร้างวัฒนธรรมแห่งการให้กำลังใจ ภายในทีมงานหรือวงการลูกทุ่ง

๔. อุเบกขา ควรฝึกการยอมรับความเปลี่ยนแปลงของอาชีพศิลปิน ปล่อยวางอารมณ์เมื่อเผชิญคำชม คำตำหนิ หรือเหตุการณ์ไม่คาดคิด และ รู้ขอบเขตของความรับผิดชอบ เช่น ไม่รับเอาปัญหาส่วนตัวของแฟนเพลง หรือเพื่อนร่วมงานมาทำให้ใจตนเองทุกข์ และฝึกแยกแยะระหว่าง “การเข้าใจ” กับ “การยึดถือ”

สรุปได้ว่า ศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทยมีพื้นฐานด้านคุณธรรมภายในสูง โดยเฉพาะคุณภาพของจิตใจและการได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายทางสังคม อย่างไรก็ตาม ยังมีช่องว่างในด้านการจัดการอารมณ์ ความเครียด และภาวะจิตใจในชีวิตประจำวันของปัญหาที่สัมพันธ์กับเรื่องการแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ เป็นสถานการณ์ที่มีผลต่ออาชีพนักร้อง ที่ถูกห้ามแสดง จึงส่งผลต่อกระทบต่ออาชีพและภาวะจิตใจซึ่งอาจส่งผลต่อสุขภาพจิตโดยรวมได้

๕. อภิปรายผล

ผู้วิจัยอภิปรายจากข้อค้นพบดังนี้

อภิปรายผลด้านปัจจัยพุทธิจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย ตามหลักพรหมวิหาร ๔

จากผลการศึกษา พบว่า โดยรวมของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับ อีกทั้งพบว่า ปัจจัยพุทธิจิตวิทยามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสุขภาพจิตอย่างมีนัยสำคัญ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านมีความสัมพันธ์ในระดับสูงกับสุขภาพจิตอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การมีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่นเมื่อต้องเผชิญกับความยากลำบาก และเชื่อมั่นว่าทุกคนมีสิทธิ์ที่จะมีความสุข รวมถึงการได้รับการสนับสนุนเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ต้องการความช่วยเหลือ และมีความรู้สึกว่าการสำเร็จของผู้อื่นสามารถเป็นแรงกระตุ้นให้ตนเองพัฒนาขึ้น เมื่อเผชิญกับปัญหา ควรพยายามรักษาอารมณ์ และแก้ไขปัญหอย่างมีสติ ดัง **อภิชัย มงคล และคณะ** กล่าวว่าสุขภาพจิตเป็นสภาพชีวิตที่เป็นสุข อันเป็นผลจากการมีความสามารถในการจัดการปัญหาในการดำเนินชีวิตมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีโดยครอบคลุมถึงความดีงามในจิตใจ ภายใต้อสภาพสังคมและ

สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป^๘ ซึ่งสอดคล้องกับ Thammarong preechachai, P., Teerapong, T., Wongpinpech, V. and Weinstein, B. ศึกษาผลของการมีเมตตาต่อตนเองตามหลักพรหมวิหาร ๔ และระดับความสุขของอาสาสมัครในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ความเมตตาต่อตนเองตามหลักพรหมวิหาร ๔ ยังสามารถทำนายความแปรปรวนของความสุขได้ถึงร้อยละ ๗๘ และยังพบว่า อาสาสมัครที่มีระดับความเมตตาต่อตนเองสูง จะมีสุขภาวะทั้งทางกายใจ และจิตวิญญาณเพิ่มสูงขึ้นด้วย^๙ และ พระมหาอัสกรณฺ์ แดงดี ได้ทำการวิจัยเรื่อง หลักพรหมวิหาร ๔ กับคุณค่าของคนในสังคมไทยผลการวิจัยพบว่า หลักพรหมวิหาร มีคุณค่าต่อคนในสังคมไทยหลายอย่าง เช่น ครอบครัว การศึกษา การทำงานของบุคคลในสังคมไทย พรหมวิหารยังเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการ ทำงานของคนในสังคมไทยเป็นอย่างมาก คือ ทำงานด้วยหลักเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ทำให้การทำงานต่างๆราบรื่นและผู้ทำงานต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน^{๑๐} และ สอดคล้องกับ เจ. เจ. เมือง และคณะ ที่ศึกษาบทบาทของอุเบกขาในการคาดการณ์สุขภาพจิตของผู้อยู่อาศัยในสถานดูแลระยะยาวในประเทศไทย พบว่า อุเบกขา, ภาวะซึมเศร้า และสติ ทั้ง ๓ ตัวแปรเป็นตัวพยากรณ์สุขภาพจิตอย่างมีนัยสำคัญ ใน การศึกษานี้ระบุว่า อุเบกขาเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในสถานดูแลระยะยาวในประเทศไทย ควบคู่ไปกับภาวะซึมเศร้าและสติ^{๑๑} และ Rong Wang , Xiaodan Gu, Yang Zhang , Kangzhou Luo & Xianglong Zeng^{๑๒} ศึกษาการทำสมาธิแบบเมตตาและกรุณาในที่ทำงาน: การวิเคราะห์เชิงปริมาณและแนวโน้มในอนาคต ผลการวิเคราะห์พบว่า การทำสมาธิเมตตาและกรุณาในที่ทำงานส่งผลดีต่อผลลัพธ์ในสถานที่ทำงานใน ๘ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสมาธิเมตตาและกรุณาในที่ทำงานสามารถลดภาวะหมดไฟในการทำงาน (burnout) ได้อย่างมีนัยสำคัญ ลดความเครียดของพนักงาน เพิ่มความมีสติ (mindfulness) เพิ่มความเมตตาต่อตนเอง (self-compassion) ส่งเสริมสุขภาพจิตส่วนบุคคล ปรับทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน (job attitudes) พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal relationships และเพิ่มทรัพยากรทางจิตใจ (psychological resources)

^๘ อภิชัย มงคล และคณะ (๒๕๕๑) อ้างใน ศิริพร นันทเสนีย์ และคณะ, “ผลของโปรแกรมการจัดการสุขภาพจิตต่อสุขภาพจิตของนักศึกษาพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต”, *วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต*, ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๔): ๖๕-๖๖.

^๙ Thammarongpreechachai, P., Teerapong, T., Wongpinpech, V. and Weinstein, B., “Effects of self-compassion on The Four Immeasurables and happiness of volunteers in the Bangkok Metropolitan Region, *Mental Health*”, *Religion & Culture*, Vol. 24 No. 9 (2021): 918–930.

^{๑๐} พระมหาอัสกรณฺ์ แดงดี, “หลักพรหมวิหาร ๔ กับคุณค่าของคนในสังคมไทย”, *วารสาร มจร บัณฑิตศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๕): ๑๔๒-๑๕๒.

^{๑๑} เจ. เจ. เมือง และคณะ, “บทบาทของอุเบกขาในการคาดการณ์สุขภาพจิตของผู้อยู่อาศัยในสถานดูแลระยะยาวในประเทศไทย”, *Nurs. Rep.*, Vol. 15 No. 4 (2025): 1-11.

^{๑๒} Rong Wang , Xiaodan Gu., Yang Zhang , Kangzhou Luo. & Xianglong Zeng ., “Loving-kindness and compassion meditations in the workplace: A meta-analysis and future prospects”, *Stress Health*, Vol. 40 No. 1 (2024).

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ด้านเมตตา พบว่า ระดับปัจจัยพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับการพัฒนาสุขภาวะทางจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านเมตตา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า มีความรู้สึกสงสารและเห็นใจผู้อื่นที่ประสบปัญหา เชื่อว่าความเมตตาเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ฝึกฝนความเมตตาจะช่วยให้ตนเองเป็นคนที่ดีขึ้น **ด้านกรุณา** พบว่า ระดับปัจจัยพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับการพัฒนาสุขภาวะทางจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านกรุณา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเชื่อว่าทุกคนมีสิทธิ์ได้รับความสุข และควรได้รับการช่วยเหลือเมื่อต้องการ มีการคิดถึงวิธีที่จะช่วยเหลือผู้อื่นที่กำลังประสบปัญหา และเชื่อว่าการช่วยเหลือผู้อื่นทำให้ฉันมีความสุข **ด้านมูทิตา** พบว่า ระดับปัจจัยพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับการพัฒนาสุขภาวะทางจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านมูทิตา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การมองความสำเร็จของผู้อื่นเป็นแรงบันดาลใจให้ท่านพัฒนาตนเอง และมองว่าความสำเร็จของตนเองและผู้อื่นเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จร่วมกัน และฝึกให้กำลังใจกับทุกคนด้วยความจริงใจ **ด้านอุเบกขา** พบว่า ระดับปัจจัยพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับการพัฒนาสุขภาวะทางจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ด้านอุเบกขา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การยอมรับว่าทุกคนมีความแตกต่างกัน และนั่นเป็นเรื่องปกติ และเมื่อเผชิญกับความล้มเหลว พยายามมองหาบทเรียนที่ได้เรียนรู้ เชื่อว่าทุกสิ่งในชีวิตมีความไม่แน่นอน และสามารถปรับตัวได้ ฝึกยอมรับผลของการกระทำของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลเสีย ดังเช่น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), (สมณะศักดิ์ในขณะนั้น) พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา คือธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ เป็นธรรมประจำใจและปฏิบัติตนต่อเพื่อนมนุษย์โดยชอบ ๑) เมตตา ความรักปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า ๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ๓) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้น ๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่ลำเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉย สงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่ตนรับผิดชอบของตน^{๑๓}

๖. สรุป

ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยได้ดังนี้

จากผลวิจัยที่พบว่า ระดับสุขภาพจิต โดยรวม พบว่า อยู่ในระดับเท่ากับคนทั่วไป (fair) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านคุณภาพของจิตใจ (Mental quality) อยู่ในระดับดีกว่าคนทั่วไป (good) รองลงมา ด้านปัจจัยสนับสนุน (Supporting factors) อยู่ในระดับดีกว่าคนทั่วไป (good) ด้านสมรรถภาพของจิตใจ (Mental capacity) อยู่ในระดับเท่ากับคนทั่วไป (fair) และด้านสภาพจิตใจ (Mental state) อยู่ในระดับเท่ากับคนทั่วไป (fair)

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๔.

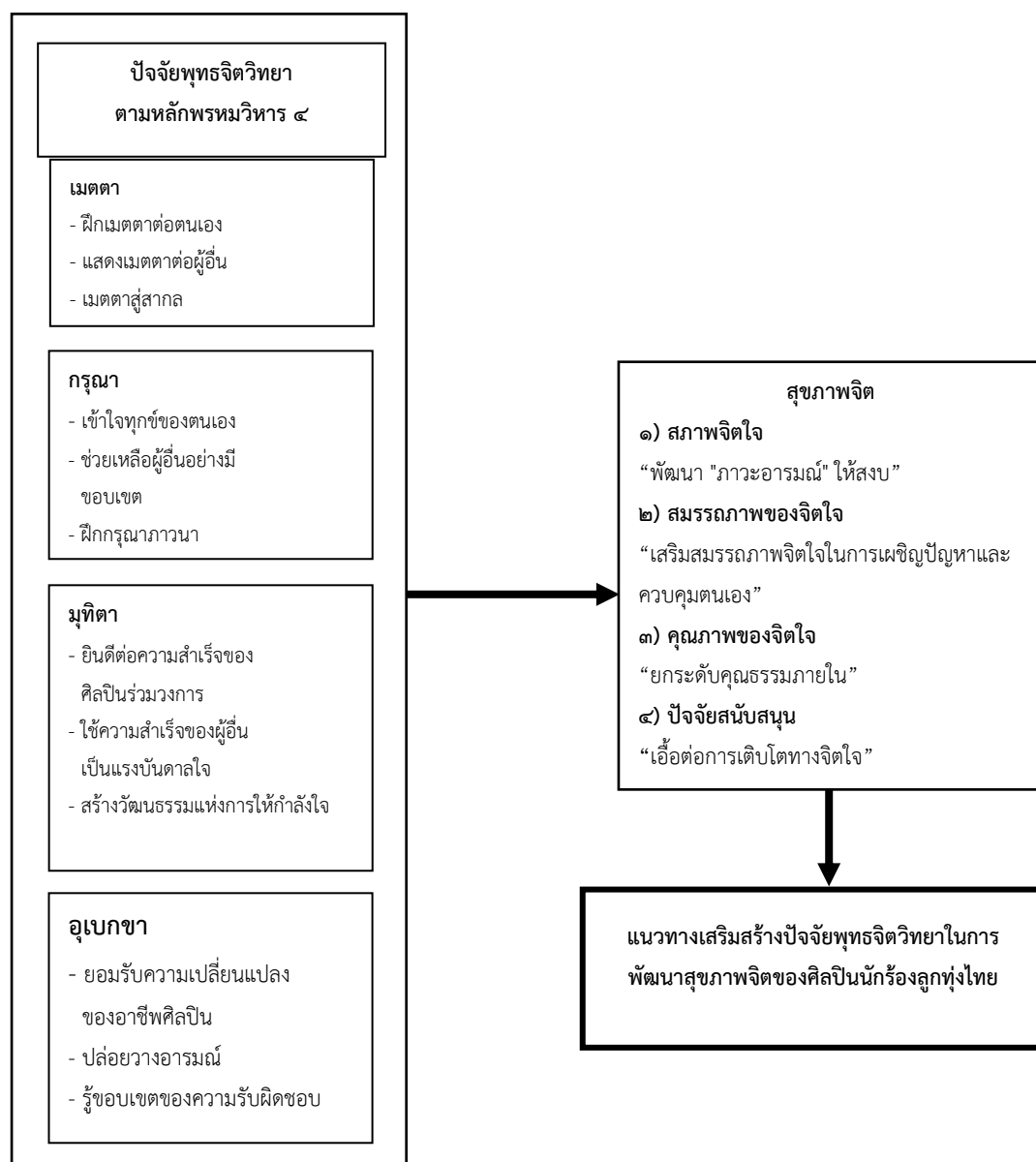
ตามลำดับ ระดับปัจจัยพุทธจิตวิทยาตามหลักพรหมวิหาร ๔ โดยรวมและรายด้านทุกด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก ปัจจัยพุทธจิตวิทยามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสุขภาพจิต

นอกจากนี้จากการศึกษาแนวทางเสริมสร้างปัจจัยพุทธจิตวิทยาในการพัฒนาสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย ตามกรอบแนวคิดเรื่องสุขภาพจิตที่ประกอบด้วย ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) สภาพจิตใจ ๒) สมรรถภาพของจิตใจ ๓) คุณภาพของจิตใจ และ ๔) ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยพุทธจิตวิทยาตามหลักพรหมวิหาร ๔ สามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการประยุกต์ใช้แนวคิดพุทธจิตวิทยาตามหลักพรหมวิหาร ๔ กับในการพัฒนาสุขภาพจิตของศิลปินนักร้องลูกทุ่งไทย ได้ดังนี้

๗.องค์ความรู้ใหม่ (Originality and New Body of Knowledge)

ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยได้

ดังนี้

แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย

๘. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับศิลปินนักร้องลูกทุ่งสนับสนุนการจัดโครงการฝึกอบรม “ศิลปินสุภาพจิตดี” โดยใช้รูปแบบกิจกรรมเจริญสติ เพื่อพัฒนาสุภาพจิต

๒. หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับศิลปินนักร้องลูกทุ่งสร้างระบบเฝ้าระวังและดูแลสุภาพจิตในกลุ่มอาชีพที่มีความเปราะบางทางอารมณ์ โดยสนับสนุนให้องค์กรวิชาชีพ เช่น สมาคมนักร้องลูกทุ่ง สถานีโทรทัศน์ หรือค่ายเพลง มีแนวนโยบายด้านสุภาพจิตที่ชัดเจน มีระบบให้คำปรึกษาโดยนักจิตวิทยา และสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจในแวดวงบันเทิง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาการพัฒนาสุภาพจิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักมรואาธรรม ๔, หลักพรหมวิหาร ๔, หลักอิทธิบาท ๔, เป็นต้น ประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการศึกษาวิจัยและพัฒนา (Research and Development) และวัดผลการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว

๒. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระดับสุภาพจิตในกลุ่มศิลปินประเภทอื่น ๆ เช่น ศิลปินร่วมสมัย นักแสดง หรือดารา เพื่อสร้างฐานข้อมูลเปรียบเทียบ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

มหาวิทยาลัยศิลปากรราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยศิลปากรราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากรราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

กอบกุล ภูธรภรณ์. **เพลงลูกทุ่งกับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

จินตนา ดำรงเลิศ. **ฐานะสตรีในเพลงลูกทุ่ง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากรราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

เจ. เจ. เมือง และคณะ. “บทบาทของอุเบกขาในการคาดการณ์สุขภาพจิตของผู้อยู่อาศัยในสถานดูแลระยะยาวในประเทศไทย”. *Nurs. Rep.* Vol. 15 No. 4 (2025): 1-11.

ชุนิภา เป็ดโลกนิมิต สุภารัตน์ ต้นตวิวัฒน์ และ ปริญญา สิริอิตตะกุล. “การเสริมสร้างสุขภาพจิตเชิงบวกให้กับนักศึกษาระดับปริญญาตรีในช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา (Covid - ๑๙)”. **วารสารพุทธจิตวิทยา**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๕): ๑๘.

ประภาศรี ปัญญาวิชชัย, ภามัย กาญจนจิรากร. “การศึกษาความเข้มแข็งทางใจ (Resilience Quotient) ของประชาชนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙”. **วารสารวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพ**. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (๒๐๒๒): ๓๑๘-๓๓๓.

พระมหาอัสภรณ์ แดงดี. “หลักพรหมวิหาร ๔ กับคุณค่าของคนในสังคมไทย”. **วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๕): ๑๔๒-๑๕๒.

ศิริวัฒน์ หวานฉ่ำ, พระมหาวิระศักดิ์ อภินนทเวที. “การพัฒนาบทเพลงเพื่อสร้างความสุขตามหลักพุทธสันติ”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๖ (กันยายน-ตุลาคม), ๒๕๖๖.

อภิชัย มงคล และคณะ (๒๕๕๑) อ่างโน ศิริพร นันทเสนีย์ และคณะ. “ผลของโปรแกรมการจัดการสุขภาพจิตต่อสุขภาพจิตของนักศึกษาพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต”. **วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต**. ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๔): ๖๕-๖๖.

เอี่ยม อามาศย์มุลตรี. “กลวิธีทางภาษา : การสื่อความทางเพศในเพลงลูกทุ่งอีสาน”. **วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม), ๒๕๖๐.

จำนงค์ ไชยมงคล. “พุทธจิตวิทยาการพัฒนาคูณธรรมและความสุขในบทเพลงลูกทุ่งไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พันธกานต์ ทานนท์. “การสื่อสารภาพตัวแทนของผู้หญิงชนบทในเพลงลูกทุ่ง ที่ขับร้องโดย ตั๊กแตน ชลดา”.

วิทยานิพนธ์ปริญญาวารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารสื่อสารมวลชน. บัณฑิต

วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙.

พิรพงษ์ เคนทรภักดิ์. “วาทกรรมความรักในบทเพลงลูกทุ่งอีสานร่วมสมัย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหา

บัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๖๔.

จันทนา เกิดบางแถม. “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับภาวะซึมเศร้าของแรงงานไทย ในเขตพื้นที่ระเบียบเศรษฐกิจพิเศษ ภาค

ตะวันออก”. รายงานวิจัย. กองทุนวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๖๒.

Jyotsna Agrawal & Poonam Bir Kaur Sahota. Brahnavihara & its potential benefits for a harmonious workplace. (2020). (Preprint). DOI: 10.31231/osf.io/ unksp

KNOWLEDGE & WISDOM. “Live Fast, Die Young ทำไมศิลปินมักจากไปก่อนวัยอันควร”. (ออนไลน์).

แหล่งที่มา: <https://themomentum.co/wisdom-live-fast-die-young/> (๑๒ มีนาคม ๒๕๖๗).

THE STANDARD CULTURE. “๗ เหตุการณ์สำคัญในวงการบันเทิงไทย เมื่อโควิด-๑๙ ส่งผลกระทบให้วงการ

บันเทิงทั้งระบบต้องปรับตัวเพื่อเติบโต”. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: [https://thestandard.co/7-](https://thestandard.co/7-important-events-thai-entertainment-through-covid-19/)

important-events-thai-entertainment-through-covid-19/ (๔ มกราคม ๒๕๖๗).

ศันสนีย์ เล้าอรุณ. “The Future of Live Music อนาคตของการแสดงดนตรีสดที่ผสมผสานเทคโนโลยีและดิจิทัล

แพลตฟอร์ม”. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: [https://www.creative-thailand.org/ article-](https://www.creative-thailand.org/article-read?article_id=32486#The-Future-of-Live-Music-ep-1)

read?article_id=32486#The-Future-of-Live-Music-ep-1 (๔ มกราคม ๒๕๖๗).

อัครเดช เกตุฉ่ำ. แบบวัดความเข้มแข็งทางจิตใจทางบุคลิกภาพ (Trait-Resilience Measurement).

(ออนไลน์). แหล่งที่มา: <https://bsru.net/แบบวัดความเข้มแข็งทางจิตใจทางบุคลิกภาพ/> (๑๘ ธันวาคม

๒๕๖๖).

ภาษาอังกฤษ

Rong Wang, , Xiaodan Gu., Yang Zhang, , Kangzhou Luo. & Xianglong Zeng . “Loving-kindness and compassion meditations in the workplace: A meta-analysis and future prospects”. *Stress Health*. Vol. 40 No. 1 (2024).

Thammarongpreechachai, P., Teerapong, T., Wongpinpech, V. and Weinstein, B. “Effects of self-compassion on The Four Immeasurables and happiness of volunteers in the Bangkok Metropolitan Region, *Mental Health*”. *Religion & Culture*. Vol. 24 No. 9 (2021): 918–930.

รูปแบบการฝึกสมาธิสำหรับผู้ฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยา
สำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน

A Model for Meditation Training for Beginner Practitioners Based on Buddhist
Psychology for Working Adults

พระพิชิต มหาวีโร (ตะวงษา)

Pra Pichit Mahaveero (Tawongsa)^๑

พระครูปฐมภวนาจารย์ วิ.

Phrakru Patum Bhavana Charn Vi.^๒

Received: September 5, 2025 Revised: October 17, 2025

Accepted: October 19, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ อุปสรรคของผู้เริ่มฝึกสมาธิและสภาพการฝึกสมาธิสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน ๒) เพื่อศึกษาองค์ประกอบรูปแบบการฝึกสมาธิของผู้เริ่มฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการฝึกสมาธิของผู้เริ่มฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน สภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ อุปสรรคของผู้เริ่มฝึกสมาธิและสภาพการฝึกสมาธิสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน โดยการวิจัยเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกกับพระวิปัสสนาจารย์ เจ้าอาวาส ผู้จัดการ และผู้ฝึกวัยทำงาน รวม ๑๗ รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า ๑) วัยทำงานมีภาระและความเครียดสูง การฝึกสมาธิเกิดจากแรงผลักดันของปัญหาชีวิต อุปสรรคมาจากความฟุ้งซ่าน ความเหนื่อยล้า และเวลาจำกัด ความต้องการสำคัญ ได้แก่ ตารางเวลาที่เหมาะสม ความรู้พื้นฐาน เทคนิคการเจริญสติ และแรงสนับสนุนจากครอบครัวและครูอาจารย์ ๒) องค์ประกอบการพัฒนาแบบ ได้แก่ สถานที่สัปปายะ วิธีการสอนที่เน้นการปฏิบัติจริง คุณสมบัติครูผู้สอน การใช้เทคนิคและสื่อที่เหมาะสม การบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาและระยะเวลาคอร์สที่ยืดหยุ่น และ ๓) รูปแบบการฝึกประกอบด้วย ปัจฉัยนำเข้า (ครูผู้สอน ผู้เข้าร่วม เทคโนโลยีประชาสัมพันธ์ สถานที่) ปัจฉัยกระบวนการ (ขั้นเตรียม ปฏิบัติ ประยุต์ พร้อมติดตามผล) และผลลัพธ์ (ความรู้และทักษะสมาธิ การพัฒนากาย ศีล

^๑ พระนิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา , วัดป่าเจริญราช ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา ปทุมธานี ๑๒๑๕๐ Email: phichittawongsa@gmail.com.

^๒ พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าเจริญราช ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา ปทุมธานี ๑๒๑๕๐. Email: veeranon_veeranunto@hotmail.com.

จิต และปัญญา) และ ๔) ปัจจัยความสำเร็จ ได้แก่ ครูผู้สอน ผู้เข้าร่วม ระบบการฝึก เทคนิคการเจริญสติ การประยุกต์ ไตรสิกขา และความสม่ำเสมอ

คำสำคัญ : การฝึกสมาธิ, ผู้ฝึกกรรมฐานเบื้องต้น, พุทธจิตวิทยา, บุคคลวัยทำงาน

Abstract

This research aimed to 1) study the current situation, problems, causes, and obstacles of beginners to meditation practice and the state of meditation practice for working-age individuals. 2) study the components of a meditation practice model for beginners in accordance with Buddhist psychology for working-age individuals. 3) present a meditation practice model for beginners in accordance with Buddhist psychology for working-age individuals. It was a qualitative study using documentary research and in-depth interviews with Abbot, Vipassana master, meditation training project organizer and meditation practitioners who are working adults consisted of 17 monks/persons. The findings revealed that: 1) working-adults carry heavy responsibilities and high stress. Turning to meditation practice arises from the driving force of life problems, but they still face obstacles such as distraction, fatigue, and limited time. The essential needs included a suitable schedule, fundamental knowledge, mindfulness techniques, and support from family and teachers 2) The components of model consisted of a suitable environment (sappaya), teaching methods emphasizing real practice, teachers' qualifications, the use of appropriate techniques and media, the integration of Buddhist psychology, and flexible course duration and 3) The model is divided into input factors, namely instructors, participants, publicity technology, and location; process factors, namely preparation stage, practice stage, and application stage with follow-up system; and outcomes, which are knowledge, meditation skills, and the development of body, morality, mind, and wisdom and 4) The success factors include instructors, participants, the training system, mindfulness techniques, the Threefold Training, and consistency.

Keywords: Meditation Training, Beginner Practitioners, Buddhist Psychology, Working Adults

๑. บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ทำให้กลุ่มวัยทำงาน (อายุ ๑๕-๖๐ ปี) ต้องเผชิญ การแข่งขันสูง ใช้ชีวิตอยู่กับงานยาวนาน บางคนใช้เวลาเดินทางหลายชั่วโมงจนเกิดความเหนื่อยล้าและละเลยการ

ดูแลสุขภาพ ส่งผลให้เกิดปัญหาสังคม เช่น ความเครียด การฆ่าตัวตาย ยาเสพติด ปัญหาครอบครัว และสุขภาพจิต^๓ โดยเฉพาะกลุ่มวัยทำงานที่มักมีความตึงเครียด ความกดดัน และความคาดหวังสูงจนเกิดอาการเครียดสะสม ซึ่งกระทบต่อคุณภาพชีวิตและประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร^๔ ดังนั้น องค์กรต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องส่งเสริมสุขภาพจิตและการพัฒนาบุคลากรเพื่อสร้างประสิทธิภาพและขวัญกำลังใจ^๕

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานมีรากฐานตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธเจ้าทรงสอนและเผยแผ่ต่อเนื่องกว่า ๔๕ พรรษา และมีการสืบทอดไปทั่วโลก การฝึกสมาธิช่วยให้จิตใจตั้งมั่น ผ่องใส ทำงานได้ราบรื่น มีพลังความคิด และสมาธิที่ดีกว่าปกติ งานวิจัยพบว่า การฝึกสมาธิตามรูปแบบที่กำหนด ช่วยเพิ่มคะแนนความสามารถทางสมอง ความตระหนักรู้ในตนเอง และทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) ซึ่งสอดคล้องกับการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ ๒๑^๖ ผลงานวิจัยในประเทศไทย เช่น พระใบฎีกาวิจารณ์ ขนดีโก^๗ ที่ศึกษาวัดเกริ่นกฐิน จังหวัดลพบุรี พบอุปสรรคในการสอน เช่น ผู้ปฏิบัติขาดศรัทธา ความแตกต่างช่วงวัย การยึดติดรูปแบบ และการสอบอารมณ์กันเอง ทำให้เกิดผลเสียต่อการปฏิบัติ ทั้งนี้ รูปแบบและวิธีการสอนวิปัสสนากรรมฐานที่สมบูรณ์ที่สุดยังคงอ้างอิงมหาสติปัฏฐานสูตรว่าด้วยการเจริญสติ การฝึกสมาธิจึงมีประโยชน์ซึ่งสามารถเห็นได้ในชีวิตประจำวัน สมาธิทำให้จิตใจผ่องใส ประกอบกิจการงานได้ราบรื่นและคิดอะไรก็รวดเร็วทะลุปรุโปร่ง เพราะวาระดับจิตใจได้ถูกฝึกมาให้มีความนิ่งเป็นสมาธิ ย่อมมีพลังกว่าระดับจิตใจที่ไม่มีสมาธิ^๘ เมื่อสมาธิเกิดขึ้นเท่านั้น จิตจึงจะสงบ แต่การที่จะให้สมาธิเกิดก็ต้องมีการฝึกจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนจิตตั้งมั่นแนบแน่นสนิทอยู่ในอารมณ์เดียว หรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียว ความตั้งมั่นหรือความแน่วแน่ของจิตนี้ที่เรียกว่า “สมาธิ”^๙

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้การฝึกสมาธิสำหรับผู้ฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน โดยใช้แนวพุทธจิตวิทยาสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงานเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้การฝึกสมาธิสำหรับผู้ฝึกกรรมฐานเบื้องต้น โดยการบูรณาการ การ

^๓ พระครูภาวนาภิธาน (ฉัตรชัย อธิจิตโต), “ศึกษารูปแบบและวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, *คุณูปนิพนธ์พุทธศาสนคดียุคดิจิทัล สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑.

^๔ ศูนย์สุขภาพใจ โรงพยาบาลวิมุต, *ปัญหาสุขภาพจิตที่กำลังคุกคามวัยทำงาน*, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.mhc7.dmh.go.th/13/05/2024/17974/ [๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๗].

^๕ ทักษิณา ช่างแก้ว, *ผลวิจัยขึ้นใหม่วิจัยพบ "การนั่งสมาธิ" ช่วยบำบัดโรควิตกกังวลและลดความเครียดได้*, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.voathai.com/z/1828> [๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๗].

^๖ ศุภวรรณ ธนภาพรังสรรค์ และมาลีวัล เลิศสาครศิริ, “ผลของการใช้รูปแบบการฝึกสมาธิโดยบูรณาการสติปัฏฐาน ๔ กับเอสเคที ๑ ต่อความสามารถทางสมอง ความตระหนักรู้ในตนเองและสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักศึกษาพยาบาล”, *วารสารพยาบาลสงขลานครินทร์* ปีที่ ๓๖ ฉบับพิเศษ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙), หน้า ๑๓.

^๗ พระใบฎีกาณรรค์ฤทธิ์ ฐานวุฒโฒ, “ศึกษารูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *คุณูปนิพนธ์พุทธศาสนคดียุคดิจิทัล สาขาวิชาปัสสนาภาวนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔), หน้า บทคัดย่อ.

^๘ ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๓-๓๔/๓๕.

^๙ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๔/๔๓๓/๓๔๓.

เรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ตามหลักธรรมและหลักจิตวิทยา เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้กลุ่มบุคคลวัยทำงานซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติได้มีการพัฒนาในด้านการปฏิบัติได้ดียิ่งขึ้นและเพื่อเป็นการพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ และปัญญาของผู้ปฏิบัติกลุ่มบุคคลวัยทำงานที่จะมีจำนวนมากขึ้นในอนาคตต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ อุปสรรคของผู้เริ่มฝึกสมาธิและสภาพการฝึกสมาธิสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน

๒. เพื่อศึกษาองค์ประกอบรูปแบบการฝึกสมาธิของผู้เริ่มฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน

๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบการฝึกสมาธิของผู้เริ่มฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview)

๑.ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๗ รูป/คน แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ ๑ เจ้า

อาวาส พระวิปัสสนาจารย์ และผู้จัดโครงการฝึกกรรมฐาน จำนวน ๕ รูป/คน โดยมีคุณสมบัติเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการจัดการเรียนรู้การฝึกสมาธิไม่ต่ำกว่า ๗ ปี และกลุ่มที่ ๒ ผู้ฝึกกรรมฐานซึ่งเป็นบุคคลวัยทำงาน จำนวน ๑๒ คน

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามหลักการ

และแนวคิดรูปแบบการฝึกสมาธิสำหรับผู้ฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน นำแบบสัมภาษณ์ฉบับร่างตรวจสอบ ความตรงเชิงพินิจ(Face Validity) โดยอาจารย์ที่ปรึกษา และหาคุณภาพตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การ ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ แบ่งเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ส่วนผู้สัมภาษณ์ วัน เดือน ปี และ สถานที่สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แนวทางการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้การฝึกสมาธิสำหรับผู้ฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงานโดยให้แนวทางแต่ละด้านดังนี้ (๑) แบบสัมภาษณ์แนวทางการฝึกสมาธิสำหรับผู้ฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยาของผู้ปฏิบัติธรรมกลุ่มบุคคลวัยทำงาน และ (๒) แบบสัมภาษณ์เทคนิคการฝึกสมาธิสำหรับผู้ฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ไตรสิกขา

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique)

๔. ผลการวิจัย

๑.ผลศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ อุปสรรคของผู้เริ่มฝึกสมาธิและสภาพการฝึกสมาธิสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน สรุปได้ว่า

๑) สภาพปัจจุบัน วิทยทำงานต้องเผชิญภาระงาน ครอบครัวย และสังคมอย่างต่อเนื่อง ท่ามกลางความเร่งรีบ การแข่งขัน และความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ จึงเกิดความเครียด ความกดดัน และความวิตกกังวลสูง ผู้ที่เริ่มฝึกสมาธิ มักแสวงหาวิธีเยียวยาความทุกข์จากปัญหาชีวิต ความสัมพันธ์ หรือแรงบันดาลใจจากกระแสดูแลสุขภาพจิต เมื่อได้รับ แนวทางที่ถูกต้องและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติ ผู้ฝึกสามารถพัฒนาได้จากระดับเริ่มต้นไปสู่การมีสมาธิและ สติที่มั่นคงขึ้น พร้อมทั้งนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อสร้างสมดุลทางกายและจิตใจ การฝึกสมาธิจึงเป็น เครื่องมือสร้างสมดุลกายใจและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

๒) ปัญหาและสาเหตุ การเริ่มฝึกเกิดจากแรงผลักดันของความทุกข์และความกดดัน แต่ระยะแรกเผชิญ อุปสรรค เช่น ความฟุ้งซ่าน ขาดวินัย และข้อจำกัดด้านเวลา อย่างไรก็ตาม หากได้รับคำแนะนำจากพระอาจารย์และ สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ผู้ฝึกสามารถพัฒนาความสงบ สติ และการเข้าใจตนเองได้ต่อเนื่อง

๓) อุปสรรคสำคัญ ได้แก่ ความเหนื่อยล้าทางกายและจิตใจ ความเหนื่อยล้าจากงาน ภาระชีวิต เวลาจำกัด สิ่งรบกวนจากสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี ขาดความรู้พื้นฐานและเทคนิคการจัดการจิตใจ รวมถึงคาดหวังผลลัพธ์เร็ว เกินไป จนเกิดความท้อแท้ นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคเชิงจิตใจ เช่น ฟุ้งซ่าน สงสัย และเจ็บปวดทางกาย หากขาดการ ชี้แนะและการสนับสนุนที่เหมาะสม อาจทำให้การฝึกหยุดชะงัก

๔) ความต้องการ ประกอบด้วย (๑) ด้านตารางเวลาและการฝึกที่ต่อเนื่องเหมาะสมกับชีวิตการทำงาน (๒) ด้านการฟื้นฟูร่างกายและจิตใจเพื่อผ่อนคลายร่างกายและจิตใจก่อนฝึก (๓) ด้านวิธีจัดการความเจ็บปวดและ สิ่งรบกวนภายนอกขณะนั่งสมาธิ โดยเฉพาะเสียงและสื่อดิจิทัล (๔) ด้านความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักธรรมและเทคนิค การเจริญสติ (๕) ด้านคำแนะนำจากพระอาจารย์หรือผู้มีประสบการณ์ รวมทั้งแรงสนับสนุนจากครอบครัวและ เครือข่ายเพื่อนร่วมฝึก และ (๖) ด้านการปรับทัศนคติให้เข้าใจว่าการฝึกสมาธิเป็นกระบวนการระยะยาวที่ผลลัพธ์ ขึ้นอยู่กับความเพียรพยายามไม่ใช่จากการเร่งรีบ

๒. ผลศึกษาองค์ประกอบของการฝึกสมาธิและสภาพการฝึกสมาธิสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน พบว่า องค์ประกอบของการฝึกสมาธิและสภาพการฝึกสมาธิสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงานมีดังนี้

๑) สถานที่ ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงานมีความเป็นสัปปายะ ได้แก่ มีความเงียบสงบ ผ่อน คลาย มีพื้นที่กว้างพอสำหรับนั่งสมาธิและเดินจงกรม ความสะอาดและความเรียบร้อยช่วยลดสิ่งรบกวนทางสายตา และความรู้สึก สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เช่น ห้องน้ำ ห้องพัก ศาลาปฏิบัติธรรมโปร่งโล่ง ล้วนสนับสนุนการมี สมาธิ เช่น วัดป่าเจริญราชเป็นตัวอย่างของสถานที่ที่เอื้อต่อการฝึกสมาธิอย่างชัดเจน

๒) วิธีการสอนของพระวิปัสสนาจารย์ เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้การถ่ายทอดธรรมะและการฝึกปฏิบัติวิปัสสนา บรรลุเป้าหมาย มิใช่เพียงการอธิบายเชิงทฤษฎี แต่เป็นกระบวนการที่ผสมผสานทั้ง การสื่อสาร การชี้แนะ และการ กำกับดูแลการปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่ผสมผสานการสื่อสาร ชี้แนะ และกำกับดูแล ให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติจริงจน เกิดความเข้าใจ ประกอบด้วย ๑) หัวข้อและเนื้อหาที่สอน เช่น (๑) สอนจากเรื่องที่เข้าใจง่ายไปหาเรื่องที่เข้าใจยาก (๒) สอนจากเรื่องที่ปฏิบัติตามได้ง่ายไปหาปฏิบัติตามได้ยาก (๓) ใช้เนื้อหาเทียบเคียงมาด้อย่างเชิงประจักษ์ หรือ อุปมาอุปไมย (๔) สอนให้เห็นเหตุ/ปัจจัยของสิ่งที่เกิดขึ้น (สนิทาน) (๕) เลือกเนื้อหาเฉพาะที่จำเป็นเป็นประโยชน์ต่อ ผู้เรียนและไม่อวดภูมิจนเกินงาม ๒) ลักษณะของผู้เรียน ประกอบด้วย (๑) สอนให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้เรียนที่ แตกต่าง (๒) สอนตามความต่างด้านความพร้อม ความสุขของอินทรีย์/ญาณ เนื่องจากแต่ละสำนักวิปัสสนา กรรมฐานจะมีผู้เข้าฝึกอบรมที่มีพื้นฐานการฝึก (๓) สอนโดยให้ผู้เข้ารับการฝึกลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และ ๓) วิธีการ และลีลาการสอนสำหรับบุคคลแต่ละช่วงวัย ได้แก่ (๑) สอนโดยอธิบายให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง (๒) สอนโดยมุ่งให้เห็นจริง

และคล้อยตามและเข้าใจให้แก่วัยรุ่นเกิดกำลังใจพระวิปัสสนาจารย์นำวิธีการสอนโดยจงใจให้เห็นจริงและคล้อยตาม และเข้าใจให้แก่วัยรุ่นเกิดกำลังใจ มาใช้กับผู้เข้าฝึกอบรมทุกวัยทั้งผู้ใหญ่และเยาวชน กล่าวคือ พระวิปัสสนาจารย์จงใจผู้ใหญ่ให้เห็นจริงและคล้อยตามโดยยกอ้างเอาพุทธพจน์มาประกอบการบรรยาย (๓) สอนโดยวิธีการถามตอบเชิงปัญหา (๔) สอนโดยวิธีการวางกฎข้อบังคับ

๓) ระยะเวลาในการจัดคอร์สการปฏิบัติธรรม สำหรับวัยทำงาน ควรกระชับและยืดหยุ่น เพื่อให้เหมาะกับชีวิตประจำวัน ได้แก่ คอร์สสั้น ๓ วัน คอร์สมาตรฐาน ๗-๘ วัน และการฝึกต่อเนื่องที่บ้านวันละ ๑๕-๓๐ นาที ช่วยรักษาสติและพัฒนาความสงบอย่างต่อเนื่อง แม้ไม่สามารถเข้าคอร์สระยะยาวได้

๓. ผลการนำเสนอรูปแบบการฝึกสมาธิของผู้เริ่มฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน พบว่า รูปแบบการฝึกสมาธิของผู้เริ่มฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน ประกอบด้วย

๑) ปัจจัยนำเข้า เป็นรากฐานสำคัญต่อความสำเร็จของการฝึก เนื่องจากวัยทำงานมักเผชิญกับความเครียดจากภาระหน้าที่ ความเร่งรีบ และข้อจำกัดด้านเวลา การจัดเตรียมองค์ประกอบที่เหมาะสมตั้งแต่ต้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถเข้าถึงการปฏิบัติได้อย่างมีระบบและเกิดประสิทธิผล ในมิติของพุทธจิตวิทยาปัจจัยนำเข้ามีได้จำกัดอยู่เพียงทรัพยากรด้านบุคลากรหรือสิ่งอำนวยความสะดวกเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมถึงองค์ความรู้ หลักธรรม เครื่องมือสนับสนุน ตลอดจนแรงจูงใจภายในของผู้ฝึก ที่ช่วยเอื้อให้การปฏิบัติกรรมฐานเบื้องต้นดำเนินไปได้อย่างเหมาะสม สรุปปัจจัยนำเข้าประกอบด้วย (๑) พระวิปัสสนา-จารย์ มีบทบาทสำคัญไม่เพียงในการถ่ายทอดหลักธรรมและเทคนิคการปฏิบัติ แต่ยังเป็นผู้นำทางจิตใจ คอยแนะนำ แก้ไขสงสัย และสร้างกำลังใจแก่ผู้เริ่มต้น (๒) กลุ่มผู้เข้าร่วมที่เป็นบุคคลวัยทำงาน เป็นกลุ่มที่มีความต้องการจำเป็นอย่างเฉพาะ ในการเข้ามาฝึกปฏิบัติธรรม ไม่ว่าจะเป็นเพื่อคลายความเครียดจากการทำงาน แก้ปัญหาความเหนื่อยล้าทั้งกายและใจ หรือเพื่อแสวงหาความสมดุลในชีวิตประจำวัน (๓) เจ้าหน้าที่ผู้ประสานโครงการทำหน้าที่สำคัญในการ เชื่อมโยงผู้เข้าร่วมกับกระบวนการฝึก โดยเฉพาะกับกลุ่มบุคคลวัยทำงานที่มักมีข้อจำกัดด้านเวลาและความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม (๔) การใช้เทคโนโลยีในการประชาสัมพันธ์โครงการปฏิบัติธรรม เป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ ทำให้ กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะกลุ่มวัยทำงาน สามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และทันสมัย (๕) สถานที่ที่มีความเป็นสัปปายะ ในการฝึกสมาธิสำหรับกลุ่มวัยทำงานควรมีลักษณะความเป็นสัปปายะ เพื่อสนับสนุนการจดจ่อและการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

๒) ปัจจัยกระบวนการ ครอบคลุมขั้นตอน วิธีการ และกลไกการฝึก ที่เชื่อมโยงระหว่างปัจจัยนำเข้ากับผลลัพธ์ของการฝึกทั้งในมิติร่างกาย จิตใจ และปัญญา โดยเน้นการปฏิบัติอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องตามแนวทางพุทธจิตวิทยา ซึ่งช่วยให้ผู้เข้าร่วมสามารถเข้าถึงประสบการณ์ตรงของสมาธิ สติปัญญา และความสงบภายในอย่างแท้จริง ประกอบด้วยกระบวนการต่อไปนี้

(๑) การจัดลำดับขั้นตอนการฝึก ประกอบด้วย (๑.๑) ขั้นเตรียม การสร้างความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับสมาธิและพุทธจิตวิทยานำเข้าสู่การฝึกอย่างค่อยเป็นค่อยไป, สร้างศรัทธาในพระพุทธานุภาพ ครูบาอาจารย์ และตนเอง โดยการมีศรัทธาในพระพุทธานุภาพ, ปรับกาย-วาจา ผ่านการรับศีล ๕ หรือศีล ๘, ปฐมนิเทศให้เข้าใจเป้าหมายของการฝึก จะช่วยให้ผู้ฝึกมีทิศทางที่ถูกต้อง ลดความเข้าใจผิด และสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความตั้งใจจริงในการปฏิบัติ (๑.๒) ขั้นปฏิบัติ การใช้เทคนิคการเจริญสติ คือ วิธีการหรือกระบวนการที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติฝึกจิตให้เกิดความตื่นรู้และมีสติอยู่กับปัจจุบัน อย่างชัดเจน ทั้งในด้านกาย ใจ และสิ่งรอบตัว โดยไม่ตัดสินหรือพยายาม

เปลี่ยนแปลงสิ่งที่เกิดขึ้น แต่รับรู้และเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งผู้เริ่มฝึกจะได้ลงมือฝึกอย่างเป็นระบบ โดยเน้นทั้งการสร้าง ความมั่นคงของจิตใจ และการรู้เท่าทันสภาวะของกายใจ การฝึกจึงแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนหลักที่ทำงานควบคู่กัน ประกอบด้วย ๑. สมถะ คือ การฝึกเพื่อให้จิตตั้งมั่นและสงบ ด้วยวิธีฝึกลมหายใจเข้า-ออก (อานาปานสติ) และการเดินจงกรม และ ๒. วิปัสสนา การฝึกเพื่อรู้เท่าทันกาย เวทนา จิต และธรรม ตามหลักสติปัฏฐาน ๔ พร้อมการกำหนดรู้สภาวะ เช่น “คิดหนอ” “รู้สึกหนอ” “ทุกข์หนอ” นอกจากนี้มีการสอนประยุกต์หลักธรรมไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เข้ากับชีวิตจริง สำหรับผู้เริ่มฝึกหรือกลุ่มวัย มีการใช้กิจกรรมเสริม เช่น การเขียนบันทึกความรู้สึก การสะท้อนประสบการณ์ทำให้ผู้ฝึกรับรู้และสะท้อนความคิด ความรู้สึก และอารมณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน และมีครูอาจารย์คอยสอบถามอารมณ์รายวัน คือ กระบวนการที่ผู้ฝึกสมาธิได้รับการติดตามและดูแลจากครูหรือผู้แนะนำอย่างใกล้ชิดในแต่ละวัน เพื่อช่วยประเมินสภาพจิตใจ อารมณ์ และความก้าวหน้าในการปฏิบัติ รวมทั้งให้คำปรึกษาและแนวทางปรับปรุงเมื่อจำเป็น (๑.๓) ชั้นประยุกต์ ขั้นนี้ผู้ฝึกจะเริ่มนำสติและสมาธิที่ฝึกได้ไปปรับใช้กับชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านจิตใจ การทำงาน และความสัมพันธ์กับผู้อื่น ได้แก่ การเจริญสติในกิจกรรมประจำวัน การสังเกตอารมณ์และความคิด การใช้สติแก้ปัญหาและตัดสินใจ ก่อนตัดสินใจสำคัญ ให้หยุดสังเกตลมหายใจและอารมณ์ การสร้างความสัมพันธ์ด้วยสติ และการพัฒนาชีวิตอย่างต่อเนื่อง นำหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) มาประยุกต์ในกิจกรรมประจำวัน ฝึกสติอย่างสม่ำเสมอ

(๒) รูปแบบการฝึกที่เหมาะสมกับวัยทำงาน ประกอบด้วย (๒.๑) คอร์สระยะสั้น ๓ วัน เหมาะสำหรับผู้เริ่มฝึกสมาธิและผู้ที่สนใจทดลองฝึก เน้นสร้างแรงบันดาลใจและความเข้าใจเบื้องต้น เกี่ยวกับสมาธิและพุทธจิตวิทยา (๒.๒) คอร์สมาตรฐาน ๗-๘ วัน ช่วยผู้ฝึก เข้าสู่สภาวะลึกซึ้งของจิต และเข้าใจธรรมะเชิงปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอน เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการประสบการณ์ตรง และเรียนรู้การนำสติไปใช้จริง (๒.๓) ฝึกต่อเนื่องที่บ้าน ๑๕-๓๐ นาทีต่อวัน เพื่อรักษาสติและสมาธิให้ต่อเนื่อง หลังจากคอร์สและสร้างความเคยชินและนำสมาธิไปประยุกต์ในชีวิตประจำวัน

(๓) ระบบติดตามและประเมินผล เพื่อติดตามความก้าวหน้า ประเมินสภาพจิต และให้คำแนะนำต่อเนื่อง แก่ผู้ฝึกสมาธิ ทำให้การฝึกมีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ เช่น การสอบถามจากครูบาอาจารย์ แบบไม่เคร่งครัด การทำแบบบันทึกสภาวะจิตหรือไดอารีประจำวัน และกลุ่มไลน์หรือออนไลน์เพื่อให้คำแนะนำต่อเนื่อง

๓) ผลผลิตหรือผลลัพธ์ ของการฝึกสมาธิสำหรับผู้เริ่มต้นวัยทำงาน ได้แก่ ผู้เข้าฝึกได้รูปแบบแนวทางการฝึก ธรรมฐานเบื้องต้นตามพุทธจิตวิทยา มีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสมาธิและพุทธจิตวิทยา ฝึก สมถะ และ วิปัสสนา อย่างเป็นขั้นตอน จดบันทึกสภาวะจิต และเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มพร้อมรับคำแนะนำจากครูบาอาจารย์อย่างต่อเนื่อง ในด้านผลสัมฤทธิ์ตาม ภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา (ดูแลร่างกายและรู้เท่าทันร่างกาย) สีสภาวนา (ควบคุมกาย วาจา ใจ ลมหายใจ) จิตภาวนา (รู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และสงบจิต) และ ปัญญาภาวนา (เข้าใจเหตุปัจจัย ตัดสินใจ รอบคอบ) จะเห็นได้ว่า การฝึกช่วยให้ผู้เข้าฝึกพัฒนาตนเองครบทุกมิติ นำสติและสมาธิไปประยุกต์ในชีวิตประจำวันได้อย่างสมดุล

๔) ปัจจัยความสำเร็จ ประกอบด้วย (๑) ปัจจัยด้านบุคลากรและครูบาอาจารย์ (๒) ปัจจัยด้านผู้เข้าร่วม (วัยทำงาน) (๓) การจัดลำดับขั้นตอนการฝึกอย่างเป็นระบบ (๔) เทคนิคการเจริญสติและการปฏิบัติที่เหมาะสม (๕) การประยุกต์หลักธรรมไตรสิกขาในชีวิตจริง ให้เหมาะสม และ (๖) ความต่อเนื่องและความสม่ำเสมอในการฝึก

๕.อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการฝึกสมาธิสำหรับผู้ฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน” ผู้วิจัยได้นำแนวคิดจากการทบทวนวรรณกรรมรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัยในประเด็นสำคัญที่ค้นพบ รายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. จากการศึกษา ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ อุปสรรคของผู้เริ่มฝึกสมาธิและสภาพการฝึกสมาธิสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน พบว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาการฝึกสมาธิของวัยทำงาน ผู้เริ่มฝึกสมาธิในกลุ่มวัยทำงานมีความต้องการลดความเครียดและเยียวยาความทุกข์จากภาระหน้าที่ แต่ยังเผชิญอุปสรรค เช่น ความฟุ้งซ่าน ขาดวินัย และเวลาจำกัด อย่างไรก็ตาม หากได้รับคำแนะนำจากพระอาจารย์และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติ ผู้ฝึกสามารถพัฒนาสมาธิและสติได้ต่อเนื่อง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระครูวิชิตธรรมวิเทศ^{๑๐} ซึ่งชี้ว่าความมั่นคงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยความร่วมมือของภาคีเครือข่ายและพุทธบริษัททั้ง ๔ ในด้านความต้องการจำเป็นของผู้เริ่มฝึกสมาธิ ข้อค้นพบชี้ว่า ผู้ฝึกวัยทำงานมีความต้องการหลัก ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) เวลาและความต่อเนื่องในการฝึก ๒) การฟื้นฟูร่างกายและจิตใจ ๓) วิธีจัดการความเจ็บปวดขณะนั่งสมาธิ ๔) ความรู้และทักษะในการฝึก ๕) การแนะนำจากพระอาจารย์หรือผู้มีประสบการณ์ และ ๖) การจัดการความคาดหวังของตนเอง ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานของ พระใบฎีกาวิจารณ์ ขนติโก และศุภกาญจน์ วิชานาติ^{๑๑} ที่พบว่าอุปสรรคการฝึกวิปัสสนากรรมฐานเกิดจากความศรัทธาไม่ถาวร ความแตกต่างช่วงวัย การยึดติดรูปแบบเดิม และการสอบอารมณ์กันเอง

จะเห็นได้ว่า บทบาทของสภาพแวดล้อมและผู้แนะนำการแนะนำจากพระอาจารย์และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาสมาธิและความเข้าใจตนเอง การสนับสนุนเชิงองค์การ เช่น การสร้างเครือข่าย การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสม ช่วยเพิ่มประสิทธิผลของการฝึกสมาธิและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒. จากการศึกษาองค์ประกอบของการฝึกสมาธิและสภาพการฝึกสมาธิสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน ประกอบด้วย ๖ องค์ประกอบดังนี้ ๑. สถานที่ ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงานมีความเป็นสปปาบายะ ๒. วิธีการสอนของพระวิปัสสนาจารย์ เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้การถ่ายทอดธรรมะและการฝึกปฏิบัติวิปัสสนาบรรลุเป้าหมาย ๓. คุณสมบัติของผู้สอน ๔. เทคนิคการสอนของช่วงวัย ๕. การบูรณาการของหลักจิตวิทยากับการฝึกสมาธิ โดยหลักสติปัญญา ๔ และไตรสิกขา และ ๖. ระยะเวลาในการจัดคอร์สการปฏิบัติธรรม

ผลการวิจัยชี้ว่า การมีองค์ประกอบครบถ้วนช่วยให้การฝึกสมาธิเป็นระบบ มีบรรยากาศเอื้อต่อการปฏิบัติ และสามารถปรับใช้หลักจิตวิทยาให้สอดคล้องกับความต้องการของวัยทำงาน ผลสอดคล้องกับการศึกษาของ พระครูวิชิตธรรมวิเทศ^{๑๒} ที่เน้นกิจกรรมเอื้อประโยชน์ แนวทางปฏิบัติ และผลลัพธ์ของการปฏิบัติปรัวสกรรม นอกจากนี้

^{๑๐} พระครูวิชิตธรรมวิเทศ, “รูปแบบการปฏิบัติปรัวสกรรมตามแนวพุทธจิตวิทยาของวัดพุทธอโรรส ในสหรัฐอเมริกา”, ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๗), หน้า ๑๕๔.

^{๑๑} พระใบฎีกาวิจารณ์ ขนติโก และศุภกาญจน์ วิชานาติ “ศึกษารูปแบบการจัดการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่จังหวัดลพบุรี”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๒} พระครูวิชิตธรรมวิเทศ, “รูปแบบการปฏิบัติปรัวสกรรมตามแนวพุทธจิตวิทยาของวัดพุทธอโรรส ในสหรัฐอเมริกา”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม), หน้า ๓๑-๔๕, ๒๕๖๖.

สอดคล้องกับงานของ พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์, พระมหาชิต ไต้งกระโทก และ วิโรจน์ คุ่มครอง^{๑๓} เรื่องการส่งเสริมความสำเร็จในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พบว่า หลักสัปปายะ เช่น การมีเวลาว่างเพียงพอ ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไป คลุกคลีกับหมู่คณะน้อย ฟังธรรม และทำสิ่งที่สบาย ช่วยเสริมประสิทธิภาพการฝึก ดังนั้น การค้นพบองค์ประกอบทั้ง ๖ ประการจึงมีผลดีหลายประการทั้งการสร้างรูปแบบการฝึกที่เหมาะสมกับวัยทำงาน ทั้งด้านเวลา บรรยากาศ และวิธีการสอน ยกย่องคุณภาพการถ่ายทอดธรรมะ เพราะมีการคัดเลือกคุณสมบัติของผู้สอนและปรับใช้เทคนิคการสอนให้เหมาะกับผู้เรียน เสริมพลังด้วยหลักจิตวิทยา ทำให้การปฏิบัติไม่เพียงแต่เป็นการฝึกสมาธิ แต่ยังพัฒนาจิตใจและคุณภาพชีวิตโดยรวม เป็นแนวทางประยุกต์ใช้ได้จริง ทั้งในระดับการจัดคอร์สฝึกสมาธิในองค์กร ชุมชน หรือสถาบันทางพระพุทธศาสนา

๓. การนำเสนอรูปแบบของการฝึกสมาธิและสภาพการฝึกสมาธิสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน พบว่า การศึกษารูปแบบการฝึกสมาธิสำหรับบุคคลวัยทำงานพบว่า ครอบคลุมตั้งแต่ ปัจจัยนำเข้า เช่น พระวิปัสสนาจารย์ ผู้เข้าร่วม เจ้าหน้าที่ สถานที่และเทคโนโลยีประชาสัมพันธ์, กระบวนการฝึก ที่มีขั้นตอนชัดเจนและเหมาะกับวิถีชีวิตวัยทำงาน, ระบบติดตามและประเมินผล, จนถึง ผลลัพธ์และปัจจัยความสำเร็จ ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมพัฒนาตามหลักภาวนา ๔ (กาย ศีล จิต ปัญญา) สอดคล้องกับแนวคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)^{๑๔} ที่เน้นศึกษา ๓ และภาวนา ๔ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับงานวิจัยอื่น ๆ เช่น วรัญญา กาญจนเนตร, สิริวัฒน์ ศรีเครือดง และ กมลาศ ภูวนาธิพงศ์^{๑๕} ที่พบว่าการฝึกสมาธิช่วยเพิ่มความเข้มแข็งทางจิตใจด้านศรัทธา การเห็นคุณค่าในตนเอง ความมั่นคงของจิตใจ และความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น สุขุสา ชิตะปัญญา และ พระสุทธิสารเมธี^{๑๖} เน้นว่า การฝึกสมาธิช่วยบริหารอารมณ์ จิต และร่างกายให้สอดคล้อง ทำให้จิตพร้อมสำหรับการทำงานและชีวิตประจำวัน และ งานวิจัยสากล เช่น Hyacinth Franca O.^{๑๗} พบว่า การฝึกสมาธิและวิปัสสนาช่วยลดความเครียด วิตกกังวล ภาวะหมดไฟ เพิ่มสมาธิ ความยืดหยุ่นทางความคิด ความพึงพอใจในงาน และส่งผลเชิงบวกต่อสุขภาพจิตและประสิทธิภาพการทำงาน

การศึกษานี้ได้ข้อค้นพบที่เป็นรูปแบบที่สามารถการประยุกต์หลักพุทธจิตวิทยาอย่างเหมาะสมกับชีวิตของบุคคลวัยทำงาน โดยมีทั้งความเป็นระบบทางวิชาการและสอดคล้องกับหลักปฏิบัติ ส่งผลให้การฝึกสมาธิไม่ใช่กิจกรรม

^{๑๓} พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (นิรันดร์ ศิริรัตน์), พระมหาชิต ไต้งกระโทก และ วิโรจน์ คุ่มครอง, “การส่งเสริมความสำเร็จในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสัปปายะ”, วารสารศิลปการจัดการ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม – ธันวาคม), หน้า ๑๙๐๘-๑๙๒๒, ๒๕๖๕.

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), “พุทธธรรม (ฉบับเดิม)”, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินเตอร์ แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๒.

^{๑๕} วรัญญา กาญจนเนตร, สิริวัฒน์ ศรีเครือดง และ กมลาศ ภูวนาธิพงศ์, “ผลของการฝึกสมาธิที่มีต่อความเข้มแข็งทางจิตใจตามแนวพุทธจิตวิทยาของกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมวัยผู้ใหญ่”, วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม), หน้า ๑๗๔๗-๑๗๕๖, ๒๕๖๗.

^{๑๖} สุขุสา ชิตะปัญญา และ พระสุทธิสารเมธี, “สมาธิในชีวิตประจำวัน : การเตรียมตัวก่อนทำงาน”, วารสารบัณฑิตสาส์น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม), หน้า ๗๙-๙๑, ๒๕๖๗.

^{๑๗} Hyacinth Franca O., “The Impact of Mindfulness Meditation on Workplace Productivity and Employee Well-Being”, INOSR ARTS AND HUMANITIES, 9(1), 20-23, 2023.

ชั่วคราว แต่เป็นแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน^{๑๘} ผู้เข้าฝึกจะเจริญ ไตรสิกขา และ สติปัฏฐาน ๔ จนเกิด ภาวนามยปัญญา เห็นความเกิดดับของรูปนาม เข้าใจไตรลักษณ์ และพัฒนาสู่สภาวะวิมุตติได้ การปฏิบัติที่ถูกต้องช่วยลดความสงสัยและความยึดมั่น (สักกายทิฏฐิ, สีลัพพตปรามาส, วิจิกิจฉา) โดยจุดเด่นของรูปแบบการฝึกสมาธิในวัยทำงาน ได้แก่ การออกแบบให้เหมาะกับวิถีชีวิตและข้อจำกัด เช่น คอร์สระยะสั้น การบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อติดตามและประเมินผล และสร้างบรรยากาศเอื้อต่อการปฏิบัติ ผลการฝึกสามารถต่อยอดด้วยการนำองค์ความรู้ใหม่ ๆ มาปรับปรุงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ^{๑๙} สรุปได้ว่า รูปแบบการฝึกสมาธิและกิจกรรมเสริมเช่นเสียงสวดมนต์ช่วยให้บุคคลวัยทำงานสามารถ ฝึกสมาธิได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปรับใช้ในชีวิตจริง และพัฒนาจิตใจอย่างยั่งยืน

๖. สรุป

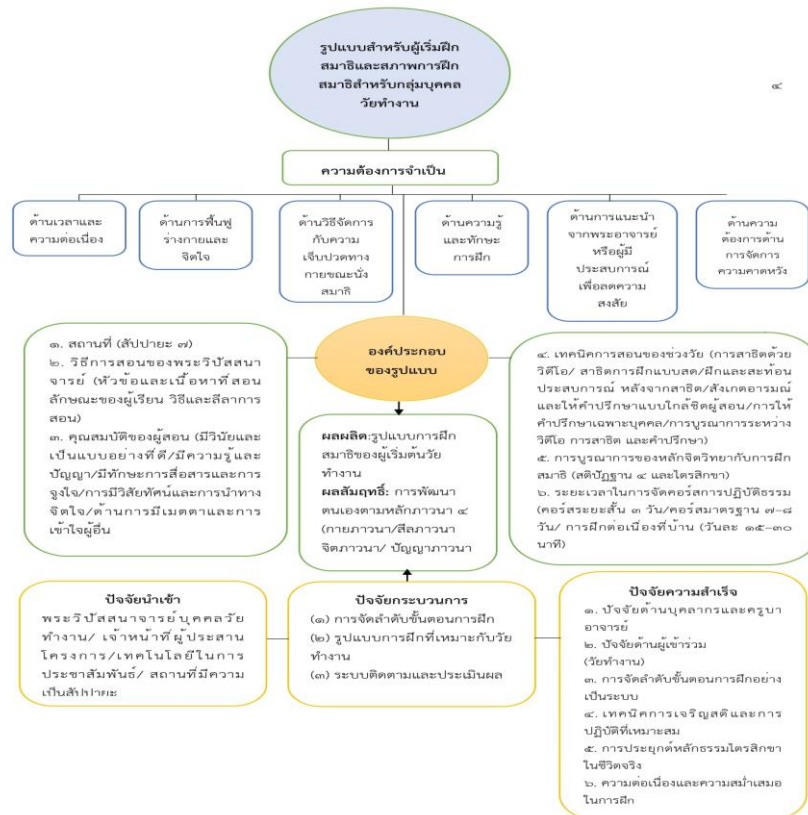
การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการฝึกสมาธิสำหรับผู้ฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับกลุ่มบุคคลวัยทำงาน” สภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคของผู้เริ่มฝึกสมาธิในกลุ่มวัยทำงานพบว่า คนวัยทำงานมีภาระงานและความเครียดสูง จึงหันมาฝึกสมาธิเพื่อเยียวยาความทุกข์ทางใจ แต่เผชิญอุปสรรคจากความฟุ้งซ่าน ความเหนื่อยล้า และข้อจำกัดด้านเวลา ปัญหาหลักมาจากขาดความรู้พื้นฐานและแรงสนับสนุน ความต้องการสำคัญ ได้แก่ การจัดตารางเวลาที่เหมาะสม เทคนิคการเจริญสติ ความรู้หลักธรรม และคำแนะนำจากครูอาจารย์องค์ประกอบของรูปแบบการฝึกสมาธิของผู้เริ่มฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยามีองค์ประกอบสำคัญ ๖ ประการ คือ(๑) สถานที่สัปปายะเอื้อต่อการปฏิบัติ (๒) วิธีการสอนที่เน้นการปฏิบัติจริงและปรับให้เหมาะกับวัยทำงาน (๓) คุณสมบัติและบทบาทของครูผู้สอนที่เป็นทั้งผู้นำทางจิตใจและที่ปรึกษา (๔) เทคนิคและสื่อการฝึกที่ทันสมัย (๕) การบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยา โดยเฉพาะสติปัฏฐาน ๔ และไตรสิกขา (๖) ระยะเวลาการฝึกที่ยืดหยุ่น เช่น คอร์ส ๓ วัน ๗-๘ วัน และฝึกต่อเนื่องที่บ้าน รูปแบบการฝึกสมาธิของผู้เริ่มฝึกกรรมฐานเบื้องต้นตามแนวพุทธจิตวิทยารูปแบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า ครูผู้สอน ผู้เข้าร่วม เทคโนโลยีประชาสัมพันธ์ และสถานที่ที่เอื้อต่อสมาธิ ปัจจัยกระบวนการ ขั้นเตรียม (สร้างศรัทธาและความเข้าใจ), ขั้นปฏิบัติ (ฝึกอานาปานสติและวิปัสสนา), ขั้นประยุกต์ (นำสมาธิและสติไปใช้ในชีวิตประจำวัน) พร้อมระบบติดตามผลอย่างต่อเนื่อง นำไปสู่ผลลัพธ์ ผู้ฝึกเกิดพัฒนาการครบ ๔ ภาวนา ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา นำสติและสมาธิไปใช้ในชีวิตและงานได้จริง ปัจจัยความสำเร็จ ครูผู้สอนที่มีเมตตา ผู้เข้าร่วมที่มีศรัทธา ระบบฝึกที่เป็นขั้นตอน การประยุกต์ไตรสิกขา และความสม่ำเสมอในการปฏิบัติ การฝึกสมาธิตามแนวพุทธจิตวิทยาช่วยให้บุคคลวัยทำงานพัฒนาความสงบภายใน เสริมสุขภาพจิต ลดความเครียด และสร้างสมดุลชีวิตได้อย่างยั่งยืน ทั้งยังเป็นแนวทางพัฒนาศักยภาพมนุษย์ตามหลัก “ภาวนา ๔” และ “ไตรสิกขา” ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระดับบุคคล องค์กร และสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม

^{๑๘} พระครููปทุมภาวนาจารย์ และ กมลาค ภูวนาธิพวงศ์ “ความสัมพันธ์วิปัสสนากรรมฐานกับหลักไตรสิกขา”, วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม), หน้า ๖๓๒-๖๔๓, ๒๕๖๓.

^{๑๙} วสันต์ ฉายรัศมีกุล และคณะ, นวัตกรรมและกลไกการเพิ่มประสิทธิภาพการทำสมาธิโดยใช้เสียงสวดมนต์ ที่เหมาะสมกับกลุ่มคนวัยทำงาน : การศึกษาเชิงพฤติกรรมและคลื่นไฟฟ้าสมอง, (สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า บทคัดย่อ

๗. องค์ความรู้ใหม่ (Originality and New Body of Knowledge)

ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับการวิจัยได้ดังนี้

ภาพที่ ๑ แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย

๘. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) ระดับบุคคล ผู้เริ่มต้นสามารถอาศัยเครื่องมือดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชันด้านการทำสมาธิ หรือเสียงสวดมนต์ที่มีผลวิจัยรองรับ เพื่อช่วยให้ง่ายต่อการฝึกสมาธิและเข้าสู่สมาธิได้ง่ายขึ้น

๒) ระดับองค์กร ข้อเสนอแนะได้แก่ (๑) องค์กรสามารถนำรูปแบบการฝึกสมาธิมาบูรณาการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาบุคลากร เช่น จัดคอร์สสั้น ๆ ระหว่างการอบรม หรือช่วงพักกลางวัน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะจิตและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน (๒) ส่งเสริมให้มีพื้นที่ “มุมสงบ” หรือ “well-being corner” ภายในที่ทำงาน เพื่อเป็นพื้นที่ฝึกสมาธิหรือเจริญสติสำหรับพนักงาน (๓) พัฒนานโยบายสนับสนุนสุขภาพจิต เช่น การอบรมวิปัสสนาเบื้องต้นในองค์กร เพื่อสร้างความเข้าใจและวัฒนธรรมแห่งการทำงานอย่างมีสมาธิ

๓) ระดับชุมชนและสังคม ข้อเสนอแนะได้แก่ (๑) วัด สถาบันการศึกษา และศูนย์ปฏิบัติธรรมสามารถใช้รูปแบบการฝึกที่พัฒนาขึ้น เพื่อตอบโจทยกลุ่มวัยทำงานโดยเฉพาะ เช่น จัดคอร์สระยะสั้น ๓ วัน หรือคอร์สออนไลน์ (๒) สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และองค์กรเอกชน ในการจัดโครงการฝึกสมาธิที่เข้าถึงง่ายและ

เหมาะสมกับตารางชีวิตของคนทำงาน (๓) นำผลการวิจัยไปเผยแพร่สู่สังคม เพื่อสร้างความตระหนักถึงประโยชน์ของการฝึกสมาธิในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการป้องกันปัญหาสุขภาพจิตในกลุ่มวัยทำงาน

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

๑) การขยายกลุ่มตัวอย่าง ศึกษาในกลุ่มวัยทำงานในอาชีพที่หลากหลาย (เช่น ครู แพทย์ พนักงานบริษัท คนทำงานกะ) เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการตอบสนองต่อการฝึกสมาธิ เพื่อให้ผลวิจัยมีความน่าเชื่อถือและสามารถอ้างอิงได้ในวงกว้าง

๒) การบูรณาการนวัตกรรมและเทคโนโลยี ทดลองใช้ แอปพลิเคชันสมาธิ เสียงสวดมนต์ ดนตรีบำบัด หรือ Virtual Reality (VR) ในการสนับสนุนการฝึกสมาธิของคนวัยทำงาน และศึกษาความแตกต่างระหว่างการฝึกแบบดั้งเดิมกับการฝึกที่ใช้เทคโนโลยีเสริม

๓) การศึกษาผลระยะยาว โดยติดตามผลการฝึกสมาธิของผู้เข้าร่วมในระยะ ๓ เดือน ๖ เดือน หรือ ๑ ปี เพื่อวิเคราะห์ผลต่อสุขภาพจิต สุขภาพกาย และประสิทธิภาพการทำงาน

บรรณานุกรม

ทักษิณา ช่างแก้ว, ผลวิจัยชิ้นใหม่วิจัยพบ "การนั่งสมาธิ" ช่วยบำบัดโรควิตกกังวลและลด

ความเครียดได้, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.voathai.com/z/1828>

[๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๗].

พระครูพุ่มภาวนาจารย์ และ กมลาค ภูวนาธิพจน์ “ความสัมพันธ์วิปัสสนากรรมฐานกับหลัก

ไตรสิกขา”, วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม), หน้า

๖๓๒-๖๔๓, ๒๕๖๓.

พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (นิรันดร์ ศิริรัตน์), พระมหาชิต ไต้งกระโทก และ วิโรจน์

คุ้มครอง, “การส่งเสริมความสำเร็จในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสัปปายะ”,

วารสารศิลปการจัดการ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม – ธันวาคม), หน้า ๑๙๐๘-๑๙๒๒,

๒๕๖๕.

พระครูภาวนากิจสุนทร (ฉัตรชัย อธิจิตโต), “รูปแบบและวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานใน

จังหวัดนครศรีธรรมราช”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิต

วิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑.

พระครูวิชิตธรรมวิเทศ, “รูปแบบการปฏิบัติปรัวสกรรมตามแนวพุทธจิตวิทยาของวัดพุทธอ

เรกอน ในสหรัฐอเมริกา”, ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา,

(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๗),

พระใบฎีกาณรงค์ฤทธิ์ ฐานวุฒโฒและคณะ, “รูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนัก

ปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎี

บัณฑิต สาขาวิชาปัสสนาภาวนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๖๔),

พระใบฎีกาวิจารณ์ ขนติโก และศุภกาญจน์ วิชาชาติ “ศึกษารูปแบบการจัดการปฏิบัติธรรมของ

สำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่จังหวัดลพบุรี”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตร

ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปัสสนาภาวนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย,

๒๕๖๔), หน้า ๑๕๔-๑๖๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), “พุทธธรรม (ฉบับเดิม)”, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐.

(กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินเตอร์ แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า

๑๗๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรง

พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

วรัญญา กาญจนเนตร, สิริวัฒน์ ศรีเครือดง และ กมลาค ภูวนาธิพจน์, “ผลของการฝึกสมาธิที่มีต่อความเข้มแข็งทาง

จิตใจตามแนวพุทธจิตวิทยาของกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมวัยผู้ใหญ่”, วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, ปีที่ ๙ ฉบับ

ที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม), หน้า ๑๗๔๗-๑๗๕๖, ๒๕๖๗.

วสันต์ ฉายรัศมีกุล ดำรงค์ เบญจศิริ และ, พระครูปลัดสุวัฒนสัจจคุณ นวัตกรรมและกลไกการเพิ่มประสิทธิภาพการทำสมาธิโดยใช้

เสียงสวดมนต์ ที่เหมาะสมกับกลุ่มคนวัยทำงาน : การศึกษาเชิงพฤติกรรมและ
คลื่นไฟฟ้าสมอง, (สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕),
หน้า บทคัดย่อ

ศุภวรรณ ธนภาพรังสรรค์ และมาลีวัล เลิศสาครศิริ, “ผลของการใช้รูปแบบการฝึกสมาธิโดย
บูรณาการสติปัฏฐาน ๔ กับเอสเคที ๑ ต่อความสามารถทางสมอง ความตระหนักรู้
ในตนเองและสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักศึกษาพยาบาล”, วารสารพยาบาล
สงขลานครินทร์ ปีที่ ๓๖ ฉบับพิเศษ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙), หน้า ๑๓.

ศูนย์สุขภาพใจ โรงพยาบาลวิมุต, ปัญหาสุขภาพจิตที่กำลังคุกคามวัยทำงาน, [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: [www. https://mhc7.dmh.go.th/13/05/2024/17974/](https://mhc7.dmh.go.th/13/05/2024/17974/) [๓๑ ตุลาคม
๒๕๖๗).

สุขวสา ชิตะปัญญา และ พระสุทธิสารเมธี , “สมาธิในชีวิตประจำวัน : การเตรียมตัวก่อน
ทำงาน”, วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่
๒(กรกฎาคม – ธันวาคม), หน้า ๗๙-๙๑, ๒๕๖๗.

Hyacinth Franca O., “The Impact of Mindfulness Meditation on Workplace
Productivity and Employee Well-Being”, INOSR ARTS AND HUMANITIES,
9(1), 20-23, 2023.

แนวทางการเสริมสร้างกัลยาณมิตรตามหลักทิศ ๖ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น
ในจังหวัดสิงห์บุรี

Guidelines for strengthening true friends based on The six Directions
for Middle school students in Singburi

จุไรวรรณ บัวเพ็ง

Juraiwan Buapeng^๑

ปัทมัญญา สิงห์สุนีย์

Patinya Singsunee^๒

Received: September 6, 2025 Revised: October 20, 2025

Accepted: October 22, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาความเป็นกัลยาณมิตรตามแนวพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างกัลยาณมิตรของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดสิงห์บุรี (๓) เพื่อเสนอการเสริมสร้างกัลยาณมิตรตามหลักทิศ ๖ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดสิงห์บุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยทำการศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามสัมภาษณ์ในงานวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ๔ กลุ่ม จำนวน ๒๕ รูป/คน ได้แก่ กลุ่มที่ ๑ ครูในสถานศึกษา จำนวน ๕ คน กลุ่มที่ ๒ ผู้ปกครองของนักเรียน จำนวน ๕ คน กลุ่มที่ ๓ นักเรียนในสถานศึกษา จำนวน ๑๐ คน และกลุ่มที่ ๔ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๕ รูป/คน แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า (๑) การเสริมสร้างความเป็นกัลยาณมิตรตามแนวพระพุทธศาสนามีจุดเริ่มต้นจากการมีผู้ชี้แนะแนวทางที่ตรงและถูกต้องทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งในเชิงลึกเพื่อนที่ดี คือบุคคลที่นำทางไปสู่ความเจริญทั้งด้านจิตใจ พฤติกรรม และสังคม (๒) กิจกรรมการเสริมสร้างการเป็นกัลยาณมิตร เช่น กิจกรรมค่ายลูกเสือ-เนตรนารี กิจกรรมพี่ดูแลน้อง โครงการเพื่อนช่วยเพื่อน และกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ (๓) แนวทางการเสริมสร้างกัลยาณมิตรตามหลักทิศ ๖ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดสิงห์บุรี คือ ๑) การให้การศึกษาความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธ

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Buddhism, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

^๒ นักวิชาการ, สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดตราด, Email : saraban_trat@onab.go.th. โทรศัพท์ : ๐๓๙๔๒๕๔๙๑

ธรรมคือกัลยาณมิตรแก่นักเรียน ๒) การใช้บทบาทของครอบครัว ชุมชน และครู เป็นต้นแบบในการปลูกฝังลักษณะกัลยาณมิตร ๓) จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความใกล้ชิดระหว่างนักเรียน

คำสำคัญ : แนวทางการเสริมสร้าง, กัลยาณมิตร, มนุษยสัมพันธ์, ทิศ ๖, นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

Abstract

This qualitative study aimed: (1) to study the cultivation of *Kalyāṇamitta* (good friendship) based on Buddhist principles, (2) to study activities that promote *Kalyāṇamitta* among lower secondary school students in Sing Buri Province, and (3) to propose guidelines for fostering *Kalyāṇamitta* according to the principle of the *Cha Disā* (Six Directions). The research employed a qualitative design, beginning with a review of relevant documents to develop interview questions, followed by fieldwork using in-depth interviews with four target groups totaling 25 participants: five teachers, five parents, ten students, and five Buddhist scholars. Data were analyzed through descriptive analysis.

The findings showed that (1) cultivating *Kalyāṇamitta* in Buddhism begins with the presence of a guiding figure who provides correct and virtuous direction in both worldly and spiritual aspects. In essence, a *Kalyāṇamitta* is not merely a good friend but a person who leads others toward mental, behavioral, and social development, (2) activities that promote *Kalyāṇamitta* include Scout and Girl Guide camps, “senior caring for junior” activities, peer-support projects, and Buddhist-

Keywords: Guidelines for Strengthening, *Kalyāṇamitta*, Human Relations, The Six Directions, Middle school students

บทนำ

มนุษย์ไม่อาจอยู่ได้โดยลำพัง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมจึงมีความสำคัญ โดยเฉพาะในวัยเรียนที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคม กัลยาณมิตร เป็นปัจจัยสำคัญส่งผลต่อความมั่นคงทางอารมณ์ ทัศนคติ และพฤติกรรมของวัยรุ่น ตามแนวคิดของ Erik Erikson^๓ วัยมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นช่วงพัฒนาทางจิตสังคมในด้านอัตลักษณ์กับความสับสนในบทบาท การมีเพื่อนที่ดีจึงช่วยสะท้อนอัตลักษณ์ที่มั่นคงและชี้แนวทาง

^๓ Ruby Jiang, “Child Education Strategies based on Erikson’s Theory”, *Journal of Education and Educational Research*, Vol. 4, No. 2, 2023: p. 93

ชีวิต สอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ที่กล่าวว่า การคบเพื่อนมีอิทธิพลต่อชีวิตเด็กและเยาวชน ทั้งในทางสร้างสรรค์และทำลาย^๔

นอกจากนี้ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura^๕ ชี้ว่าเด็กเรียนรู้พฤติกรรมผ่านการสังเกตและเลียนแบบ การมีเพื่อนที่ดีจึงช่วยพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้อง สอดคล้องกับหลักกลายามิตตตา^๖ ในพระพุทธศาสนาที่เน้นเพื่อนแท้ซึ่งเกื้อกูล เตือนสติ ชักนำไปในทางดี และอยู่ร่วมทั้งสุขและทุกข์ ซึ่งตรงกับลักษณะของ “มิตรแท้”^๗ เช่น มิตรที่ช่วยเหลือเกื้อกูล มิตรที่ร่วมทุกข์ร่วมสุข มิตรที่ให้คำแนะนำโดยสุจริต และมิตรที่มีความรักความเมตตาอย่างจริงใจ

จังหวัดสิงห์บุรีพบว่าปัญหาการคบมิตรของนักเรียนมีความซับซ้อนและรุนแรงขึ้น ปัญหาหลัก ได้แก่ การตั้งครมร์ก่อนวัยอันควร พฤติกรรมเสี่ยง เช่น การดื่มสุรา สูบบุหรี่ และการใช้สารเสพติด^๘ ซึ่งสะท้อนถึงการขาดความรู้เรื่องความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เด็กและเยาวชนจากครอบครัวยากจนยังมีความเสี่ยงสูงต่อการขาดโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาสังคม อีกทั้งการขาดการสนับสนุนจากครอบครัวทำให้บางคนเลือกคบเพื่อนที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมและคุณลักษณะของเยาวชนในระยะยาว

การเสริมสร้างกลายามิตรจึงถือเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยหล่อหลอมให้เยาวชนเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมจริยธรรม และมีทักษะในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นซึ่งเป็นช่วงวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคม นักเรียนจึงจำเป็นต้องได้รับการปลูกฝังแนวคิดและพฤติกรรมด้านกลายามิตรอย่างถูกต้องและเหมาะสม

งานวิจัยเกี่ยวกับกลายามิตรส่วนใหญ่มุ่งเน้นในเชิงทฤษฎีหรือเชิงปรัชญา ขาดการประยุกต์ใช้กับกลุ่มนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น อีกทั้งยังไม่ครอบคลุมมุมมองของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ได้แก่ ครู ผู้ปกครอง นักเรียน และนักวิชาการพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในบริบทจังหวัดสิงห์บุรีซึ่งมีรากฐานทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง^๙ ดังนั้น งานวิจัยนี้มุ่งเสนอแนวทางการเสริมสร้างกลายามิตรตามหลักทศ ๖ ที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในการพัฒนานักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อันจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขต่อไป

๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓๑ – ๑๓๓.

๕ ปัทมาภรณ์ สุขสมโส และปฐมพงษ์ พุ่มพฤษ, “ผลกระทบของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมวัยรุ่นในพระนครศรีอยุธยา”, **วิชาการอยุธยาศึกษา**, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๔): ๑๒๕.

๖ ๐.ง.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๐/๒๐๙

๘ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสิงห์บุรี, **รายงานสถานการณ์ทางสังคมจังหวัดสิงห์บุรี ประจำปี ๒๕๖๗**, (กลุ่มนโยบายและวิชาการ, ๒๕๖๗), หน้า ๓๖ - ๔๓.

๙ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสิงห์บุรี, **รายงานคุณภาพชีวิตของประชาชนจังหวัดสิงห์บุรี ปี ๒๕๖๗**, (กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๖๗), หน้า ๕๕.

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาความเป็นกัลยาณมิตรตามแนวพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างกัลยาณมิตรของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดสิงห์บุรี
๓. เพื่อเสนอการเสริมสร้างกัลยาณมิตรตามหลักทศ ๖ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดสิงห์บุรี

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พร้อมทั้งมีการสังเกตพฤติกรรม (Non-participant Observation) เพื่อให้เข้าใจบริบทของนักเรียนในโรงเรียนมากขึ้น มีขั้นตอนวิธีการวิจัย ดังนี้

๑. การรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มีลำดับดังนี้

๑) เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักกัลยาณมิตรและหลักทศ ๖ จากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ ตำรา หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยคัดเลือกจากแหล่งที่มีความน่าเชื่อถือ และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) คือ ครูในสถานศึกษา จำนวน ๕ คน ผู้ปกครองของนักเรียน จำนวน ๕ คน นักเรียนในสถานศึกษา จำนวน ๑๐ คน นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ๕ รูป/คน เพื่อศึกษากิจกรรมการเสริมสร้างกัลยาณมิตรตามหลักทศ ๖ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดสิงห์บุรี

๓) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) คือ ครูในสถานศึกษา จำนวน ๕ คน ผู้ปกครองของนักเรียน จำนวน ๕ คน นักเรียนในสถานศึกษา จำนวน ๑๐ คน นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ๕ รูป/คน และด้วยการศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ ตำรา หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสนอแนวทางการเสริมสร้างกัลยาณมิตรตามหลักทศ ๖ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดสิงห์บุรี

๒. การจัดหมวดหมู่ข้อมูล ประมวลข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ๓ ด้าน คือ ด้านการเสริมสร้างความเป็นกัลยาณมิตรตามแนวพุทธศาสนา กิจกรรมการเสริมสร้างกัลยาณมิตรของนักเรียน และด้านแนวทางการเสริมสร้างกัลยาณมิตรตามหลักทศ ๖

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยอาศัยหลักพุทธศาสตร์เป็นกรอบแนวคิดในการตีความ เพื่อให้เห็นถึงแนวทางการเสริมสร้างกัลยาณมิตรตามหลักทศ ๖ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดสิงห์บุรี โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ถูกนำมาจัดหมวดหมู่ และเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสรุปเป็นประเด็นสำคัญที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๔. การสรุปผลและนำเสนอ การนำเสนอผลการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยสรุปเนื้อหาหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง รวมถึงกิจกรรมการเสริมสร้างกัลยาณมิตรและเสนอแนวทางกิจกรรมการเสริมสร้างกัลยาณมิตร พร้อมระบุข้อเสนอแนะที่สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติหรือศึกษาต่อยอดต่อไป

ผลการวิจัย

๑. จากการศึกษาการเสริมสร้างความเป็นกัลยาณมิตรตามแนวพุทธศาสนา พบว่า กัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนามีความหมายและขอบเขตกว้างขวาง ไม่จำกัดเพียงเพื่อนที่ดีเท่านั้น แต่หมายถึงบุคคลที่มีคุณสมบัติครบถ้วนในการสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง หรือเป็นตัวอย่างในการนำทางให้ผู้อื่นดำเนินชีวิตตามมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง โดยกัลยาณมิตรสามารถแบ่งได้เป็นสองประเภท ได้แก่

- ๑) กัลยาณมิตรผู้มีคุณธรรมเสมอกัน หมายถึงเพื่อนที่มีศีล สมาธิ ปัญญาเท่าเทียมกับตน
- ๒) กัลยาณมิตรผู้มีคุณธรรมสูงกว่าตน หมายถึงบุคคลที่มีศีล สมาธิ ปัญญาสูงกว่า ควรเคารพ สักการะ และคบหาหรืออยู่ใกล้เพื่อ

กัลยาณมิตรสัมพันธ์กับหลักทศ ๖ โดยเฉพาะทิศเบื้องซ้ายหรือมิตรสหาย พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า กัลยาณมิตรควรประพฤติด้วยการแบ่งปันสิ่งของ พุดวาจาอ่อนหวาน ทำตนให้เป็นประโยชน์ วางตนอย่างมั่นคงในคุณธรรม และงดเว้นจากการหลอกลวง ขณะเดียวกัน ผู้เป็นมิตรควรตอบแทนด้วยการปกป้องและช่วยเหลือในยามเดือดร้อน รักษาทรัพย์สิน ไม่ทอดทิ้งเมื่อมีภัย และให้เกียรติทั้งมิตรและวงศ์ตระกูลของมิตร

การทำหน้าที่ของกัลยาณมิตร ซึ่งการกัลยาณมิตรที่ดีต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสมตามหลักของกัลยาณมิตรธรรม ๗ ประการ คือ ๑) น่ารัก ๒) น่าเคารพ ๓) น่าเจริญใจ ๔) รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร ๕) อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำวิพากษ์วิจารณ์ ๖) สามารถถลกเรื่องล้าลึกได้ ๗) ไม่ชักนำไปในทางเสื่อมเสีย

การศึกษาเรื่องทศ ๖ พบว่า หลักธรรมทศ ๖ ซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์ที่หมื่นกาย ปาฏิหาริรค สิงคาลกสูตร (เรื่องสิงคาลกมาณพ) เป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่สอนให้มนุษย์รู้จักบทบาท หน้าที่ และความสัมพันธ์ที่พึงมีต่อบุคคลรอบข้างทั้ง ๖ ประเภท ได้แก่ บิดามารดา ครูอาจารย์ บุตรและภรรยา มิตรสหาย ลูกจ้าง/นายจ้าง และพระสงฆ์หรือสมณพราหมณ์ ซึ่งการปฏิบัติตามหลักทศ ๖ นอกจากจะทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกื้อกูลกันแล้ว ยังให้ประโยชน์ ๓ ประการ คือ (๑) ประโยชน์ที่เห็นได้ในชีวิตประจำวัน เช่น ความสัมพันธ์อันดี ความสงบเรียบร้อย (๒) ประโยชน์ในภพหน้า คือการไปเกิดในแดนที่ดี ไม่ตกไปสู่ภูมิชั่ว และ (๓) ประโยชน์อย่างสูงสุด คือการบรรลุนิพพาน อันเป็นสภาพจิตที่หลุดพ้น สงบ ปลอดโปร่งและไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส

๒. ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อน การสร้างความเข้าใจและการช่วยเหลือเกื้อกูล ตลอดจนพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียน กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงทำให้ผู้เรียนตระหนักถึงคุณค่าของการเป็นกัลยาณมิตร แต่ยังช่วยปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมโรงเรียน

ผลการศึกษากิจกรรมการเข้าค่ายลูกเสือ-เนตรนารี พบว่า การเข้าค่ายมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน เพราะเปิดโอกาสให้เรียนรู้การอยู่ร่วมกัน ฝึกระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ การช่วยเหลือกัน และการทำงานเป็นทีม ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการเสียสละเพื่อส่วนรวม ทำให้นักเรียนมีความสามัคคี เข้าใจซึ่งกันและกัน และสามารถนำทักษะที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมีคุณค่า

ผลการศึกษากิจกรรม “พี่ดูแลน้อง” พบว่า กิจกรรมนี้ช่วยเสริมสร้างความเป็นกัลยาณมิตรอย่างชัดเจน เพราะเปิดโอกาสให้นักเรียนรุ่นพี่ได้แสดงความเอื้ออาทร ดูแล และให้คำแนะนำแก่น้อง ทั้งด้านการเรียนและการใช้ชีวิต ขณะเดียวกันรุ่นน้องก็ได้รับความอบอุ่นใจและเกิดความไว้วางใจ ส่งผลให้เกิดสายสัมพันธ์ที่ดี ความสามัคคี และการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ซึ่งทำให้นักเรียนทั้งสองฝ่ายพัฒนาทักษะทางสังคม และสร้างบรรยากาศโรงเรียนที่เต็มไปด้วยมิตรภาพและความเอื้อเฟื้อ

ผลการศึกษาพบว่า โครงการเพื่อนช่วยเพื่อนมุ่งเสริมสร้างความเกื้อกูลระหว่างนักเรียนในระดับบุคคล ทั้งด้านการเรียน การดำเนินชีวิต และการปรับตัว ส่งผลให้เกิดความผูกพัน ความไว้วางใจ และการเสียสละเพื่อเพื่อน ขณะที่กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เน้นการสร้างความร่วมมือและความสามัคคีในระดับกลุ่ม ผ่านการทำงานเป็นทีม การยอมรับความแตกต่าง และการแก้ปัญหาร่วมกัน กิจกรรมทั้งสองรูปแบบนี้ช่วยพัฒนาทักษะการสื่อสาร การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรในโรงเรียน ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อดำเนินกิจกรรมทั้งสองควบคู่กัน จะสามารถส่งเสริมความสัมพันธ์ของนักเรียนได้อย่างรอบด้าน ทั้งในมิติของความสัมพันธ์เชิงบุคคลและความสัมพันธ์เชิงกลุ่ม

ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมภายใต้โครงการโรงเรียนวิถีพุทธมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความเป็นกัลยาณมิตรและการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน กิจกรรมที่เน้นการสวดมนต์ ทำสมาธิ การฟังธรรม และการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ช่วยให้นักเรียนเกิดความสงบทางใจ มีสติ และสามารถควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศแห่งความเมตตา ความเอื้อเฟื้อ และการเคารพซึ่งกันและกันในโรงเรียน ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน ครู และบุคลากรทางการศึกษามีความแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาในมิติของหลักทศ ๖ จะเห็นได้ว่ากิจกรรมเหล่านี้สะท้อนความสัมพันธ์ในหลายด้าน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับครู (ทิศเบื้องขวา) ที่เน้นการเคารพเชื่อฟัง การให้คำแนะนำสั่งสอนและการดูแลเอาใจใส่ ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน (ทิศเบื้องซ้าย) ที่เน้นความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อหนุน และการไม่ทอดทิ้งกัน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร (ทิศเบื้องหน้า) ที่สอดคล้องกับการปลูกฝังความกตัญญู ความรับผิดชอบ และความมีระเบียบวินัย ผลการศึกษาดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นว่า โครงการโรงเรียนวิถีพุทธเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา และสามารถเสริมสร้างความเป็นกัลยาณมิตรในทุกมิติได้อย่างรอบด้าน

๓. แนวทางการเสริมสร้างกัลยาณมิตรตามหลักทศ ๖ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดสิงห์บุรี มีดังนี้

๑) การให้การศึกษาความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมคือกัลยาณมิตรแก่นักเรียน ผลการศึกษาพบว่า การให้การศึกษาความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมเรื่องกัลยาณมิตรแก่นักเรียน มีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะด้านและพฤติกรรมของผู้เรียนอย่างรอบด้าน นักเรียนที่ได้รับความรู้เกี่ยวกับหลักกัลยาณมิตรมีความเข้าใจถึงคุณค่าของการเลือกคบเพื่อนที่ดี การแสดงออกซึ่งความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล การพูดจาสุภาพจริงใจ และการประพฤติปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ส่งผลให้นักเรียนสามารถพัฒนาความสัมพันธ์เชิงบวกกับเพื่อน ครู และบุคคลรอบข้าง อีกทั้งยังตระหนักถึงบทบาทของตนเองในการเป็นกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือและเกื้อหนุนต่อสังคม

๒) การใช้บทบาทของครอบครัว ชุมชน และครู เป็นต้นแบบในการปลูกฝังลักษณะกัลยาณมิตร ผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรม โดยผู้ปกครองที่แสดงความรัก

ความเอื้อเฟื้อ และการเสียสละเป็นแบบอย่างให้นักเรียนเรียนรู้ผ่านการเลียนแบบและซึมซับพฤติกรรม ชุมชนที่เข้มแข็งและมีวัฒนธรรมการเกื้อกูล เช่น กิจกรรมสาธารณประโยชน์และประเพณีท้องถิ่น ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีน้ำใจ เคารพผู้อื่น และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ขณะเดียวกัน ครูเป็นผู้มีอิทธิพลทั้งด้านวิชาการและคุณธรรม การที่ครูปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เอาใจใส่ และสร้างบรรยากาศแห่งความเข้าใจในห้องเรียน ช่วยให้นักเรียนซึมซับพฤติกรรมกัลยาณมิตร และพัฒนาความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนและบุคคลรอบข้าง

๓) การมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในการปลูกฝังคุณลักษณะของกัลยาณมิตร ผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่วางรากฐานด้านคุณธรรม ผ่านการอบรมสั่งสอนและการเป็นแบบอย่างในเรื่องความกตัญญู เมตตา และการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทำให้นักเรียนสามารถนำไปปรับใช้กับเพื่อน ครู และบุคคลรอบข้างได้ ขณะที่ชุมชนเข้มแข็งและมีวัฒนธรรมการเกื้อกูล เช่น การทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์หรือประเพณีทางศาสนา ช่วยปลูกฝังให้นักเรียนเรียนรู้การเสียสละ ความสามัคคี และความรับผิดชอบต่อสังคม การมีส่วนร่วมทั้งจากครอบครัวและชุมชนจึงเป็นกลไกสำคัญที่เกื้อหนุนกันในการสร้างคุณลักษณะของกัลยาณมิตรในระดับบุคคลและสังคม

๔) การจัดกิจกรรมสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนควบคู่กับการนำหลักทศ ๖ มาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา ผลการศึกษาพบว่า ผู้เรียนมีความใกล้ชิดกันมากขึ้นผ่านการพูดคุย ทำงานร่วมกัน และการแก้ปัญหาร่วมกัน อันก่อให้เกิดความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรในหมู่เพื่อน ขณะเดียวกันกิจกรรมดังกล่าวยังมีบทบาทในการปลูกฝังคุณลักษณะของกัลยาณมิตร เช่น ความเมตตา ความจริงใจ และการช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งสอดคล้องกับหลักทศ ๖ ที่เน้นการพัฒนานักเรียนทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม และทักษะทางสังคมอย่างสมดุลทั้งในมิติของตนเอง ครอบครัว โรงเรียน และสังคม โดยการบูรณาการกิจกรรมสัมพันธ์เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นนี้ ยังเชื่อมโยงกับแนวคิดการเรียนรู้ทางสังคมที่เน้นการเรียนรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและบุคคลรอบข้าง นำไปสู่การสร้างสังคมการเรียนรู้ที่เข้มแข็งและยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

แนวทางการเสริมสร้างกัลยาณมิตรตามหลักทศ ๖ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดสิงห์บุรี พบว่า การให้ความรู้เรื่องหลักพุทธธรรมแก่นักเรียนช่วยสร้างความเข้าใจว่ากัลยาณมิตรคือผู้มีความรักใคร่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และปรารถนาดีต่อกัน อีกทั้งยังทำหน้าที่ชี้แนะแนวทางและเป็นแบบอย่างตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา โดยคุณธรรมที่สำคัญของกัลยาณมิตร ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความรู้ ความอดทน ความเอื้อเฟื้อ ความเพียร ความไม่ลำเอียง และความปรารถนาดีต่อผู้อื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์** เรื่อง มนุษย์สัมพันธ์ตามหลักกัลยาณมิตร ผลการศึกษาพบว่า กัลยาณมิตรหมายถึงเพื่อนที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรม มีความตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรม ทำหน้าที่ชาวพุทธที่ดี ประกอบด้วยกัลยาณมิตร ๗ ประการ คือ ๑) เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ๒) เป็นที่เคารพ ๓) เป็นที่ยกย่อง ๔) เป็นผู้กล่าวสอน ๕) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ ๖) เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้ง และ ๗) ไม่ขัดนาในอนาฐานะ^{๑๐} ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างและปลูกฝังความรู้เรื่องกัลยาณมิตรให้แก่ นักเรียนและเยาวชน

^{๑๐} พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์, “มนุษย์สัมพันธ์ตามหลักกัลยาณมิตร”, วารสารจิตวิทยาพุทธศาสตร์ ประยุคต์เพื่อสังคม (จพส), ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑): ๑๐๙.

การใช้บทบาทของครอบครัว ชุมชน และครู เป็นต้นแบบในการปลูกฝังลักษณะกัลยาณมิตร พบว่า ครอบครัว ชุมชน และครู ต่างมีบทบาทสำคัญในการเป็นต้นแบบและกลไกการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการปลูกฝังคุณธรรม ความเป็นกัลยาณมิตรแก่นักเรียน ครอบครัวถ่ายทอดแบบอย่างของความรักและความเอื้อเฟื้อ ชุมชนสร้างสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลและส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ส่วนครูเป็นผู้ชี้แนะและสร้างบรรยากาศแห่งความเข้าใจในห้องเรียน สอดคล้องงานวิจัยของพระครูสุนทรเชมภินันท์ และพระใบฎีกาทวี อาจิณโณ (ทับทิมสุข) เรื่องปัญหาการคบมิตรของเด็กและเยาวชนในสังคมไทย พุทธบูรณาการเข้ากับหลักธรรมในคัมภีร์มั่งคดตปิณี พบว่า ในโครงสร้างระบบสังคมพื้นฐาน เด็กและเยาวชนจะเริ่มต้นการเรียนรู้สังคมตั้งแต่ระดับครอบครัว โดยมีพ่อแม่คอยให้คำแนะนำสั่งสอน นอกจากนี้สถาบันการศึกษา คือโรงเรียน ก็มีบทบาทในฐานะสถาบันที่สอง ที่เด็กและเยาวชนได้รู้จักโลกภายนอก รู้จักครู รู้จักเพื่อน^{๑๑} และสอดคล้องกับงานวิจัยของกฤษฎา สัจจันทรอด เรื่องศึกษากัลยาณมิตรธรรม ๗ ในพระไตรปิฎกสำหรับครู ที่กล่าวว่า หากครูดีที่ปฏิบัติตามหลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ ย่อมมีคุณอนันต์ต่อนักเรียน โดยเฉพาะในเรื่องของการฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรม หน้าที่สำคัญประการหนึ่งของครูบาอาจารย์ นอกเหนือจากการให้ความรู้ทางวิชาการคือครูต้องดำรงตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์อย่างเคร่งครัด เพื่อศิษย์จะได้มีความเชื่อถือศรัทธาและปฏิบัติตามด้วยความรัก^{๑๒}

ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่วางรากฐานด้านคุณธรรม ผ่านการอบรมสั่งสอนและการเป็นแบบอย่างด้านความกตัญญู เมตตา และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ขณะที่ชุมชนที่เข้มแข็งและมีวัฒนธรรมเกื้อกูล เช่น การทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์หรือการทำบุญตามประเพณี ช่วยเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ความเสียสละ ความสามัคคี และความรับผิดชอบต่อสังคม ครอบครัวและชุมชนจึงทำหน้าที่สนับสนุนกันอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านการปลูกฝังคุณธรรมส่วนบุคคลและการขยายผลในมิติทางสังคม สอดคล้องสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต กล่าวถึงทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา (Bandura) ที่เน้นว่าการเรียนรู้เกิดจากการสังเกตและการเลียนแบบแบบอย่างที่เหมาะสมในสิ่งแวดล้อมรอบตัว^{๑๓} ดังนั้น การปลูกฝังลักษณะกัลยาณมิตรที่มีประสิทธิภาพจึงต้องอาศัยทั้งครอบครัวและชุมชนในฐานะปัจจัยร่วมที่ส่งผลต่อการพัฒนานักเรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม จริยธรรม และสามารถเป็นกัลยาณมิตรที่แท้จริงในสังคมได้

กิจกรรมสัมพันธ์มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความใกล้ชิด เนื่องจากเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ พูดคุย ทำงานร่วมกัน และแก้ไขปัญหาเป็นทีม กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล แต่ยังปลูกฝังคุณลักษณะของกัลยาณมิตร เช่น ความเมตตา ความจริงใจ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับวิภาพร มาพบสุข ที่กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations Theory) ที่เน้นว่า

^{๑๑} พระครูสุนทรเชมภินันท์ และพระใบฎีกาทวี อาจิณโณ (ทับทิมสุข), “ปัญหาการคบมิตรของเด็กและเยาวชนไทย พุทธบูรณาการเข้ากับหลักธรรมในคัมภีร์มั่งคดตปิณี”, วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑): ๒๖๘.

^{๑๒} กฤษฎา สัจจันทรอด, “ศึกษากัลยาณมิตรธรรม ๗ ในพระไตรปิฎกสำหรับครู”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๒.

^{๑๓} สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิตและศศิลักษณ์ ขยันกิจ, การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย. ในประมวลสาระ ชุดวิชาหลักการและแนวคิดทางการปฐมวัยศึกษา, พิมพ์ ครั้งที่ ๒. (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๘ - ๔๓.

ความสัมพันธ์ที่ดีเกิดจากการสร้างความเข้าใจระหว่างบุคคล กลุ่มคน หรือสังคม กลไกสำคัญในการเสริมสร้างพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสม เมื่อมองในเชิงปฏิบัติ มนุษย์สัมพันธ์จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนานักเรียนให้สามารถประพฤติตนเป็นกัลยาณมิตร^{๑๔} และส่งต่อคุณลักษณะดังกล่าวสู่เพื่อนและสังคมรอบข้างอย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาพบว่า หลักทศ ๖ มีบทบาทสำคัญในการสร้างสมดุลด้านคุณธรรม จริยธรรม และทักษะทางสังคม โดยช่วยให้นักเรียนตระหนักถึงความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับบุคคลรอบข้าง ทั้งบิดามารดา ครูอาจารย์ เพื่อน และชุมชน การปฏิบัติตามหลักทศ ๖ จึงเป็นแนวทางที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ เคารพผู้อื่น และรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะสมาชิกของสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระครูสมุห์สุขเกษม สุขเขโม (โรจน์พงศ์เกษม) และคณะ** เรื่องวิเคราะห์ความสัมพันธ์ความเคารพกับทศ ๖ ในสังคมไทย ทศ ๖ ในสังคาลสูตร คือ กล่าวถึงหน้าที่ที่มนุษย์ควรรู้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ต้องมีการรวมกลุ่มกันบุคคลจะอยู่คนเดียว ไม่ได้ เพราะฉะนั้นมนุษย์ควรมีหน้าที่ มนุษย์จะต้องมีครอบครัว เช่น พ่อ แม่ พี่ ป้า น้า อา ปู่ ย่า ตา ยาย เพื่อนและลูกน้อง ดังนั้นเมื่อบุคคลมีสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมาแล้วทำให้ต้องดูแลปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่กล่าวมา จึงเปรียบเหมือนการดูแลทศ ๖ ที่อยู่รอบตัวเรา และถือว่าเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคน^{๑๕}

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. โรงเรียนควรให้ความสำคัญกับหลักธรรมเรื่อง “กัลยาณมิตร” โดยสอดแทรกเนื้อหาทั้งกระบวนการเรียนการสอนและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ไม่จำกัดอยู่เพียงวิชาพระพุทธศาสนา แต่ควรเชื่อมโยงในทุกกลุ่มสาระและกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น การใช้บทเรียนกรณีศึกษา การทำงานกลุ่มที่เน้นความร่วมมือและการเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

๒. โรงเรียนควรสร้างพื้นที่กิจกรรมที่เน้นการอยู่ร่วมกันด้วยคุณธรรม เช่น การฝึกจิตอาสา กิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่มที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับครูหรือต้นแบบ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนพัฒนานิสัยการเป็นกัลยาณมิตร ทั้งด้านจิตใจ พฤติกรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

๑. ครูควรเป็นต้นแบบของกัลยาณมิตร โดยแสดงออกผ่านคำพูด การกระทำ และทัศนคติที่ดี ให้นักเรียนได้เรียนรู้และซึมซับอย่างเป็นธรรมชาติ ครูควรสอดแทรกคุณธรรม การมีน้ำใจ การช่วยเหลือกัน และการเคารพผู้อื่นผ่านกิจกรรมในชั้นเรียน

๒. ผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังความเป็นกัลยาณมิตร โดยสร้างบรรยากาศครอบครัวที่อบอุ่น เมตตา และเกื้อกูลกัน ควรสอนให้ลูกคิดบวก รู้จักให้อภัย และเห็นอกเห็นใจผู้อื่น พร้อมทั้งส่งเสริมการเลือกคบเพื่อนที่มีคุณธรรมและชักชวนกันทำความดี

^{๑๔} วิภาพร มาพบสุข, **มนุษย์สัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓.

^{๑๕} พระครูสมุห์สุขเกษม สุขเขโม (โรจน์พงศ์เกษม) และคณะ, “วิเคราะห์ความสัมพันธ์ความเคารพกับทศ ๖ ในสังคมไทย” **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๖): หน้า ๒๒.

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาผลของวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือบทบาทของชุมชนที่มีต่อการเสริมสร้างความเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน เพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะพื้นที่
๒. พัฒนาและทดลองใช้สื่อดิจิทัลหรือกิจกรรมออนไลน์ในการส่งเสริมความเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของนักเรียนในยุคปัจจุบัน
๓. ศึกษานักเรียนจากหลายโรงเรียนหรือหลายระดับชั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสะท้อนมุมมองที่แตกต่างกันทั้งด้านเพศ วัย และสภาพแวดล้อมทางสังคม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, ๒๕๕๙), ๒๕๕๙.

วิภาพร มาพบสุข. มนุษย์สัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดเคชั่น, ๒๕๔๓.

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิตและศศิลักษณ์ ขยันกิจ. การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย. ในประมวลสาระ ชุดวิชาหลักการและแนวคิดทางการปฐมวัยศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖.

(๒) วิทยานิพนธ์:

กฤษฎา สัจจันทร์ฮอด. “ศึกษาหลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ ในพระไตรปิฎกสำหรับครู”. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

(๓) บทความ:

ปัทมาภรณ์ สุขสมโส และปฐมพงษ์ พุ่มพุกษ์. “ผลกระทบของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมวัยรุ่นในพระนครศรีอยุธยา”. วิชาการอยุธยาศึกษา. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๔): ๑๒๕.

พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธรรมจารย์. “มนุษย์สัมพันธ์ตามหลักกัลยาณมิตร”. วารสารจิตวิทยาพุทธศาสตร์ประยุกต์เพื่อสังคม (จพส). ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑): ๑๐๙.

พระครูสมุทรสุขเกษม สุขโขม (โรจน์พงศ์เกษม) และคณะ. “วิเคราะห์ความสัมพันธ์ความเคารพกับทิศ ๖ ในสังคมไทย”. บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์., ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๖): ๒๒.

พระครูสุนทรเขมาภินันท์. “ปัญหาการคบมิตรของเด็กและเยาวชนในสังคมไทย พุทธบูรณาการเข้ากับหลักธรรมในคัมภีร์มั่งคั่งทิปนี”. วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑): ๒๖๘.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสิงห์บุรี. รายงานคุณภาพชีวิตของประชาชนจังหวัดสิงห์บุรี ปี ๒๕๖๗. กรมการพัฒนชุมชน, ๒๕๖๗. (อัดสำเนา).

สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสิงห์บุรี. รายงานสถานการณ์ทางสังคมจังหวัดสิงห์บุรีประจำปี ๒๕๖๗. กลุ่มนโยบายและวิชาการ, ๒๕๖๗. (อัดสำเนา).

๒. ภาษาอังกฤษ

Secondary Sources

Articles:

Ruby Jiang, “Child Education Strategies based on Erikson’s Theory”, **Journal of Education and Educational Research**, Vol 4, No. 2, 2023.

การวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงาน ของบุคลากร
สังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
An Analysis of the Four Iddhipāda Principles in Enhancing the Work
Potential of Personnel at the Graduate School,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

เจริญรัตน์ เผ่าเสรีพงษ์
Charoenrattana Paosereepong^๑
กฤติกาวัลย์ หิรัญลี
Kritikavalai Hirunsi^๒

Received: September 5, 2025 Revised: October 20, 2025

Accepted: October 28, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานและสภาพการทำงานทั่วไปของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒) เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท ๔ ที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยได้ค้นคว้าข้อมูลในด้านเนื้อหาเอกสารและสัมภาษณ์ กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึก จำนวน ๒๕ รูป/คน ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เรียบเรียงเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างศักยภาพที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยทั้งแรงจูงใจภายใน ความรู้และทักษะที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ จากองค์กรในด้าน หลักการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานด้วยการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ มาช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจ และทำให้บุคลากรสามารถพัฒนาความสามารถเฉพาะตัวและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งการทำหน้าที่ถือว่าเป็นกรอบแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรอย่างครบวงจร และสามารถบรรลุพันธกิจของบัณฑิตวิทยาลัยซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการทำงาน สามารถยกระดับศักยภาพของบุคลากรได้ทั้งด้านประสิทธิภาพ คุณธรรม ความ

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Buddhism Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, E-mail: khink.jp@gmail.com

โทรศัพท์ ๐๙๕-๒๖๒๒๘๘๗

^๒ นักวิชาการ, ผู้อำนวยการสถาบันโหราศาสตร์ไทย-สากล โทรศัพท์ ๐๙๑-๙๙๕๖๑๕๙

รับผิดชอบ และความผูกพันต่อองค์กร อีกทั้งยังเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับพันธกิจของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพและจิตสำนึกแห่งการทำงานเพื่อส่วนรวม

คำสำคัญ: การเสริมสร้างศักยภาพ, หลักอิทธิบาท ๔, บัณฑิตวิทยาลัย

Abstract

The research entitled “An Analysis of the Four Iddhipada Principles in Enhancing the Work Potential of Personnel under the Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University” aimed to: 1.study the principles of enhancing work potential and the general working conditionsof personnel under the Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University; 2.examine the Four Iddhipada principles that influence the enhancement of personnel work potential; and 3.analyze the application of the Four Iddhipada principles in enhancing the work potential of personnel under the Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.This study employed a qualitative research methodology, collecting data from documentary research and in-depth interviews with 25 key informants, including administrators, faculty members, and supporting staff. The research instrument used was an in-depth interview form, and the collected data were analyzed and synthesized through descriptive analysis.The findings revealed that effective enhancement of work potential requires internal motivation, relevant knowledge, and skills aligned with one’s responsibilities, supported by organizational factors. Applying the Four Iddhipada principles—namely *Chanda* (satisfaction and passion for work), *Viriya* (perseverance and effort), *Citta* (determination and mindfulness), and *Vimamsa* (critical reflection and analytical thinking)—serves as a key mechanism to foster motivation and continuous personal and professional development among personnel.The integration of these principles provides a comprehensive framework for strengthening work potential, enabling personnel to achieve higher efficiency, moral integrity, responsibility, and organizational commitment. Furthermore, it contributes to the sustainable development of human resources in alignment with the mission of the Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, in cultivating competent and ethically conscious personnel dedicated to public service.

Keywords: Enhancing potential, Analysis of the Four Iddhipada Principles, Graduate School

๑. บทนำ

การพัฒนาศักยภาพการทำงานของบุคลากรในสถาบันการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญต่อการบรรลุพันธกิจขององค์กร โดยเฉพาะในระดับบัณฑิตวิทยาลัยซึ่งมีบทบาทในการผลิตมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิตที่มีคุณภาพ ไม่เพียงในด้านวิชาการ หากยังรวมถึงคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม การทำงานของบุคลากรในหน่วยงานดังกล่าวจึงต้องอาศัยทั้งความรู้ ความสามารถ และแรงจูงใจภายในเพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งนับจากอดีตถึงปัจจุบันสังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างมาก จากความรู้ความสามารถของมนุษย์ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ก่อเกิดการพัฒนาศาสตร์แต่ละศาสตร์เป็นวงจรไม่รู้จบ โดยการศึกษายังคงเป็นกลไกหลักในการเชื่อมโยงวิวัฒนาการของศาสตร์ต่าง ๆ อย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งการปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ของวงการการศึกษา คือ การปฏิรูปการศึกษา ก่อเกิด “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒”^๓ เป็นกฎหมายการศึกษาฉบับแรกของประเทศไทย ส่งผลให้การจัดการศึกษาอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนการสอนครั้งใหญ่ ทำให้ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาต้องศึกษาทำความเข้าใจเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นพร้อมกับกระแสการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่ถาโถมเข้ามาเช่นเดียวกัน นับเป็นภาระหน้าที่ของบุคลากรทางการศึกษาที่จะต้องร่วมกันปรับปรุงพัฒนาการศึกษาให้ได้คุณภาพมาตรฐาน และเป็นไปตามกรอบพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว นอกจากนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐ “คน” เป็นจุดหมายหลักของการพัฒนา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า “การพัฒนาเพื่อคน โดยอาศัยคน” หมายความว่า ในการพัฒนาคนต้องพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ ให้เป็นคนที่มีความรู้มีสุขภาพอนามัยและจิตใจที่ดีงาม อันจะทำให้คนในสังคมมีคุณภาพและสามารถพัฒนาไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า “การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการที่จะช่วยพัฒนาคนให้สามารถดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างมีความสุข รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งเป็นพลังที่สำคัญอย่างยิ่งใหญ่ในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าและทัดเทียมกับนานาประเทศได้”^๔

ในปัจจุบันการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรในมหาวิทยาลัยถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้มหาวิทยาลัยสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการบุคลากรในองค์กรการศึกษาในประเทศไทยยังคงมีปัญหาและความท้าทายต่างๆ เช่น การขาดแคลนทรัพยากร การขาดความรู้และทักษะที่จำเป็น และการขาดแรงจูงใจในการทำงาน ซึ่งการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรในมหาวิทยาลัยมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จขององค์กรการศึกษาในการพัฒนาบุคลากรสามารถช่วยให้บุคลากรมีความพร้อมและความสามารถในการทำงานที่ดีขึ้น ส่งผลให้การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วยังส่งผลกระทบต่อการทำงานของบุคลากรการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นสิ่งที่ท้าทาย ทำให้บุคลากรต้องพัฒนาทักษะใหม่ๆ และเรียนรู้ตลอดเวลาเพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งการบริหารจัดการ

^๓ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก, (ลงวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^๔ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐), (กรุงเทพมหานคร : อรรถพลการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑-๕.

ทรัพยากรมนุษย์การพัฒนาทักษะและความรู้ การสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อการทำงาน และการสนับสนุนด้านจิตใจและสุขภาพของบุคลากรการวิเคราะห์และประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงาน จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของบัณฑิตวิทยาลัย ทั้งในมิติของการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแม้ว่าการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษาจะเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง งานวิจัยจำนวนมากก็เน้นที่การพัฒนาทักษะ ความรู้ และการอบรมเพิ่มสมรรถนะด้านวิชาชีพ แต่ยังขาดการบูรณาการ “หลักพุทธธรรม” โดยเฉพาะ หลักอิทธิบาท ๔ ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เพื่อยกระดับศักยภาพการทำงานเชิงองค์รวมให้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ คุณธรรม และแรงจูงใจภายในในบริบทของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มีพันธกิจในการพัฒนาการศึกษาพุทธศาสนาระดับสูง ปัญหาที่พบคือบุคลากรจำนวนหนึ่งยังขาดแรงบันดาลใจ ความเพียร และการใคร่ครวญตรวจสอบตนเอง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิภาพการทำงาน การพัฒนาที่ผ่านมาเน้นการอบรมและสร้างทักษะทางเทคนิคเป็นหลัก แต่ยังไม่มีการวิจัยที่เจาะลึกถึงการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาศักยภาพเชิงจิตวิญญาณและคุณธรรมควบคู่กันไป ดังนั้น ช่องว่างของงานวิจัย (Research Gap) จึงอยู่ที่การสร้างกรอบแนวคิดและแนวทางปฏิบัติที่ผสมผสานหลักพุทธธรรมเข้ากับการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลในสถาบันการศึกษาเชิงพุทธ เพื่อยกระดับทั้ง แรงจูงใจภายใน-ความผูกพันต่อองค์กร-ประสิทธิภาพงาน และสร้างรูปแบบที่สามารถประยุกต์ใช้ในมหาวิทยาลัยอื่นได้ต่อไป

ดังนั้นผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรตามหลักอิทธิบาท ๔ ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงเป็นการศึกษาแนวทางในการนำหลักธรรมคำสอนมาประยุกต์ใช้ในบริบทการบริหารจัดการบุคลากร ซึ่งอาจจะทำให้บุคลากรของมหาวิทยาลัยมีความสามารถในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานและสภาพการทำงานทั่วไปของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๒ เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท ๔ ที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๓.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนากลไกการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาดังนี้

๑) แนวคิดทฤษฎี เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นโยบายคณะสงฆ์ และบริบทต่างๆที่ส่งผลกระทบต่อกรปกครองคณะสงฆ์ในสังคมไทย

๒) รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนากลไกการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา

๓) การสรุปผลการดำเนินงานของคณะสงฆ์เกี่ยวกับการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี กลุ่มข้าราชการ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เป็นต้น เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์สรุปผลตามวัตถุประสงค์ต่อไป

๑) ออกแบบสอบถาม เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล

๒) สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์

๓) จัดทำสรุปรูปแบบและกลไกการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา

๓.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลากร ซึ่งได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาแบบเจาะจง (Purposive sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ของผู้ทำวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิ ตามความเหมาะสม อย่างละเอียดลึกซึ้ง เพื่อให้ได้ภาพที่เป็นองค์รวมเนื่องจากประสบการณ์และความชำนาญ ทั้งนี้การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่กล่าวมาในข้างต้นจะช่วยในการประหยัดเวลาและงบประมาณ ลดปัญหาด้านการบริหาร ผู้วิจัยนำมาอ้างอิงถึงจำนวนประชากรในการวิจัยการเก็บรวบรวมข้อมูลของทุกหน่วยงานเป็นไปได้อย่าง การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนาและผู้เชี่ยวชาญในการทำงานอย่างมีศักยภาพและแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานบุคลากร คือ ผู้บริหารคณาจารย์ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และ เจ้าหน้าที่สายปฏิบัติการ โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑) ผู้บริหารคณาจารย์ จำนวน ๑๐ รูป/คน

๒) นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๕ รูป/คน

๓) เจ้าหน้าที่สายปฏิบัติการ ๑๐ รูป/คน

๔. เครื่องมือการวิจัย

๔.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรและพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสร้างแบบสัมภาษณ์

เกี่ยวกับการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานและงานวิจัยเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างโดยการสร้างขึ้นตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้ทราบถึงทัศนะที่เกี่ยวกับการทำงานของบุคลากรในการทำงานซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

๑.ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา จากนั้นกำหนดเป็นกรอบปัจจัยที่ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา

๒.สร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบปัจจัยที่กำหนดเพื่อนำไปสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จากนั้นนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาพร้อมทั้งรับข้อเสนอแนะ

๓.ปรับปรุงเครื่องมือในการวิจัยและให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

๔. นำเครื่องมือที่ผ่านการแนะนำและผ่านผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ โดยปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง

๕.นำแบบสัมภาษณ์ไปสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ แล้วนำผลที่ได้มาเรียบเรียงและปรับปรุงแก้ไข และนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อนำข้อมูลไปใช้ต่อไป

๖.แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ สรุปผลการวิจัย

ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากในการวิจัย การเลือกใช้เครื่องมือใดนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์และลักษณะพฤติกรรมที่ต้องการจะวัด ซึ่งหมายความว่าต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยเช่นกัน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ ๓ แบบได้แก่

๑. แบบการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างมีโครงสร้าง (Structured In-depth interview) โดยเป็นการสอบถามในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และประเด็นอื่น ๆ เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์งานวิจัย เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความจริง ความคิดเห็น ปัญหา ข้อเสนอแนะ ความรู้สึก เจตคติ

๒. แบบสอบถามแบบปลายเปิดให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีโอกาสได้ร่วมเสริมสร้างการทำงานและเสนอแนวทางในการทำงานของบุคลากร

๔.๒ วิธีการสร้างเครื่องมือ

๑. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยศึกษาจากงานเขียนของนักวิชาการตลอดจนผู้รู้ทฤษฎีแนวคิด เอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรา หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และผลงานวิจัย

๒. สร้างเครื่องมือตามวัตถุประสงค์ คำนียามศัพท์ ของการทำวิจัยในการศึกษาที่กำหนด ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ๒. แบบการสัมภาษณ์ (Interview) ๓. แบบสังเกต (Observation)

๓. นำเครื่องมือที่ได้ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓ ท่าน รวมถึงอาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจแก้ไขอีกครั้งเพื่อตรวจสอบความชัดเจนและความถูกต้อง ตรวจสอบด้านภาษาและความเที่ยงตรง (Validity) โดยปรับข้อคำถามก่อนนำไปใช้ในงานวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองโดยใช้เครื่องมือประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการ ดังนี้

๑. ทำหนังสือจากหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงสถานที่ที่จะไปเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่เขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี

๒. รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารงานวิชาการและงานวิจัยที่มีผู้ทำการศึกษาวิจัยแล้ว เก็บข้อมูลเบื้องต้นจากแบบสอบถาม หากกลุ่มตัวอย่างที่จะสัมภาษณ์

๓. ผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ตามเวลาที่ได้ทำการนัดหมายไว้ล่วงหน้าแล้ว ดังนี้

๓.๑. วัน เวลา การสัมภาษณ์

๓.๒. สถานที่สัมภาษณ์

๓.๓. ระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์

๓.๔. วิธีการสัมภาษณ์ (การถาม, การตอบ, การจดบันทึกคำตอบ)

๔.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ขอคำแนะนำ และเข้าพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามกำหนด จากนั้นจึงอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และจุดมุ่งหมายในการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ และเริ่มสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามแบบสัมภาษณ์ที่เตรียมไว้ และเนื่องจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบปลายเปิด จึงสามารถที่จะตั้งคำถามที่มีลักษณะเจาะลึกลงไปในเรื่องละเอียดต่าง ๆ ได้อีก ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

๑. กำหนดข้อมูลและตัวชี้วัด เป็นการกำหนดว่าข้อมูลที่ต้องการมีอะไรบ้าง โดยการศึกษาและวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์หรือปัญหาของการวิจัยเพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย และจะใช้อะไรเป็นตัวชี้วัดจึงจะได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

๒. กำหนดแหล่งข้อมูล ๔ กลุ่ม ดังนี้

๑) ผู้บริหารคณาจารย์ จำนวน ๑๐ รูป/คน

๒) นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๕ รูป/คน

๓) เจ้าหน้าที่สายปฏิบัติการ ๑๐ รูป/คน

๓. นำเครื่องมือวิจัยไปใช้สัมภาษณ์ (Inter View) โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๔. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ไปสังเคราะห์ วิเคราะห์เชิงคุณภาพต่อไป

๔.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพและภาคสนาม คือ ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำมาจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญ โดยอาศัยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลและจัดบันทึกลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการจำแนกข้อมูล ต่อจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ไดมารวบรวม สังเคราะห์ วิเคราะห์ สรุปประเด็นสำคัญ และอธิบายความเชื่อมโยงกันโดยการเขียนในเชิงพรรณนา

เป็นการเขียนเรียงความโดยสอดแทรกความรู้สึจากสภาพความเป็นจริงลงไปและประยุกต์เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันให้ทันสมัยเข้าใจง่ายสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในสังคมประกอบด้วยข้อมูล ๒ ส่วน คือ

- ข้อมูลที่เป็นแบบบันทึกการสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนาประกอบด้วย ชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วันที่ ช่วงเวลา สถานที่สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ครั้งที่ ชื่อผู้สัมภาษณ์ บทสัมภาษณ์
- ข้อมูลที่เป็นแบบวิเคราะห์การสัมภาษณ์เจาะลึก ซึ่งประกอบด้วยชื่อผู้ให้ข้อมูล ชื่อผู้สัมภาษณ์ คำหลัก บรรยาย เหตุการณ์/สถานการณ์ และการตีความเบื้องต้นแล้วจึงทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

๕. ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาหลักอิทธิบาท ๔ ในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารและคณาจารย์ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และเจ้าหน้าที่สายปฏิบัติการ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ อันได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจรักในงาน), วิริยะ (ความเพียรพยายาม), จิตตะ (ความตั้งใจเอาใจใส่), และ วิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรองและประเมินงาน)^๕ สามารถส่งเสริมศักยภาพการทำงานของบุคลากรในหลายมิติผู้บริหารและคณาจารย์มีความโดดเด่นด้านฉันทะและวิริยะ ทำให้สามารถขับเคลื่อนงานในระดับนโยบายและการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาโดดเด่นด้านจิตตะและวิมังสา ทำให้สามารถสร้างผลงานวิชาการและวิเคราะห์ปัญหาเชิงลึกได้อย่างต่อเนื่อง ส่วนเจ้าหน้าที่สายปฏิบัติการมีศักยภาพในการปฏิบัติงานประจำสูง หากได้รับการสนับสนุนด้านทักษะและโอกาสในการเรียนรู้เพิ่มเติมก็สามารถพัฒนาศักยภาพได้ครบทุกด้าน การใช้หลักอิทธิบาท ๔ เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาบุคลากรไม่เพียงช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจและความตั้งใจในการทำงานเท่านั้น แต่ยังช่วยให้บุคลากรทุกกลุ่มสามารถประเมินและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ทำให้การทำงานสอดคล้องกับพันธกิจและอัตลักษณ์ของบัณฑิตวิทยาลัยซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ หลักการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานและสภาพการทำงานทั่วไปของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หลักการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานและสภาพการทำงานทั่วไปของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลการศึกษาเผยให้เห็นว่า การพัฒนาศักยภาพบุคลากรไม่สามารถแยกจากสภาพแวดล้อมการทำงานได้ การเสริมสร้างศักยภาพที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยทั้งแรงจูงใจภายใน ความรู้และทักษะที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ และการสนับสนุนจากองค์กรในด้าน หลักการเสริมสร้างศักยภาพการทำงาน พบว่าการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา สามารถช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจ ความเพียรพยายาม ความตั้งใจเอาใจใส่ และความสามารถในการใช้ปัญญาไตร่ตรองงาน ทำให้บุคลากรทุกกลุ่มสามารถพัฒนาความสามารถเฉพาะตัวและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การฝึกอบรม และการสนับสนุนทรัพยากรที่เหมาะสม ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้หลักอิทธิบาท ๔ สามารถเกิดผลในเชิงปฏิบัติสำหรับสภาพการทำงานทั่วไป ของบุคลากร พบว่ามีทั้งจุดแข็งและข้อจำกัด จุดแข็งประกอบด้วย ความร่วมมือภายในองค์กร ความผูกพันกับพันธกิจของมหาวิทยาลัย และวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นคุณธรรมและ

^๕ ส.ม.(ไทย) ๑๙/๒๕๑/๑๐๕.

จริยธรรม ขณะที่ข้อจำกัด ได้แก่ ภาระงานที่หลากหลายและซับซ้อน ข้อจำกัดด้านงบประมาณ และโอกาสในการพัฒนาทักษะเฉพาะทางที่ยังไม่เพียงพอ ปัจจัยเหล่านี้มีผลต่อระดับศักยภาพและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรได้ว่า การเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต้องเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการระหว่างการพัฒนาความรู้และทักษะ การสร้างแรงจูงใจและการสนับสนุนจากองค์กร ตลอดจนการปรับปรุงสภาพแวดล้อมการทำงานให้เอื้อต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง การดำเนินงานในลักษณะนี้จะช่วยให้อุทิศบุคลากรทุกกลุ่มสามารถพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ และทำงานสอดคล้องกับพันธกิจของบัณฑิตวิทยาลัย

๕.๒ หลักอิทธิบาท ๔ ที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ต่อศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารและคณาจารย์ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และเจ้าหน้าที่สายปฏิบัติการ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า หลักอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจรักในงาน), วิริยะ (ความเพียรพยายาม), จิตตะ (ความตั้งใจเอาใจใส่), และ วิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรองและประเมินงาน) มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศักยภาพการทำงานในทุกระดับจากการวิเคราะห์พบว่า ฉันทะ ช่วยสร้างแรงจูงใจภายในและความพอใจในการปฏิบัติงาน ทำให้บุคลากรมีความรักในงานและพร้อมที่จะอุทิศตนต่อหน้าที่อย่างต่อเนื่อง

๕.๓ วิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารและคณาจารย์ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และเจ้าหน้าที่สายปฏิบัติการ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า หลักอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจรักในงาน), วิริยะ (ความเพียรพยายาม), จิตตะ (ความตั้งใจเอาใจใส่), และ วิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรองและประเมินงาน) มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในทุกมิติการวิเคราะห์พบว่า ฉันทะ เป็นปัจจัยที่ช่วยสร้างแรงจูงใจภายในและความรักในงาน ทำให้บุคลากรมีความตั้งใจและความพยายามที่จะทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย ส่วน วิริยะ ส่งเสริมความเพียรพยายามและความอดทน ทำให้บุคลากรสามารถเผชิญกับภาระงานที่ซับซ้อนและความท้าทายได้อย่างมั่นคง จิตตะ ช่วยให้บุคลากรมีสมาธิและความเอาใจใส่ในการทำงาน สามารถปฏิบัติงานได้อย่างรอบคอบและมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ วิมังสา ส่งเสริมความสามารถในการวิเคราะห์ ประเมิน และตัดสินใจ ทำให้บุคลากรสามารถปรับปรุงงานและวางแผนการทำงานได้อย่างเหมาะสมกับบริบทขององค์กรผลการวิเคราะห์ยังชี้ให้เห็นว่า การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ สามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับบทบาทของบุคลากรแต่ละกลุ่มได้อย่างชัดเจน ผู้บริหารและคณาจารย์มีศักยภาพโดดเด่นด้านฉันทะและวิริยะ ทำให้สามารถขับเคลื่อนนโยบายและงานบริหารได้อย่างมั่นคง นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาโดดเด่นด้านจิตตะและวิมังสา ทำให้สามารถผลิตผลงานวิชาการและวิเคราะห์ปัญหาเชิงลึกได้ต่อเนื่อง ส่วนเจ้าหน้าที่สายปฏิบัติการมีความสามารถด้านการปฏิบัติงานประจำสูง หากได้รับการสนับสนุนด้านทักษะเพิ่มเติมสามารถพัฒนาศักยภาพในทุกด้านได้ดังนั้นหลักอิทธิบาท ๔ เป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญและเป็นระบบในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากร การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ไม่เพียงช่วยเสริมแรงจูงใจและความตั้งใจในการทำงานเท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนาความรู้ ทักษะ และการใช้ปัญญาในการตัดสินใจ ทำให้บุคลากรทุกกลุ่มสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับพันธกิจของบัณฑิตวิทยาลัย

๖. การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย” การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์บทบาทของหลักอิทธิบาท ๔ ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจรักในงาน), วิริยะ (ความเพียรพยายาม), จิตตะ (ความตั้งใจเอาใจใส่), และ วิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรองและประเมินงาน) ในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การอภิปรายผลจึงมุ่งเน้นการเชื่อมโยงข้อค้นพบเชิงประจักษ์กับหลักทฤษฎีอิทธิบาท ๔ เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนว่าแนวคิดนี้สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานในระดับบุคคลและองค์กรโดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

๖.๑ หลักการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานและสภาพการทำงานทั่วไปของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่าการประสานระหว่างปัจจัยด้านหลักการปฏิบัติงานและสภาพแวดล้อมการทำงานทั่วไป โดยในด้านหลักการเสริมสร้างศักยภาพ บุคลากรสามารถพัฒนาความรู้ ความสามารถ และทักษะการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านวิชาการ การบริหารจัดการ และการปฏิบัติงานประจำวัน การวิเคราะห์พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมศักยภาพ ได้แก่ การมีเป้าหมายชัดเจน ความพยายามและความมุ่งมั่นในการทำงาน การเอาใจใส่ต่อรายละเอียดของงาน และความสามารถในการวิเคราะห์ วางแผน และปรับปรุงงานให้เหมาะสมกับบริบทขององค์กรและในส่วนของสภาพการทำงานทั่วไป บุคลากรมีความพึงพอใจต่อบรรยากาศการทำงาน ความร่วมมือระหว่างเพื่อนร่วมงาน และการสนับสนุนจากผู้บริหาร ซึ่งเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การมีโอกาสดำเนินการความรู้และทักษะ การเข้าร่วมกิจกรรมอบรม และการได้รับข้อเสนอแนะในการทำงาน ยังช่วยสร้างความมั่นใจและแรงจูงใจให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากว่าหลักการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานและสภาพการทำงานทั่วไปมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร การผสมผสานระหว่างความรู้ ความสามารถ การเอาใจใส่ในการทำงาน และสภาพแวดล้อมที่สนับสนุน ทำให้บุคลากรสามารถพัฒนาตนเอง ปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพ และตอบสนองต่อพันธกิจของบัณฑิตวิทยาลัยได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Samuel and Empl^๒ ได้ศึกษาเรื่องการรักษานักงานและการลาออกของพนักงานโดยใช้ปัจจัยจูงใจเป็นตัวแปรสำคัญในการทำให้เกิดผลสำเร็จท่ามกลางการแข่งขันที่สูงขึ้นองค์กรต่างๆต่างมีความต้องการที่จะรักษานักงานที่ดีที่สุดของตนเองไว้จากผลการศึกษพบว่าปัจจัยที่เป็นตัวแปรที่สำคัญมากในการที่จะทำให้นักงานตัดสินใจที่จะอยู่หรือจะไปจากองค์กรตัวแปรดังกล่าวนี้ประกอบไปด้วยการฝึกอบรมและการพัฒนานักงานการให้ความสำคัญแก่นักงานการให้ค่าตอบแทนสำหรับพนักงานที่มีผลงานดีระบบค่าจ้างเงินเดือนที่แข่งขันได้และความมั่นคงในการทำงานอย่างไรก็ดีปัจจัยที่เป็นตัวแปรอื่นๆก็ไม่อาจจะละเลยได้ในการที่จะกำหนดนโยบายการรักษานักงานสิ่งสำคัญก็คือการผสมผสานระหว่างตัวแปรที่จับต้องไม่ได้ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้สึกของพนักงานและตัวแปร

^๒ Samuel, M. O. (Michael O. Samuel) และ Chipunza, C. (Crispen Chipunza) “Employee Retention and Turnover: Using Motivational Variables as a Panacea.” *African Journal of Business Management*, 2009, 3 (8): 410–415.

ทางด้านค่าตอบแทนที่จับต้องได้จะต้องมีความสมดุลเพื่อที่จะเพิ่มความรู้สึกรักในการอยากทำงานกับองค์กรและลดอัตราการลาออกของพนักงานในองค์กรของเรา^๗

๖.๒ หลักอิทธิบาท ๔ ที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การนำหลักอิทธิบาท ๔ ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจรักในงาน), วิริยะ (ความเพียรพยายาม), จิตตะ (ความตั้งใจเอาใจใส่), และ วิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรองและประเมินงาน) พบว่า มีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรทุกกลุ่มในบัณฑิตวิทยาลัย ทั้งผู้บริหารและคณาจารย์ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และเจ้าหน้าที่สายปฏิบัติการหลัก ฉันทะ ช่วยสร้างแรงจูงใจภายใน ทำให้บุคลากรมีความรักและความพอใจในงาน ส่งผลให้เกิดความมุ่งมั่นและความพร้อมที่จะพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง วิริยะ ส่งเสริมความเพียรพยายามและความอดทน ทำให้บุคลากรสามารถเผชิญกับภาระงานที่ซับซ้อนและความท้าทายได้อย่างมั่นคง ส่วน จิตตะ ช่วยให้บุคลากรมีสมาธิและความเอาใจใส่ในงาน สามารถปฏิบัติงานได้อย่างรอบคอบ ถูกต้อง และมีคุณภาพ ในขณะที่ วิมังสา ส่งเสริมการใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ วางแผน และปรับปรุงการทำงาน ทำให้บุคลากรสามารถตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับบริบทขององค์กร **ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากว่า** การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ช่วยให้บุคลากรแต่ละกลุ่มสามารถพัฒนาศักยภาพตามบทบาทหน้าที่ของตน ผู้บริหารและคณาจารย์โดดเด่นด้านฉันทะและวิริยะ ทำให้สามารถขับเคลื่อนนโยบายและงานบริหารได้อย่างมั่นคง นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาโดดเด่นด้านจิตตะและวิมังสา ทำให้สามารถผลิตงานวิชาการที่มีคุณภาพและวิเคราะห์ปัญหาเชิงลึกได้ต่อเนื่อง ส่วนเจ้าหน้าที่สายปฏิบัติการมีความสามารถด้านการปฏิบัติงานประจำสูง หากได้รับการสนับสนุนด้านทักษะและความรู้เพิ่มเติมก็สามารถพัฒนาศักยภาพให้ครบทุกด้านได้ดังนั้นการนำหลักอิทธิบาท ๔ ถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญและเป็นระบบในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากร การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ไม่เพียงช่วยสร้างแรงจูงใจและความตั้งใจในการทำงานเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการพัฒนาความรู้ ทักษะ และการใช้ปัญญาในการตัดสินใจ ทำให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพ และสนับสนุนการบรรลุพันธกิจของบัณฑิตวิทยาลัยอย่างยั่งยืน **ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐพัชร์ วรพงศ์พัชร** ได้ทำวิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารธุรกิจรับผลิตอาหารเสริมและเครื่องสำอาง ครบวงจร จังหวัดสมุทรสาคร ผลการวิจัยพบว่า ๑) การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารธุรกิจรับผลิตอาหารเสริม สุขภาพ และความงามครบวงจร จังหวัดสมุทรสาครโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และรายด้านมีการบริหารงาน ระดับมาก คือ หลักฉันทะรักในงานที่ทำ ๒) ผลการเปรียบเทียบ จำแนกตามขนาดกำลังการผลิตธุรกิจรับผลิตอาหารเสริม โดยภาพรวมอยู่ในและรายด้านมีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน ๓) ด้านการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านฉันทะ ผู้บริหารธุรกิจ มีการประชุมวางแผนในการจัดอบรมเกี่ยวกับพัฒนาทักษะการทำงานของพนักงานอย่างเป็นระบบ ผู้บริหารธุรกิจจังหวัดสมุทรสาครมีการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานอย่างครบวงจร ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและ

^๗Seng - Wook Kim, Occupational and Organizational Commitment in Different Occupational Contexts the Case of South Korea ๒๐๑๐.Seoul : Sungkyunkwan University.

การบริการที่ยอดเยี่ยม โดยการมุ่งเน้นในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวเพื่อให้บริษัทสามารถแข่งขันและสร้างความประทับใจให้กับลูกค้าและคู่ค้าทางธุรกิจได้อย่างต่อเนื่อง^๔

๖.๓ วิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากรสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชี้ให้เห็นว่า หลักอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจรักในงาน), วิริยะ (ความเพียรพยายาม), จิตตะ (ความตั้งใจเอาใจใส่), และ วิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรองและประเมินงาน) มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรทุกกลุ่ม ทั้งผู้บริหารและคณาจารย์ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และเจ้าหน้าที่สายปฏิบัติการจากการวิเคราะห์ พบว่า ฉันทะ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างแรงจูงใจภายใน ทำให้บุคลากรมีความรักและความพอใจในงาน เกิดความมุ่งมั่นและพร้อมที่จะพัฒนาตนเองต่อเนื่อง ส่วน วิริยะ ช่วยส่งเสริมความเพียรพยายามและความอดทน ทำให้บุคลากรสามารถเผชิญกับภาระงานและความท้าทายต่าง ๆ ได้อย่างมั่นคง จิตตะ ช่วยเพิ่มสมาธิและความเอาใจใส่ในการทำงาน ทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างรอบคอบ ถูกต้อง และมีคุณภาพ ในขณะที่ วิมังสา ส่งเสริมความสามารถในการใช้ปัญญาวิเคราะห์ ประเมิน และปรับปรุงงาน ทำให้บุคลากรสามารถตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับบริบทขององค์กร ทั้งนี้เนื่องมาจากว่า การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ สามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับบทบาทของบุคลากรแต่ละกลุ่ม ผู้บริหารและคณาจารย์โดดเด่นด้าน ฉันทะและวิริยะ ทำให้สามารถขับเคลื่อนงานบริหารและนโยบายของบัณฑิตวิทยาลัยได้อย่างมั่นคง นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาโดดเด่นด้านจิตตะและวิมังสา ทำให้สามารถสร้างผลงานวิชาการคุณภาพสูงและวิเคราะห์ปัญหาเชิงลึกได้ต่อเนื่อง ส่วนเจ้าหน้าที่สายปฏิบัติการมีความสามารถด้านการปฏิบัติงานประจำสูง หากได้รับการสนับสนุนด้านทักษะและความรู้เพิ่มเติมสามารถพัฒนาศักยภาพให้ครบทุกด้านได้ดังนั้นการนำหลักอิทธิบาท ๔ มาประยุกต์ใช้ในการทำงานถือว่าเป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากร การนำหลักอิทธิบาท ๔ ไปประยุกต์ใช้ไม่เพียงช่วยสร้างแรงจูงใจ ความตั้งใจ และความเพียรพยายามในการทำงานเท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนาความรู้ ทักษะ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระศักรยพล โพธิกุล ได้ทำวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักอิทธิบาท ๔ ผลการวิจัยพบว่า หลัก อิทธิบาท ๔ ซึ่งเป็น หลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจ), วิริยะ (ความพากเพียร), จิตตะ (ความ ตั้งใจ), และ วิมังสา (การไตร่ตรอง) โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านปัญญาและคุณธรรม โมเดลการเรียนรู้นี้ออกแบบให้ครอบคลุมกระบวนการที่สนับสนุนการเรียนรู้เชิงลึกและการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เริ่มต้นจากการสร้างความสนใจและแรงจูงใจในการเรียน (ฉันทะ) ผ่านการใช้สื่อการสอนที่สร้างสรรค์ เช่น วิดีโอเกี่ยวกับคำสอนหรือการเล่าเรื่องที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง ต่อด้วยการกระตุ้นความพยายาม (วิริยะ) ผ่านการ ตั้งเป้าหมายระยะสั้นและการทำกิจกรรมกลุ่มที่เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ในส่วนของการพัฒนาความตั้งใจ (จิตตะ) การสอนแบบเน้นปฏิสัมพันธ์และกิจกรรมฝึกสมาธิถูก นำมาใช้เพื่อช่วยเสริมสร้างสมาธิและการจดจ่อของผู้เรียน สุดท้ายคือการพัฒนาทักษะการไตร่ตรองและ วิเคราะห์ (วิมังสา)

^๔ ณฐาพัชร วรพงศ์พัชร,การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารธุรกิจรับผลิตอาหารเสริมและเครื่องสำอาง ครัววจร จังหวัดสมุทรสาคร,วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร,๒๕๖๘, หน้า ๒๑๓-๒๑๕.

ผ่านกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนสะท้อนความคิด เช่น การเขียนเรียงความ การอภิปราย หรือการทำ โครงการคำสอน ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงคำสอนในพระพุทธศาสนากับการดำเนินชีวิตอย่างมี คุณธรรม ผลลัพธ์ที่คาดหวังจาก การจัดการเรียนรู้ตามแนวทางนี้ คือการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และ ความสามารถในการแก้ปัญหาอย่าง สร้างสรรค์ การเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในตัวผู้เรียน รวมถึงการ สร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้วิชา พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง บทความนี้จะนำเสนอแนวทางที่มีศักยภาพ ในการยกระดับการเรียนรู้วิชา พระพุทธศาสนาในบริบทของการศึกษาในยุคปัจจุบันอย่างยั่งยืน^๙

๗. องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง“การวิเคราะห์หลักอริยบท ๔ ในการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของบุคลากร สังกัดบัณฑิตวิทยาลัย” เป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนา บุคลากรและองค์กรอย่างเป็น ตั้งแต่การมีความพอใจและรักงานที่ทำ การขยันหมั่นเพียร การตั้งใจทำงานด้วยความ มุ่งมั่น จนถึงการใช้ปัญญาไตร่ตรองและประเมินผลอย่างรอบคอบ จึงช่วยให้สามารถวิเคราะห์และทำความเข้าใจถึง วิธีการและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพบุคลากร ไม่เพียงแต่เพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานเท่านั้น แต่ยัง ส่งเสริมคุณธรรมวิชาชีพ ความรับผิดชอบ และความผูกพันต่อองค์กร การเก็บรวบรวมองค์ความรู้จากงานวิจัยเชิง ประจักษ์นี้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างแนวทางพัฒนาบุคลากรที่ยั่งยืนและตอบสนองต่อพันธกิจของบัณฑิต วิทยาลัยอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๑. ฉันทะ (ความพอใจและรักงานที่ทำ)การมีฉันทะหมายถึงความพอใจ ความสนใจ และความรักในงานที่ ทำ บุคลากรที่มีฉันทะจะมุ่งมั่นทำงานอย่างเต็มความสามารถ เพราะเข้าใจคุณค่าและประโยชน์ของงานนั้น การมี ฉันทะช่วยสร้างแรงจูงใจภายใน ทำให้งานสำเร็จลุล่วงได้อย่างมีคุณภาพ บุคลากรที่รักงานมักมีความสุขในการทำงาน ทำงานด้วยความตั้งใจ และมีแนวโน้มจะพัฒนาตนเองเพื่อยกระดับผลงานต่อไปและการประยุกต์ใช้ในการเลือกงานให้ ตรงกับความถนัดและความสนใจ ศึกษาและทำความเข้าใจรายละเอียดงานอย่างลึกซึ้งที่มีผลต่อการทำงานในการเพิ่ม แรงจูงใจ ทำงานอย่างตั้งใจ ลดความล่าช้าและความผิดพลาด สร้างความพึงพอใจและความผูกพันต่อองค์กร

๒. วิริยะ (ความขยันหมั่นเพียร)วิริยะเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันให้บุคลากรสามารถทำงานต่อเนื่อง จนสำเร็จ บุคลากรที่มีวิริยะจะไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคหรือความเหน็ดเหนื่อย แต่จะหมั่นฝึกฝน ปรับปรุง และเสริมสร้าง ทักษะอย่างต่อเนื่อง ความขยันหมั่นเพียรนี้ยังช่วยลดความผิดพลาด เพิ่มประสิทธิภาพงาน และส่งเสริมให้บุคลากร สามารถบรรลุเป้าหมายขององค์กรได้ ในการประยุกต์ใช้ในการวางแผนงานรายวัน-รายสัปดาห์ ปฏิบัติงานตาม ขั้นตอนและไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ฝึกฝนและพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอที่มีผลต่อการทำงานเพื่อลดงานค้างค้ำ เพิ่ม ประสิทธิภาพและคุณภาพงาน พร้อมเสริมทักษะในการแก้ปัญหา

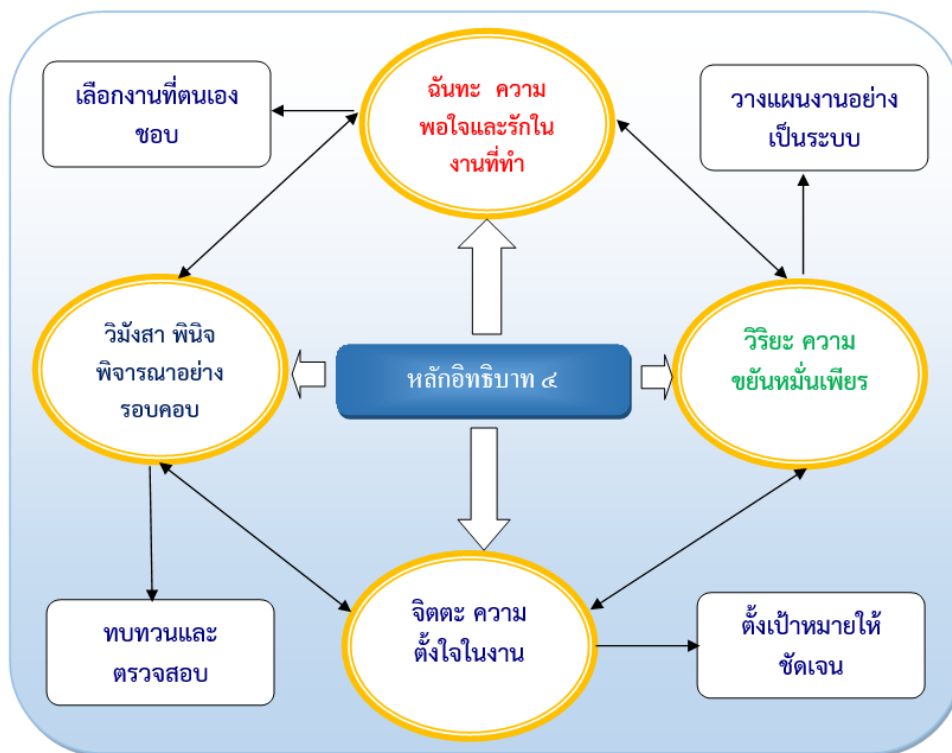
๓. จิตตะ (ความตั้งใจมั่นในงาน)จิตตะสะท้อนถึงความตั้งใจและความมุ่งมั่นในงาน บุคลากรที่มีจิตตะจะ มุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย มีความรับผิดชอบ และไม่ปล่อยให้อารมณ์ชั่ววูบ การมีจิตตะช่วยให้บุคลากร พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง พร้อมเผชิญกับความท้าทาย และรักษามาตรฐานการทำงานให้สูงขึ้นมีการประยุกต์ใช้ที่

^๙ พระศักย์พล โพธิกุล ได้ทำวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักอริยบท ๔,วารสารสห วิทยาการศึกษาศรัทธาปริทัศน์ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – กุมภาพันธ์๒๕๖๘), หน้า ๑-๔.

มุ่งเน้นการทำงานให้สำเร็จตรงเวลา ใส่ใจรายละเอียด ทำงานด้วยความรอบคอบและมีวินัยที่ส่งผลต่อการทำงานเพื่อลดข้อผิดพลาด เพิ่มสมาธิ และสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเองและองค์กร

๔. วิมังสา (การพินิจพิจารณาอย่างรอบคอบ) วิมังสาเป็นการใช้ปัญญาพิจารณา ตรวจสอบ และประเมินผลการทำงานอย่างรอบคอบ บุคลากรที่มีวิมังสาจะสามารถระบุดูอ่อนและจุดแข็งของงาน วิเคราะห์ปัญหา และพัฒนาวิธีแก้ไขได้อย่างเหมาะสม การพินิจพิจารณาช่วยลดความผิดพลาด เพิ่มความมั่นใจในการตัดสินใจ และทำให้งานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพในการประยุกต์ใช้ทบทวนและตรวจสอบงานอย่างสม่ำเสมอ เรียนรู้จากความผิดพลาด และวางแผนปรับปรุงกระบวนการทำงานที่มีผลต่อการทำงานเพิ่มความถูกต้องและคุณภาพของงาน ลดความผิดพลาดซ้ำ ส่งเสริมการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย:

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ณัฐพัชร์ วรพงศ์พัชร์.การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารธุรกิจรับผลิตอาหารเสริมและเครื่องสำอาง
ครบวงจร จังหวัดสมุทรสาคร.วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร,๒๕๖๘.

ทองดี ศรีตระการ. การพัฒนากลยุทธ์การบริหารสู่ความเป็นเลิศของการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์, ปี ๒๕๖๒.

ภาณุวัชร บรรณกร. การพัฒนาระบบการปกครองคณะสงฆ์: แนวทางการศึกษาและบริหารจัดการในมุมมองของ
พระสังฆาธิการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะสงฆ์,๒๕๖๒.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก, ลงวันที่ ๑๙ สิงหาคม
๒๕๔๒.

พระศัภัยพล โพธิกุล ได้ทำวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักอิทธิบาท ๔,วารสารสหวิทยา
การศึกษาครุศาสตร์ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – กุมภาพันธ์๒๕๖๘).

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ.
๒๕๔๐-๒๕๔๔), (กรุงเทพมหานคร : อรรถพลการพิมพ์, ๒๕๓๙).

Seng - Wook Kim, Occupational and Organizational Commitment in Different Occupational
Contexts the Case of South Korea ๒๐๑๐.Seoul : Sungkyunkwan University.

พุทธวิธีการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนย่านเจริญกรุงแขวงยานนาวา
เขตสาทร กรุงเทพมหานคร
buddhist methods for conducting creative business in charoenkrung,
yan nawa subdistrict, sathon district, Bangkok.

จารุวรรณ สิงขรวัฒน์
Jaruan Singkornwat^๑
กนกอร ก้านน้อย
Kanok-orn Kanno^๒

Received: September 4, 2025 Revised: October 28, 2025

Accepted: November 4, 2025

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาการดำเนินธุรกิจของชุมชนย่านเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ๒) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนย่านเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร และ ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนย่านเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ วิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอในลักษณะการพรรณนา

ผลการศึกษานี้พบว่า ๑) การดำเนินธุรกิจของชุมชนย่านเจริญกรุง มีลักษณะของการดำเนินธุรกิจแบบ สืบทอดจากบรรพบุรุษ เป็นธุรกิจขนาดเล็ก และการทำบัญชีรับ-จ่ายในครัวเรือน มีช่องทางการขายสินค้าและบริการ หน้าร้านและออนไลน์ วิธีการรับชำระเงินด้วยเงินสด เงินโอน บัตรเครดิต ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นลูกค้าประจำ มีพันธมิตร คู่ค้าพึ่งพาอาศัยกันและส่งเสริมธุรกิจร่วมกันมานาน ๒) พุทธวิธีการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนย่านเจริญกรุง พบว่า ผู้ประกอบการเริ่มดำเนินธุรกิจผ่านกระบวนการต้นน้ำด้วยหลักธรรมอริยมรรคมีองค์ ๘ ปาปนิกรกรรม ๓ ขณะ ดำเนินธุรกิจด้วยกระบวนการกลางน้ำด้วยหลักอิทธิบาท ๔ ศีล ๕ ขันติ และผลจากการดำเนินธุรกิจด้วยกระบวนการ ปลายน้ำตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ และ ๓) รูปแบบการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์รูปแบบการพัฒนาธุรกิจ เชิงสร้างสรรค์ของชุมชนย่านเจริญกรุง พบว่า มี ๔ รูปแบบ ได้แก่ (๑) สร้างวัฒนธรรมของสินค้าและบริการให้เป็นที่ ต้องการ ยอมรับ และเต็มใจ (๒) สร้างสรรค์นวัตกรรมเทคโนโลยี ตอบโจทย์วิถีชีวิตแบบใหม่ (๓) สร้างความโดดเด่น

^๑ หลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Buddhism Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University Email: singkornwat@gmail.com เบอร์ โทรศัพท์ ๐๘๙-๑๑๙๙๔๔๗

^๒ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (Assumption University) Email: kanokornkn@au.edu เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๗- ๕๑๙๓๓๙๒

และแตกต่างด้วยแบรนด์สินค้าจากตำนานและเรื่องราว และ (๔) สร้างการรับรู้และน่าเชื่อถือ เพื่อการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ด้วยการสร้างมูลค่าและคุณค่าของสินค้าและบริการให้กับลูกค้า เศรษฐกิจและสังคมได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : พุทธวิธี, ธุรกิจเชิงสร้างสรรค์, เจริญกรุง

Abstract

In this research, three main objectives were purposely made: 1) to study the business operations of the community in the Charoenkrung area, Yannawa Sub-district, Sathorn District, Bangkok; 2) to examine the application of Buddhist principles in creative business practices within the Charoenkrung community; and 3) to propose a creative business development model for the community. This qualitative study is based on document analysis, interviews, and content analysis, with findings presented descriptively.

The results showed that: 1) businesses in the Charoenkrung community are typically small, family-run enterprises passed down through generations. They employ household accounting, operate through both physical storefronts and online platforms, and accept payments via cash, bank transfers, and credit cards. Most customers are regulars, and business owners maintain long-standing, mutually beneficial partnerships with suppliers, 2) the application of Buddhist principles shows that entrepreneurs establish their businesses in accordance with the Eightfold Path (Ariya Magga) and the Three Marks of a Good Merchant (Papannika Dhamma). During operation, they apply the Four Bases of Success (Iddhipāda), the Five Precepts (Sīla), and patience (Khanti). The outcomes of their business operations correspond to the Four Advantages Attainable in this Present Life (Ditṭhadhammikattha-samvattanika-dhamma), and 3) the study identifies four creative business development models for the Charoenkrung community: (1) producing desirable and acceptable goods and services through cultural soft power; (2) developing technological innovations that meet the demands of new lifestyles (the New Normal); (3) building a distinct and unique brand identity through legends and storytelling; and (4) fostering brand awareness and credibility to enhance the value of goods and services, thereby contributing to sustainable economic and social development.

Keywords: Buddhist Methods, Creative Business, Charoenkrung

๑. บทนำ

ธุรกิจถือเป็นหัวใจสำคัญของเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจขนาดเล็ก หรือขนาดใหญ่ ทุกธุรกิจล้วนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งการสร้างรายได้ การจ้างงาน และการพัฒนานวัตกรรมใหม่เพื่อการบริหารจัดการธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพ จะส่งผลให้เกิดการเติบโตและความยั่งยืนของธุรกิจ ซึ่งจะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมผู้ประกอบการธุรกิจที่เป็นผู้คิดริเริ่มใหม่ ควรศึกษากฎระเบียบ กฎหมาย ข้อบังคับ ปัญหาการดำเนินธุรกิจ แรงงาน วัตถุดิบ แหล่งทุน และโอกาสในการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์และบริการที่ตอบสนองอุปสงค์ของตลาด^๓ การดำเนินธุรกิจย่านเจริญกรุงมีประวัติความเป็นมาเริ่มต้นจากชุมชนเจริญกรุง และรัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าให้สร้างถนนเจริญกรุงขึ้นเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๐๔ เมื่อสร้างสำเร็จได้เปิดให้ประชาชนสัญจร ซึ่งเป็นที่กล่าวถึงถนนเจริญกรุงไว้ว่าเป็น “ถนนที่กว้างและยาวที่สุดในช่วงเวลานั้น”^๔ นอกจากนี้เจริญกรุงได้ชื่อว่าเป็นต้นกำเนิด ‘ความสร้างสรรค์ของไทย’ มีสังคมแบบ ‘เบ้าหลอม’ ที่รวมผู้คนจากหลากหลายเชื้อชาติ วัฒนธรรมและศาสนาให้อยู่รวมกันได้อย่างลงตัว เพราะมีชุมชนชาวจีน ชุมชนชาวตะวันตก ชุมชนชาวมอญ ชุมชนทวาย ชุมชนมุสลิม และชุมชนชาวลาว อาศัยอยู่ร่วมกันและแปรเปลี่ยนเป็นวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมประเพณี และเมนูอาหารเลิศรสที่ส่งอิทธิพลมาถึงปัจจุบัน^๕ ทำให้ถนนเจริญกรุงในปัจจุบันมีความหนาแน่นด้วยธุรกิจหลากหลาย โรงเรียน และวัด ศาสนสถานต่าง ๆ เจริญไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก^๖ ดังนั้น การดำเนินธุรกิจจึงมีความสำคัญยิ่งในการสร้างอรรถประโยชน์โดยการแปรรูปวัตถุดิบเป็นสินค้าและบริการ สร้างระบบการซื้อขายแลกเปลี่ยน ยกกระตือรือร้นทางเศรษฐกิจและรายได้เพิ่มขึ้นของครัวเรือนและประเทศ และยังเป็นการรักษาคุณค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรมของชุมชนสังคม

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการดำเนินธุรกิจของชุมชนย่านเจริญกรุง ศึกษาพฤติกรรมวิธีการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนย่านเจริญกรุง และรูปแบบการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนย่านเจริญกรุง เพื่อนำมาเป็นแนวทางและการประยุกต์ใช้ในการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ที่จะช่วยให้ชุมชนเจริญกรุงสามารถพัฒนาสินค้าและบริการที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ตอบสนองความต้องการของตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงส่งเสริมให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

^๓ นิธิ เอียวศรีวงศ์, การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๓๖), หน้า ๔๙.

^๔ DDproperty, “รู้จักย่านเจริญกรุงแบบเจาะลึก”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.ddproperty.com/areainsider/เจริญกรุง/article/รู้จักย่านเจริญกรุงแบบ-3540> [๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

^๕ groundcontrolth.com, “แรกเริ่มที่ ‘เจริญกรุง’ สำนวน ‘แห่งแรกในสยาม’ ที่เกิดขึ้นที่เจริญกรุงย่านที่ได้ชื่อว่าเป็นต้นกำเนิด ‘ความสร้างสรรค์ของไทย’”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://groundcontrolth.com/blogs/history-of-charoenkrung> [๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

^๖ ภาทิพร ผาจันทร์, “๑๐๐ ปี ถนนเจริญกรุงกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคม (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๕๑๑)”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์, ๒๕๖๔), หน้า ๙.

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนย่านเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ คือ

- ๑) เพื่อศึกษาการดำเนินธุรกิจของชุมชนย่านเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร
- ๒) เพื่อศึกษาพุทธวิถีการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนย่านเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร
- ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนย่านเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๓ ตำรา หนังสือ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ โดยจะนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาความ

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบ ๓ วัตถุประสงค์ ดังนี้

๑. สภาพและลักษณะของการดำเนินธุรกิจของชุมชนย่านเจริญกรุง พบว่า (๑) ด้านการดำเนินธุรกิจ: ดำเนินธุรกิจในลักษณะสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และมีนักลงทุนรุ่นใหม่จากย่านอื่นเข้ามาทำธุรกิจตามความสนใจและความถนัด สินค้าและบริการส่วนใหญ่คืออาหาร ขายเครื่องดื่ม ที่พักโรงแรม เกสต์เฮาส์ และบริการนวดแผนโบราณ (๒) ด้านการตลาด: กลุ่มลูกค้าเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติและลูกค้าชาวไทย ชาวจีน ชาวตะวันตก ชาวมอญ ชาวทวาย มุสลิม ชาวลาว มีช่องทางการจำหน่าย คือ ขายหน้าร้านและขายออนไลน์ (๓) ด้านรายได้และต้นทุน: ตั้งราคาขายขึ้นอยู่กับลูกค้าในชุมชนเป็นหลัก มีวิธีการชำระเงินด้วยเงินสด เงินโอน และบัตรเครดิต ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายประจำวัน (๔) ด้านการใช้ทรัพยากรและวัตถุดิบ: แหล่งเงินทุนมาจากกำไร ผู้ประกอบการเป็นผู้ซื้อวัตถุดิบเอง และ (๕) ด้านพันธมิตร: มีลูกค้าในลักษณะการพึ่งพากันและส่งเสริมธุรกิจร่วมกันในการแนะนำและส่งต่อลูกค้า และผลการวิเคราะห์สถานการณ์ของการดำเนินธุรกิจย่านเจริญกรุง พบว่า จุดแข็ง (Strengths) คือ ชุมชนย่านเจริญกรุงมีประวัติศาสตร์ก่อตั้งเก่าแก่และยาวนาน ได้ชื่อว่าสายแรกในกรุงเทพฯ ทำเลที่ตั้งชุมชนด้านหน้าติดแม่น้ำเจ้าพระยา และมีวัด สถานที่ราชการ ห้างร้าน สถาบันการเงิน มีจุดเชื่อมโยงเส้นทางบก ทางน้ำและรถไฟฟ้า มีวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ภาษา อาหารที่หลากหลายเชื้อชาติสืบทอดจากบรรพบุรุษ จุดอ่อน (Weaknesses) พบว่า สภาพแวดล้อมภายในร้านมีพื้นที่คับแคบแออัด จำกัดปริมาณโต๊ะให้บริการ ผู้ประกอบการบางร้านเป็นคนรุ่นเก่าไม่เห็นความจำเป็นในการพัฒนาร้านค้า เปิดช้า ปิดเร็ว อาหารและเครื่องดื่มไม่หลากหลาย โอกาสในการขยายธุรกิจ (Opportunities) พบว่า นโยบายกรุงเทพฯ ในการเพิ่มจุดเชื่อมต่อขนส่งสาธารณะ การส่งเสริมอาหารตามเทศกาลและสำนักงานเขตมีโครงการที่จะขยายธุรกิจสะพานปลาให้เป็นตลาดค้าปลาสดและอาหารทะเล การใช้แอปพลิเคชันและนวัตกรรมทางเทคโนโลยีใน การส่งเสริมการขายและโฆษณา และความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อ

การเรียนรู้ปรับปรุงสูตรอาหารขนมไทย การพัฒนาและต่อยอดบรรจุภัณฑ์ และอุปสรรค (Threats) พบว่า ย่านเจริญกรุงมีปริมาณรถหนาแน่น ถนนแคบ ไม่สามารถจอดรถหน้าร้าน พื้นถนนขรุขระไม่เรียบ และป้ายรถประจำทางใกล้ปัญหาการจัดการขยะในชุมชน ท่อบำบัดน้ำเสียส่งกลิ่นเหม็น ปัญหาบ่อดักไขมัน และบริเวณทางเท้าไม่สะอาด นโยบายเกี่ยวกับลูกจ้างต่างดาว และผลการศึกษาวิจัยพบว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาการดำเนินธุรกิจของชุมชนย่านเจริญกรุง มี ๔ แนวทาง คือ ๑) ด้านการเรียนรู้และการเติบโต (Learning and Growth Perspectives) เพื่อการปรับปรุงแก้ไขและสร้างโอกาสในการแข่งขัน โดยการการพัฒนาศักยภาพ ทักษะความสามารถของผู้ประกอบการและลูกจ้างในเทคโนโลยีเพิ่มช่องทางการสั่งซื้อสินค้าและการประชาสัมพันธ์ร้านค้า การพัฒนาทักษะการสื่อสารด้านภาษาต่างชาติ และการปรับปรุงร้านที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของสินค้าและบริการ เพื่อการสร้างแบรนด์สินค้า ๒) ด้านกระบวนการทำงานภายใน (Business Process Perspective) เพื่อการปรับปรุงกระบวนการผลิตและส่งมอบสินค้าและบริการ การตรวจสอบยอดขาย การจัดอันดับสินค้าขายดีหรือบริการที่ลูกค้าชื่นชอบ ๓) ด้านลูกค้า (Customer Perspective) ควรสอบถามความคิดเห็นความพึงพอใจของลูกค้าเพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองต่อความคาดหวังของลูกค้า และ ๔) ด้านการเงิน (Financial Perspective) ควรมีการเก็บข้อมูลทางการเงินเพื่อใช้ในการวางแผนการขยายธุรกิจ การลดความเสี่ยงทางการเงินและภาระหนี้ในอนาคต

๒. พุทธวิธีในดำเนินธุรกิจของชุมชนย่านเจริญกรุงของผู้ประกอบการ พบว่า ๑) หลักธรรมสำหรับผู้ประกอบการที่จะนำมาปฏิบัติในการบริหารจัดการและการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์จากกระบวนการต้นน้ำ (Upstream) ผสานกับหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ พบว่า พุทธวิธีในการดำเนินธุรกิจที่ผู้ประกอบการต้องเริ่มจากความคิดที่จะประกอบอาชีพสุจริต การกล่าววาจาที่เป็นคุณทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การลงมือทำ การเลี้ยงชีพชอบ เว้นจากมิจฉาชีพ การประกอบอาชีพด้วยความพยายามอย่างมีสติและมีจิตใจที่ตั้งมั่นต่ออาชีพของตน หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ และหลักปาปนิกริธรรม ๓ ได้แก่ ประกอบด้วย จักขุมา-ตาติ รู้จักสินค้า คุของเป็น วิธูโร-จัดเจนธุรกิจ รู้แหล่งซื้อแหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหวความต้องการของตลาด นิสสยสัมบันโน-พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย ๒) การดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์จากกระบวนการกลางน้ำ (Midstream) ผสานกับหลักอิทธิบาท ๔ คือ มีความพอใจ ความเพียร ความมุ่งมั่นและความคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบระหว่างการค้าดำเนินธุรกิจ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา หลักศีล ๕ ได้แก่ เว้นจากการฆ่า การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ การดื่มสุรา และหลักขันติ คือ ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าการทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนต่องานที่ตรากตรำ และสามารถไขปัญหาในการแก้ปัญหา ๓) การดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์จากกระบวนการปลายน้ำ (Downstream) ผสานกับหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ คือ การมีความพร้อมในการดำเนินธุรกิจ การรู้จักใช้และเก็บรักษาทรัพย์ การคบเพื่อนดีและการรู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม ได้แก่ อฏฺฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลป์ยาณมิตตตา และสมชีวิตา และผลการศึกษาวิจัยยังพบว่า ๒) พุทธวิธีจัดการกับปัญหาในดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ของผู้ประกอบการด้วยหลักธรรม (๑) โลกธรรม ๘ ด้วยการพิจารณาเห็นถึงได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ มีนินทา มีสรรเสริญ มีสุข มีทุกข์ (๒) กฎไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ และอนัตตตา คือ ความเป็นของไม่ใช่ตน และ (๓) การตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติในการดำเนินชีวิตและการดำเนินธุรกิจ

๓. รูปแบบการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนย่านเจริญกรุง พบว่า มี ๔ รูปแบบ ได้แก่ (๑) สร้างวัฒนธรรมของสินค้าและบริการให้เป็นที่ต้องการ ยอมรับ และเต็มใจ (Soft Power) ด้วยการสร้างคุณค่าสานกับ ความหลากหลายตามศาสนา วัฒนธรรมและความดั้งเดิมของชนชาติในชุมชน ได้แก่ การผลิตอาหารและการใช้ วัตถุดิบท้องถิ่น การออกแบบและแฟชั่นท้องถิ่น การจัดงานเทศกาล ดนตรี ศิลปะ กีฬา ศาสนาวัฒนธรรมและความ บันเทิง การเรียนรู้ทักษะใหม่อย่างเปิดกว้าง การท่องเที่ยวเชิงพุทธชุมชนแบบฟื้นสร้างตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ (๒) สร้างสรรค์นวัตกรรมเทคโนโลยี ตอบโจทย์วิถีชีวิตแบบใหม่ (New Normal) ผ่านช่องทางการสื่อสารและการใช้ เทคโนโลยีในการเข้าถึงลูกค้า ทำการตลาดแบบเชิงบูรณาการด้วยกระบวนการเรียกว่า Food Delivery และระบบซื้อ ขายและบริการผ่านระบบออนไลน์ตามหลักหลักปาปนิกรธรรม ๓ (๓) สร้างความโดดเด่นและแตกต่างด้วยแบรนด์ สินค้าจากตำนานและเรื่องราว (Storytelling) ผ่านป้ายร้าน ชื่อร้าน สัญลักษณ์ ภาพถ่ายและการตกแต่งร้านสะท้อน ให้เห็นถึงจุดกำเนิดหรือความเก่าแก่ของร้านตามหลักอิทธิบาท ๔ และ (๔) สร้างการรับรู้และน่าเชื่อถือ (Brand Awareness) การใช้คำ สโลแกน อัตลักษณ์ของสินค้า สีตัวอักษรที่จำได้ง่ายและทำการตลาดโดยร่วมกิจกรรมกับอิน ฟลูเอนเซอร์มาเรียวสินค้าและบริการ รวมถึงการสร้างคุณค่า ประโยชน์ให้กับธุรกิจและลูกค้าตามหลักหลักทฤษฎีธัม มิกัตถประโยชน์ ๔ เป็นหลักในการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์

๕. อภิปรายผล

การศึกษาสภาพและลักษณะของการดำเนินธุรกิจของชุมชนย่านเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร พบว่า การดำเนินธุรกิจส่วนใหญ่ดำเนินธุรกิจในลักษณะสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเป็นธุรกิจในครัวเรือน มีการบริหารจัดการภายในโดยเจ้าของธุรกิจ แหล่งเงินทุนมาจากเงินกำไรที่ได้จากการดำเนินธุรกิจ การหาแหล่ง ทรัพยากรหรือวัตถุดิบเจ้าของธุรกิจจะเป็นผู้เลือกและซื้อเอง สอดคล้องกับอรุณ ศิริจานุสรณ์ พบว่า การสืบทอดธุรกิจ ครอบครัวยังเป็นความท้าทายของเจ้าของผู้ก่อตั้งธุรกิจและเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นสู่รุ่นที่มีแผนการสืบทอดธุรกิจ ครอบครัวยังมีความยั่งยืน^๗ และสอดคล้องกับ ณัฐวุฒิ วิเศษ พบว่า ลักษณะของการดำเนินธุรกิจครอบครัวยังส่วนใหญ่ ดำเนินงานแบบเจ้าของคนเดียว มีปัจจัยด้านการบริหาร การบริการ การตลาด การดำเนินการและการเงิน^๘ และผล การศึกษาวิจัยพบว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาการดำเนินธุรกิจของชุมชนย่านเจริญกรุง คือ ด้านการ เรียนรู้และการเติบโต ด้านกระบวนการทำงานภายใน ด้านลูกค้า และด้านการเงิน ทั้งนี้เพราะแนวทางทั้ง ๔ ด้านเป็น เครื่องมือในการจัดการ การพัฒนาธุรกิจและการประเมินผลการดำเนินธุรกิจนำไปสู่การวางแผนกลยุทธ์ทางธุรกิจ ซึ่ง สอดคล้องกับ อัจฉราพรรณ ตั้งจตุรัสโสมณ และคณะ พบว่า การพัฒนาธุรกิจร่วมกับส่วนประสมทางการตลาดมีความ

^๗ อรุณ ศิริจานุสรณ์, “การสืบทอดธุรกิจครอบครัวยุคใหม่: กระบวนการแห่งการสร้างความสัมพันธ์เพื่อการอยู่รอดและยั่งยืน”, วารสารสหวิทยาปริทัศน์, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๗๗ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๔): ๑๒๐.

^๘ ณัฐวุฒิ วิเศษ, “ปัจจัยในการดำเนินธุรกิจของการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) จังหวัด นนทบุรี”, วารสารปัญญาภิวัฒน์, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๐): ๒๐-๒๒.

เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต การบริหารจัดการภายใน การเงิน และการส่งมอบสินค้าและบริการอย่างรวดเร็ว รวมทั้งการสร้างภาพพจน์ให้เกิดขึ้นกับลูกค้า^๔

ผลการศึกษาวิจัยพุทธวิธีในดำเนินธุรกิจของชุมชนย่านเจริญกรุง พบว่า หลักธรรมของผู้ประกอบการที่ควรนำมาปฏิบัติในการบริหารจัดการและการดำเนินธุรกิจจากต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ปาปนิกรธรรม ๓ อิทธิบาท ๔ ศีล ๕ ขันติ และทฤษฎีภูมิคุ้มกันผลประโยชน์ ๔ ซึ่งสอดคล้องกับ ญัตติ ศิริกมลพัฒน์ พบว่า หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้าขาย ได้แก่ ศีล ๕ อิทธิบาท ๔ ปาปนิกรธรรม ๓ และโกศวิภาค ๔^๕ และสอดคล้องกับ สมชาย เบ็ญจวรรณ พบว่า หลักปาปนิกรธรรม ๓ เป็นหลักธรรมของพ่อค้า^๖ และสอดคล้องกับพระอธิการโสฬสมงคล อินฺทโชโต พบว่า การดำเนินธุรกิจต้องมีจริยธรรมยึดหลักทฤษฎีภูมิคุ้มกัน^๗ และยังสอดคล้องกับ จินดา หวังวรงค์ และคณะ พบว่า ผู้ประกอบการต้องคำนึงถึงหลักสัมมาอาชีวะ^๘

รูปแบบการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนย่านเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ๑) สร้างวัฒนธรรมของสินค้าและบริการให้เป็นที่ต้องการ ยอมรับ และเต็มใจ (Soft Power) ด้วยการสร้างคุณค่าผสานกับความหลากหลายตามวัฒนธรรมและความดั้งเดิมของชนชาติในชุมชน ๒) สร้างสรรค์นวัตกรรมเทคโนโลยี ตอบโจทย์วิถีชีวิตแบบใหม่ (New Normal) ผ่านช่องทางการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีในการเข้าถึงลูกค้า ๓) สร้างความโดดเด่นและแตกต่างด้วยแบรนด์สินค้าจากตำนานและเรื่องราว (Storytelling) ผ่านป้ายร้าน ชื่อร้าน สัญลักษณ์และการตกแต่งร้านสะท้อนให้เห็นถึงจุดกำเนิดหรือความเก่าแก่ของร้าน ๔) สร้างการรับรู้และน่าเชื่อถือ (Brand Awareness) การใช้คำ อัตลักษณ์ของสินค้า สีตัวอักษรที่จำได้ง่าย การคำนึงถึงคุณค่าและประโยชน์ต่อธุรกิจและลูกค้า สอดคล้องกับ พิริยะ ผลพิรุฬห์ พบว่า การใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างมูลค่ามีความสำคัญและมีผลต่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าในระดับชุมชน^๙ และสอดคล้องกับ ทับทิม ทัทพกรณ์ และคณะ พบว่า การสร้างสรรค์เน้นการเพิ่มมูลค่าสินค้าและบริการเพื่อสร้างความแตกต่างและตอบสนอง

^๔ อัจฉราพรรณ ตั้งจตุรโสภณ และคณะ, “การจัดกลุ่มผู้บริโภคตามปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่มีต่อพฤติกรรม การตัดสินใจใช้บริการรับส่งอาหาร ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID ๑๙ ระบาดรอบ ๒”, วารสารวิชาการสมาคม สถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย (สสอท), ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๔): ๑๓๔-๑๓๘.

^๕ ญัตติ ศิริกมลพัฒน์, “ศึกษาแนวทางการใช้วาจาเชิงพุทธเพื่อส่งเสริมการค้าขาย”, วารสารบัณฑิตศึกษา, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๖๘ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๑): ๑๙๙.

^๖ สมชาย เบ็ญจวรรณ, “แนวทางการบริหารจัดการธุรกิจตามหลักพุทธจริยศาสตร์”, สักทอง: วารสารมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ (สทส.), ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๒): ๙-๑๐.

^๗ พระอธิการโสฬสมงคล อินฺทโชโต, “พุทธจริยศาสตร์ในการประกอบธุรกิจ”, วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๔): ๑๔-๑๖.

^๘ จินดา หวังวรงค์ และคณะ, “แนวทางพุทธวิธีอาหารปลอดภัยที่ยั่งยืนด้วยสัมมาอาชีวะสำหรับสังคมไทย”, วารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑): ๒๙-๓๐.

^๙ พิริยะ ผลพิรุฬห์, “เศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการพัฒนาประเทศไทย”, วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทรรศน์ สถาบันพัฒนา ศาสตร์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๖๖): ๒๗-๓๑.

ต่อความต้องการของลูกค้า และสามารถต่อยอดความรู้ได้อย่างสร้างสรรค์^๑ และยังสอดคล้องกับ จิรภา สุขนวนิช พบว่า การสร้างคุณลักษณะความเป็นไทยสามารถสร้างคุณค่าและมูลค่าในตัวเอง^๒ และยังสอดคล้องกับณัฐวิทย์ ราชแก้ว และคณะ พบว่า แนวการพัฒนาธุรกิจสร้างสรรค์อย่างอำนาจละมุน มีดังนี้ ส่งเสริมการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย บูรณาการความร่วมมือของทุกหน่วยงาน สนับสนุนการฝึกอบรมและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ^๓

๖. องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ ๑ พุทธวิธีการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนย่านเจริญกรุงแขวงยานนาวา
เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

^๑ ทับทิม ทัพพัตร์ และคณะ, “ปัจจัยสู่ความสำเร็จของผู้ประกอบการเชิงสร้างสรรค์ในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์”, Veridian E-Journal, Silpakorn University, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑): ๔๐๑-๔๐๖.

^๒ จิรภา สุขนวนิช, “เศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”, วารสารสหวิทยาการทางสังคมศาสตร์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๖๖): ๙-๑๑.

^๓ ณัฐวิทย์ ราชแก้ว และคณะ, “เศรษฐกิจสร้างสรรค์ อำนาจละมุน: การกระตุ้นเศรษฐกิจไทยในอนาคต”, วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗): ๑๓๑-๑๔๒.

ผลจากการศึกษาผู้วิจัยได้นำมาสรุปเป็นองค์ความรู้จากการวิจัยได้ว่า การดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนย่านเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ผู้ประกอบการสามารถที่จะนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ดังนี้ (๑) พุทธวิธีการดำเนินธุรกิจสำหรับผู้ประกอบการในการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์จากกระบวนการต้นน้ำ (Upstream) ตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ปาปนิภกรรม การดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์จากกระบวนการกลางน้ำ (Midstream) ผสานกับหลักอิทธิบาท ๔ ศีล ๕ ขันติ ๓ และการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์จากกระบวนการปลายน้ำ (Downstream) ผสานกับหลักทฤษฎี ๖ มิติ ตระกูล ๔ และ (๒) พุทธวิธีการดำเนินธุรกิจสำหรับผู้ประกอบการในการจัดการกับปัญหาและการพัฒนาธุรกิจตามหลักโลกธรรม ๘ กฎไตรลักษณ์ และความไม่ประมาท จากการผสานระหว่างหลักการดำเนินธุรกิจและพุทธวิธีในการดำเนินธุรกิจเพื่อนำไปสู่รูปแบบการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนย่านเจริญกรุง มี ๔ รูปแบบ ดังนี้ (๑) สร้างวัฒนธรรมของสินค้าและบริการให้เป็นที่ต้องการ ยอมรับ และเต็มใจ: Soft Power ด้วยรูปแบบรากเหง้าและวัฒนธรรมจากต้นน้ำ (Upstream) (๒) สร้างสรรค์นวัตกรรมเทคโนโลยี ตอบโจทย์วิถีชีวิตแบบใหม่: New Normal และ (๓) สร้างความโดดเด่นและแตกต่างด้วยแบรนด์สินค้าจากตำนานและเรื่องราว: Storytelling ด้วยรูปแบบการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์จากกลางน้ำ (Midstream) และ (๔) สร้างการรับรู้และน่าเชื่อถือ: Brand Awareness ในสินค้าและบริการ ด้วยรูปแบบคุณภาพและสร้างคุณค่าประโยชน์ต่อธุรกิจและลูกค้าจากปลายน้ำ (Downstream) ด้วยความคิดสร้างสรรค์บนฐานความรู้และปัญญาของผู้ประกอบการเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชน เทคโนโลยีนวัตกรรม เพื่อใช้เป็นรูปแบบการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ด้วยการสร้างมูลค่าและคุณค่าของสินค้าและบริการให้กับลูกค้า เศรษฐกิจและสังคมได้อย่างยั่งยืน

๗. สรุป

จากผลการศึกษาผู้วิจัยสรุปได้ว่า สภาพและลักษณะของการดำเนินธุรกิจของชุมชนย่านเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร พบว่า ๑) ด้านการดำเนินธุรกิจ ส่วนใหญ่ธุรกิจเป็นการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ๒) ด้านการตลาด กลุ่มลูกค้าเป็นชาวต่างชาติและลูกค้าชาวไทย มีช่องทางการจำหน่ายหน้าร้านและขายออนไลน์ ๓) ด้านรายได้และต้นทุน การตั้งราคาขายอิงลูกค้าในชุมชนเป็นหลัก มีวิธีการชำระเงินด้วยเงินสด เงินโอน และบัตรเครดิต และทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายประจำวัน ๔) ด้านการใช้ทรัพยากรและวัตถุดิบ แหล่งเงินทุนมาจากกำไรที่ได้จากการดำเนินธุรกิจ การใช้ทรัพยากรหรือวัตถุดิบผู้ประกอบการจะเป็นผู้เลือกและซื้อเอง และ ๕) ด้านพันธมิตรผู้ประกอบการมีคู่ค้าในลักษณะพึ่งพากันและกันแนะนำลูกค้าและส่งต่อลูกค้า และผลการวิเคราะห์สถานการณ์ของการดำเนินธุรกิจย่านเจริญกรุง พบว่า จุดแข็ง คือ ชุมชนย่านเจริญกรุงมีประวัติศาสตร์ก่อตั้งเก่าแก่และยาวนาน มีความเป็นชุมชนนานาชาติ จุดอ่อน คือ สถานประกอบการ มีพื้นที่คับแคบแออัด ร้านค้าเปิดเช้า ปิดเร็ว เมนูอาหารและเครื่องดื่มไม่หลากหลาย สินค้าและบริการคล้ายกันหรือทดแทนกันได้ ๓) โอกาสในการขยายธุรกิจ พบว่า นโยบายของกรุงเทพฯ ในการเพิ่มจุดเชื่อมต่อคมนาคม การส่งเสริมอาหารตามเทศกาล และสำนักงานเขตมีโครงการที่จะขยายธุรกิจสะพานปลาให้เป็นตลาดค้าปลาสดและอาหารทะเล กลไกการตลาดแบบหลายช่องทางผ่านแอปพลิเคชันและนวัตกรรมทางเทคโนโลยี และความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อการเรียนรู้พัฒนาและการต่อยอดสินค้าและบริการ และ ๔) อุปสรรค พบว่า การจราจรทางบกมีปริมาณรถมากส่งผลให้รถติดและจอดรถหน้าร้านไม่ได้ พื้นถนนขรุขระไม่เรียบ ท่อบำบัดน้ำเสียส่งกลิ่นเหม็น มีปัญหาบ่อดักไขมัน และบริเวณทางเท้าไม่สะอาด นโยบายของรัฐในการ

จ้างลูกจ้างต่างตัว และผลการศึกษาวิจัยพบว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาการดำเนินธุรกิจของชุมชนย่านเจริญกรุง ได้แก่ ด้านการเรียนรู้และการเติบโต ด้านกระบวนการทำงานภายใน ด้านลูกค้า และด้านการเงิน

พุทธวิธีในดำเนินธุรกิจของชุมชนย่านเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานครของผู้ประกอบการ พบว่า หลักธรรมสำหรับผู้ประกอบการที่จะนำมาปฏิบัติในการบริหารจัดการและการดำเนินธุรกิจ ตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ปาปนิกรธรรม ๓ อิทธิบาท ๔ ศีล ๕ ขันติ และทฤษฎีอัมมิกัตถประโยชน์ ๔ และพบว่าพุทธวิธีการจัดการกับปัญหาของผู้ประกอบการ คือ โลภธรรม ๘ กฎไตรลักษณ์ และการตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท

รูปแบบการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนย่านเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร พบว่า มี ๔ รูปแบบ ได้แก่ ๑) สร้างวัฒนธรรมของสินค้าและบริการให้เป็นที่ต้องการ ยอมรับ และเต็มใจ (Soft Power) ด้วยการสร้างคุณค่าสานกับความหลากหลายตามวัฒนธรรมและความดั้งเดิมของชาติในชุมชน ๒) สร้างสรรค์นวัตกรรมเทคโนโลยี ตอบโจทย์วิถีชีวิตแบบใหม่ (New Normal) ผ่านช่องทางการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีในการเข้าถึงลูกค้า ๓) สร้างความโดดเด่นและแตกต่างด้วยแบรนด์สินค้าจากตำนานและเรื่องราว (Storytelling) ผ่านป้ายร้าน ชื่อร้านและการตกแต่งร้านสะท้อนให้เห็นถึงจุดกำเนิดหรือความเก่าแก่ของร้าน ๔) สร้างการรับรู้และน่าเชื่อถือ (Brand Awareness) ทำการตลาดโดยร่วมกิจกรรมกับอินฟลูเอนเซอร์และนักกินมารีวิวสินค้าและบริการ

๘. ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ทำให้ทราบถึงการผสมผสานระหว่างหลักการดำเนินธุรกิจและพุทธวิธีในการดำเนินธุรกิจเพื่อนำไปสู่รูปแบบการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนย่านเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานครต้องอาศัยปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ได้แก่ ความเก่าแก่และประวัติศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชุมชน นโยบายภาครัฐ กลไกทางการตลาด และเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ ๔ รูปแบบ ดังนี้ ๑) สร้างวัฒนธรรมของสินค้าและบริการให้เป็นที่ต้องการ ยอมรับ และเต็มใจ: Soft Power ๒) สร้างสรรค์นวัตกรรมเทคโนโลยี ตอบโจทย์วิถีชีวิตแบบใหม่: New Normal ๓) สร้างความโดดเด่นและแตกต่างด้วยแบรนด์สินค้าจากตำนานและเรื่องราว: Storytelling และ ๔) สร้างการรับรู้และน่าเชื่อถือ: Brand Awareness ในสินค้าและบริการ บนฐานความรู้และปัญญาของผู้ประกอบการ เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชน เทคโนโลยีนวัตกรรม เพื่อใช้เป็นรูปแบบการพัฒนาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์กับการสร้างมูลค่าและคุณค่าของสินค้าและบริการให้กับลูกค้า เศรษฐกิจและสังคมได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น ภาครัฐและเอกชน ควรสนับสนุนและบูรณาการความร่วมมืออย่างจริงจังและต่อเนื่องตลอดห่วงโซ่ของสินค้าและบริการเพื่อเพิ่มมูลค่าและคุณค่าให้กับสินค้าและบริการ รวมถึงเร่งพัฒนาธุรกิจครัวเรือนในระดับชุมชน การพัฒนาทักษะของ

ผู้ประกอบการและลูกจ้าง การสนับสนุนเงินทุน การส่งเสริมการจ้างงานและสร้างรายได้ การสนับสนุนกิจกรรมทาง การตลาดอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดการดำเนินธุรกิจอย่างสร้างสรรค์ตามหลักพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาการประยุกต์พุทธวิธีการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์กับแนวทางการพัฒนาธุรกิจแบบสมดุล (Balance Scorecard)

๒. ศึกษาหลักพุทธธรรมที่นำมาส่งเสริมการพัฒนาและสร้างความยั่งยืนในการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์เพื่อ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในชุมชน

๓. ศึกษาพุทธวิธีในการสร้างมูลค่าและคุณค่าให้กับสินค้าและบริการเชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษาธุรกิจสื่อ สังคมออนไลน์และความบันเทิงออนไลน์ (Social Media and Online Entertainment)

๔. ศึกษาพุทธวิธีสู่ความสำเร็จของการดำเนินธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษาธุรกิจการแพทย์และความงาม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- จินดา หวังวรวงศ์ และคณะ, “แนวทางพุทธวิธีอาหารปลอดภัยที่ยั่งยืนด้วยสัมมาอาชีวะสำหรับสังคมไทย”, **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑): ๒๙-๓๐.
- จิรภา สุขวนิช, “เศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”, **วารสารสหวิทยาการทางสังคมศาสตร์**, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๖๖): ๙-๑๑.
- ณัฐวิชัย ราชแก้ว และคณะ, “เศรษฐกิจสร้างสรรค์ อำนาจละมุน: การกระตุ้นเศรษฐกิจไทยในอนาคต”, **วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗): ๑๓๑-๑๔๒.
- ณัฐธีร์ ศรีกลมพัฒน์, “ศึกษาแนวทางการใช้วาจาเชิงพุทธเพื่อส่งเสริมการค้าขาย”, **วารสารบัณฑิตศึกษา**, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๖๘ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๑): ๑๙๙.
- ทับทิม ทับทิม และคณะ, “ปัจจัยสู่ความสำเร็จของผู้ประกอบการเชิงสร้างสรรค์ในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์”, **Veridian E-Journal, Silpakorn University**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑): ๔๐๑-๔๐๖.
- นิตี เอี้ยวศรีวงศ์, **การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๓๖).
- พระอธิการโสฬสมงคล อินฺทโชโต, “พุทธจริยศาสตร์ในการประกอบธุรกิจ”, **วารสารเสถียรวิทย์ปริทัศน์**, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๔): ๑๔-๑๖.
- ปิริยะ ผลพิรุฬห์, “เศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการพัฒนาประเทศไทย”, **วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทรรศน์ สถาบันพัฒนา ศาสตร์**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๖๖): ๒๗-๓๑.
- สมชาย เบ็ญจวรรณ, “แนวทางการบริหารจัดการธุรกิจตามหลักพุทธจริยศาสตร์”, **สัททอง: วารสารมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ (สทมส.)**, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๒): ๙-๑๐.
- อัจฉราพรรณ ตั้งจตุรโสภณ และคณะ, “การจัดกลุ่มผู้บริโภคตามปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่มีต่อพฤติกรรมการตัดสินใจใช้บริการรับส่งอาหาร ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID 19 ระบาดรอบ ๒”, **วารสารวิชาการสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย (สสอท)**, ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๔): ๑๓๔-๑๓๘.
- อาทิพร ผาจันทร์, “๑๐๐ ปี ถนนเจริญกรุงกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคม (พ.ศ. ๒๔๑๑ -๒๕๑๑)”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๖๔).
- DDproperty, “รู้จักย่านเจริญกรุงแบบเจาะลึก”, [ออนไลน์], ๕ ย่อหน้า, แหล่งที่มา: <https://www.ddproperty.com/areainsider/เจริญกรุง/article/รู้จักย่านเจริญกรุงแบบ-3540> [๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

groundcontrolth.com, “แรกเริ่มที่ ‘เจริญกรุง’ สำรวจ ‘แห่งแรกในสยาม’ ที่เกิดขึ้นที่เจริญกรุงย่านที่ได้ชื่อว่าเป็น
ต้นกำเนิด ‘ความสร้างสรรค์ของไทย’”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://groundcontrolth.com/blogs/history-of-charoenkrung> [๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

ผลของการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพร เพื่อสุขภาพ
ที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย
โรงเรียนวัดลานนาบุญ (น้อม หงสะเดชอุปถัมภ์) จังหวัดนนทบุรี
The Effects of Inquiry-Based Learning on Herbal Drinks
for Health on Problem-Solving Ability of Early Childhood Students,
Watlannaboorn (Nom Hongsadech Uppatham) School, Nonthaburi Province.

ปราณศิริ จันทอม
Prangsiri Junhom^{*}

Received: September ๑๒, ๒๐๒๕

Revised: November ๔, ๒๐๒๕

Accepted: November ๕, ๒๐๒๕

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยก่อน และหลังการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่เด็กปฐมวัย อายุ ๔-๕ ปีที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ ๒/๒ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ จำนวน ๒๗ คน ที่ได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพจำนวน ๒๔ แผน ซึ่งมีความสอดคล้องเท่ากับ ๑.๐๐และแบบทดสอบความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย ทั้งหมด ๓ ด้าน คือ ด้านที่ ๑ การเข้าใจปัญหา จำนวน ๑๐ ข้อ ด้านที่ ๒ การค้นหาวิธีการแก้ปัญหา จำนวน ๑๐ ข้อ ด้านที่ ๓ การเลือกวิธีการแก้ปัญหา จำนวน ๑๐ ข้อ รวมทั้งสิ้น ๓๐ ข้อ มีความเชื่อมั่น ๐.๙ระยะเวลาในการทดลอง ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๓ วัน วันละ ๓๐ นาที ในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์ สถิติที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที

ผลการวิจัยพบว่า ความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย หลังการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ สูงกว่าก่อนการทดลอง ทั้งโดยรวมและรายด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

คำสำคัญ: สืบเสาะหาความรู้ สมุนไพรเพื่อสุขภาพ ความสามารถในการแก้ปัญหา เด็กปฐมวัย

^{*} สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Master of Education (Early Childhood Education) Phranakhon Rajabhat University. Email: ziprango๗junhom@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๙๖-๙๖๒๖๖๙๘

Abstract

The purpose of this research was to compare preschool children's problem-solving abilities before and after implementing the inquiry-based learning on healthy herbal drinks. The population consisted of 54 preschool children from 2 classrooms, aged 4-5 years, who attended Preschool Year 2 in the second semester of the 2524 academic year at Watlannaboon School (Nhom Hongsadach Uppatham), Nonthaburi Province. The sample group comprised 27 preschool children who attended Preschool Year 2 room 2 in the second semester of the 2524 academic year, selected through cluster random sampling. The research instruments included 24 inquiry-based learning on healthy herbal drinks lesson plans with an IOC of 1.00 and a preschool children's problem-solving abilities test with three aspects: (1) understanding the problem (10 items), (2) exploring problem-solving strategies (10 items), and (3) selecting appropriate solutions (10 items), totaling 30 items with the reliability value at 0.90. The experiment was conducted for eight weeks, three days per week, 30 minutes each, during the experience enhancement activity. The statistics used in this research were mean, percentage, standard deviation, and t-test.

The findings revealed that preschool children's problem-solving abilities after implementing the inquiry-based learning on healthy herbal drinks demonstrated higher problem-solving abilities than before the experiment in overall and each aspect with statistically significant level of 0.5.

Keywords: Inquiry-Based Learning, Healthy Herbal Drinks, Problem-Solving Abilities, Preschool Children.

๑. บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการ มีนโยบายให้มีการพัฒนาการศึกษาปฐมวัยอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยได้จัดทำหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ที่กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ สังคม และสติปัญญา เป็นคนดี มีวินัยสำนึกความเป็นไทยและมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวชุมชน สังคม และประเทศชาติในอนาคต

โดยหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ในการพัฒนาการด้านสติปัญญา มาตรฐานที่ ๑๐ มุ่งส่งเสริมให้เด็กสำหรับเด็กอายุ ๔-๕ ปี มีความสามารถในการคิดที่เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ โดยได้ระบุตัวบ่งชี้ที่ ๑๐.๓ ไว้ว่า เด็ก

ปฐมวัยควรมีความสามารถในการในการคิดแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย^๒ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการจัดการศึกษา และใช้เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน

โรงเรียนวัดลานนาบุญ (น้อม หงสะเดชอุปถัมภ์) มีการจัดการเรียนการสอนในระดับปฐมวัยถึงประถมศึกษา (ชั้นอนุบาล ๑ ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖) ได้ดำเนินการจัดทำรายงานประเมินตนเองของสถานศึกษา (Self-Assessment Report) พบว่า ในระดับการศึกษาปฐมวัย ปีการศึกษา ๒๕๖๖ ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า เด็กต้องมีความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและตัดสินใจในระดับที่ดีขึ้น คุณครูควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นพัฒนาความสามารถในการคิดแก้ปัญหา^๓ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า เด็กขาดความสามารถในการแก้ปัญหา จึงมีความจำเป็นที่ต้องส่งเสริมให้เด็กมีความรู้และความสามารถในการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองอย่างเหมาะสม

การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เป็น กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นให้นักเรียนค้นหาคำตอบ และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการทาง วิทยาศาสตร์ โดยนักเรียนเป็นผู้สังเกต ตั้งคำถาม ค้นคว้าหาความรู้ วิเคราะห์ แปรความหมายข้อมูล และ ครูผู้สอนเป็นผู้เตรียมสภาพแวดล้อมในการจัดเรียนรู้และอำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก^๔ โดยใช้พืชสมุนไพรสดเป็นน้ำที่มีสีส้ม รสชาติ กลิ่นแตกต่างกัน ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ทำหาย สามารถกระตุ้นความสนใจ ความอยากรู้อยากเห็นของเด็กปฐมวัยได้เป็นอย่างดี พัฒนาเด็กให้มีความสามารถในการแสวงหาความรู้ได้เหมาะสมกับวัยโดยให้เด็กได้ลงมือกระทำ เรียนรู้ สำรวจ เล่น สังเกต สืบค้น ทดลอง และคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยใช้การเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ ผ่านกิจกรรมน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อความสามารถในการแก้ปัญหของเด็กปฐมวัย เนื่องจากเด็กจะได้สืบเสาะหาความรู้ด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพร อาทิ ชนิดของสมุนไพรที่นำมาประยุกต์เป็นเครื่องดื่ม, วิธีการทำน้ำสมุนไพรสีต่าง ๆ รสชาติและกลิ่นของน้ำสมุนไพรสีต่าง ๆ และประโยชน์ที่ดีต่อร่างกาย เป็นต้น จะช่วยให้เด็กรู้จักคิด สามารถสร้างองค์ความรู้ให้กับตนเอง เกิดการเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ผ่านกิจกรรมน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพที่หลากหลาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดลานนาบุญ (น้อม หงสะเดชอุปถัมภ์) เพื่อพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหของเด็กปฐมวัย และมีนวัตกรรมแบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ที่พัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหของเด็กปฐมวัย รวมถึงเป็นแนวทางให้ครูผู้สอนนำไปประยุกต์ใช้กับพัฒนาความสามารถของเด็กปฐมวัยในด้านอื่น ๆ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๖๐). **หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐**. กรุงเทพฯ :คุรุศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการการเรียนรู้, มหาวิทยาลัยราชภัฏ พระนครศรีอยุธยา.

^๓โรงเรียนวัดลานนาบุญ (น้อม หงสะเดชอุปถัมภ์). (๒๕๖๖). รายงานประเมินตนเองของสถานศึกษา (Self-Assessment Report) ปีการศึกษา ๒๕๖๖ โรงเรียนวัดลานนาบุญ (น้อม หงสะเดชอุปถัมภ์). นนทบุรี: โรงเรียนวัดลานนาบุญ (น้อม หงสะเดชอุปถัมภ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต ๑

^๔ ธีรชนก ชูจันทร์. (๒๕๖๑). ผลการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ ๕ ขั้น (๕E) ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามที่มีต่อความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เรื่องแก๊ส ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาหลักสูตรและการสอนวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และคอมพิวเตอร์, มหาวิทยาลัยทักษิณ.

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ผลของการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดลานนาบุญ (น้อม หงสะเดชอุปถัมภ์) จังหวัดนนทบุรี” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้ คือ

เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยก่อน และหลังการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ผลของการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดลานนาบุญ (น้อม หงสะเดชอุปถัมภ์) จังหวัดนนทบุรี” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัยใช้การทดลองกลุ่มเดียววัดผลก่อนและหลังการทดลองตามแบบ One - Group Pretest – Posttest Design

ขอบเขตของการวิจัย การวิจัยเรื่อง ผลของการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑) ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑.๑) ประชากร คือ เด็กปฐมวัย อายุระหว่าง ๔-๕ ปี กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ ๒ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนวัดลานนาบุญ (น้อม หงสะเดชอุปถัมภ์) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต ๑ จำนวน ๒ ห้องเรียน จำนวน ๕๔ คน

๑.๒) กลุ่มตัวอย่าง คือ เด็กปฐมวัย อายุระหว่าง ๔-๕ ปีกำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ ๒/๒ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนวัดลานนาบุญ (น้อม หงสะเดชอุปถัมภ์) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต ๑ จำนวน ๒๗ คน ได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

๒) ขอบเขตด้านตัวแปร

๒.๑) ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ

๒.๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ ความสามารถในการแก้ปัญหา

๓) ขอบเขตด้านพื้นที่หรือสถานที่ในการวิจัย

โรงเรียนวัดลานนาบุญ (น้อม หงสะเดชอุปถัมภ์) จังหวัดนนทบุรี

๔) ขอบเขตด้านระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ทำการทดลองในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ จำนวน ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๓ วัน วันละ ๓๐ นาที ในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์ รวมทั้งสิ้น ๒๔ ครั้ง

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ คือ ความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย หลังการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรรักษาสุขภาพ สูงกว่าก่อนการทดลอง ทั้งโดยรวมและรายด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๕. อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์ เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยโดยรวม และเพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการแก้ปัญหารายด้านของเด็กปฐมวัยรายด้าน ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรรักษาสุขภาพ ผลการวิจัยสามารถอภิปรายได้ ดังนี้

๑. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรรักษาสุขภาพ ส่งผลให้ความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เนื่องจากการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรรักษาสุขภาพ เป็นการจัดกิจกรรมที่เด็กจะได้รับการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอด ๘ สัปดาห์ ผ่านขั้นตอนการจัดประสบการณ์ ได้แก่ ขั้นที่ ๑ ขั้นกระตุ้นความสนใจ ขั้นที่ ๒ ขั้นสืบค้นความรู้ขั้นที่ ๓ ขั้นอภิปรายความรู้ ขั้นที่ ๔ ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ และขั้นที่ ๕ ขั้นประเมินและสะท้อนกลับ ซึ่งส่งผลให้เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรรักษาสุขภาพ มีความสามารถในการแก้ปัญหาหลังเข้ารับการเรียนรู้สูงขึ้น การพัฒนาการคิดทางบวกสำหรับเด็กปฐมวัยด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ มีความสามารถในการคิดทางบวก หลังจากการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยรวมและรายด้าน และเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้และที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติมีความสามารถในการคิดทางบวก แตกต่าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยรวมและรายด้าน และมาริชา วงศ์สุกรรม^๕ ที่ได้ศึกษาการเปรียบเทียบความสามารถในการแก้ปัญหา และความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กโดยการจัดประสบการณ์แบบโครงการและแบบสืบเสาะหาความรู้ ผลการวิจัย พบว่า เด็กมีความสามารถในการแก้ปัญหาและความฉลาดทางอารมณ์ โดยเฉลี่ยของเด็กปฐมวัยที่ได้รับประสบการณ์แบบโครงการกับแบบสืบเสาะหาความรู้ จะแตกต่างกัน สอดคล้องกับสุคนธ์ สินธพานนท์ ^๖กล่าวว่าการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ ทำให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรงจากการเรียนรู้ มีโอกาสได้ศึกษา สำรวจ ค้นหารวบรวมข้อมูล บันทึก ทดสอบความคิด ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง และสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง ผู้เรียนสามารถทำงานร่วมกันกับผู้อื่น รู้จักคิดแก้ปัญหา คิดตัดสินใจ คิดอย่างมีวิจารณญาณ สร้างสรรค์ความรู้และทักษะ

๒. ผลการทดสอบความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรรักษาสุขภาพ สามารถอภิปรายเมื่อจำแนกรายด้านได้ ดังนี้

^๕ มาริชา วงศ์สุกรรม. (๒๕๕๓). การเปรียบเทียบความสามารถในการแก้ปัญหาและความฉลาดทาง อารมณ์ของ เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการแบบสืบเสาะหาความรู้. ปริญญานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเรียนรู้, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

^๖ สุคนธ์ สินธพานนท์ และคณะ. (๒๕๖๒). หลากหลายวิธีสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพเยาวชนไทย. กรุงเทพฯ: ๙๑๑๙ เทคนิควิธีสอน.

ด้านที่ ๑ ความสามารถในการเข้าใจปัญหา ก่อนและหลังการทดลอง ผู้วิจัยพบว่า เด็กบางคนนำความรู้หรือประสบการณ์เดิมที่มีอยู่มาใช้ในการตอบคำถามหรือแสดงความคิดเห็น แสดงให้เห็นว่าเด็ก ๆ สามารถนำประสบการณ์เดิมที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน มามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ทำความเข้าใจปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับพิมพันธ์ เดชะคุปต์^๗ กล่าวว่า การสอนแบบวัฏจักรการสืบเสาะหาความรู้ เป็นการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีให้เด็กเป็นผู้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง หรือสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก เพื่อให้นักเรียนบรรลุเป้าหมาย วิธีสืบสอบความรู้จะเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของการเรียน ประกอบกับได้เข้ารับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ ทำให้เด็กมีความสามารถด้านการเข้าใจปัญหามากขึ้น เนื่องจากขณะทดลองครูได้มุ่งเน้นให้เด็กใช้ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ผ่านกิจกรรมแต่ละสัปดาห์ โดยมีครูช่วยกระตุ้นการรับรู้โดยนำอุปกรณ์ วัตถุต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับน้ำสมุนไพร มาให้เด็กได้สังเกตสมุนไพร การดมกลิ่นสมุนไพร การชิมรส การฟัง และการอธิบาย

ด้านที่ ๒ ความสามารถในการค้นหาวิธีการแก้ปัญหา ก่อนและหลังการทดลอง ผู้วิจัยพบว่า เด็กมีความสามารถด้านการค้นหาวิธีการแก้ปัญหาในระดับพอใช้ เนื่องจากเด็ก ๆ ไม่มีประสบการณ์ในการศึกษาหรือลงมือปฏิบัติในการทำน้ำสมุนไพรสีต่างๆ ทำให้เด็กไม่สามารถบอกวิธีการทำน้ำสมุนไพรสีต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง เมื่อได้รับการจัดการเรียนรู้ เด็กเริ่มมีความสามารถเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน โดยครูจะตั้งคำถามกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นว่าเด็กๆ จะทำอย่างไรให้ได้น้ำสมุนไพรสีต่างๆ และมีขั้นตอนทำอย่างไร ซึ่งจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้ง ๘ หน่วยการเรียนรู้ พบว่า เด็กบางคนแสดงความคิดเห็นทันทีและพยายามบอกวิธีทำน้ำสีต่างๆ เด็กๆ ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดร่วมกัน เสริมด้วยความรู้จากครูที่อธิบายถึงวัตถุดิบ และขั้นตอนในการทำน้ำสมุนไพร และให้เด็กได้ทำด้วยตนเอง โดยมีครูคอยให้คำแนะนำ เด็กจะเกิดการเรียนรู้ พัฒนาสติปัญญาและทัศนคติขึ้น เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์และทำงานร่วมกันกับผู้อื่น เช่น ผู้ใหญ่ ครูเพื่อน บุคคลเหล่านี้จะให้ข้อมูลสนับสนุนให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์และการทำงานร่วมกัน โดยการเรียนรู้ของเด็กจะเกิดขึ้นในสถานะที่เด็กเผชิญกับปัญหาที่ท้าทาย แต่ไม่สามารถคิดแก้ปัญหาได้โดยลำพัง เมื่อได้รับการช่วยเหลือแนะนำจากผู้ใหญ่หรือการทำงานร่วมกับเพื่อนที่มีประสบการณ์มากกว่า เด็กจะสามารถแก้ปัญหานั้นได้และเกิดการเรียนรู้ขึ้น แสดงให้เห็นว่าเมื่อเด็กได้เรียนรู้จากการใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ ส่งผลให้เด็กมีพัฒนาความสามารถการแก้ปัญหาด้านการค้นหาวิธีการแก้ปัญหา ได้ถูกต้องมากขึ้น

ด้านที่ ๓ ความสามารถในการเลือกวิธีการแก้ปัญหา จากการทดลองการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยพบว่าเด็กๆ สามารถเลือกวิธีการแก้ปัญหา บอกวิธีการแก้ปัญหาและบอกเหตุผลที่เลือกได้ เนื่องจากเด็กๆ ได้มีประสบการณ์ร่วมกันขณะที่ทำการทดลองจากการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ โดยเด็กๆ ได้ผ่านการลงมือปฏิบัติ โดยมีครูเป็นผู้สนับสนุน กระตุ้นให้เด็กๆ ได้เรียนรู้และทบทวนความรู้ จนสามารถเลือกวิธีการแก้ปัญหาได้ถูกต้อง การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติ ลงมือกระทำกับวัตถุ ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าในการสำรวจ เพื่อให้เด็กค้นพบความสัมพันธ์ของสิ่งของต่าง ๆ ผ่านประสบการณ์ตรง ได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล ความคิดหรือเหตุการณ์ จนกระทั่งสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นผู้สนับสนุนการคิด และกระตุ้น ท้าทายให้

^๗ พิมพันธ์ เดชะคุปต์. (๒๕๕๘). การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่๒๑. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เด็กพยายาม และช่วยให้เด็กขยาย หรือสร้างงานของตนโดยการสนทนา พูดคุยกับเด็กเกี่ยวกับสิ่งที่เด็กกำลังทำร่วมกัน และช่วยให้เด็กเผชิญกับปัญหา เรียนรู้การแก้ปัญหาด้วยตนเองจากพิจารณาความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย โดยจำแนกเป็นรายด้านจึงสามารถสรุปได้ว่า พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ มีพัฒนาการที่สูงขึ้น จากการจัดกิจกรรมแบบสืบเสาะหาความรู้เกี่ยวกับน้ำสมุนไพร ผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์การใช้ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ โดยมีครูเป็นผู้กระตุ้นความสนใจจากเด็ก หรือทบทวนความรู้ประสบการณ์เดิม และเด็กได้ทดลองลงมือปฏิบัติจริง มีการแลกเปลี่ยนความคิดร่วมกัน โดยครูเสริมความรู้ การให้ความช่วยเหลือแนะนำในการแก้ปัญหาและการเรียนรู้ของเด็ก จึงเป็นการให้การช่วยเหลือแก่เด็กเมื่อเด็กแก้ปัญหาโดยลำพังไม่ได้ เป็นการช่วยอย่างพอเหมาะเพื่อให้เด็กแก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง ครูเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กเป็นการแนะนำช่วยเหลือให้เด็กแก้ปัญหาด้วยตัวเองโดยการให้การแนะนำ การช่วยเหลือความจำ

การกระตุ้นให้คิด หรือสิ่งอื่น ๆ ที่จะช่วยเด็กแก้ปัญหาและเรียนรู้ด้วยตนเอง การให้การช่วยเหลือ และ Mehadi Rahman (๒๐๑๙) ศึกษาเรื่องทักษะการแก้ปัญหาในศตวรรษที่ ๒๑: การกำหนดแนวคิด พบว่า ความรู้เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในโลก นักเรียนจำเป็นต้องมีทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ เช่น การแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม ความรู้เชิงอภิปัญญา การสื่อสาร ฯลฯ เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ในโลกยุคใหม่ ทักษะการแก้ปัญหาเป็นหนึ่งในกระบวนการทางปัญญาพื้นฐานของมนุษย์ เมื่อใดก็ตามที่นักเรียนเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ การแก้ปัญหาเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการสังเกตอย่างเป็นระบบและการคิดวิเคราะห์เพื่อค้นหาวิธีแก้ปัญหาหรือวิธีการที่เหมาะสมในการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ โดยกรอบการทำงานของกระบวนการแก้ปัญหาประกอบด้วยทักษะหลักสองประการ ได้แก่ การสังเกตและทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะการสังเกตหมายถึงการรวบรวมข้อมูล การทำความเข้าใจและตีความความหมายของข้อมูลโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้งหมด การคิดวิเคราะห์เกี่ยวข้องกับความสามารถของบุคคล

๗. สรุป

จากการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ สามารถส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยได้ ทั้งภาพรวมและจำแนกรายด้าน คือ ความสามารถด้านการเข้าใจปัญหา ความสามารถด้านการค้นหาวิธีการแก้ปัญหา และความสามารถด้านการเลือกวิธีการแก้ปัญหา ซึ่งหลังจากการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ เด็กปฐมวัยมีความสามารถในการแก้ปัญหาสูงขึ้นกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้ เนื่องจากเด็กได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติผ่านประสบการณ์จริง จึงทำให้เด็กสามารถฝึกฝนได้อย่างแท้จริง ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาได้

๘. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑) การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ เป็นกิจกรรมที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติและเน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ จากการศึกษาพบว่าเด็กมีความสามารถในการแก้ปัญหามากขึ้น ซึ่งเพื่อนและครูเป็นหนึ่งในปัจจัยที่กระตุ้นส่งเสริมการทำกิจกรรมดังกล่าว ดังนั้นครูต้องจัดกิจกรรมที่ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สะท้อนความคิดเห็น ส่งเสริมให้กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก โดยมีครูเป็นผู้สนับสนุนตลอดการจัดกิจกรรม

๒) ในการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย ครูผู้สอนควรปรับบทบาทเป็นผู้กระตุ้นและชี้แนะ ไม่ใช่ผู้บอกความรู้โดยตรง เพื่อส่งเสริมทักษะการสังเกต การทดลองตั้งสมมติฐาน และลงมือการแก้ปัญหา

๓) การจัดประสบการณ์แบบสืบเสาะหาความรู้เป็นกิจกรรมที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเอง คุณครูต้องคอยดูแลและกระตุ้นเรื่องความปลอดภัยอย่างใกล้ชิด

๔) กิจกรรมจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้สามารถบูรณาการในหน่วยการเรียนรู้ต่าง ๆ เรื่องใกล้ตัวของเด็กปฐมวัยได้ เช่น สิ่งแวดล้อม สุขภาพ การดูแลร่างกาย เพื่อกระตุ้นความคิดและตั้งคำถามของเด็ก

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย ในด้านอื่นๆได้แก่ การดำเนินการแก้ปัญหา และการนำเสนอวิธีการแก้ปัญหา ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ

๒) ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๒ ในการวิจัยในครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เกี่ยวกับน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยในระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๓

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐**. กรุงเทพฯ :คุรุศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการการเรียนรู้, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

ธัญชนก ชูจันทร์, **ผลการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ ๕ ขั้น (๕E) ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม ที่มีต่อความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เรื่อง แก๊ส ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาหลักสูตรและการสาขาวิชาการศึกษาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และ คอมพิวเตอร์, มหาวิทยาลัยทักษิณ. (๒๕๖๑)

โรงเรียนวัดลานนาบุญ (น้อม หงสะเดชอุปถัมภ์), **รายงานประเมินตนเองของสถานศึกษา (Self-Assessment Report) ปีการศึกษา ๒๕๖๖ โรงเรียนวัดลานนาบุญ (น้อม หงสะเดชอุปถัมภ์)**. นนทบุรี: โรงเรียนวัดลานนาบุญ (น้อม หงสะเดชอุปถัมภ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต ๑ (๒๕๖๖)

มารีสา วงศ์วิกรม, **การเปรียบเทียบความสามารถในการแก้ปัญหาและความฉลาดทาง อารมณ์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการแบบสืบเสาะหาความรู้**. ปริญญาานิพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการจัดการเรียนรู้, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. (๒๕๕๓)

สุคนธ์ สินธพานนท์, **หลากหลายวิธีสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพเยาวชนไทย**. กรุงเทพฯ: ๙๑๑๙ เทคนิคพรินต์ ๒๕๖๒
พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ **การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑**. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.(๒๕๕๘)

การสร้างและการใช้รรถและพยัญชนะตามหลักบาลีไวยากรณ์
Construction and Application of Meaning (Attha) and Expression (Vyanjana)
According to Pali Grammatical

พระมหาจิตรวัดนา จารุณโม (เสนอบ)

Phramaha Jitwattana sanob^๑

พระมหานุกูล อภิปัญโญ (อริยธรรมวัฒนา)

Phramaha Nugoon Ariyadhammawattana^๒

Received: September 8, 2025 Revised: November 19, 2025

Accepted: December 15, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาโครงสร้างบาลีไวยากรณ์ (๒) เพื่อศึกษาการสร้างและการใช้คำศัพท์ในพระพุทธศาสนาตามหลักบาลีไวยากรณ์ (๓) เพื่อศึกษาสารัตถะคำศัพท์ในพระพุทธศาสนา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเอกสาร นำข้อมูลมาใช้ศึกษาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาแล้วเสนอข้อมูลเสนอเป็นรายงานการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า คำศัพท์ในพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก คัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนา หนังสือไวยากรณ์บาลี นอกจากนี้ยังพบในอรรถกถาและฎีกาทั่วไป มีการขยายความชัดเจน โดยคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญ เป็นคำที่สามารถสื่อความหมายได้หลายความหมาย สามารถพัฒนาบุคคลและสิ่งต่างๆ ให้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้ กล่าวคำศัพท์ จดบันทึกคำศัพท์

สารัตถะของคำศัพท์ในพระพุทธศาสนา สามารถให้ความหมาย ปฏิบัติมุ่งให้เกิดประโยชน์และถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์และบรรพบุรุษผู้ทรงรักษามารยาท พัฒนาผู้ศึกษาในด้านต่างๆ เช่น ด้านการสื่อสาร ด้านการเรียนรู้ ด้านการพัฒนาบุคคล ด้านการพัฒนาบุคคลิกภาพ ด้านมารยาท ด้านการอยู่ร่วมกับสังคมและวัฒนธรรม ด้านการปฏิบัติธรรม ด้านพิธี คำศัพท์ในพระพุทธศาสนาจะเป็นเหมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า ที่ตรัสสอนพระธรรม ให้เพื่อสาธุชนได้เรียนรู้ ได้สัมผัสถึงอารมณ์ของศาสนาพุทธที่สงบจิต สงบใจ เจริญสติปัญญา พัฒนาการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดของการศึกษาภาษา ศาสนาธรรมไปควบคู่กัน สารัตถะของคำศัพท์ในพระพุทธศาสนาจะช่วยสร้างประโยชน์ สร้างแก่นแท้ของอรรถประโยชน์ของภาษา ที่จะช่วยส่งเสริม พัฒนาสิ่งต่างๆ ให้มีอายุต่อไป และถูกต้อง ตามแบบวัฒนธรรมที่ชนรุ่นหลังได้รักษาและสืบทอดกันมา เพื่อผลประโยชน์สูงสุดของศาสนา คือการเข้าใจแล้ว

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Buddhism, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, E-mail: Jitwattana150@gmail.com, โทรศัพท์ ๐๘๒ ๑๐๘๗๕๕

^๒ นักวิชาการ, พระวิปัสสนาจารย์ E-mail: Nugoon666@gmail.com, โทรศัพท์ ๐๙๑ ๔๙๒๔๔๖

นำไปปฏิบัติบูชาตามคำสอนต่อทั้งทางโลกทางธรรม สามารถนำตนพ้นจากทุกข์ ประสบสุขในการดำเนินชีวิต เรียนรู้ คำศัพท์ให้ผลทั้งโลกียะและโลกุตตระ บรรลุมรรคผลนิพพาน ตามความประสงค์ของพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ: การสร้างและการใช้รรณและพยัญชนะ, บาลีไวยากรณ์, สารัตถะคำศัพท์ในพระพุทธศาสนา

Abstract

This research aims to study the formation and use of vocabulary in Buddhism according to Pali grammar principles ,as well as to examine the essence of vocabulary in Buddhism. Using documentary research methods, the data were analyzed through content analysis and presented in a descriptive-analytical research report. The findings revealed that Buddhist vocabulary mostly appears in the Tipitaka, various Buddhist scriptures, and Pali grammar texts. Additionally, these terms are found in commentaries and general judicial rulings, where they are elaborated clearly. Buddhist vocabulary holds significant importance as these words can convey multiple meanings. They contribute to personal development and help learners acquire knowledge by speaking and recording vocabulary. The essence of Buddhist vocabulary provides meaning and direct communication, including transmission, dissemination, reverence, and extended meanings such as showing respect through prostration, joining hands in prayer, and recalling the meanings of these words. Their practice aims to be beneficial and in accordance with the teachings of the Buddha and the ancestors who preserved the language. These terms develop learners in various aspects: communication, learning, personal development, personality, etiquette, social and cultural coexistence, meditation practice, and rituals. Buddhist vocabulary acts as a representation of the Buddha's teachings, allowing practitioners to learn and experience the peaceful, calm, and wise spirit of Buddhism. This enhances learning for the greatest benefit in language and Dharma study simultaneously. The essence of Buddhist vocabulary helps create benefits and the core usefulness of language, promoting and developing things sustainably and correctly in accordance with cultural traditions passed down through generations. The ultimate benefit for religion is understanding and practicing the teachings in both worldly and spiritual aspects, enabling one to overcome suffering and attain happiness in life. Learning this vocabulary yields both worldly and transcendental results, ultimately leading to enlightenment (Nirvana) as intended by the Buddha.

Keywords: Pali Grammar, Attha and Vyanjana, Essence of Buddhist Vocabulary

๑. บทนำ

ภาษาบาลี หรือที่รู้จักในชื่อ ภาษามคร มีต้นกำเนิดในอินเดียโบราณ และถูกใช้เป็นภาษาหลักภาษานี้มีความสำคัญในการรักษาและถ่ายทอดคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะในลักษณะของพระไตรปิฎก ซึ่งถือเป็นคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนา ถือเป็นภาษาที่มีบทบาทสำคัญในการ รักษา และ ถ่ายทอดคำสอนของพระพุทธศาสนา^๓ การสื่อสารและการสร้างความเข้าใจในภาษาบาลีอาศัยโครงสร้างที่เรียกว่าอรรถและพยัญชนะ มีคำจัดความว่า (๑) อรรถ หมายถึงความหมายหรือเนื้อความ ที่พยัญชนะหรือตัวคำต้องการสื่อออกมา ซึ่งสามารถเข้าใจความหมายด้วยใจเป็นสิ่งที่พยัญชนะชี้ให้เห็น (๒) พยัญชนะ หมายถึงถ้อยคำ ตัวอักษรหรือถ้อยคำที่ใช้แสดงอรรถนั้นออกมา ซึ่งเป็นแก่นสำคัญของการถ่ายทอดเนื้อหาให้ลึกซึ้งและถูกต้อง โดยได้เห็นได้ยินด้วยประสาทสัมผัส คำศัพท์บางคำศัพท์ในพระพุทธศาสนา เมื่อเวลาผ่านไปตามกาลเวลา ทำให้สาระสำคัญและความหมายของคำนั้นเลือนหายไป หรือมีความหมายใหม่หรือถูกดัดแปลงด้วยความเชื่อและหลักการอื่นที่เข้ามาปะปนผสมผสาน การเข้าใจภาษาบาลีจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ หลักไวยากรณ์ และใช้ คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา เพื่อขยายความและตีความความหมายที่อาจซับซ้อนหรือเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ดำเนินการควบคู่กับการขยายความและชี้แจงเหตุผลที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในเนื้อหา หลักไวยากรณ์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าถึงแก่นแท้และหลักการความสำคัญ และประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถนำไปใช้ในการพิจารณาหรือประยุกต์ในบริบทต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม การศึกษาภาษาบาลีมีประโยชน์ทั้งในเชิงศาสนาและวิชาการ เพราะช่วยให้เข้าใจหลักธรรมได้ลึกซึ้งตรงตามเจตนาของพระพุทธเจ้า ไม่คลาดเคลื่อน สามารถสร้างความหมายที่ชัดเจนและถูกต้อง ซึ่งเป็นพื้นฐานในการศึกษาและการเผยแพร่ความรู้ทางศาสนา เพื่อให้ผู้ศึกษาสามารถแปลภาษาภาษาบาลีได้อย่างถูกต้องและตรงตามความหมายของพระไตรปิฎก ศึกษาความหมายของคำในภาษาบาลีให้ดีขึ้นได้โดยอาศัย อรรถกถา และฎีกา ซึ่งมีลักษณะการอธิบายเชิงวิเคราะห์ มุ่งให้เกิดความเข้าใจง่าย อีกทั้งยังได้เรียนรู้ความหมายจากฎีกาจารย์ที่ทำให้รู้ถึงแก่นสาระเนื้อหาแล้วอธิบายขยายความกว้างออกไป^๔ ควรดำเนินควบคู่ไปกับการศึกษาสาระสำคัญภายในคัมภีร์นั้น ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับสูงอย่างมีระบบและลึกซึ้งยิ่งขึ้น^๕ นอกจากนี้ยังช่วยให้สามารถ นำคำสอนไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง และเผยแผ่พระธรรมได้อย่างถูกต้อง มีประสิทธิภาพ และร่วมสมัย จะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าถึงแก่นแท้และหลักการความสำคัญ และประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถนำไปใช้ในการพิจารณาหรือประยุกต์ในบริบทต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม^๖ ภาษาบาลีไม่ใช่เพียงภาษาสื่อสารธรรมดา แต่เป็นเครื่องมือหลักที่ช่วยในการเข้าถึง สัจธรรม และ บรรลุเป้าหมายทางจิตวิญญาณ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา จากองค์ประกอบเล็กน้อยไปสู่องค์ประกอบที่ใหญ่ขึ้นนั้น ภาษาบาลีหลักไวยากรณ์เป็นโครงสร้างที่สำคัญ โดยมีอรรถและใจความที่ชัดเจน ซึ่งนำไปสู่การใช้ประโยชน์ในลักษณะที่เป็นรูปธรรมและมีคุณค่าในสังคมมนุษย์และสรรพสัตว์

^๓ พระมหาโกมล กมล, บาลีไวยากรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ห้างหุ้นส่วนจำกัด, ๒๕๖๔): ๑.

^๔ มพล สุยะติยะ, “ลักษณะเด่นของผลงานวรรณกรรมบาลีของพระสิริมงคลาจารย์”, *Journal of MCU Haripunchai Review*, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๓): ๓๔๘.

^๕ พระมหาธัญสันต์ กิตติสาร, “การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบคัมภีร์พระบาลี: กรณีศึกษาอัมมจักกัปปวัตตนสูตร”, *วารสารพุทธพัฒนศาสตร์ศึกษา*, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๖): ๙๗.

^๖ พระนาถ โปธิญาโณ, “ศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของคัมภีร์อรรถกถาที่มีต่อการศึกษาพระไตรปิฎก”, *วารสารวิทยาลัยสงฆ์ลำปาง*, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๒):

ต่าง ๆ ภาษามีบทบาทสำคัญในการแสดงธรรมแก่ผู้สนใจ เมื่อผู้เรียนมีความเข้าใจตรงตามที่ต้องการสื่อสาร จึงถือว่าเป็นสาระที่แท้จริงของภาษา การผ่านกระบวนการสร้างที่หลากหลายจึง ส่งผลให้การใช้ภาษากลายเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดข้อมูลและความรู้

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ โครงสร้างบาลีไวยากรณ์เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ การสร้างคำศัพท์ในพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

๑.๒.๓ สาระสำคัญของคำศัพท์ในพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาโครงสร้างบาลีไวยากรณ์

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาการสร้างคำศัพท์ในพระพุทธรศาสนา

๑.๓.๓ เพื่อวิเคราะห์สาระสำคัญของคำศัพท์ในพระพุทธรศาสนา

วิธีการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนวิธีการวิจัย ดังนี้

๑. การรวบรวมข้อมูล ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถาธรรมบท ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๖ รวมถึงเกี่ยวข้อง โดยคัดเลือกจากแหล่งที่มีความน่าเชื่อถือ และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒. การจัดหมวดหมู่ข้อมูล นำข้อมูลที่รวบรวมมาจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ๓ ด้าน คือ เพื่อวิเคราะห์สาระสำคัญของคำศัพท์ในพระพุทธรศาสนา

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์เนื้อหาข้อมูล (Content Analysis) โดยใช้หลักไวยากรณ์ เนื้อหาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา วิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้สอดคล้องกับเป้าหมายเพื่อหาสาระสำคัญของคำศัพท์ในพระพุทธรศาสนา

๔. การสรุปผลและนำเสนอ การนำเสนอผลการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยสรุปเนื้อหาหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง รวมถึงที่มาของการสร้างคำและการใช้คำตามหลักบาลีไวยากรณ์ พร้อมระบุข้อเสนอแนะที่สามารถนำไปใช้ในการเรียนรู้และปฏิบัติหรือศึกษาต่อยอดต่อไป

ผลการวิจัย

๑ โครงสร้างบาลีไวยากรณ์ จากการศึกษาโครงสร้างบาลีไวยากรณ์ พบว่า จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับโครงสร้างของบาลีไวยากรณ์ พบว่า ระบบไวยากรณ์บาลีมีลักษณะเฉพาะที่ยึดหลักโบราณทางภาษาศาสตร์อินโด-อารยัน โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่าง ธาตุ และ ปัจจัย ในการสร้างคำ คำในภาษาบาลีได้เกิดขึ้นอย่างไรแบบแผน แต่เกิดจากการประสานองค์ประกอบทางไวยากรณ์อย่างเป็นระบบ โครงสร้างพื้นฐานประกอบด้วยธาตุ (รากคำ), ปัจจัย (ส่วนเติม), วิภัติ (เครื่องหมายแสดงหน้าที่ทางไวยากรณ์), และสัมพันธบท ซึ่งร่วมกันกำหนดรูปและความหมายของคำในประโยค การจัดลำดับโครงสร้างเหล่านี้สะท้อนถึงตรรกะของภาษาและความประณีตในการ

ถ่ายทอดธรรมะ นอกจากนี้ยังพบว่า โครงสร้างบาลีไวยากรณ์เปิดโอกาสให้สร้างคำใหม่ได้ไม่จำกัด โดยเฉพาะในการสร้างคำศัพท์ที่สื่อความหมายทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ไวยากรณ์บาลีมิใช่เพียงเครื่องมือสื่อสาร แต่เป็นระบบความคิดที่มีผลต่อการเข้าใจธรรมะและคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องลุ่มลึก ดังนั้น โครงสร้างบาลีไวยากรณ์จึงมีคุณค่าทั้งในเชิงภาษาศาสตร์และเชิงปรัชญา

๒ การสร้างคำศัพท์ในพุทธศาสนา จากการศึกษาการสร้างคำศัพท์ในพุทธศาสนา พบว่า การสร้างคำในพระพุทธศาสนามีได้เป็นเพียงการรวมเสียงหรือรูปศัพท์ให้เกิดความหมายทั่วไป แต่เป็นกระบวนการที่อิงหลักไวยากรณ์อย่างเป็นระบบ และมีเป้าหมายเพื่อถ่ายทอดหลักธรรมอันลึกซึ้ง คำศัพท์จำนวนมากถูกสร้างขึ้นจาก “ธาตุ” ที่เป็นรากคำ ร่วมกับ “ปัจจัย” ที่เพิ่มความหมายเฉพาะเจาะจง ทำให้คำที่ได้มีมิติทั้งทางภาษาและทางธรรม คำในพระพุทธศาสนาหลายคำจึงมีความหมายซ้อนหลายชั้น เช่น คำว่า “ภิกขุ” มิใช่เพียงผู้ขอ แต่ยังหมายถึงผู้ฝึกตน ผู้ละกิเลส โดยผ่านกระบวนการสร้างคำจากบาลีไวยากรณ์ “ภิกขุ” แปลว่าผู้ขอ มาจาก ภิกข ธาตุในความขอ รู ปัจจัยหลักนามกิต्तในการสร้างคำมีวิเคราะห์ว่า “ภิกขติ สีเลนาติ ภิกขุ (ผู้ใด) ย่อมขอ โดยปกติ เหตุนั้น (ผู้นั้น) ชื่อว่า ผู้ขอโดยปกติ “ภิกขุ” แปลว่าผู้ทำลายบาปอกุศลธรรม มาจาก ภิก ธาตุ ในความทำลาย รู ปัจจัยในหลักนามกิต्त มีวิเคราะห์ว่า “ภินทติ ปาเปก อกุสเล รมเมติ ภิกขุ (ผู้ใด) ย่อมทำลาย บาปอกุศลธรรม เหตุนั้น (ผู้นั้น) ชื่อว่า ผู้ทำลายบาปอกุศลธรรม และคำว่า พราหมณ มิใช่เพียงผู้เป็นเหล้ากอของพรหม แต่ยังหมายถึงผู้สหายามนต์ โดยผ่านกระบวนการสร้างคำจากบาลีไวยากรณ์ คำว่า “พราหมโณ” แปลว่าผู้เป็นเหล้ากอของพรหม มาจาก พรห ธาตุ ในความเจริญ, ประเสริฐลง ณ ปัจจัย ในหลักตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า พราหมโน อยปัจจ พราหมโณ ผู้เป็นเหล้ากอของพรหม ชื่อว่า พราหมณ คำว่า “พราหมโณ” แปลว่า ผู้สหายามนต์ มาจาก อย ธาตุ ในความส่งเสียง ลง ณ ปัจจัย ในหลักตัทธิต วิเคราะห์ว่า พรหม อยติ มนเต สุขมายิตติ พราหมโณ ผู้สหายามนต์ ตัวอย่างคำว่า พราหมณมาในพระไตรปิฎก

“ณายี วิรขมาสินี กตกิจจ อนาคต
 อุตตมตถิ อนุปตต ตมห์ พุริมิ พราหมณ”^๗
 เราเรียกบุคคลผู้มีความเพ่ง ผู้ปราศจากธุลี
 อยู่แต่ผู้เดียว มีกิจอันกระทำแล้ว หอาสวะมิได้
 บรรลุประโยชน์อันสูงสุดแล้วนั้นว่า เป็นพราหมณ”^๘

คำศัพท์เหล่านี้เกิดจากการตีความผ่านรากศัพท์และบริบทของหลักธรรม กระบวนการสร้างคำเหล่านี้ใช้ไวยากรณ์เป็นเครื่องมือจัดโครงสร้างความคิด เช่น การเน้นบทบาทของคำกริยาในฐานะธาตุแห่งการกระทำ และการใช้ปัจจัยเชิงจริยธรรมมาเพิ่มในคำ ทำให้เห็นความลุ่มลึกของภาษาเห็นถึงระดับของภาษาที่เป็นโลกิยะและโลกุตระ

นอกจากนี้ยังพบว่า การสร้างคำศัพท์ในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงการกิจทางภาษาศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการถ่ายทอดคำสอนด้วยภาษาที่แม่นยำ กระตือรือร้น และเปี่ยมด้วยความหมาย ทำให้คำศัพท์หนึ่งคำสามารถเป็นคำสอนที่สมบูรณ์ได้ในตัวเอง งานวิจัยนี้จึงชี้ให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของไวยากรณ์บาลีในการสร้างคลังคำทางธรรมที่ลึกซึ้งและยั่งยืนต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาในระยะยาว

๓ วิเคราะห์สาระัตถะของคำศัพท์ในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์สาระัตถะของคำศัพท์ในพระพุทธศาสนา พบว่า คำศัพท์ที่ปรากฏในคัมภีร์บาลีมีคุณค่าทางความหมายลึกซึ้งยิ่งกว่าการแปลตรงตาม

^๗ พ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๘๖/๘๔.

^๘ พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๘๓/๑๕๒.

รูปศัพท์เท่านั้น คำเหล่านี้มักมีรากฐานจาก “ธาตุ” และ “ปัจจัย” ในบาลี ซึ่งเมื่อประกอบกันแล้ว ไม่เพียงสร้างคำที่สมบูรณ์ในด้านไวยากรณ์ แต่ยังบรรจุหลักธรรมไว้ในตัวอย่างแนบแน่น การวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า คำแต่ละคำมีนัยยะทางธรรมซ่อนอยู่ เช่น คำว่า “วิปัสสนา” ซึ่งประกอบด้วย วิ (โดยประการต่าง ๆ) และ ปัสสนา (การเห็น) ไม่ได้หมายถึงการเห็นธรรมดา แต่หมายถึงการเห็นตามความเป็นจริง คือ เห็นไตรลักษณ์ ซึ่งเป็นหัวใจของการปฏิบัติธรรม สรรตถะที่พบในคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา มักเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลต่อการหลุดพ้น เช่น คำว่า “อริยมรรค” ซึ่งประกอบด้วยคำว่า “อริยะ” (ประเสริฐ) และ “มรรค” (ทาง) มิใช่เพียงถนนหรือเส้นทางทั่วไป แต่คือแนวทางดำเนินชีวิตเพื่อไปสู่ความสิ้นทุกข์โดยตรง คำว่า ความก้าวสู่อริยมรรค คือการเข้าสู่อริยมรรค^๙ นอกจากนี้ยังพบว่า คำศัพท์ทางธรรมเหล่านี้มีพลังทางจิตวิญญาณ กล่าวคือ เมื่อเข้าใจอย่างลึกซึ้งแล้วสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติและแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติได้อย่างแท้จริง การวิเคราะห์สรตถะของคำจึงเป็นประตูนำไปสู่ความเข้าใจธรรม ไม่ใช่เพียงการแปลศัพท์ แต่เป็นการเข้าถึงความหมายเชิงธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และถ่ายทอดไว้อย่างแนบคาย

สรุป

ภาษาบาลี เป็นภาษาที่ใช้ในการบันทึก พระไตรปิฎก และ หลักธรรมคำสอน ของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือเป็นมรดกทางปัญญาอันล้ำค่าของชาวพุทธ การที่ภาษานี้ยังคงอยู่ได้ยาวนานนับพันปี แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างภาษาที่มั่นคงและมีความเป็นระบบ โดยเฉพาะในด้าน ไวยากรณ์ ที่มีความละเอียด ประณีต และมีตรรกะรองรับการสร้างคำและประโยคอย่างชัดเจน ไวยากรณ์ภาษาบาลีอาศัย ธาตุ (รากคำ) และ ปัจจัย (คำเติม) เป็นแกนหลักในการสร้างคำ ทำให้แต่ละคำมีความหมายชัดเจน และสามารถติดตามที่มาได้ วิกฤติ ในบาลีทำหน้าที่แสดงหน้าที่ของคำในประโยค เช่น ประธาน กรรม กริยา ซึ่งช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถตีความประโยคได้อย่างแม่นยำ แม้ไม่มีลำดับคำที่ตายตัว โครงสร้างแบบนี้เปิดโอกาสให้ภาษาบาลีสามารถ สร้างคำใหม่ ได้อย่างไม่จำกัด ทั้งยังสามารถสื่อความหมายเฉพาะทางธรรมได้ลึกซึ้งและแม่นยำ คำศัพท์ในบาลีไม่ใช่เพียงคำธรรมดา แต่หลายคำมี นัยยะทางธรรม แฝงอยู่ เช่น “ภิกขุ” ที่ไม่ใช่แค่ “ผู้ขอ” แต่หมายถึงผู้ฝึกตนเพื่อดับกิเลส ผู้มีจิตสงบแล้ว^{๑๐} การเข้าใจคำศัพท์บาลีในบริบทของธรรมะ ต้องอาศัยทั้ง ความรู้ทางไวยากรณ์ และการตีความตามหลักธรรม การสร้างคำและการวิเคราะห์สรตถะ การสร้างคำในบาลีไม่ได้ทำเพื่อความไพเราะหรือความสั่นยาวของถ้อยคำเท่านั้น แต่ทำเพื่อ ถ่ายทอดหลักธรรม ให้ชัดเจน ครอบคลุม และไม่คลาดเคลื่อน การวิเคราะห์สรตถะของคำทำให้ผู้ศึกษาสามารถ เข้าถึงเนื้อหาธรรมะ ได้ลึกยิ่งขึ้น เช่น เข้าใจจุดประสงค์ของคำสอน การปฏิบัติ และเป้าหมายของพระพุทธศาสนา คำเพียงคำเดียวในบาลีสามารถมีความหมายเป็น “ธรรมบท” ได้ เช่น “อนิจจัง” ซึ่งไม่ใช่แค่ “ไม่เที่ยง” แต่เป็นหลักสัจธรรมว่าทุกสิ่งล้วนเปลี่ยนแปลง ภาษาบาลี: เส้นทางสู่ความเข้าใจธรรม ผู้ที่ศึกษาไวยากรณ์บาลีและศัพท์บาลีอย่างถูกต้อง จะสามารถ แปลพระไตรปิฎก และเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้า ได้อย่างลึกซึ้งและถูกต้อง ไม่ต้องพึ่งการตีความจากผู้อื่นเสมอไป การเข้าใจภาษาบาลีจึงไม่ใช่แค่เรื่องทางภาษาศาสตร์ แต่คือเส้นทางของ การปฏิบัติธรรมอย่างรู้แจ้ง เพราะสามารถเห็นความหมายตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้จริง ๆ ความรู้ด้านภาษาบาลีจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเข้าถึง สัจธรรม ทั้งในระดับโลกียะและโลกุตระ ภาษาบาลีและไวยากรณ์ของมันเป็นระบบภาษาที่ลึกซึ้งและทรงคุณค่าทั้งในเชิงภาษาและเชิงธรรม การ

^๙ ชุ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑๓๕/๔๗๕.

^{๑๐} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๓๖๓/๕๓๒.

สร้างคำศัพท์และการวิเคราะห์สาระช่วยให้เข้าถึงเนื้อหาทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง การเรียนรู้ภาษาบาลีจึงเป็นเส้นทางหนึ่งสู่การเข้าใจและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้องและลึกซึ้ง การศึกษาภาษาสามารถเริ่มต้นจากองค์ประกอบย่อยไปสู่องค์ประกอบที่มีโครงสร้างซับซ้อนมากขึ้น โดยโครงสร้างทางไวยากรณ์ถือเป็นรากฐานสำคัญที่รองรับการสื่อสารเชิงภาษา อันนำไปสู่การสร้างความหมาย (อรรถ) และใจความ (สาระ) ที่ชัดเจนและเป็นระบบ ซึ่งเอื้อต่อการนำภาษาไปใช้ในเชิงรูปธรรมและก่อให้เกิดประโยชน์ในระดับบุคคล สังคม ตลอดจนสรรพชีวิตโดยรอบ ภาษาไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเท่านั้น หากแต่ยังมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมและแนวคิดเชิงจิตวิญญาณต่อผู้สนใจ โดยเมื่อผู้เรียนสามารถเข้าใจสารที่ผู้ส่งสารต้องการถ่ายทอดได้อย่างถูกต้อง ก็ถือว่าได้เข้าถึงสาระที่แท้จริงของภาษาอย่างแท้จริง กระบวนการสร้างภาษาที่หลากหลาย ทั้งในเชิงโครงสร้างและการประยุกต์ใช้ จึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้ภาษาเป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการถ่ายทอดข้อมูล ความรู้ และคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

การวิเคราะห์สาระของคำศัพท์ในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของไวยากรณ์บาลีในมิติต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา ไวยากรณ์บาลีมิใช่เพียงศาสตร์แห่งภาษาในเชิงโครงสร้าง หากแต่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่เกื้อหนุนต่อการเข้าใจพระธรรมวินัยอย่างถูกต้องตามเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์ โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสื่อสารและถ่ายทอดธรรมะอย่างครบถ้วน ลึกซึ้ง และแม่นยำ ในด้าน ปริยัติ ไวยากรณ์บาลีช่วยให้สามารถเข้าถึงเนื้อหาของพระไตรปิฎกอย่างเป็นระบบ ผ่านการวิเคราะห์รูปคำและบริบททางภาษา ส่วนในด้าน ปฏิบัติ การเข้าใจคำสอนอย่างถูกต้องด้วยหลักไวยากรณ์ส่งผลโดยตรงต่อการฝึกสติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นแก่นของการปฏิบัติธรรม ในมิติของ การสื่อสาร ไวยากรณ์บาลีช่วยป้องกันการบิดเบือนของคำสอน ทั้งในงานแปล การเทศนา และการบันทึก ทำให้สารธรรมะถูกถ่ายทอดไปสู่สาธารณชนอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งยังสนับสนุนการ วิเคราะห์ทางภาษาในเชิงวิชาการ โดยเฉพาะการแปลคำศัพท์ธรรมะที่มีหลายนัยในเชิงลึก เช่น อนัตตา หรือ อริยสัจ ซึ่งต้องอาศัยหลักไวยากรณ์ในการถอดรหัสความหมายที่แท้จริง ในบริบท สังคมและวัฒนธรรม ไวยากรณ์บาลียังสะท้อนคุณค่าทางจริยธรรม ความสัมพันธ์ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ ตลอดจนบทบาทของพระศาสนาในสังคมพุทธ ขณะเดียวกัน การศึกษาหลักไวยากรณ์ยังเป็นการ ฝึกปัญญาเชิงวิเคราะห์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปราโมทย์ วาทโกวิโท และพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาวิทยาการต้นแบบตามแนวทางของพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกิจกรรมสำคัญที่สืบทอดโดยตรงจากพระพุทธองค์ผู้เป็นต้นธารแห่งพระธรรมคำสอน พระพุทธเจ้าทรงมิได้เก็บรักษาธรรมะไว้เพื่อตนเอง แต่ทรงมอบหมายหน้าที่อันทรงคุณค่านี้แก่สาวกผู้รู้แจ้งตามรอยเรียกว่า “อนุพุทธ” เพื่อให้เป็นผู้สืบทอดและนำคำสอนออกไปสู่หมู่ชนทั่วไป การเผยแผ่ธรรมจึงเป็นการส่งต่อ “สาส์นแห่งธรรม” ซึ่งมีไม่เพียงการบอกเล่าทางวาจาเท่านั้น แต่ต้องอาศัยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักธรรม ความเหมาะสมแห่งกาล และเจตนาบริสุทธิ์ในการยังประโยชน์แก่สัตว์โลก การเผยแผ่นี้มิได้มีรูปแบบตายตัว แต่อาจปรากฏในรูปของการแสดงธรรม การแปลคัมภีร์ การสอนบาลี หรือแม้แต่การดำเนินชีวิตให้เป็นแบบอย่างที่ดี โดยทั้งหมดล้วนเป็นการส่งผ่านพระธรรมคำสอนที่มีรากฐานจากพระไตรปิฎก อันเป็นหลักฐานคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธองค์อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเรื่องการสร้างและการใช้บรรณและพยานุชนะตามหลักบาลีไวยากรณ์ มาปรับใช้ ๓ ด้าน คือ (๑) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (๒) ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ (๓) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การส่งเสริมการเรียนการสอนบาลีไวยากรณ์ควรเน้นการให้ความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับวิธีการสร้างคำและการใช้บรรณพยานุชนะอย่างถูกต้อง เพื่อรักษาความบริสุทธิ์ของภาษาบาลีในพระพุทธศาสนา รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรที่มีมาตรฐานและครอบคลุมเนื้อหาตามหลักบาลีไวยากรณ์อย่างเป็นระบบ รวมถึงส่งเสริมการอบรมครูผู้สอนให้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

(๑) ควรจัดทำนโยบายด้านการศึกษาภาษาบาลี โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนการสอนบาลีไวยากรณ์ที่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ดั้งเดิม เพื่อธำรงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ของภาษาพระพุทธศาสนา

(๒) ควรสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรบาลีไวยากรณ์ ให้มีความครอบคลุมทั้งด้านบรรณและพยานุชนะ โดยเน้นความเข้าใจเชิงลึกในโครงสร้างภาษาบาลี การสร้างคำ และการตีความเชิงไวยากรณ์

(๓) หน่วยงานด้านการศึกษาและพระพุทธศาสนา เช่น กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยสงฆ์ ควรมีบทบาทในการพัฒนาและจัดทำหลักสูตรบาลีไวยากรณ์ร่วมกันในระดับชาติ

(๔) ควรส่งเสริมการอบรมและพัฒนาครูผู้สอนบาลีไวยากรณ์ ให้มีความรู้ลึกในด้านบรรณพยานุชนะและการวิเคราะห์คำตามหลักไวยากรณ์ เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๕) ควรจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรที่เพียงพอ สำหรับการพัฒนาเอกสารประกอบการสอน สื่อการเรียนรู้ และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับบาลีไวยากรณ์ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงองค์ความรู้ได้สะดวกและทั่วถึง

(๖) ควรบูรณาการบาลีไวยากรณ์เข้ากับการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจพระธรรมวินัยได้อย่างถูกต้องตามต้นฉบับ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยนี้ควรนำไปปรับใช้ในการจัดทำสื่อการเรียนการสอนที่เข้าใจง่ายและสอดคล้องกับบริบทการศึกษาในปัจจุบัน โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาที่มีการสอนบาลี นอกจากนี้ ควรใช้ผลการศึกษานี้เพื่อพัฒนาหลักสูตรหรือคู่มือสำหรับการฝึกอบรมทั้งผู้เรียนและผู้สอน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในโครงสร้างและการใช้บรรณพยานุชนะได้อย่างถูกต้องแม่นยำ

(๑) ควรนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำสื่อการเรียนการสอน ที่มีรูปแบบเข้าใจง่าย ทันสมัย และเหมาะสมกับระดับความรู้ของผู้เรียน ทั้งในรูปแบบเอกสาร คู่มือ หรือสื่อดิจิทัล

(๒) ควรพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนบาลีไวยากรณ์ โดยบูรณาการแนวคิดเรื่องการใช้บรรณและพยานุชนะอย่างเป็นระบบ ตามผลการวิจัย เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในโครงสร้างภาษาบาลีอย่างถูกต้อง

(๓) ควรจัดทำคู่มือหรือเอกสารประกอบการเรียนการสอน สำหรับครูผู้สอนและนิสิต/นักเรียนในสถานศึกษาที่มีการสอนบาลี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการถ่ายทอดเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างคำและการใช้บรรณพยานุชนะ

(๔) ควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการจัดอบรมครูสอนบาลี โดยเน้นให้ครูมีความเข้าใจเชิงลึกในด้านไวยากรณ์ เพื่อพัฒนาคุณภาพการสอนและเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน

(๕) ควรส่งเสริมการนำองค์ความรู้จากงานวิจัยไปใช้ในห้องเรียนจริง ทั้งในระดับโรงเรียนพระปริยัติธรรมและระดับอุดมศึกษา เพื่อให้การเรียนการสอนบาลีมีความแม่นยำ ลุ่มลึก และเชื่อมโยงกับหลักพระธรรมวินัยได้อย่างเหมาะสม

(๖) ควรสนับสนุนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ ระหว่างสถาบันที่สอนภาษาบาลี เพื่อแลกเปลี่ยนสื่อการสอน วิธีการถ่ายทอด และแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับผลการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ควรศึกษาเปรียบเทียบการใช้อรรถและพยัญชนะในคัมภีร์บาลีต่าง ๆ เช่น พระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม เพื่อให้เห็นความแตกต่างและพัฒนาการของการใช้ไวยากรณ์ในบริบททางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

(๒) ควรศึกษาการประยุกต์ใช้อรรถและพยัญชนะในงานแปลพระไตรปิฎกหรืออรรถกถา เพื่อวิเคราะห์ว่าผู้แปลมีการรักษาเจตนารมณ์ของต้นฉบับบาลีได้มากน้อยเพียงใด อันจะช่วยให้เห็นผลของการตีความทางภาษาที่มีต่อสาระธรรม

(๓) ควรวิจัยด้านการเรียนการสอนอรรถและพยัญชนะในหลักสูตรพระปริยัติธรรมและมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยมุ่งวิเคราะห์วิธีการถ่ายทอด การเข้าใจของผู้เรียน และแนวทางพัฒนาสื่อการสอนที่สอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่องไวยากรณ์บาลี

(๔) ควรวิจัยด้านการเน้นการสื่อความหมายและสาระ ไม่ใช่แค่รูปแบบไวยากรณ์จะเป็นโครงสร้างสำคัญ แต่เป้าหมายสูงสุดคือการ เข้าถึงเนื้อหาธรรมะหรือข้อความในพระไตรปิฎก ดังนั้น ควรฝึกอ่านและแปลบาลีโดยมุ่งเน้นที่ “ใจความ” หรือ เจตนารมณ์ของผู้แต่ง

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

_____มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ อักษรวิธี ภาคที่ ๑, พิมพ์ ครั้งที่ ๔๓,

(กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๖๐): ๕.

สมเด็จพระสังฆราช (ปสุตเทว). บทสวดมนต์ฉบับหลวง. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๓๕: ๔.

(๒) วิทยานิพนธ์:

ธีรโชติ เกิดแก้ว. “สารัตถะของคำว่า “นโม” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยหัว

เฉียวเฉลิมพระเกียรติ. ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๘.

(๓) บทความ:

พระมหาจุฬพล สุยะดี, “ลักษณะเด่นของผลงานวรรณกรรมบาลีของพระสิริมงคลจารย์”, Journal of MCU

Haripunchai Review, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๗): ๓๙๘.

พระมหาธัญสันต์ กิตติสาร, “การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบคัมภีร์พระบาลี: กรณีศึกษาอัมมจักกัปปวัตตนสูตร”,

วารสารพุทธพัฒนศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๖): ๙๗

พระนาง โพธิญาณ, “ศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของคัมภีร์อรรถกถาที่มีต่อการศึกษาพระไตรปิฎก”, วารสาร

วิทยาลัยสงฆ์ลำปาง. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๒): ๖.

การยกระดับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์
จังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ

Enhancing the Management Process of Monastic Affairs in the Ecclesiastical
Administrative Region of Chiang Rai Province through Buddhist Integration.

พระครูสุธีวรกิจ (ศักดิ์ วิสารโท)

Phrakhru Sutheworakit (Sakda Wisakto)^๑

พระครูกิตติวีรวัตร เขมปญโญ

Phrakhru Kittiwirawut Khempanyo^๒

Received: August 13, 2025

Revised: December 15, 2025

Accepted: December 15, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาปัจจุบันปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย ๒) เพื่อศึกษาการยกระดับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายตามหลักพุทธธรรม และ ๓) เพื่อนำเสนอการยกระดับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายตามหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในด้านเนื้อหาเอกสารและสัมภาษณ์ กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๒๕ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยเรียบเรียงเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงรายเผชิญกับปัญหาหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการดำเนินงาน โดยเฉพาะการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ระดับมหาเถรสมาคมและเจ้าคณะระดับสูง ทำให้พระสงฆ์ในพื้นที่มีบทบาทจำกัดในการตัดสินใจ ส่งผลให้การบริหารขาดความคล่องตัวและไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาเฉพาะพื้นที่ได้อย่างทันท่วงทีเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว จำเป็นต้องผสมผสานหลักพุทธธรรมเข้ากับแนวทางการบริหารสมัยใหม่ให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างยั่งยืนผ่านองค์ความรู้ที่ยึดหลักธรรมเป็นองค์ความรู้นี้ สามารถแก้ปัญหการรวมศูนย์อำนาจได้หรือ เพราะปัญหาที่ตั้งไว้ หลักใหญ่ คือเรื่องรวมศูนย์อำนาจ

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย E mail : phrakhrusuthiwrkic@gmail.com

^๒ พระครูกิตติวีรวัตร เขมปญโญ, รองเจ้าอาวาสวัดปงสนุก และเลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย E mail : krittayot2514@gmail.com โทรศัพท์ ๐๘๙ ๔๓๓๖๘๘

คำสำคัญ: การยกระดับ, การบริหารจัดการ, กิจกรรมคณะสงฆ์, พุทธบูรณาการ, จังหวัดเชียงราย

Abstract

The objectives of this research article are as follows: 1. To study the current problems related to the management process of the Sangha administration in the ecclesiastical jurisdiction of Chiang Rai Province; 2. To examine the enhancement of the Sangha administration process in the ecclesiastical jurisdiction of Chiang Rai Province in accordance with Buddhist principles; and 3. To propose approaches for enhancing the Sangha administration process in the ecclesiastical jurisdiction of Chiang Rai Province based on Buddhist principles.

This is a qualitative study. The researcher conducted a review of relevant literature and documents, as well as in-depth interviews with 25 key informants from the target group. The research instrument was an in-depth interview guide, and the collected data were analyzed and presented in a descriptive format.

The research findings revealed that the Sangha administration in Chiang Rai Province faces several challenges that affect operational efficiency and transparency. In particular, the centralization of authority within the Supreme Sangha Council and high-ranking ecclesiastical leaders limits the decision-making role of local ecclesiastical administrators. This results in a lack of flexibility and an inability to respond promptly to area-specific issues. To address these problems, it is necessary to integrate Buddhist principles with modern administrative approaches, enabling sustainable adaptation to social change. This integration should be guided by the core Dhamma and implemented through the “5 M” management functions: planning, organizing, commanding, coordinating, and controlling.

Keywords: Enhancement, Management, *Sangha Affairs*, Buddhist Integration, Chiang Rai Province

๑. บทนำ

คณะสงฆ์ถือเป็นศาสนทายาทสำคัญขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติศาสนกิจเผยแผ่ สืบสาน และถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติไว้ การบริหารกิจการคณะสงฆ์จึงมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่อย่างมั่นคงและการสร้างความเข้มแข็งของพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้นับถือพระพุทธศาสนาได้น้อมนำพระธรรมคำสั่งสอนไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ เป็นการสร้างสรรค์ธรรมาภิบาล ความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชน และเป็น

แรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนหันมาเข้าวัดปฏิบัติธรรม เพิ่มพูนคุณภาพชีวิตในการพัฒนาจิตใจเพื่อให้พุทธศาสนิกชนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข^๓

ประเทศไทยครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยจัดระบบการปกครองขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยการที่ทรงตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๑ ต่อมาในสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยยกเลิกฉบับแรกนั้น ก็เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองฝ่ายอาณาจักร ครั้นถึงรัชกาลที่ ๙ ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งเป็นการแก้ไขเพิ่มเติม ในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔)^๔ รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ด้วย และต่อมาก็ได้กำหนดให้มีมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่งมีมติและออกประกาศ จากที่เคยนิยมใช้คำว่า การปกครองคณะสงฆ์ ในปัจจุบันใช้คำว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งมีความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงคงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อบังคับบัญชาดูแลผู้ใต้บังคับบัญชาให้อยู่ในการดูแลปกครองให้มีความเรียบร้อยดีงามตามหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญ โดยผู้บริหารเองจะต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร และต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งโดยพึงสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม^๕ ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงการปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึงต้องเห็นพระธรรมวินัยเป็นหลัก เพราะพระธรรมวินัยเป็นทั้งโครงสร้างและการจัดสภาพสังคมให้เกิดความเรียบร้อย และเป็นการพัฒนาบุคลากรในสังคมด้วยทุกคนจะรู้จักหน้าที่ของตนเอง แต่ปัจจุบันโครงสร้างการบริหารและการจัดรูปแบบการบริหารคณะสงฆ์ไทยส่วนภูมิภาครวมศูนย์อยู่ที่จังหวัด ซึ่งเจ้าคณะจังหวัดรับผิดชอบกิจการ การรวมศูนย์อำนาจของการบริหารเช่นนี้ จึงทำให้การทำงานไม่ต่อเนื่อง เป็นผลให้กิจการคณะสงฆ์ดำเนินงานขาดประสิทธิภาพ เพราะเครื่องมือหรือกลไกที่จะสนองงานอื่นให้ได้ผลนั้นยากขึ้น ทั้งในการบริหารงานยังมีหน่วยงานหลายองค์กรเพื่อการประสานความร่วมมือที่หลากหลาย จึงทำให้พระสังฆาธิการมีงานล้นมือ ทำให้เกิดปัญหาการดูแลไม่ทั่วถึงไม่ต่อเนื่อง เกิดความประพฤติดีเสื่อมเสียของพระภิกษุสามเณรตามมา พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไป ต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงอยู่สืบไป

^๓ พระครูโพธิจิตติคุณ (กิตติพงษ์ สุบุญโญ), **การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักธรรมาธิบาลเชิงพุทธของคณะสงฆ์ภาค ๓**, ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๑, หน้า ๔.

^๔ ราชกิจจานุเบกษา. “**พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑**”, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/050/T1.PDF> [๔ มกราคม ๒๕๖๘].

^๕ พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกโก, “การบริหารกิจการคณะสงฆ์วัดแคนอก อ.เมือง จ.สุรินทร์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒-๓

คณะสงฆ์ในเขตปกครองของเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย มีความรับผิดชอบ จำนวน ๑๘ อำเภอ ๑๒๔ ตำบล ซึ่งเจ้าคณะจังหวัดต้องมีการบริหารจัดการคณะสงฆ์ดูแลพระสงฆ์ให้การ ให้เป็นไปด้วยดี มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความบริสุทธิ์ มีความยุติธรรม มีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามหลักพุทธธรรม ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมปัจจุบัน โดยหลักการพระสงฆ์ให้การ มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์หรือบริหารจัดการ คณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปต้อง อาศัยพระสงฆ์ให้การ เนื่องจากพระสงฆ์ให้การเป็นผู้ใกล้ชิดกับประชาชน โดยเฉพาะพระสงฆ์ให้การทุกระดับ ซึ่งเป็น ที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมของแต่ละคนได้อย่างถูกต้อง อันจะ ช่วยลดความขัดแย้งในองค์กร และสังคมประเทศชาติได้ ดังในพุทธปรัชญาเถรวาทได้ระบุถึงความแตกต่างไว้ว่า “ธรรมชาติที่แตกต่างกันของมนุษย์ด้วยกรรมและวิบากกรรม เป็นความแตกต่างที่กำหนดคุณค่าและสมมติบัญญัติ ด้านอาชีพของมนุษย์”^๖ และในจุฬามณีวงศ์สูตร มีข้อความกล่าวถึงความแตกต่างของมนุษย์ไว้ว่า “ธรรมชาติ แตกต่างกันของมนุษย์ เกี่ยวกับผลของกรรม ทำให้มนุษย์แตกต่างกันในด้านโรค ผิวพรรณ ยศศักดิ์ โภคทรัพย์ ตระกูล และปัญญา”^๗

ดังนั้น ผู้วิจัยได้ปฏิบัติศาสนกิจสนองงานตามคำสั่งของเจ้าคณะปกครองจังหวัดให้ปฏิบัติภารกิจทำให้มี ปฏิสัมพันธ์ กับบุคคลอื่นมากมาย รวมทั้งบุคคลในหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เป็นต้น จึงทำให้ผู้วิจัยให้ความสำคัญ และสนใจศึกษาเรื่อง การยกระดับการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายตามหลักพุทธ ธรรม เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพระสงฆ์และบุคคลประเภทต่างๆให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาปัจจุบันปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะ สงฆ์จังหวัดเชียงราย

๒.๒ เพื่อศึกษาการยกระดับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัด เชียงรายตามหลักพุทธธรรม

๒.๓ เพื่อนำเสนอการยกระดับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดเชียงรายตามหลักพุทธธรรม

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การยกระดับการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายเชิง พุทธบูรณาการ” มีเป้าหมายในการวิจัย เพื่อให้ทราบถึงสภาพและวิธีการรวมถึงแนวคิดทฤษฎี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

^๖ ดูพุทธพจน์เกี่ยวกับความแตกต่างใน จุฬามณีวงศ์สูตร เช่น “กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ตี่เลวต่างกัน”และ พุทธพจน์ในวาสุเดหสูตร เช่น “บุคคลไม่ได้เป็นคนดีหรือคนเลวเพราะชาติ แต่เป็นเพราะกรรม...บุคคลเป็นชาวนา เป็นนัก ศิลปะ เป็นพ่อค้า เป็นคนใช้ เป็นโจร เป็นทหาร...เพราะกรรม” เป็นต้น

^๗ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๕/๓๕๐.,ม.ม (ไทย) ๑๓/๔๖๐/๕๕๑-๕๕๒.

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ ((Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันเป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๑) การวิเคราะห์เชิงเอกสาร (Documentary Analysis)

ผู้วิจัยวิเคราะห์เอกสารเรื่องเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ กล่าวถึงกรอบทฤษฎี และแนวคิดการวิจัย วัตถุประสงค์ ด้วยการสืบค้นข้อมูล โดยอาศัยเอกสารเป็นหลัก ด้วยวิธีการศึกษาสืบค้นข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ
๒. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความ วารสาร และเอกสารต่าง ๆ ข้อความที่เกี่ยวข้องเนื่องอื่น ๆ ในงานวิจัยนี้ใช้งานที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการดังนี้

- ๑) การสัมภาษณ์พระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา คฤหัสถ์ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนา รูปแบบกิจกรรม ทั้งหมดจำนวน ๒๕ รูป/คน เพื่อให้ทราบถึงหลักการในการบริหารกิจการของคณะสงฆ์
- ๒) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อการนำมาใช้ในการบริหารกิจการของคณะสงฆ์

๓.๒ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

๑) พื้นที่ในการวิจัย

การลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ๑๘ อำเภอ ในจังหวัดเชียงราย เพื่อประโยชน์ต่อแนวทางการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ จำเป็นต้องรู้ข้อมูลและสภาพทั่วไปของพื้นที่การวิจัยพร้อมยกตัวอย่างมาให้เห็น เพราะถือว่าเป็นปัจจัยเกี่ยวกับการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างยิ่ง ในหลากหลายมิติโดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา

๒) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ของผู้ทรงคุณวุฒิ ตามความเหมาะสม โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด ๒๕ รูป/คน ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด, รองเจ้าคณะจังหวัด, เจ้าคณะอำเภอ, เจ้าอาวาสและพระสังฆาธิการ รวมทั้งหมด จำนวน ๒๕ รูป/คน ประกอบไปด้วย

๑. เจ้าคณะจังหวัด	จำนวน ๑ รูป
๒. รองเจ้าคณะจังหวัด	จำนวน ๑ รูป

๓. เจ้าคณะอำเภอ	จำนวน ๑๐ รูป
๔. พระสังฆาธิการ	จำนวน ๑๐ รูป
๕. นักวิชาการด้านศาสนา	จำนวน ๓ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากในได้ข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างมีโครงสร้าง (Structured In-depth interview) โดยเป็นการสอบถามในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และประเด็นอื่น ๆ เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์งานวิจัย เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ ความคิดเห็น ปัญหา ข้อเสนอแนะ

๓.๓.๑ วิธีการสร้างเครื่องมือ

๑. ข้อมูลขั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยศึกษาจากงานเขียนของนักวิชาการตลอดจนผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญแนวคิดเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรา หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และผลงานวิจัย

๒. สร้างเครื่องมือตามวัตถุประสงค์ คำนิยามศัพท์ของการทำวิจัยในการศึกษาที่กำหนด ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ (Interview)

๓. นำเครื่องมือที่ได้ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๒ ท่าน รวมถึงอาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจแก้ไขอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบความชัดเจนและความถูกต้อง ตรวจสอบด้านภาษาและความเที่ยงตรง (Validity) โดยปรับข้อคำถามก่อนนำไปใช้ในงานวิจัย

๓.๓.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองโดยใช้เครื่องมือประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการ ดังนี้

๑. ทำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงสถานที่ที่จะไปเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ที่กำหนดไว้เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย และขออนุญาตเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัย

๒. รวบรวมข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัยให้มีความเที่ยงตรง สามารถตรวจสอบได้จึงกำหนดใช้วิธีการที่หลากหลายจากข้อมูลการศึกษา เอกสาร ตำรา วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓. ผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ตามเวลาที่ได้ทำการนัดหมายไว้ล่วงหน้าแล้ว และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจากกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มผู้รู้ ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด พระสังฆาธิการ และนักวิชาการด้านศาสนา ดังนี้

๓.๑. วัน เวลา การสัมภาษณ์

๓.๒. สถานที่สัมภาษณ์

๓.๓. ระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์

๓.๔. วิธีการสัมภาษณ์ (การถาม, การตอบ, การจดบันทึกคำตอบ)

๔. ศึกษาพฤติกรรมโดยการสังเกตและสอบถามจากกลุ่มเป้าหมาย โดยการสนทนาพูดคุยเพื่อให้เกิดความคุ้นชินและผ่อนคลาย แล้วสังเคราะห์ออกมาเป็นแนวทางนำไปใช้ในการออกแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง

๕. หลังจากทำการสัมภาษณ์เสร็จสิ้น ผู้วิจัยกล่าวขอบคุณและทำการนัดหมายการสัมภาษณ์ต่อเนื่อง แต่ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่สะดวกในการสัมภาษณ์มากกว่า ๑ ครั้ง ผู้ศึกษาจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการโทรศัพท์ติดต่อสอบถามเพิ่มเติมหากข้อมูลที่ได้ยังไม่ชัดเจน

๖. วิเคราะห์ รวบรวมข้อมูล สรุปผล และจัดพิมพ์รายงานการวิจัยที่ดำเนินการตามประเด็นแล้วจัดพิมพ์ตามรูปแบบฉบับการรายงานวิจัยของทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อดำเนินการไปตามลำดับของการรายงานความคืบหน้างานวิจัย รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เพื่อขอรับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิของทางสถาบันเพื่อปรับปรุงแก้ไขก่อนเป็นฉบับสมบูรณ์

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อได้รับข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสารประกอบกับข้อมูลที่ได้จากวิธีการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources) และผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

๑. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเรียบเรียงให้เป็นระบบระเบียบพร้อมที่จะนำไปวิเคราะห์ต่อไป ขั้นตอนนี้ได้แก่ การจดบันทึกใหม่ และพิมพ์ข้อมูลลงในเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อเตรียมไปสู่การให้ความหมายข้อมูลการจัดหมวดหมู่ และการวิเคราะห์ในขั้นสุดท้ายต่อไป

๒. ให้ความหมายกับข้อมูล (Conceptualizing the data) ในขั้นตอนนี้ได้อาศัยการตีความจากข้อมูลเบื้องต้นให้เป็นข้อความที่สื่อความหมายของผู้ให้ข้อมูล

๓. จัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล (Categorize the Concepts) เป็นขั้นการนำเอาความหมายที่ได้ให้ไว้มาจัดเป็นหมวดหมู่ จากนั้นนำความหมายที่จัดหมวดหมู่แล้วมาตีความสร้างรูปแบบอุปนัย

๔. วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมายให้ได้ความรู้ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำข้อสรุปต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นโครงสร้างของข้อสรุปที่สามารถตอบปัญหาในการวิจัย ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะที่มุ่งเน้นให้เกิดกรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาต่อไป

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “การยกระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแนวทางบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ควบคู่กับหลักการบริหารสมัยใหม่พร้อมทั้งอภิปรายผลตามกรอบแนวคิดหลักธรรมองค์ประกอบการบริหาร และบริบทของคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงราย เพื่อชี้ให้เห็นถึงจุดเด่น อุปสรรค และแนวทางพัฒนาในอนาคตเป็นการเชื่อมโยงระหว่างผลการวิจัยกับหลักการเชิงวิชาการและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อ

ยืนยันความเหมาะสมของโมเดลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่เสนอ และเป็นแนวทางต่อยอดเชิงนโยบายและการปฏิบัติในระดับประเทศต่อไป

๔.๑ ปัจจุบันปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาพบว่ากระบวนการบริหารจัดการดังกล่าวยังเผชิญกับปัญหาหลายประการที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการดำเนินงานหนึ่งในปัญหาหลักคือการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ระดับมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะระดับสูง ซึ่งทำให้พระสังฆาธิการในพื้นที่มีบทบาทจำกัดในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาเฉพาะพื้นที่ ส่งผลให้การบริหารจัดการขาดความคล่องตัวและไม่สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ได้อย่างทันทั่วทั้งนี้ นอกจากนี้ยังพบว่าขาดระบบตรวจสอบและประเมินผลที่ชัดเจน ส่งผลให้การดำเนินงานล่าช้าและไม่ทั่วถึงเพื่อให้การบริหารจัดการคณะสงฆ์สามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงราย ถือเป็นภารกิจสำคัญที่มีผลโดยตรงต่อการธำรงไว้ซึ่งบทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคม โดยเฉพาะในบริบทของพื้นที่ชายแดนภาคเหนือที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ และศรัทธาทางศาสนา นอกจากนี้ การจัดทำแผนงาน การบริหารงบประมาณ หรือการส่งเสริมการศึกษา สงฆ์ ยังขาดกลไกการติดตามและประเมินผลที่มีมาตรฐานการพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการ

๒. ศึกษาการยกระดับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายตามหลักพุทธธรรม

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดเชียงราย เป็นภารกิจที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการธำรงไว้ซึ่งหลักพระพุทธศาสนาในพื้นที่ ซึ่งเต็มไปด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และความเชื่อ ในสภาพแวดล้อมเช่นนี้ การบริหารจัดการของคณะสงฆ์ไม่สามารถอิงเพียงรูปแบบเดิม หรือแนวทางทางโลกเพียงอย่างเดียวได้ หากแต่ต้องอาศัยการผสมผสาน "หลักพุทธธรรม" เข้ากับ "หลักการบริหารสมัยใหม่" อย่างเหมาะสม เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมของคณะสงฆ์มีความศักดิ์สิทธิ์ มีประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างยั่งยืนหลักพุทธธรรม เช่น อิทธิบาท ๔ , พรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น ถือเป็นหัวใจสำคัญในการกำกับแนวทางการบริหารที่ดี โดยเฉพาะหลัก ซึ่งชี้ถึงองค์ประกอบของการไม่เสื่อม ได้แก่ การประชุมสม่ำเสมอ การพร้อมเพรียงในการตัดสินใจ และการเคารพในคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งหากนำมาปรับใช้ในโครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์ จะช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับองค์กรสงฆ์ในทุกระดับ โดยเฉพาะในเรื่องของการตัดสินใจร่วมกันอย่างมีเหตุผล และการเคารพในเจตนารมณ์ของพระธรรมวินัยในขณะเดียวกัน หลัก "พรหมวิหาร ๔" ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นหลักคุณธรรมของผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มีจริยธรรม และสามารถบริหารจัดการบุคลากรภายใต้ความหลากหลายทางความคิดได้อย่างสมดุลเป็นพื้นฐานของการพัฒนาตนเองของพระสังฆาธิการให้มีความพร้อมทั้งด้านคุณธรรม ความสามารถ และวิสัยทัศน์ในการนำองค์กร การยกระดับกระบวนการบริหาร จึงควรมีลักษณะ "พุทธบูรณาการ" คือ นำหลักพุทธธรรมมาผสมผสานกับแนวคิดการบริหารสมัยใหม่ เช่น การวางแผนเชิงกลยุทธ์ การจัดองค์กรที่ยืดหยุ่น การสื่อสารภายในที่โปร่งใส และการควบคุมที่สามารถตรวจสอบได้ ซึ่งควรดำเนินไปควบคู่กับการกระจายอำนาจสู่เจ้าคณะระดับอำเภอและวัด เพื่อให้การบริหารสามารถตอบสนองต่อปัญหาและบริบทของแต่ละพื้นที่อย่างแท้จริง โดยเฉพาะ

ในเขตอำเภอชายแดนของเชียงราย ซึ่งมีบริบทเฉพาะตัวที่ต้องการการจัดการอย่างเข้าใจและมีความลึกซึ้งทางวัฒนธรรมนอกจากนี้ การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์การยังเป็นอีกหนึ่ง

๓. แก๊ไขเป็น นำเสนอการยกระดับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายตามหลักพุทธธรรม

การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย เป็นภารกิจที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งด้านชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และศาสนสถาน การดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่ดังกล่าวจำเป็นต้องใช้กระบวนการบริหารที่มีประสิทธิภาพ ยืดหยุ่น และเหมาะสมกับบริบทของสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรเป็นการบริหารที่ยึดโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง หรือที่เรียกว่า "การบริหารเชิงพุทธบูรณาการ" แนวทางการยกระดับกระบวนการบริหารในเชิงพุทธบูรณาการนั้น เริ่มต้นจากการ วางหลักธรรมเป็นรากฐานของการบริหารจัดการ ไม่ว่าจะเป็นหลักอปริหานิยธรรม ๗ ที่ส่งเสริมการประจักษ์อย่างสม่าเสมอ ความสามัคคี การเคารพผู้นำและพระธรรมวินัย หรือหลักพรหมวิหาร ๔ ที่เน้นความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งล้วนเป็นคุณธรรมที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารคณะสงฆ์ในการดูแลกิจการของสงฆ์อย่างมีความเมตตาและเป็นธรรม ก็เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้การบริหารตั้งอยู่บนหลักคุณธรรมควบคู่กับปัญญาและวินัยต่อมาคือการ บูรณาการหลักธรรมเข้ากับกระบวนการบริหารสมัยใหม่ ได้แก่ การวางแผนเชิงกลยุทธ์ การบริหารทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การจัดองค์กรที่ชัดเจน และการมีระบบติดตามผลที่ตรวจสอบได้ แนวทางนี้จะช่วยให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่ใช่เพียงการดำเนินตามจารีตเดิมเท่านั้น แต่ยังสามารถขับเคลื่อนองค์กรให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ทั้งในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม โดยไม่ละทิ้งหลักธรรมะ แนวทางสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การกระจายอำนาจและส่งเสริมการมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้เจ้าคณะระดับอำเภอหรือวัดมีบทบาทในการบริหารจัดการมากขึ้นตามบริบทของพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้การตัดสินใจมีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อสภาพปัญหาอย่างแท้จริง อีกทั้งยังควรส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงานหรือกิจกรรมของคณะสงฆ์ เพื่อสร้างความร่วมมือที่ยั่งยืนระหว่างวัดและชุมชน คือการหลอมรวมระหว่าง "หลักพุทธธรรม" กับ "ศาสตร์การบริหารสมัยใหม่" เพื่อสร้างระบบบริหารที่ตั้งอยู่บนความโปร่งใส ยืดหยุ่น มีคุณธรรม และมีประสิทธิภาพ ซึ่งไม่เพียงส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรคณะสงฆ์เท่านั้น แต่ยังเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญในการฟื้นฟูบทบาทของพระพุทธศาสนาให้เป็นศูนย์กลางจิตใจของประชาชน และเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน

๕.การอภิปรายผล

การยกระดับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองจังหวัดเชียงรายเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างมากในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น อิทธิบาท และพรหมวิหาร กับหลักการบริหารสมัยใหม่ รวมถึงการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมและสามารถนำไปสู่การพัฒนาคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงรายอย่างยั่งยืนซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๒.๑ ปัจจุบันปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย

จากการศึกษากระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย พบว่ามีปัญหาหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและความยั่งยืนของการบริหารจัดการภายในองค์กรคณะสงฆ์ ทั้งในด้านโครงสร้าง ระบบการดำเนินงาน และปัจจัยบุคลากร ซึ่งสามารถอธิบายได้เป็นประเด็นสำคัญ พบว่า ๑. โครงสร้างการบริหารรวมศูนย์ ขาดความยืดหยุ่นตามบริบทพื้นที่โครงสร้างการบริหารของคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ยังยึดรูปแบบรวมศูนย์อยู่กับเจ้าคณะระดับสูง ๒. ขาดระบบติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลที่เป็นระบบการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบันยังไม่มีระบบ และต่อเนื่อง ๓. การมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานภายนอกยังจำกัดแม้ว่าคณะสงฆ์จะมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางของชุมชน แต่ในการบริหารจัดการกิจการส่วนใหญ่กลับดำเนินไปโดยไม่เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนหรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือเสนอแนะทางพัฒนา ๔. ขาดการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการพระสงฆ์หลายรูปยังไม่ได้รับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการบริหารจัดการ ๕. การสื่อสารภายในองค์กรคณะสงฆ์ยังไม่ทั่วถึงและไม่ทันสมัยระบบการสื่อสารระหว่างเจ้าคณะในระดับต่าง ๆ รวมถึงการถ่ายทอดนโยบายจากส่วนกลางไปยังวัดในพื้นที่ยังอาศัยรูปแบบดั้งเดิม **ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากว่า** ปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดเชียงรายส่วนใหญ่มีรากเหง้ามาจากความไม่สมดุลระหว่าง "โครงสร้างแบบดั้งเดิม" กับ "บริบทสังคมสมัยใหม่" การบริหารที่ยังไม่สามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม การขาดการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับวิธีการบริหารยุคใหม่ และการไม่เปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมจากภายนอก ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานของคณะสงฆ์ไม่สามารถตอบสนองความคาดหวังของชุมชน **ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาจรัญ ภูริโกวิท (พรมเลิศ) ศึกษาเรื่อง “แนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์จังหวัดนนทบุรีเชิงพุทธบูรณาการ”** ผลจากการศึกษาพบว่า แนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์จังหวัดนนทบุรีมี ๖ วิธี ทั้งนี้ในทุกแนวทางก็ได้ เพื่อนำไปใช้เป็นประโยชน์ได้ แนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์จังหวัดนนทบุรีเชิงพุทธบูรณาการ

๕.๒.๒ ศึกษาการยกระดับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดเชียงรายตามหลักพุทธธรรม

การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงรายได้มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบสนองต่อบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะ ทางพระพุทธศาสนาและหลักการบริหารสมัยใหม่อย่างมีประสิทธิภาพจากการศึกษาและวิเคราะห์ พบว่า การนำหลักธรรมเข้ามาใช้ในการบริหารช่วยส่งเสริมคุณธรรมของพระสงฆ์ เช่น ความรู้ ความเสียสละ และความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือในการบริหารงาน นอกจากนี้ หลักอริยบท ๔ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ยังช่วยผลักดันให้การดำเนินงานมีเป้าหมายที่ชัดเจน มีความพากเพียร อีกทั้งยังมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่ในการกำหนดนโยบายและแนวทางการบริหาร ซึ่งช่วยสร้างความร่วมมือและความศรัทธาในระบบการปกครองคณะสงฆ์ในการบริหารยังต้องการการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง **ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากว่า** การยกระดับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายตามหลักพุทธธรรม มีผลลัพธ์ที่ชัดเจนในหลายด้าน โดยใช้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา และสามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างองค์กรที่เข้มแข็งและยั่งยืนการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนหลักพุทธธรรมเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างพอเพียงและไม่ฟุ้งเฟ้อ ส่งผลให้การบริหารจัดการ

ทรัพยากรของคณะสงฆ์มีความรอบคอบและสามารถรองรับการดำเนินงานในระยะยาวได้ การส่งเสริมบทบาททางสังคมและความรับผิดชอบต่อชุมชนการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทำให้เกิดความตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ในการดูแลสังคมและชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวิสุทธิสัทธาภิวัฒน์ (เมธาภิวัฒน์ จิตติโก) และคณะ ได้ทำวิจัยเรื่อง การขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาการปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ด้านการปกครอง ประกอบด้วย ๑) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา ๒) ยกระดับ กระบวนการบริหารจัดการภายใน ๓) พัฒนาสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ ๔) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับพระพุทธศาสนา^๔

๕.๒.๓ เสนอการยกระดับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ

การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงรายเป็นภารกิจสำคัญที่มีผลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในยุคที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และเทคโนโลยี พบว่า การยกระดับกระบวนการบริหารจัดการจึงต้องดำเนินไปในแนวทางที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับหลักการบริหารสมัยใหม่อย่างกลมกลืน ซึ่งเรียกว่า “พุทธบูรณาการ” จากการศึกษาแนวทางการยกระดับดังกล่าวพบว่า การนำหลักธรรม เช่น อิทธิบาท ๔ และพรหมวิหาร ๔ มาใช้ในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพในหลายด้าน ทั้งนี้**อาจจะเนื่องมาจากว่า** แนวทางการยกระดับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ เป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการสร้างระบบการบริหารที่มีคุณธรรม โปร่งใส และมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในพื้นที่ และเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาคณะสงฆ์ในระดับประเทศต่อไปการยกระดับกระบวนการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการเป็นแนวทางที่นำหลักพุทธธรรมและแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่มาผสานกัน เพื่อสร้างระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพยั่งยืน และสอดคล้องกับค่านิยมทางศาสนา ผลการดำเนินงานและผลกระทบที่เกิดขึ้นการผสมผสานหลักธรรมกับการบริหารจัดการอย่างลงตัวการนำหลักธรรม เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา มาเป็นรากฐานในการวางแผนและตัดสินใจช่วยให้เกิดการบริหารที่มีจริยธรรม ช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความไว้วางใจภายในองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระศรีสัจญาณมุนี (สุมินทร์ ยติโก) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดชัยภูมิ พบว่าพุทธบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดชัยภูมิมีการบริหารงานพระธรรมวินัยจะเป็นแบบแผนในการปกครองของคณะสงฆ์จะกล่าวง่ายๆก็คือ ศีล สมาธิ และปัญญาทั้งสามอย่างนี้ให้รักษาและยึดมั่นในสามหลักการนี้จึงจะเป็นของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เกิดให้ถูกต้องและเป็นระเบียบในการปกครอง การพัฒนารูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดชัยภูมิพบว่า สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา ยกระดับกระบวนการบริหาร

^๔ พระครูวิสุทธิสัทธาภิวัฒน์ (เมธาภิวัฒน์ จิตติโก) และคณะ. (๒๕๖๓) ,การขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาการปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี, **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓ ,วารสาร มจร. สังคมปริทรรศน์, ๙ (๑),หน้า ๖๙-๘๑.

จัดการภายใน พัฒนางค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธมีการปรับปรุงบูรณะซ่อมแซมอย่างต่อเนื่อง ปรับปรุง ภูมิทัศน์ ในบริเวณวัดให้มีความร่มรื่น สุขสงบเย็น สะอาด การสาธารณสงเคราะห์ ช่วยเหลือประชาชน อย่างเต็มความสามารถ^๔

๖. สรุป/องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยได้ศึกษาเป็นแนวทางปฏิบัติที่สามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงได้จริงในระดับพื้นที่ เป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยง “ธรรม” กับ “การบริหาร” อย่างเป็นระบบ โดยองค์ความรู้จากการวิจัยคือ ๓ มิติหลัก ดังนี้

๑. แกนหลัก: พุทธบูรณาการ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ควรยึดหลักธรรมเป็นแกนกลาง เช่น พรหมวิหาร อธิปไตย สังคหวัตถุ ได้แก่ การวางแผน การจัดการ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและการกระจายอำนาจสู่ระดับอำเภอและวัดธรรมเป็นแกนกลางยึดหลักธรรมกำกับการบริหารตาม ๕ M วางแผน(Planning) จัดองค์กร (Organizing)สั่งการ(Commanding), ประสานงาน(Coordinating), และควบคุม(Controlling)

๒. โครงสร้างการบริหารแบบยืดหยุ่น ปรับโครงสร้างการปกครองให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยเน้นการมอบอำนาจให้เจ้าคณะระดับต่าง ๆ มีบทบาทชัดเจนสร้างระบบติดตามและประเมินผลที่สามารถตรวจสอบได้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการข้อมูลและการสื่อสารภายในองค์กรคณะสงฆ์ โครงสร้างแบบกระจายอำนาจเจ้าคณะตำบล/อำเภอ/จังหวัดมีบทบาทในการตัดสินใจเชิงพื้นที่อย่างชัดเจนกลไกตรวจสอบและประเมินผลโดยยึดหลักโปร่งใส ธรรมาภิบาลสงฆ์ใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการบริหารพัฒนาแอปพลิเคชัน / เว็บไซต์กลางสำหรับการจัดการข้อมูลวัด พระสงฆ์ กิจกรรม และเครือข่าย

๓ การมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน และหน่วยงานรัฐ เป็นเรื่องสำคัญในการพัฒนาสังคมและชุมชนให้เข้มแข็งยั่งยืน โดยแต่ละภาคส่วนมีบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันและกันจะนำไปสู่ความเจริญและความผาสุก เพราะวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรมเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางศาสนา

๔. การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการ การสื่อสาร และการประสานงานจัดอบรมเชิงปฏิบัติการที่เน้นการบูรณาการหลักธรรมกับทักษะการบริหารสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพระสงฆ์ในระดับต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจร่วม จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการที่เน้นภาคปฏิบัติสร้างเวทีเรียนรู้ร่วมเสวนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์แบบพี่เลี้ยงและพัฒนาการสื่อสารกับชุมชนการบริหารความขัดแย้งการประสานงานที่ยั่งยืน

^๔ พระศรีสังฆญาณมุนี (สุมินทร์ ยติโกโร) , การพัฒนารูปแบบการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดชัยภูมิ”, พุทธศาสตร์คุณปฏิบัณต : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒ , หน้า บทคัดย่อ.

ภาพที่ ๔.๑ โมเดลการยกระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย:

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และ คำสั่งของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒).

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และ คำสั่งของคณะสงฆ์**.๒๕๖๓.

นิตยสารพุทธศาสตร์คณาจารย์บัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูโพธิจิตตคุณ(กิตติพงษ์ สุปัญญา), **การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธของคณะสงฆ์ ภาค ๓** , ปริญาพุทธศาสตร์คณาจารย์บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย),๒๕๖๑.

พระมหาสุศักดิ์ สุรสกโก, “การบริหารกิจการคณะสงฆ์วัดแคนอก อ.เมือง จ.สุรินทร์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

พระครูวิสุทธิสีกาวิวัฒน์ (เมธาวิวัฒน์ ฐิติโก) และคณะ. (๒๕๖๓) ,การขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาการปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี,**พุทธศาสตร์คณาจารย์บัณฑิต : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, ๒๕๖๓ ,วารสาร มจร. สังคมปริทรรศน์.

พระศรีสังฆญาณมณี (สุมินทร์ ยติโก) , **การพัฒนารูปแบบการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดชัยภูมิ**, **พุทธศาสตร์คณาจารย์บัณฑิต : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, ๒๕๖๒.

ราชกิจจานุเบกษา.“**พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๑**”, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/> [๔ มกราคม ๒๕๖๘].

รูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย
เชิงพุทธบูรณาการ
Broadcasting Format of The Chiang Rai Buddhist Radio Station For
Integrated Buddhism

พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง)

Phramaha Narong vilittadhammo (Phoemklang)^๑

พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ/แก้วเปียง)

PhraKhruwimonsinlapakit (RuangrithDhanapanno/Kaewpiang)^๒

Received: August 13, 2025

Revised: December 15, 2025

Accepted: December 15, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาปัจจุบันปัญหา รูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ และ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ ที่สามารถเผยแพร่หลักธรรมให้เข้าถึงประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๒๓ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยเรียบเรียงเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า การจัดรายการวิทยุในปัจจุบันยังประสบปัญหาในหลายด้าน ได้แก่ การขาดแคลนบุคลากร งบประมาณจำกัด ข้อจำกัดด้านเทคนิคสัญญาณ และการลดลงของผู้ฟังในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ขณะที่การนำเสนอเนื้อหายังขาดความหลากหลายและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ การพัฒนารูปแบบการจัดรายการเชิงพุทธบูรณาการที่เน้นการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักปมาณาภิคา หลักกัลยาณมิตรธรรม และหลักโอวาทปาติโมกข์ มาบูรณาการร่วมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นพร้อมทั้งขยายช่องทางการสื่อสารผ่านสื่อวิทยุชุมชน และสื่อโซเชียลมีเดียออนไลน์ เช่น Facebook, YouTube ซึ่งรูปแบบเชิงพุทธบูรณาการนี้จะช่วยเพิ่มศักยภาพในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงอย่างมีระบบและร่วม

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โทรศัพท์ ๐๘๑ ๕๕๓๖๒๕๖ E-mail : wijitdham@gmail.com

^๒ พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ/แก้วเปียง), รศ. ดร.ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอเวียงชัยผู้จัดการโรงเรียนเวียงชัยพิทยาสรรพ์ จังหวัดเชียงราย โทรศัพท์ ๐๘๔ ๖๓๘๔๖๗๑ Email: wcp2558@gmail.com

สมัยตาม B-RADIO Model ๑. B – Buddhist Principles at the Core หลักธรรมเป็นแกนกลาง ๒. R – Religious Stakeholders as Drivers กลไกดำเนินงานโดยเครือข่ายพระพุทธศาสนา ๓. A – Audience-Centered Programming การจัดรายการที่เน้นผู้ฟังเป็นศูนย์กลางรูปแบบการจัดรายการ ๔. D – Digital & Local Distribution ช่องทางเผยแพร่หลากหลาย โซเชียลมีเดียออนไลน์ และคลื่นวิทยุชุมชน ๕. I – Inspiration การสร้างแรงจูงใจ แรงแบ้นดาลใจ และออกแบบเนื้อหาเชิงสร้างสรรค์ และ ๖. O - Organization Development พัฒนาปรับปรุงตนเองและดำเนินกิจการตามเป้าหมาย เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่าเดิม

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดรายการ, สถานีวิทย์,พระพุทธศาสนา,เชิงพุทธบูรณาการ

Abstract

The objectives of this research article are as follows: 1. To study the current problems of the radio broadcasting format of the Chiang Rai Buddhist Radio Station, 2. To develop the radio broadcasting format of the Chiang Rai Buddhist Radio Station in an integrated Buddhist way, 3. To present the radio broadcasting format of the Chiang Rai Buddhist Radio Station in an integrated Buddhist way that can effectively disseminate the principles of Dhamma to the public. This is qualitative research conducted through in-depth interviews with 23 key informants from the target group. The research tool used was an in-depth interview guide, and the collected data were analyzed and presented descriptively.

The research findings revealed that current radio programming still faces several problems, including shortages of personnel, limited budgets, technical and signal limitations, and a decline in audience numbers in the digital era—particularly among younger generations. Furthermore, program content lacks variety and connection to modern lifestyles. The development of the integrated Buddhist radio programming model emphasizes applying Buddhist principles—specifically the Four Standards for Judging (Pamanika) the Seven Qualities of a Good Friend (Kalyanamitradham) and The Three Principles, Four Ideals, and Six Methods (*Ovadapatimokkha*)—integrated with local culture, while expanding communication channels through community radio and online media such as Facebook and YouTube. This integrated Buddhist model aims to enhance the potential for disseminating Buddhism, promoting morality and ethics via radio broadcasting in a systematic and contemporary manner according to the B-RADIO Model: B – Buddhist Principles at the Core: Placing Buddhist teachings as the central foundation. R – Religious Stakeholders as Drivers: Operational mechanisms driven by Buddhist networks. A – Audience-Centered Programming: Programs designed with the audience at the center. D – Digital & Local Distribution: Diverse dissemination channels, including community

radio. I -Inspiration: Creating motivation inspiration and Design creative content. O - Organization Development: Develop and improve yourself and operate your business according to your goals.

Keywords: Programming model, radio station, Buddhism, integrated Buddhist approach

๑.บทนำ

พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ประเทศไทย ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตสายที่ ๘ โดยการนำของพระโสณเถระและพระอุตระเถระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ อาณาจักรสุวรรณภูมิ ก็เพื่อยังประโยชน์สุขแก่แว่นไยสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักประจำชาติไทย มีความสำคัญในด้านการพัฒนาจิตใจและการดำรงชีวิตของชาวไทยตลอดมาทุกยุคสมัย โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาจริยธรรมและคุณธรรมของประชาชนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสใจความสำคัญตอนหนึ่งไว้ว่า “จรถ ภิกขเว จาริกิ พุชชนิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย ทิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ”^๓ ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^๔ นับเป็นนโยบายและเป้าหมายในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่พระพุทธองค์ประสงค์จะให้เกิดความผาสุกแก่ชาวประชาและเหล่าทวยเทพ เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงประทานโอวาทแก่เหล่าพระสงฆ์สาวกคราวส่งออกไปช่วยประกาศพระพุทธศาสนาครั้งแรกที่ยึดเป็นหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจวบถึงปัจจุบัน โดยพระสงฆ์สาวกได้ยึดเอาพุทธโอวาทดังกล่าวถือปฏิบัติเป็นแนวทางร่วมกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบมา จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งกับศาสนทายาท คือ พระภิกษุผู้เผยแผ่พระธรรมที่สามารถยังประโยชน์และความสุขให้เกิดแก่ชาวโลกและทวยเทพได้อย่างแท้จริง และยังให้เกิดความเชื่อความเลื่อมใสศรัทธาเคารพนับถืออันเป็นเหตุนำไปสู่การศึกษาปฏิบัติตามคำสั่งสอนให้สามารถบรรลุถึงความสุขได้อย่างแท้จริงตามพุทธประสงค์

ดังนั้น การสร้างประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่มวลมนุษย์ นับว่าเป็นการสร้างเครือข่ายปฏิสัมพันธ์เชิงบุคคล โดยมีวัตถุประสงค์สร้างความมุ่งมั่นปลุกศรัทธาความเลื่อมใสที่จะทำให้มนุษย์มีธรรมคุ้มครองตนเอง และมีกำลังสติปัญญาพอที่จะแนะนำพร้าสอนผู้อื่นต่อไปได้ ส่วนการสร้างเครือข่ายงานเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น มีเหตุปัจจัยสำคัญในทางปฏิบัติหลายประการ เช่น (๑) ความเข้าใจชัดในหลักธรรมแห่งตน เห็นจริงในหลักการทางพระพุทธศาสนา สามารถชี้แจง จำแนก อธิบายเหตุผล ชี้คุณ ชี้โทษ ชี้ทางออก ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ รวมทั้งรู้จักแก้ปัญหาด้วยสติปัญญา (๒) ความรู้ในวิธีการสร้างเครือข่ายธรรม สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น สร้างความเข้าใจในวิธีการเผยแผ่ ให้รู้จักวิเคราะห์และรู้วิธีเข้าถึงกลุ่มคนต่างๆ รวมทั้งรู้จักการปฏิบัติตัวที่เหมาะสมอยู่ในคุณธรรมเสมอ และมีจิตใจที่เสียสละมุ่งประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติเป็นเป้าหมาย (๓) มีคุณสมบัติหรือคุณธรรมของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา (๔) รู้จักเลือกพื้นธรรมที่ดีและเหมาะสมกับบุคคล คือ “นำสื่อสาระธรรม” ที่เป็นเครื่องมือเพื่อการพัฒนาคนตามหลักไตรสิกขา รวมทั้งรู้จักใช้เครื่องมือหรือวิธีการใช้สื่อที่ชาญฉลาดสมัย

^๓ วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๓๙.

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

(๕) การกระจายเครือข่ายองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้กว้างด้วยหลักสัทธิธรรม คือ การศึกษา (ปริยัติธรรม) การประพฤติธรรม (ปฏิบัติธรรม) และการขัดเกลาตนให้บริสุทธิ์เพื่อความพ้นทุกข์ (ปฏิเวธธรรม) แต่ปัจจุบันสังคมโลกเปลี่ยนแปลงไป สังคมชุมชนมีความซับซ้อนมากขึ้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เคยใช้ได้ผลดีในอดีต ซึ่งพระภิกษุมีหน้าที่ศึกษาพระธรรมวินัยและเผยแผ่ธรรมโดยการเทศนาธรรม มีผู้คนมาวัดประจำ พระบวรยายธรรมอยู่ในวัด แต่พอยุคสังคมเปลี่ยนผู้คนต้องประกอบอาชีพมากขึ้นไม่มีเวลามาวัด ก็จะนิมนต์พระภิกษุออกไปแสดงธรรมตามสถานที่ต่างๆนอกวัด เช่น สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ เอกชนบ้าง ชุมชนบ้าง ปัจจุบันสังคมมีความเจริญมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะทางเทคโนโลยีมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนทั่วโลก การเผยแผ่พระสัจธรรมของพระภิกษุจึงต้องปรับเปลี่ยนไปใช้เทคโนโลยีสื่อสารใหม่เช่นกัน มีวิทยุกระจายเสียง เป็นต้น

วิทยุกระจายเสียง เป็นสื่อมวลชนที่มีรูปแบบของการสื่อสารทางคลื่นวิทยุ โดยคำว่า วิทยุ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้แทนคำว่า เรดิโอ (Radio) ซึ่งหมายถึงการรับและส่งข่าวด้วยคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าหรือคลื่นวิทยุโดยไม่ต้องใช้สายเชื่อมต่อกันระหว่างเครื่องรับกับเครื่องส่ง ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า วิทยุกระจายเสียง หมายถึง กระบวนการส่ง สารหรือข่าวสารในรูปของสัญญาณความถี่เสียงผนวก รวมแพร่กระจายไปพร้อมกับคลื่นวิทยุหรือคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าไปถึงกลุ่มเป้าหมายได้โดยตรง^๕ โดยรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ มาตราที่ ๔๐^๖ กล่าวว่า คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียงเป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ ซึ่งหมายถึงการจัดการระบบสื่อมวลชนเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและเสมอภาค โดยมาตราดังกล่าวเปิดโอกาสให้ประชาชนแต่ละพื้นที่ของประเทศไทย สามารถเป็นเจ้าของสถานีวิทยุกระจายเสียงได้และยังส่งเสริมให้มีวิทยุชุมชน ดังนั้น วิทยุในส่วนของภูมิภาคก็จะมีความเป็นวิทยุท้องถิ่น (Local Station) มากขึ้น ซึ่งรูปแบบเนื้อหาของรายการจะตอบสนองกลุ่มเป้าหมาย ความสนใจของคนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถเข้าถึงประชาชนได้ทั่วทุกแห่งหนในพื้นที่รัศมีออกอากาศที่ได้รับอนุญาต

สถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย เป็นสถานีวิทยุที่คณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายได้ดำริจัดตั้งขึ้น ซึ่งมีพระเทพสิทธินายก อดีตเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย อดีตเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ และพระธรรมราชานุวัตร อดีตเจ้าคณะภาค ๖ อดีตเจ้าอาวาสวัดพระแก้ว เป็นประธานที่ปรึกษาการในดำเนินการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสารข่าวสารต่างๆ ขณะนั้นโดยมอบหมายให้อาจารย์เกษม เครือวงศ์ อาจารย์โรงเรียนพาณิชยการเชียงรายเป็นผู้รับผิดชอบในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้อง เดิมใช้ชื่อว่า พระพุทธศาสนาแห่งชาติและสังคม คลื่นความถี่ FM ๑๐๐.๗๕ MHz. ซึ่งอยู่ในกำกับมหาเถรสมาคม ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ คณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายได้มอบหมายให้พระครูสุธีสุตสุนทร ขณะนั้นเป็น รก.ผอ.วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้รับผิดชอบดูแลในการบริหารจัดการสถานีวิทยุ และได้ขอเปลี่ยนมาใช้คลื่นความถี่ FM ๙๙.๕๐ MHz.

อย่างไรก็ตาม เกิดปัญหาและขาดเทคนิคลีลาในการนำเสนอในรูปแบบใหม่ๆ ยังไม่สามารถทำให้ผู้ฟังประทับใจหรือติดตามฟัง ขาดทักษะในการใช้เครื่องมืออุปกรณ์สื่อสารสมัยใหม่ อาคารสถานที่ตั้งค่อนข้างคับ

^๕ Mediathailand, สื่อเสียงและรายการวิทยุ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

[https://www.mediathailand.org/2012/06/blog-post_03.html#:~:text=\[๒๕%20กรกฎาคม%20๒๕๖๘\],](https://www.mediathailand.org/2012/06/blog-post_03.html#:~:text=[๒๕%20กรกฎาคม%20๒๕๖๘],)

^๖ ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, พ.ศ.๒๕๔๐, เล่ม ๑๑๔ ตอนที่ ๕๕ ก, หน้า ๙.

แคบ ต้องอาศัยเงินบริจาคจากผู้รับฟังโดยไม่มีงบประมาณสนับสนุน ทั้งระบบอุปกรณ์สื่อสารทางเทคโนโลยีที่ใช้ต่อเนื่องมานานซึ่งไม่ทันต่อสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

จากความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษารูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ ด้วยการน้อมนำเอาหลักพุทธธรรม คือ หลักปมาณา หลักกัลยาณมิตรธรรม และหลักโอวาทปาติโมกข์ มาบูรณาการร่วมกับศาสตร์ความรู้ต่างๆ ผสานแนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการพัฒนาารูปแบบการจัดรายการการเผยแผ่ธรรมะผ่านช่องทางสถานีวิทยุกระจายเสียงพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย อันจะส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพของบุคลากร รวมถึงการจัดและผลิตรายการ ซึ่งจะทำให้เกิดกระบวนการการพัฒนาศรัทธา จิตใจ ปัญญา ชุมชนสังคม โดยรูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย ยังคงอยู่ภายใต้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาารูปแบบงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียง เพื่อให้เกิดประโยชน์สุข ความเจริญก้าวหน้าแก่ตนเอง ชุมชน สังคม องค์กร สอดคล้องกับยุคสมัยสังคมปัจจุบัน และเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนาสืบไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาปัจจุบันปัญหารูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย

๒.๒ เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ

๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบการวิจัยภาคสนาม (Field-work research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม การวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านรูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ

๑. การวิเคราะห์เชิงเอกสาร (Documentary Analysis)

ผู้วิจัยวิเคราะห์เอกสารเรื่องเกี่ยวกับรูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงพุทธบูรณาการ กล่าวถึงกรอบทฤษฎี และแนวคิดการวิจัย วัตถุประสงค์ ด้วยการสืบค้นข้อมูลโดยอาศัยเอกสารเป็นหลัก ด้วยวิธีการศึกษาสืบค้นข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความ วารสาร และเอกสารต่าง ๆ ข้อความที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในงานวิจัยนี้ใช้งานที่เกี่ยวข้องของ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและนักการสื่อสาร

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการดังนี้

๑) การสัมภาษณ์พระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา คฤหัสถ์ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อ วิทยุกระจายเสียง และการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการ ทั้งหมดจำนวน ๒๓ รูป/คน เพื่อให้ทราบถึง รูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงทางสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ

๒) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อ การนำมาใช้ในการนำเสนอรูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ

๓.๒ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ของผู้ทรงคุณวุฒิ ตามความเหมาะสม โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด ๒๓ รูป/คน ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด, รองเจ้าคณะจังหวัด, นักสื่อสารมวลชนหรือนักประชาสัมพันธ์, นักจัดรายการวิทยุ, นักวิชาการด้านศาสนา, ผู้ฟังรายการ, เจ้าหน้าที่ดูแลระบบ รวมทั้งหมด จำนวน ๒๓ รูป/คน ประกอบไปด้วย

๑. เจ้าคณะจังหวัด	จำนวน ๑ รูป
๒. รองเจ้าคณะจังหวัด	จำนวน ๑ รูป
๓. นักสื่อสารมวลชนหรือนักประชาสัมพันธ์	จำนวน ๒ คน
๔. นักจัดรายการวิทยุ	จำนวน ๕ รูป/คน
๕. นักวิชาการด้านศาสนา	จำนวน ๓ คน
๖. ผู้ฟังรายการ	จำนวน ๑๐ คน
๗. เจ้าหน้าที่ดูแลระบบ	จำนวน ๑ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากในข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งจะต้อง สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการสอบถามในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และประเด็นอื่น ๆ เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์งานวิจัย เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ ความคิดเห็น ปัญหา ข้อเสนอแนะ

๓.๓.๑ วิธีการสร้างเครื่องมือ

๑. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยศึกษาจากงานเขียนของนักวิชาการตลอดจนผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญคิด เอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรา หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และผลงานวิจัย

๒. สร้างเครื่องมือตามวัตถุประสงค์ คำนึงถึงศักยภาพของการทำวิจัยในการศึกษาที่กำหนด ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ (Interview)

๓. นำเครื่องมือที่ได้ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓ ท่าน รวมถึงอาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจแก้ไขอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบความชัดเจนและความถูกต้อง ตรวจสอบด้านภาษาและความเที่ยงตรง (Validity) โดยปรับข้อคำถามก่อนนำไปใช้ในงานวิจัย

๓.๓.๒ แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ที่ผู้ศึกษาพัฒนาขึ้นตามกรอบของการศึกษารูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น ๕ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ สัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดรายการด้วยสื่อวิทยุกระจายเสียงเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ตอนที่ ๓ สัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักการเผยแผ่และปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย

ตอนที่ ๔ สัมภาษณ์เกี่ยวกับการเสนอรูปแบบการจัดรายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ

ตอนที่ ๕ สัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อเสนอแนะอื่น ๆ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล "จริยธรรมวิจัยในมนุษย์"

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองโดยใช้เครื่องมือประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการ ดังนี้

๑. ทำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงสถานที่ที่จะไปเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ที่กำหนดไว้ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย และขออนุญาตเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัย

๒. รวบรวมข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัยให้มีความเที่ยงตรง สามารถตรวจสอบได้จึงกำหนดใช้วิธีการที่หลากหลายจากข้อมูลการศึกษา เอกสาร ตำรา วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓. ผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ตามเวลาที่ได้ทำการนัดหมายไว้ล่วงหน้าแล้ว และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจากกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มผู้รู้ ได้แก่ พระสงฆ์ผู้บริหาร นักวิชาการด้านการเผยแผ่ นักสื่อสารมวลชน ผู้จัดรายการ ตัวแทนกลุ่มผู้ฟัง และเจ้าหน้าที่ดูแลระบบ ดังนี้

๓.๑. วัน เวลา การสัมภาษณ์

๓.๒. สถานที่สัมภาษณ์

๓.๓. ระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์

๓.๔. วิธีการสัมภาษณ์ (การถาม, การตอบ, การจดบันทึกคำตอบ)

๔. ศึกษาพฤติกรรมโดยการสังเกตและสอบถามจากกลุ่มเป้าหมาย โดยการสนทนาพูดคุยเพื่อให้เกิดความคุ้นชินและผ่อนคลาย แล้วสังเคราะห์ออกมาเป็นแนวทางนำไปใช้ในการออกแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง

๕. หลังจากทำการสัมภาษณ์เสร็จสิ้น ผู้วิจัยกล่าวขอบคุณและทำการนัดหมายการสัมภาษณ์ต่อเนื่อง แต่ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่สะดวกในการสัมภาษณ์มากกว่า ๑ ครั้ง ผู้ศึกษาจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการโทรศัพท์ติดต่อสอบถามเพิ่มเติมหากข้อมูลที่ได้ยังไม่ชัดเจน

๖. วิเคราะห์ รวบรวมข้อมูล สรุปผล และจัดพิมพ์รายงานการวิจัยที่ดำเนินการตามประเด็นแล้ว จัดพิมพ์ตามรูปแบบฉบับการรายงานวิจัยของทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อดำเนินการไปตามลำดับของการรายงานความคืบหน้างานวิจัย รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เพื่อขอรับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิของทางสถาบันเพื่อปรับปรุงแก้ไขก่อนเป็นฉบับสมบูรณ์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อได้รับข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสารประกอบกับข้อมูลที่ได้จากวิธีการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources) เพื่อนำมาวิเคราะห์ ด้านเนื้อหาของการวิจัยโดยศึกษาเอกสารคัมภีร์ในพระไตรปิฎก อรรถกถา รวมทั้งศึกษา แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการวิเคราะห์รูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาเชียงใหม่ และผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หลังจากนั้นผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล ด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษา และบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในวงกว้าง โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

๑. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเรียบเรียงให้เป็นระบบระเบียบพร้อมที่จะนำไปวิเคราะห์ต่อไป ขั้นตอนนี้ ได้แก่ การจัดบันทึกใหม่ และพิมพ์ข้อมูลลงในเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อเตรียมไปสู่การให้ความหมาย ข้อมูลการจัดหมวดหมู่ และการวิเคราะห์ในขั้นสุดท้ายต่อไป

๒. ให้ความหมายกับข้อมูล (Conceptualizing the data) ในขั้นตอนนี้ได้อาศัยการตีความจากข้อมูลเบื้องต้นให้เป็นข้อความที่สื่อความหมายของผู้ให้ข้อมูล

๓. จัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล (Categorize the Concepts) เป็นขั้นการนำเอาความหมายที่ให้ไว้มาจัดเป็นหมวดหมู่ จากนั้นนำความหมายที่จัดหมวดหมู่แล้วมาตีความสร้างรูปแบบอุปนัย

๔. วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมายให้ได้ความรู้ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยซึ่งในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อสรุปต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นโครงสร้างของข้อสรุปที่สามารถตอบปัญหาในการวิจัย ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะที่มุ่งเน้นให้เกิดกรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาต่อไป

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ” การจัดรายการวิทยุกระจายเสียงเชิงพุทธบูรณาการ เป็นความร่วมมือของหลายภาคส่วน ทั้งฝ่ายสงฆ์ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และประชาชน ซึ่งล้วนมีบทบาทร่วมกันในการกำหนดทิศทางการสื่อสารศาสนาให้มีคุณภาพ เข้าถึงง่าย และมีความหมายในบริบทชุมชนท้องถิ่นซึ่งจะได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

๔.๑ ปัญหารูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย

การบริหารจัดการกิจการงานของคณะสงฆ์ในเขตปกครองจังหวัดเชียงรายเป็นงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในระดับท้องถิ่น ซึ่งการทำงานด้านการเผยแผ่ประกาศพระธรรมคำสอนก็ถือได้ว่าเป็นกลไกหลักที่มีบทบาทสำคัญและมีความโดดเด่นมาโดยตลอดทุกยุคสมัย ด้วยเป็นงานที่ส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ เกิดความรักความสามัคคี มีศีลธรรม มีคุณธรรม มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นเป็นสุข

การบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ปัจจุบันแม้จะมีโครงสร้างชัดเจนตามพระราชบัญญัติ เช่น บุคลากรที่รับผิดชอบงานสนองงานคณะสงฆ์ที่มีจำนวนจำกัด ส่งผลให้การทำงานไม่ต่อเนื่อง ขาดความคล่องตัว ขาดความยืดหยุ่นในการแก้ไขปัญหา การพัฒนาเชิงยุทธศาสตร์ที่ยังไม่ค่อยสอดคล้องกับยุคสมัยเทคโนโลยี วิธีการดำเนินชีวิต และบริบทชุมชนสังคม โดยเฉพาะในยุคสมัยที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยเฉพาะการจัดรายเผยแผ่ธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียงพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย ซึ่งกำเนิดขึ้นมาจากความร่วมมือร่วมใจของกลุ่มชาวพุทธในพื้นที่ทั้งพระสงฆ์ องค์กรชาวพุทธ และพุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์เป้าหมายหลัก คือ การเผยแผ่พระธรรมคำสอนให้แก่ประชาชนในพื้นที่ผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียง ทว่าจากการดำเนินงานที่ผ่านมา ได้พบข้อจำกัดและปัญหาอุปสรรคในหลายมิติที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย คือ ด้วยเป็นสถานีวิทยุประเภทบริการชุมชน จึงมีข้อจำกัดทางเทคนิคของเครื่องส่งที่มีกำลังส่งน้อย ตามข้อกำหนดของกฎหมาย ส่งผลให้สัญญาณคลื่นไม่ครอบคลุมพื้นที่ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ห่างไกลซึ่งมักประสบปัญหาสัญญาณถูกรบกวนและขาดหายบ่อย ข้อจำกัดด้านบุคลากรและทีมงานที่มีจำนวนน้อย ข้อจำกัดด้านงบประมาณที่ต้องอาศัยการบริจาคปัจจัยจากผู้ฟัง จึงเป็นอุปสรรคทั้งต่อการพัฒนาอุปกรณ์เครื่องมือให้มีประสิทธิภาพในการออกอากาศ รวมถึงเป็นข้อจำกัดต่อการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะและเทคนิคในการผลิตสื่อเชิงสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ๆ ที่จะสามารถทำหน้าที่จัดรายการหรือผลิตเนื้อหารายการได้อย่างมีคุณภาพและน่าสนใจ

๔.๒ พัฒนารูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ

การจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุและผู้สนใจธรรมะที่ยังคงรับฟังสื่อวิทยุอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม จากสภาพปัญหาที่พบในการดำเนินงานที่ผ่านมา เช่น ข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ อุปกรณ์ที่ล้าสมัย และการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ทำให้รูปแบบการจัดรายการที่ใช้อยู่ โดยเน้นการผสมผสานหลักธรรมกับเทคนิคการสื่อสารสมัยใหม่ เพื่อให้เนื้อหาธรรมะสามารถเข้าถึงผู้ฟังได้หลากหลายกลุ่ม ทั้งในด้านความเข้าใจ ความน่าสนใจ และความเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน การจัดรายการวิทยุกระจายเสียงในจังหวัดเชียงรายมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุและผู้สนใจธรรมะที่ยังคงรับฟังสื่อวิทยุอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นแนวทางที่สำคัญในการยกระดับคุณภาพของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเน้นการผสมผสานหลักธรรมเข้ากับศาสตร์การสื่อสารมวลชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้เนื้อหาธรรมะสามารถเข้าถึงผู้ฟังได้หลากหลายกลุ่ม ทั้งในด้านความเข้าใจ ความน่าสนใจ และความเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันซึ่งผู้วิจัยจะได้อธิบายการพัฒนาแนวทางการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงโดยใช้แนวพุทธบูรณาการ เป็นกลยุทธ์ที่สามารถยกระดับการ

เผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดเชียงรายให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในบริบทของสังคมท้องถิ่นที่ยังคงมีความผูกพันกับวิถีชีวิตแบบพุทธอย่างลึกซึ้ง

๔.๓ รูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ

การจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุและผู้สนใจธรรมะที่ยังคงรับฟังสื่อวิทยุอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม รูปแบบการจัดรายการที่ใช้อยู่ในปัจจุบันยังมีข้อจำกัดหลายประการ ทั้งในด้านเนื้อหา เทคนิคการนำเสนอ และการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยด้วยเหตุนี้ การพัฒนารูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงเชิงพุทธบูรณาการจึงเป็นแนวทางที่สำคัญในการยกระดับคุณภาพของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเน้นการผสมผสานหลักธรรมเข้ากับศาสตร์การสื่อสารมวลชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้เนื้อหาธรรมะสามารถเข้าถึงผู้ฟังได้หลากหลายกลุ่ม ทั้งในด้านความเข้าใจ ความน่าสนใจ และความเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันแนวทางนี้ยังเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมจากชุมชนและเครือข่ายชาวพุทธในการผลิตรายการที่มีคุณภาพ และสามารถเป็นต้นแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน ทั้งยังช่วยส่งเสริมความสามัคคี ความเข้าใจ และจิตสำนึกที่ดีในสังคมผ่านสื่อที่เข้าถึงได้ง่ายและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายซึ่งรูปแบบการพัฒนาการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย การจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายในแนวทางเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการสื่อสารมวลชนอย่างสร้างสรรค์และมีเป้าหมาย เพื่อให้การเผยแผ่ธรรมะสามารถเข้าถึงประชาชนในทุกกลุ่มวัยได้อย่างลึกซึ้งและมีความหมาย โดยเฉพาะในบริบทของจังหวัดเชียงรายซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนแนวทางนี้เน้นการผสมผสานหลักธรรม

การจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายในแนวทางเชิงพุทธบูรณาการ เป็นกระบวนการเผยแผ่พระธรรมคำสอนที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์การสื่อสารร่วมสมัยอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ธรรมะเข้าถึงประชาชนทุกกลุ่มวัยในพื้นที่ได้อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน ทั้งยังสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมล้านนาและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นแนวทางการจัดรายการดังกล่าวประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญหลายประการ ได้แก่ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจน เช่น ผู้สูงอายุ เยาวชน หรือประชาชนทั่วไป เพื่อปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับพื้นฐานความรู้และความสนใจของผู้ฟัง การออกแบบเนื้อหาธรรมะให้หลากหลาย โดยเน้นหลักธรรมสำคัญ พร้อมเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน การครองเรือน การทำงาน และการอยู่ร่วมในสังคมรูปแบบรายการควรมีความหลากหลาย ทั้งรายการบรรยายธรรมะ รายการสนทนาธรรมะ รายการกิจกรรมธรรมะ และรายการธรรมะบันเทิง เช่น นิทาน เพลงธรรมะ หรือละครเสียง เพื่อสร้างความน่าสนใจและอรรถรสในการรับฟัง ผู้จัดรายการควรเป็นพระสงฆ์หรือฆราวาสที่มีความรู้ทางธรรมะ มีทักษะการสื่อสาร และบุคลิกภาพที่น่าเคารพ พร้อมใช้ภาษาที่เรียบง่าย ฟังเข้าใจง่าย และมีน้ำเสียงที่สงบ สุภาพ

๕. การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ เป็นรูปแบบที่สะท้อนถึงความพยายามในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนให้เข้าถึงประชาชนใน

ระดับชุมชนอย่างลึกซึ้งและมีความหมาย โดยการอภิปรายผลจากการศึกษาและข้อมูลภาคสนามซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีจุดเด่นหลายประการที่ควรส่งเสริม และมีข้อพิจารณาเพื่อการพัฒนาในอนาคตซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ ปัญหารูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัด เชียงราย

การจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย แม้จะมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนสู่ประชาชนในระดับชุมชน แต่จากการศึกษาภาคสนามและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า รูปแบบการดำเนินงานยังเผชิญกับปัญหาและข้อจำกัดหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการสื่อสารธรรมะอย่างแท้จริง หนึ่งในปัญหาสำคัญ คือ การบริหารจัดการ ซึ่งเกิดจากโครงสร้างการบริหารที่ยังไม่เป็นระบบ ส่งผลให้การผลิตรายการขาดความต่อเนื่องและไม่สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างทันท่วงที นอกจากนี้ยังพบว่า การจัดระบบสัญญาณคลื่นวิทยุ ยังมีข้อจำกัดด้านเทคนิค เช่น ความแรงของสัญญาณไม่ครอบคลุมพื้นที่ และอุปกรณ์ที่ใช้ยังไม่ทันสมัยเพียงพอ ทำให้การออกอากาศไม่ราบรื่นและขาดความน่าสนใจในสายตาผู้ฟังอีกประเด็นที่สำคัญคือ งบประมาณในการดำเนินงาน ซึ่งยังไม่เพียงพอต่อการพัฒนารูปแบบรายการให้มีความหลากหลายและทันสมัย โดยเฉพาะการผลิตเนื้อหาที่ต้องใช้บุคลากรที่มีความรู้ทั้งด้านธรรมะและด้านการสื่อสาร สื่อสาร และประเด็นสำคัญ คือ พบว่า การขาดบุคลากรและทีมงาน ผู้จัดรายการที่มีอยู่ปัจจุบันยังขาดทักษะและเทคนิคการถ่ายทอดเนื้อหาในรูปแบบใหม่ ๆ ให้น่าสนใจ ให้เข้าใจง่าย รวมถึงยังขาดทักษะในการใช้เทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่ เพื่อให้สามารถเข้าถึงผู้ฟังทุกกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประเด็นการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะเยาวชนและผู้ฟังรุ่นใหม่ ยังเป็นข้อจำกัด **ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า** เนื่องจากรูปแบบรายการยังเน้นการบรรยายธรรมะในลักษณะดั้งเดิม ขาดการปรับเนื้อหาให้เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันหรือประเด็นร่วมสมัย ส่งผลให้ผู้ฟังบางกลุ่มรู้สึกว้าธรรมะเป็นเรื่องไกลตัวและไม่สามารถนำไปใช้ได้จริง ซึ่งปัญหาของรูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย สะท้อนถึงความจำเป็นในการปรับปรุงพัฒนาทั้งด้านโครงสร้างการบริหาร เทคโนโลยีการออกอากาศ การพัฒนาบุคลากร ช่องทางเทคโนโลยีการออกอากาศ และการออกแบบเนื้อหาให้สอดคล้องกับบริบทของผู้ฟังในยุคปัจจุบัน เพื่อให้การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อวิทยุสามารถเป็นพลังสร้างสรรค์ที่เข้าถึงใจประชาชนได้ **ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูโสภณธรรมวิภาส เอี่ยมบึงลำ** วิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดการจัดรายการวิทยุเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนักจัดรายการวิทยุชุมชนในเขตภาคเหนือตอนล่าง ผลการวิจัย พบว่า คนไทยไม่ให้ความสนใจการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่าที่ควร นักจัดรายการวิทยุต้องมีความรู้เรื่องธรรมะเป็นอย่างดี ใส่ใจผู้ฟัง มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง จัดรายการทันกับเหตุการณ์ได้ดี ช่วยกล่อมเกลาคคนในชุมชน สร้างแรงจูงใจ ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีและจะทำให้พระพุทธศาสนากลับมาเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนามนุษย์ มีการจัดอบรมเนื้อหาธรรมะให้กับนักจัดรายการวิทยุอย่างสม่ำเสมอ อุปกรณ์เครื่องส่งวิทยุล้ำสมัย ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ นักจัดรายการขาดทักษะในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ กลุ่มวัยรุ่นเยาวชนและเด็กไม่ฟังธรรมะ นโยบายของรัฐขาดความชัดเจน^๗

๕.๒ การพัฒนารูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัด เชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ

^๗ พระครูโสภณธรรมวิภาส เอี่ยมบึงลำ, การพัฒนาการจัดการจัดรายการวิทยุเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนักจัดรายการวิทยุชุมชนในเขตภาคเหนือตอนล่าง, *ดุษฎีบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์*, มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๖๐, บทคัดย่อ.

การพัฒนาแบบการจัตรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายในแนวทางเชิงพุทธบูรณาการ เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการเผยแผ่พระธรรมคำสอนให้เข้าถึงประชาชนในระดับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ **พบว่า** การผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับรูปแบบการสื่อสารร่วมสมัยเพื่อให้เกิดความเข้าใจและแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมจากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัตรายการที่ได้รับการพัฒนาประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๖ ด้าน ได้แก่ กลุ่มเป้าหมาย เนื้อหาธรรมะ ผู้ดำเนินรายการ รูปแบบรายการ ภาษาและเสียง และช่องทางการเผยแพร่ โดยกลุ่มเป้าหมายหลักคือผู้สูงอายุและประชาชนทั่วไปที่สนใจธรรมะ เนื้อหาธรรมะเน้นหลักปมาณา ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรมผู้ดำเนินรายการควรเป็นพระสงฆ์หรือฆราวาสที่มีความรู้ทางธรรมะและทักษะการสื่อสาร **ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า** รูปแบบรายการแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ รายการบรรยายธรรมะ รายการสนทนาธรรมะ รายการกิจกรรมธรรมะ และรายการธรรมะบันเทิง ซึ่งช่วยสร้างความหลากหลายในการนำเสนอและตอบสนองต่อความสนใจของผู้ฟังในกลุ่มต่าง ๆ ด้านภาษาและเสียงควรใช้ภาษาที่เรียบง่าย ฟังเข้าใจง่าย มีดนตรีประกอบเพื่อสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลายและน่าติดตาม ส่วนช่องทางการเผยแพร่ควรครอบคลุมทั้งคลื่นวิทยุ FM/AM และสื่อออนไลน์ เช่น Facebook, YouTube, เว็บไซต์ และวิทยุออนไลน์ เพื่อให้สามารถเข้าถึงผู้ฟังได้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง ซึ่งการพัฒนาแบบการจัตรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการสร้างสื่อธรรมะที่มีชีวิตชีวา เข้าถึงง่าย และเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ได้ ซึ่งการเผยแผ่ที่เข้าถึงเป้าหมายได้ผลมักเริ่มต้นมาจากความเลื่อมใสศรัทธา **ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุเทพ ฉันทสุโท (มะแป้นไพร)** เรื่อง ปมาณา ๔ ของพระเถระผู้เป็นเอตทัคคะด้านการเผยแผ่ พบว่า ปมาณา ๔ หลักเกณฑ์ในใจที่ชีวิตเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในบุคคล ๔ ประเภท ได้แก่ รูปร่างปมาณา เป็นการถือเอารูปร่างที่มองเห็นเป็นประมาณในใจให้เกิดความศรัทธา โสฬสปมาณิกา เป็นการถือเอาเสียงที่ได้ยินเป็นประมาณในใจให้เกิดความศรัทธา ลูขัปปมาณิกา เป็นการถือเอาสิ่งของเครื่องใช้และความเป็นอยู่ที่มองเห็นเป็นประมาณในใจให้เกิดความศรัทธา และธัมมปมาณิกา เป็นการถือเอาธรรมที่พิจารณาเป็นประมาณในใจให้เกิดความศรัทธาเหล่าพุทธบริษัทศรัทธา ยกเว้นเพียงธัมมปมาณิกาท่านั้นที่เป็นไปเพื่อหนทางแห่งความสุขอย่างแท้จริง^๔ ซึ่งความเลื่อมใสศรัทธาจะส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันด้วยอาศัยหลักพุทธธรรมเชื่อมโยงผสานจิตโดยความเป็นผู้มีคุณสมบัติแห่ง “กัลยาณมิตรธรรม” ที่เพียบพร้อมสามารถที่จะช่วยแนะนำบอกสอน ชี้แจง ชี้ช่องทาง เป็นแรงจูงใจ หรือเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นได้พัฒนาอบรมตนอย่างถูกต้องตามธรรม**ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของประทีป พิษทองกลาง** เรื่อง รูปแบบการปรึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตร มีกระบวนการปรึกษา ๔ ขั้นตอน (๔ ส) ได้แก่ ๑) สร้างศรัทธา ๒) สนทนาเปิดใจ ๓) เสริมธรรมเสริมปัญญา ๔) แสวงหาสันติ โดยมีแนวปฏิบัติ ๑๒ ประการ ของผู้ให้การศึกษาและผู้ขอรับการปรึกษา ได้แก่ ๑) เพียบพร้อมด้วยปัญญา ๒) ปฏิปทาน่าเลื่อมใส ๓) ผู้นำจิตใจแห่งการภาวนา ๔) จิตอาสาเกื้อกูล ๕) เกื้อหนุนความคิด ๖) ร่วมจิตแก้ปัญหา ๗) มุ่งมั่นพัฒนาตน ๘) ดำรงตนตามมรรคา ๙) วิปัสสนาเสริมชีวิต ๑๐) กระบวนการคิดแบบคาย ๑๑)

^๔ พระมหาสุเทพ ฉันทสุโท (มะแป้นไพร), ปมาณา ๔ ของพระเถระผู้เป็นเอตทัคคะด้านการเผยแผ่, **พุทธศาสนมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

เดินตามสายสัมพันธ์ ๑๒) มิฉะพินธุมิ้งปหาน^๔ การที่ได้รับคำชี้แนะและฟังคำสอนจากผู้สื่อสารประกาศธรรมเป็นเครื่องมือช่วยสนับสนุนสำหรับปรับปรุงและพัฒนาให้มีเจริญก้าวหน้าทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร และเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามองค์ธรรมเป้าหมายที่เป็นเสมือนแผนที่แกนกลางของนักเผยแผ่ประกาศธรรมตามแบบที่พระพุทธองค์ทรงวางหลักเกณฑ์ไว้ใน “โอวาทปาติโมกข์” ซึ่งเนื้อหาตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งกรอบศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นต้นแบบในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาการจัดหรือการผลิตรายการทางวิทยุพระพุทธศาสนาตามกระบวนการสื่อสารให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ทั้งด้านพัฒนาตน ชีวิต ชุมชน สังคม ศรัทธา จิต และปัญญา

๕.๓ รูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเชิง

พุทธบูรณาการ

รูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายในแนวทางเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการสื่อสารร่วมสมัยอย่างสร้างสรรค์ พบว่า การเผยแผ่ธรรมะให้เข้าถึงประชาชนในทุกกลุ่มวัยอย่างลึกซึ้งและมีความหมาย โดยเฉพาะในบริบทของจังหวัดเชียงรายซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน รูปแบบการจัดรายการที่มีประสิทธิภาพควรประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๖ ด้าน ได้แก่ กลุ่มเป้าหมาย เนื้อหาธรรมะ ผู้ดำเนินรายการ รูปแบบรายการ ภาษาและเสียง และช่องทางการเผยแพร่ โดยกลุ่มเป้าหมายหลักคือผู้สูงอายุ เยาวชน และประชาชนทั่วไปที่สนใจธรรมะ เนื้อหาธรรมะเน้นหลักปมาณิกา **ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า** รายการบรรยายธรรมะ รายการสนทนาธรรมะ รายการกิจกรรมธรรมะ และรายการธรรมะบันเทิง ซึ่งช่วยสร้างความหลากหลายในการนำเสนอและตอบสนองต่อความสนใจของผู้ฟังในกลุ่มต่าง ๆ ด้านภาษาและเสียงควรใช้ภาษาที่เรียบง่าย ฟังเข้าใจง่าย มีดนตรีประกอบเพื่อสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลายและน่าติดตาม ส่วนช่องทางการเผยแพร่ควรครอบคลุมทั้งคลื่นวิทยุ FM/AM และสื่อโซเชียลมีเดียออนไลน์ เช่น Facebook, YouTube, เว็บไซต์ และวิทยุออนไลน์ เพื่อให้สามารถเข้าถึงผู้ฟังได้อย่างทั่วถึง **ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอชิรญา สุภาเดช วิจัยเรื่อง** การพัฒนารูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจังหวัดนครราชสีมา มี พบว่า จังหวัดนครราชสีมาจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พศ.๒๕๔๐ มาตรา ๔๐ คลื่นความถี่วิทยุอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกิจการวิทยุและโทรคมนาคม ต้องปฏิบัติตาม กสทช. อย่างเคร่งครัด ส่วนใหญ่ได้รับสัญญาณการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (ส่วนกลาง) ซึ่งเป็นการเทศน์ บรรยายธรรม การแสดงธรรมที่เกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้า และสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา มจร.วิทยาเขตนครราชสีมา ได้ผลิตรายการเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

^๔ ประทีป พิชทองกลาง, รูปแบบการศึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตร, วารสารปรัชญาและศาสนา, กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงใหม่, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ ก.ค. - ธ.ค. ๒๕๖๑, หน้า ๗๕.

โดยมีพระสงฆ์หรือฆราวาสเป็นผู้ดำเนินการ มีช่างเทคนิคทำหน้าที่ผลิตรายการออกอากาศสด และรายการบันทึกเทป^๑

๖. สรุป/องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้ได้สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างบูรณาการในบริบทของจังหวัดเชียงราย เป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการสื่อสารร่วมสมัยอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้การเผยแผ่ธรรมะสามารถเข้าถึงประชาชนในทุกกลุ่มวัยได้อย่างลึกซึ้งและมีความหมาย โดยเฉพาะในบริบทของจังหวัดเชียงรายซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางนี้มุ่งเน้นการผสมผสานหลักธรรมเข้ากับรูปแบบรายการที่หลากหลาย ทั้งการบรรยายธรรมะ การสนทนา การเล่าเรื่องธรรมะผ่านนิทานบันเทิง หรือการนำเสนอธรรมะร่วมกับข่าวสารและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้ผู้ฟังสามารถเชื่อมโยงคำสอนกับชีวิตจริงได้อย่างเป็นรูปธรรมโดยมีองค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการวิจัย คือ B-RADIO โมเดลดังนี้

๑. B – Buddhist Principles at the Core หลักธรรมเป็นแกนกลาง คือ การยึดหลักพุทธธรรมเป็นหัวใจหลัก ได้แก่ หลักปมาณา ๔, หลักกัลยาณมิตรธรรม ๗, หลักโฆวาทปาทิโมกข์ (หลักการ ๓ อุดมการณ์ ๔ วิธีการ ๖), นำเสนอด้วยการผสมผสานธรรมะกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ธรรมคำว ธรรมคำเมือง และกระบวนการสื่อสาร

๒. R – Religious Stakeholders as Drivers กลไกดำเนินงานโดยเครือข่ายพระพุทธศาสนา กลไกสำคัญในการดำเนินงาน คณะสงฆ์ + องค์กรพุทธศาสนา + พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ สร้างเนื้อหาร่วมและสนับสนุนการผลิตรายการ

๓. A – Audience-Centered Programming การจัดรายการที่เน้นผู้ฟังเป็นศูนย์กลางรูปแบบการจัดรายการ รายการหลักธรรมะ : แสดงธรรมบรรยาย ตอบปัญหาธรรมะ, รายการเสริมสร้างศีลธรรม : นิทานธรรมะ เพลงธรรมะ สารคดีชีวิต, รายการแบบมีส่วนร่วม : เปิดสายถาม-ตอบ รับฟังความคิดเห็นผู้ฟังแทรกคติธรรมในชีวิตประจำวัน: ในช่วงรายการข่าวหรือวาไรตี้

๔. D – Digital & Local Distribution ช่องทางเผยแพร่หลากหลาย คลื่นวิทยุชุมชนเดิม โซเชียลมีเดียออนไลน์: Facebook, YouTube, website, และเครือข่ายวิทยุท้องถิ่น: ขยายผลความร่วมมือ

๕. I – Inspiration การสร้างแรงจูงใจ แรงบันดาลใจ และออกแบบเนื้อหาเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

๖. O - Organization Development พัฒนาปรับปรุงตนเอง ดำเนินกิจการตามเป้าหมาย เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม

^๑ อชิรญา สุภาเดช, การพัฒนารูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจังหวัดนครราชสีมา, ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๖๔, บทคัดย่อ.

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย:

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

พระครูโสภณธรรมวิภาส เอี่ยมเบิ่งลำ, การพัฒนาการจัดการรายการวิทยุเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนักจัดรายการวิทยุชุมชนในเขตภาคเหนือตอนล่าง, **ดุสิตบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์**, มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๖๐, บทคัดย่อ.

พระมหาสุเทพ ฉันทสุโข (มะแป้นไพร), ปมาณิกา ๔ ของพระเถระผู้เป็นเอตทัคคะด้านการเผยแผ่, **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

อชิรญา สุภาเดช, การพัฒนารูปแบบการจัดการรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จังหวัดนครราชสีมา, **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์**, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๖๔, บทคัดย่อ.

ราชกิจจานุเบกษา. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย**. พ.ศ.๒๕๕๐. เล่ม ๑๑๔ ตอนที่ ๕๕ ก.

(๒) บทความวารสาร:

ประทีป พิษทองกลาง. รูปแบบการปรึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตร. **วารสารปรัชญาและศาสนา**. กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาเชียงใหม่. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ ก.ค. - ธ.ค. ๒๕๖๑.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

Mediathailand, **สื่อเสียงและรายการวิทยุ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

https://www.mediathailand.org/2012/06/blog-post_03.html# [๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

รูปแบบการรักษาศีลกับการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบัน
The Practice of Moral Precepts and Maintaining a Balanced Life for the New
Generation in Modern Society

พิมพ์ณาร่า เมฆะวิภาต
Pimnara Meghavibhata^๑
กุสุมา เมฆะวิภาต
Kusuma Meghavibhata^๒

Received: August 13, 2025

Revised: December 17, 2025

Accepted: December 20, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาความสำคัญของศีลในพระพุทธศาสนาและผลกระทบของการรักษาศีลต่อการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมไทย ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมการรักษาศีลให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน และ ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการรักษาศีลที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อสร้างสมดุลชีวิตแก่คนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบัน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาทั้งจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๒๕ รูป/คน โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ศีล เป็นรากฐานสำคัญทางจริยธรรมที่ช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและสมดุล การรักษาศีลไม่เพียงเป็นกฎเกณฑ์ทางศาสนา หากแต่เป็นแนวทางปฏิบัติที่ช่วยลดความเครียด เสริมสร้างสุขภาพจิต เสริมสร้างสัมพันธภาพในครอบครัวและชุมชน และนำไปสู่ความสงบสุขทั้งระดับบุคคลและสังคม กิจกรรมที่ส่งเสริมการรักษาศีล รูปแบบการรักษาศีลที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่สามารถอธิบายผ่านกรอบแนวคิด

คำสำคัญ: รูปแบบการรักษาศีล, ชีวิตที่สมดุล, คนรุ่นใหม่, สังคมปัจจุบัน

Abstract

The objectives of this research article are as follows: 1. to study the significance of *Sīla* (morality) in Buddhism and the impact of moral observance on the balanced lifestyle of the

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย E-mail : Pimnara.megh@gmail.com

^๒ นักวิชาการอิสระ โทรศัพท์ ๐๖๑ ๖๔๕๙๑๕๑ E mail : Jum.Kusuma@hotmail.com

younger generation in Thai society; 2To develop activities that promote the observance of Sīla in alignment with the current lifestyle of the younger generation; and 3.to propose a model of Sīla observance that can be applied to create a balanced life for the younger generation In modern society.This study is a qualitative research employing both document analysis and in-depth interviews with 25 key informants (monks and laypersons). Data were analyzed using descriptive analysis.

The research findings reveal that Sīla is a fundamental basis of ethics that enables individuals to live a meaningful and balanced life. Observing Sīla is not merely a religious rule but a practical guideline that helps reduce stress, enhance mental health, strengthen family and community relationships, and lead to peace and harmony at both personal and societal levels.Activities that promote the observance of Sīla and the model of Sīla observance suitable for the balanced lifestyle of the younger generation can be explained through the

Keywords: Sīla observance model, balanced life, younger generation, Modern Society

๑.บทนำ

หลักศีล ๕ ถือได้ว่าเป็นสมบัติของชาวโลกมานานก่อนสมัยพุทธกาล มีลักษณะเป็นสากลอีกทั้งยังเป็นกฎระเบียบทางธรรมชาติสำหรับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้า จะทรงเสด็จอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตามแต่ศีล ๕ ก็ถือเป็นหนึ่งในธรรมะที่มีมาแต่ไหนแต่ไรดังปรากฏในจกั กวตติสูตรที่พระเจ้าจักรพรรดิทรงสอนประชาชนให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการประพฤตินิไม่เหมาะสมทางเพศ เว้นจากการกล่าวเท็จและเว้นจากการบริโภคสุรายาเมา โดยผู้ที่ประพฤตินิผิดจะถูกลงโทษด้วยการจับแขวนไพล่หลัง เอาเชือกมัดให้แน่น โทษและตีกลองเสียงดังแห่งประจานไปตามทางก่อนจะประหารชีวิตด้วยการตัดศีรษะจึงทำให้ศีล ๕ มีอิทธิพลมาในสังคมอินเดียสมัยนั้นจนกลายเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับนักบวชทั่วไป แต่ปรากฏว่าหลังจากนั้นได้มีการปรับปรุงจนเหลือเพียง ๔ ข้อคือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ ไม่มีเพศสัมพันธ์และไม่อวดอุตริมนุชยธรรม^๓ และเมื่อพระศรีศากยมนีพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นและทรงประกาศศาสนา พระพุทธองค์ ก็ทรงยอมรับเอาข้อห้ามทั้ง ๕ ข้อมาสั่งสอนและเผยแผ่ไปสู่ผู้คนอย่างแพร่หลาย เรียกว่า "ศีล" บ้าง "สิกขาบท" บ้าง พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนในส่วนที่เป็นจริยธรรมเหมาะต่อการดำรงชีวิต เช่น ทาน ศีล สวรรค์^๔ เป็นต้น การที่มนุษย์ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏซึ่งยังเป็นความสุขในระดับของโลกียะนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำหลักธรรม ที่เรียกว่า ศีล ๕ มาดำรงชีวิตของมนุษย์ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมที่พระพุทธศาสนาได้เล็งเห็นคุณค่าของสังคมที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขสามารถพัฒนาพฤติกรรม ด้านกาย จิตใจ และสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๒/๗๓.

^๔ นฤมล มารคแมน, มนุษย์และความเป็นจริงของชีวิตในทัศนะของพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

ปัจจุบันนี้บุคลิกภาพด้านพฤติกรรมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมเป็นอย่างมาก บุคลิกภาพ เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นเฉพาะแต่ละคนหรือจะเรียกว่า เป็นแบบแผนความประพฤติ ของตนเองที่แสดงออกมาจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันบางส่วน นอกจากนี้บุคลิกภาพ อันเกิดจากการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล ที่จะสามารถปรับตัว และการแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบกับสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคล^๕

การรักษาศีลกับการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบันเป็นหัวข้อที่สำคัญในการปรับตัวของผู้นั้นในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ทั้งในด้านเทคโนโลยี สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่อย่างมาก ศีลในทางพระพุทธศาสนา คือการควบคุมกาย วาจา และใจให้มีคุณธรรมและไม่กระทำการที่เป็นอันตรายต่อผู้อื่นและตนเอง การรักษาศีลจึงเป็นการเสริมสร้างความสมดุลให้กับชีวิตในทุกด้านสำหรับคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบันที่เผชิญกับแรงกดดันจากการใช้ชีวิตในยุคดิจิทัล การแสวงหาความสำเร็จทางอาชีพ หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ การรักษาศีลสามารถเป็นแนวทางในการคัดกรองการกระทำหรือการตัดสินใจที่มีความรับผิดชอบและมีคุณธรรมในยุคที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารที่หลากหลาย ศีลทำหน้าที่ช่วยให้คนรุ่นใหม่เลือกทำสิ่งที่ถูกต้องในท่ามกลางความหลากหลายทางความคิดและวัฒนธรรมการรักษาศีลไม่ได้หมายถึงการห้ามทำอะไรหรือเป็นข้อบังคับที่เข้มงวดเท่านั้น แต่เป็นการสร้างหลักการในการดำเนินชีวิตให้สมดุล โดยมองหาความสุขที่แท้จริงที่มาจากการมีความรู้สึกดีทั้งในทางกายและใจ การรักษาศีลเช่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่พูดคำหยาบคาย ไม่ขโมยของ หรือการไม่เสพสิ่งที่อันตรายช่วยให้คนรุ่นใหม่มีสติและความตระหนักในการตัดสินใจในชีวิตประจำวันอย่างมีคุณธรรม^๖ ในสังคมที่เต็มไปด้วยความท้าทาย การรักษาศีลจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้คนรุ่นใหม่มีชีวิตที่สมดุล ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม การดำรงชีวิตในวิถีที่มีศีลจึงไม่เพียงแต่ช่วยให้บุคคลเป็นคนดีในสังคม แต่ยังเป็นการเสริมสร้างความสงบสุขและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล ทำให้ชีวิตมีความหมายและมั่นคงมากขึ้นในโลกที่หมุนไปอย่างรวดเร็ว

หลักคำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมได้สะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้มากที่สุด ก็คือคำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศีล เพราะศีลเป็นระบบจัดการควบคุมชีวิตด้านนอก เกี่ยวด้วยการแสดงออกทางกายวาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของหมู่ชนการจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่นั้นนั้น และแก่ความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงของหมู่ชน อันจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจภริยที่ต้งามยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อบรรลุจุดหมายของชีวิตตามความตกลงนับถือของตน หรือเพื่อเข้าถึงประโยชน์และความดีสูงสุดตามอุดมการณ์ของหมู่นั้นนั้น ตลอดเกื้อกูลแก่การที่หมู่นั้นนั้นจะเผยแผ่อุดมการณ์ กิจการ และประโยชน์ตามความต้งามของตนให้แก่ขยายกว้างออกไป

ปัจจุบันสังคมกำลังวิกฤติและศาสนากำลังสั่นคลอนจากพระภิกษุสงฆ์ นักบวชของศาสนาเองที่คนรุ่นใหม่กำลังหันหลังให้ “ศีล” ไม่เห็นความสำคัญความจำเป็นของศีลศีลกำลังหายไปจากจิตใจของชาวพุทธ ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นส่วนหนึ่งเกิดจากการขาด “ศีล” ของผู้คนไม่ว่าจะเป็นศีลระดับใด ดูเหมือนคนจะไม่เอาใจใส่และ

^๕ มั่นเกียรติ โกศลนิรติวงศ์, **ทฤษฎีและเทคนิคในการให้คำปรึกษาพุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘-๒๙.

^๖ จีระชัย วงศ์ชาลี, **การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ของหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในอำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร**,วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๕, หน้า ๘๙๖-๘๙๙.

ปล่อยไปตามสภาวะของสังคมในยุคปัจจุบัน บรรดาความสุขของคนรุ่นใหม่ทั้งหลายนั้น ไม่มีสุขอื่นยิ่งไปกว่าความสงบ ความสุขอื่นทั้งสิ้นล้วนมีขึ้นและตั้งอยู่ไต่บนความสงบเท่านั้น ถ้าความสงบไม่มีแล้ว สุขอื่นก็พังทลายสิ้นไปก็ผู้รักษาศิล เป็นผู้สร้างความสงบให้แก่ตนเองให้แก่สังคมและประเทศชาติ ดังนั้น การรักษาศิลจึงเป็นการสร้างความสุขให้แก่สังคม ไม่สับสนวุ่นวาย ฉะนั้น ศิล ๕ ก็เป็นวินัยของโลกควบคุมคนในโลกให้มีความเป็นอยู่สงบเรียบร้อยไม่สับสนวุ่นวาย การรักษาศิลกับการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบันมีความท้าทายหลายประการที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และวัฒนธรรมที่รวดเร็ว ซึ่งอาจทำให้คนรุ่นใหม่ประสบปัญหาดังนี้ ๑) การเสพติด เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ ในยุคดิจิทัลที่ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายและรวดเร็ว คนรุ่นใหม่มักมีการเสพติดเทคโนโลยีหรือสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาในการควบคุมจิตใจและสติ การใช้เวลาในสื่อสังคมออนไลน์มากเกินไปอาจทำให้การรักษาศิล เช่น การไม่พูดจาหยาบคายหรือไม่เบียดเบียนผู้อื่นกลายเป็นเรื่องยาก เนื่องจากบางครั้งข้อความหรือคอมเมนต์ในโลกออนไลน์อาจมีลักษณะไม่เหมาะสมหรือกระทบต่อจิตใจผู้อื่น ๒) แรงกดดันทางสังคมและการแข่งขันในชีวิตคนรุ่นใหม่ในปัจจุบันมักเผชิญกับแรงกดดันจากการเรียน การทำงาน และการแข่งขันในสังคม การมุ่งเน้นไปที่การประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ อาจทำให้เกิดความเครียดและทำให้หลงลืมการรักษาศิล เช่น การไม่ขโมยของหรือการไม่ทำร้ายผู้อื่นเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ หรือบางครั้งอาจหลีกเลี่ยงการปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังเนื่องจากเวลาที่จำกัด ๓) ค่านิยมทางวัตถุและการบริโภคที่สูงขึ้นในสังคมปัจจุบันที่มุ่งเน้นไปที่การบริโภคและการแสวงหาความสุขจากสิ่งของภายนอก อาจทำให้คนรุ่นใหม่หลงลืมความสำคัญของการรักษาศิล เช่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือการไม่หลงใหลในสิ่งของที่ไม่จำเป็น การแสวงหาความสุขจากวัตถุอาจทำให้เกิดความไม่สมดุลในชีวิตและทำให้เกิดความทุกข์ภายในได้ ๔) การขาดการศึกษาและการทำความเข้าใจเกี่ยวกับศีลแม้ว่าในสังคมไทยจะมีการสอนเรื่องศีลในโรงเรียนและวัด แต่บางครั้งการศึกษาเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้อย่างเต็มที่ ทำให้ขาดความเข้าใจลึกซึ้งเกี่ยวกับการรักษาศิลและการนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง การขาดความเข้าใจนี้อาจทำให้การรักษาศิลกลายเป็นแค่การปฏิบัติตามข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์ที่ไม่ได้มีความหมายลึกซึ้งสำหรับชีวิตประจำวัน และ ๕) การเปลี่ยนแปลงในค่านิยมและวัฒนธรรมคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบันมักจะถูกท้าทายด้วยการเปลี่ยนแปลงในค่านิยมและวัฒนธรรม เช่น ความหลากหลายทางความคิดและวิถีการใช้ชีวิตที่แตกต่างกัน การรักษาศิลในบริบทนี้อาจต้องพบกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างค่านิยมดั้งเดิมกับแนวทางการใช้ชีวิตแบบใหม่ ซึ่งบางครั้งอาจทำให้เกิดความสับสนและยากที่จะปรับตัวให้เข้ากับทั้งสองด้าน และ ๖) ความยากลำบากในการรักษาศิลในสถานการณ์ที่ซับซ้อนในบางสถานการณ์ที่ซับซ้อน เช่น การทำงานในองค์กรที่มีการแข่งขันสูงหรือในสังคมที่ไม่ใส่ใจเรื่องศีลธรรม การรักษาศิลอาจทำให้รู้สึกว่าเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้า การตัดสินใจที่ซับซ้อนในชีวิตจริงอาจทำให้คนรุ่นใหม่รู้สึกว่าไม่สามารถทำตามศีลที่ตนยึดมั่นได้ในบางครั้ง

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการรักษาศิลกับการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งความท้าทายในการรักษาศิลในยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว คนรุ่นใหม่มักพบกับความท้าทายในการรักษาศิล เนื่องจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้บางครั้งการรักษาศิลอาจดูเหมือนเป็นสิ่งที่ยากหรือไม่สามารถปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้น การวิจัยนี้จะช่วยทำความเข้าใจถึงความยากง่ายในการรักษาศิลและปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตที่สมดุลในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วการสำรวจวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ การศึกษาเกี่ยวกับการรักษาศิลและการดำรงชีวิตที่สมดุล จะช่วยให้สามารถสำรวจถึงวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ ว่าพวกเขามีการปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างไรในชีวิตประจำวัน และ

วิธีการที่พวกเขาประยุกต์ใช้คำสอนทางศาสนาและหลักการทางศีลธรรมในการรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต เช่น ความเครียดจากการศึกษา การทำงาน หรือปัญหาสังคมการสร้างสมดุลระหว่างความเชื่อและการใช้ชีวิต ในสังคมปัจจุบันการศึกษานี้สามารถช่วยเปิดเผยถึงปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างการรักษาศีลกับการใช้ชีวิตในสังคมที่เน้นความสำเร็จทางวัตถุและการแข่งขัน การวิจัยสามารถช่วยเสนอแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อให้คนรุ่นใหม่สามารถรักษาความสมดุลในชีวิตระหว่างการทำตามความเชื่อและการปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่ทันสมัยได้ การส่งเสริมการศึกษาธรรมและคุณธรรมในวัยรุ่นการวิจัยนี้อาจมีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาธรรมและการตระหนักถึงคุณค่าของการรักษาศีลในหมู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้พวกเขามีความเข้าใจในหลักธรรมและสามารถนำมาปฏิบัติในชีวิตจริงได้ การวิจัยจึงเป็นการศึกษาผลกระทบของการปฏิบัติธรรมต่อคุณภาพชีวิตของคนรุ่นใหม่ในยุคปัจจุบันและการนำข้อมูลมาใช้ในการพัฒนานโยบายหรือโครงการส่งเสริมศีลธรรมข้อมูลจากการวิจัยอาจนำไปสู่การพัฒนาโครงการหรือแผนการส่งเสริมการรักษาศีลในหมู่คนรุ่นใหม่ เช่น การปรับเปลี่ยนหลักสูตรการศึกษา การจัดกิจกรรมทางศาสนาหรือการสร้างสื่อที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในเรื่องการรักษาศีลและการดำเนินชีวิตที่สมดุลเป็นการศึกษาความท้าทายและปัจจัยที่ส่งผลต่อการรักษาศีลในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พร้อมกับเสนอแนวทางในการช่วยให้คนรุ่นใหม่สามารถรักษาความสมดุลระหว่างการปฏิบัติตามศีลและการใช้ชีวิตในสังคมที่มีความซับซ้อนได้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาความสำคัญของศีลในพระพุทธศาสนาและผลกระทบของการรักษาศีลกับการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมไทย

๒.๒ เพื่อพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมการรักษาศีลต่อการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบัน

๒.๓ เพื่อเสนอรูปแบบการรักษาศีลต่อการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบัน

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการรักษาศีลต่อการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบัน” มีเป้าหมายในการวิจัย เพื่อให้ทราบถึงสภาพและวิธีการรวมถึงแนวคิดทฤษฎี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในด้านเนื้อหา เอกสารและสัมภาษณ์ กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับรูปแบบการรักษาศีลกับการดำเนินชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบันทั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๒๕ รูป/คนในการสัมภาษณ์โดยดำเนินการวิจัยดังนี้

๑) การสัมภาษณ์พระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรม และผู้เชี่ยวชาญ หรือบุคคลทั่วไป

๒) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อการศึกษาถึงการรักษาศีลกับการดำเนินชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบัน

๓) สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

- ๔) จัดกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมาย
- ๕) ประเมินผลจากการเก็บข้อมูล
- ๖) วิเคราะห์และสังเคราะห์การค้นพบ

๓.๑.๑ การวิเคราะห์เชิงเอกสาร

ผู้วิจัยวิเคราะห์เอกสารเรื่องเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ กล่าวถึงกรอบทฤษฎี และแนวคิดการวิจัย วัตถุประสงค์ ด้วยการสืบค้นข้อมูล โดยอาศัยเอกสารเป็นหลัก ด้วยวิธีการศึกษาสืบค้นข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ
๒. ข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความ วารสาร และเอกสารต่าง ๆ ข้อความที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในงานวิจัยนี้ใช้งานที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการดังนี้

- ๑) การสัมภาษณ์พระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา คฤหัสถ์ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนารูปแบบกิจกรรม ทั้งหมดจำนวน ๒๕ รูป/คน เพื่อให้ทราบถึงหลักการในการบริหารกิจการของคณะสงฆ์
- ๒) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อการนำมาใช้ในการบริหารกิจการของคณะสงฆ์

๓.๒ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในเขตธนบุรีที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการรักษาศีล ๕ ซึ่งได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาแบบเจาะจง เป็นการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ของผู้ทำวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิ ตามความเหมาะสม อย่างละเอียดถี่ถ้วน ผู้วิจัยได้กำหนดมาข้างต้น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพจำนวน ๓๐ รูป/คน ดังนี้

๑) กลุ่มพระสงฆ์และนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา	จำนวน ๕ รูป/คน
๒) กลุ่มนักวิชาการด้านกิจการ	จำนวน ๕ รูป/คน
๓) กลุ่มคนรุ่นใหม่ในสังคมไทย	จำนวน ๑๐ คน
๔) กลุ่มประชาชนทั่วไป	จำนวน ๑๐ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวทางในการสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักการศีล ๕ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน ๔ ข้อ ที่เกี่ยวกับศีล ๕ ของคนรุ่นใหม่

๓.๓.๑ วิธีการสร้างเครื่องมือ

๑. ข้อมูลขั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยศึกษาจากงานเขียนของนักวิชาการตลอดจนผู้รู้ทฤษฎีแนวคิดเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรา หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และผลงานวิจัย

๒. สร้างเครื่องมือตามวัตถุประสงค์ คำนึงตามศัพท์ของการทำวิจัยในการศึกษาที่กำหนด ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์

๓. นำเครื่องมือที่ได้ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๒ ท่าน รวมถึงอาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจแก้ไขอีกครั้งเพื่อตรวจสอบความชัดเจนและความถูกต้อง ตรวจสอบด้านภาษาและความเที่ยงตรง โดยปรับข้อความก่อนนำไปใช้ในงานวิจัย

๓.๓.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ขออนุญาตหมาย และเข้าพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามกำหนด จากนั้นจึงอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และจุดมุ่งหมายในการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ และเริ่มสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามแบบสัมภาษณ์ที่เตรียมไว้ และเนื่องจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบปลายเปิด จึงสามารถที่จะตั้งคำถามที่มีลักษณะเจาะลึกลงไปรายละเอียดต่าง ๆ ได้อีกซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

๑) กำหนดข้อมูลและตัวชี้วัด เป็นการกำหนดว่าข้อมูลที่ต้องการมีอะไรบ้าง โดยการศึกษาและวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์หรือปัญหาของการวิจัยเพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย และจะใช้อะไรเป็นตัวชี้วัดจึงจะได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

๒) กำหนดแหล่งข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน ๓๐ รูป/คน ตามที่ระบุไว้ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์ประเด็นต่างๆตามคำถามวิจัย

๓) นำเครื่องมือวิจัยที่ได้สร้างขึ้นไปใช้สัมภาษณ์ กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักโดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ในการเก็บข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนาต่อไป

๔) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ไปสังเคราะห์ วิเคราะห์เชิงคุณภาพต่อไป

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพและภาคสนาม คือ ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำมาจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญ โดยอาศัยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลและจัดบันทึกลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการจำแนกข้อมูล ต่อจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้นำมารวบรวม สังเคราะห์ วิเคราะห์ สรุปประเด็นสำคัญ และอธิบายความเชื่อมโยงกันโดยการเขียนในเชิงพรรณนา

เป็นการเขียนเรียงความโดยสอดแทรกความรู้สึจากสภาพความเป็นจริงลงไปและประยุกต์เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันให้ทันสมัยเข้าใจง่ายสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในสังคม

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการรวบรวมที่มีอยู่อย่างเป็นระบบ สะดวก และง่ายต่อการค้นหาข้อมูล ในการจัดทำแฟ้มเพื่อประโยชน์ต่อการค้นหาข้อมูล ประกอบด้วย แฟ้มข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสนทนากลุ่มหรือสัมภาษณ์กลุ่มย่อยหรือสนทนากลุ่มย่อย ประกอบด้วยข้อมูล ๒ ส่วน คือ

- ข้อมูลที่เป็นแบบบันทึกการสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนาประกอบด้วย ชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วันที่ ช่วงเวลา สถานที่สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ครั้งที่ ชื่อผู้สัมภาษณ์ บทสัมภาษณ์
- ข้อมูลที่เป็นแบบวิเคราะห์การสัมภาษณ์เจาะลึก ซึ่งประกอบด้วยชื่อผู้ให้ข้อมูล ชื่อผู้สัมภาษณ์ คำหลัก บรรยาย เหตุการณ์/สถานการณ์ และการตีความเบื้องต้นแล้วจึงทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

๔. ผลการวิจัย

การรักษาศีลเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยสร้างความสมดุลให้กับชีวิตของคนรุ่นใหม่ในสังคมที่เต็มไปด้วยความเร่งรีบและความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในยุคที่เทคโนโลยีและค่านิยมสมัยใหม่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต การรักษาศีลไม่ได้เป็นเพียงหลักศาสนา แต่ยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้บุคคลมีจิตใจที่มั่นคง มีความเคารพต่อผู้อื่น และมีสติในการดำเนินชีวิต การนำหลักศีลมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมการกระทำ คำพูด หรือความคิด เพื่อให้เกิดความสมดุลในชีวิตท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่โดยมีรายละเอียดตามวัตถุประสงค์ต่อไปนี้

๔.๑. ความสำคัญของศีลในพระพุทธศาสนาและผลกระทบของการรักษาศีลกับการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมไทย

การศึกษาหลักการและแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความสำคัญของศีลในพระพุทธศาสนาและผลกระทบของการรักษาศีลกับการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมไทย ซึ่งศีลเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่ช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมและความสงบ ศีลเป็นพื้นฐานของไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองให้สูงขึ้น การรักษาศีลช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมกาย วาจา และใจให้อยู่ในกรอบของความดีงาม แต่ยังมีส่งผลต่อสังคมโดยรวม คนรุ่นใหม่ที่ยึดมั่นในหลักศีลจะสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า สร้างสังคมที่มีความสามัคคี และนำไปสู่ความสุขที่แท้จริงศีล ๕ เป็นหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ช่วยกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม การรักษาศีลเป็นการฝึกฝนตนเองให้ละเว้นจากพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสียทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งในยุคปัจจุบัน คนรุ่นใหม่ต้องเผชิญกับความท้าทายหลายด้าน ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และการดำรงชีวิตที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน การนำศีล ๕ มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยสร้างความสมดุลและความสุขการรักษาศีลข้อที่หนึ่ง คือ การละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการเคารพชีวิตของสรรพสิ่ง แต่ยังช่วยให้คนรุ่นใหม่มีจิตใจที่อ่อนโยนและเมตตาต่อผู้อื่น ข้อที่สอง การละเว้นจากการลักทรัพย์ ส่งเสริมความซื่อสัตย์และความไว้วางใจในสังคม ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล ข้อที่สาม การละเว้นจากการประพฤติดินในกาม เป็นพื้นฐานของการสร้างความสัมพันธ์ที่มั่นคงและมีความรับผิดชอบ ข้อที่สี่ การละเว้นจากการพูดเท็จ เป็นหัวใจสำคัญของการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและความจริงใจในสังคม

๔.๒ การพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมการรักษาชีวิตต่อการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน

การศึกษาพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมการรักษาชีวิตต่อการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าในยุคที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คนรุ่นใหม่ต้องเผชิญกับความท้าทายมากมาย ทั้งด้านเทคโนโลยี ค่านิยม และวิถีชีวิต การรักษาชีวิตจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้พวกเขาสามารถดำรงชีวิตอย่างสมดุลได้ การพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมการรักษาชีวิตจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้คนรุ่นใหม่สามารถนำหลักศีลไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันหนึ่งในกิจกรรมที่ได้รับการส่งเสริมคือ โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นโครงการที่มุ่งเน้นให้ประชาชนในชุมชนปฏิบัติศีล ๕ เพื่อสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ในสังคมไทย กิจกรรมในโครงการนี้ประกอบด้วยการสวดมนต์ การอบรมคุณธรรม และการส่งเสริมให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการดำเนินชีวิตตามหลักศีล ซึ่งช่วยให้คนรุ่นใหม่มีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่สงบสุขและมีความสมดุลนอกจากนี้ การจัด กิจกรรมสมათานศีลและปฏิบัติธรรม ยังเป็นอีกแนวทางหนึ่ง ที่ช่วยให้คนรุ่นใหม่สามารถฝึกฝนตนเองให้มีจิตใจที่มั่นคง กิจกรรมเหล่านี้รวมถึงการทำสมาธิ การฟังธรรม และการเจริญสติ ซึ่งช่วยให้พวกเขามีความสงบทางจิตใจและสามารถนำหลักศีลไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกหนึ่งแนวทางที่สำคัญคือ การนำหลักธรรมมาใช้ในการใช้ชีวิตประจำวัน โดยการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ใช้หลักศีลในการดำเนินชีวิต เช่น การเว้นจากการทำชั่ว การมีเมตตาต่อผู้อื่น และการเสียสละเพื่อสังคม ซึ่งช่วยให้พวกเขามีความสัมพันธ์ที่ดีและสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในยุคที่คนรุ่นใหม่ต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยสิ่งเร้าและความท้าทาย กิจกรรมที่ส่งเสริมการรักษาชีวิตในชีวิตประจำวันจึงมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจริยธรรมและสร้างพื้นฐานแห่งความสงบสุข การรักษาชีวิตไม่ใช่เพียงข้อกำหนดทางศาสนา แต่เป็นแนวทางที่ช่วยให้คนรุ่นใหม่สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ลดความขัดแย้ง และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการรักษาชีวิตสามารถปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ เช่น การฝึกสมาธิและสติผ่านกิจกรรมทางศาสนา การเข้าร่วมโครงการจิตอาสาเพื่อช่วยเหลือสังคม หรือแม้กระทั่งการใช้เทคโนโลยีเพื่อเผยแพร่แนวคิดและแรงบันดาลใจในการปฏิบัติศีลให้กว้างขึ้นเมื่อกิจกรรมเหล่านี้ถูกนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน คนรุ่นใหม่จะสามารถรักษาสมดุลในการดำเนินชีวิต มีจิตใจที่สงบ

๔.๓ เสนอรูปแบบการรักษาชีวิตต่อการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบัน

การศึกษารูปแบบการรักษาชีวิตต่อการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบันในยุคปัจจุบันที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คนรุ่นใหม่ต้องเผชิญกับความท้าทายมากมาย ทั้งด้านเทคโนโลยี ค่านิยม และวิถีชีวิต การรักษาชีวิตจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้พวกเขาสามารถดำรงชีวิตอย่างสมดุลได้หนึ่งในรูปแบบที่ได้รับการส่งเสริมคือการนำหลักศีล ๕ มาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมกาย วาจา และใจให้อยู่ในกรอบของความดีงาม ศีล ๕ ประกอบด้วย การละเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดูหมิ่นในกาม การพูดเท็จ และการดื่มสุรา ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยให้บุคคลมีจิตใจที่สงบและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รูปแบบการรักษาชีวิตจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้คนรุ่นใหม่สามารถดำรงชีวิตอย่างสมดุลได้ ไม่เพียงแต่ช่วยให้พวกเขามีจิตใจที่สงบและมั่นคง แต่ยังช่วยสร้างสังคมที่มีความสามัคคีการส่งเสริมศีลผ่านกิจกรรมจิตอาสาเป็นแนวทางที่ช่วยให้คนรุ่นใหม่สามารถนำหลักศีลมาปฏิบัติจริงผ่านการช่วยเหลือผู้อื่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่สร้างประโยชน์ให้แก่สังคม แต่ยังช่วยให้ผู้เข้าร่วมพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม

และจิตใจที่มั่นคง พร้อมทั้งเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นดำเนินชีวิตด้วยความเมตตาและความรับผิดชอบต่อส่วนรวมการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางเผยแพร่แนวคิดด้านศีลธรรม

๕.การอภิปรายผล

การรักษาศีลจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้พวกเขาสามารถดำรงชีวิตอย่างสมดุลได้หนึ่งในรูปแบบที่ได้รับ การส่งเสริมคือ การนำหลักศีล ๕ มาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมกาย วาจา และใจให้อยู่ ในกรอบของความดีงาม และสามารถนำข้อค้นพบไปประยุกต์ใช้เพื่อประโยชน์ต่อสังคมในวงกว้าง ผู้วิจัยจะได้อภิปราย ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

๕.๒.๑ ความสำคัญของศีลในพระพุทธศาสนาและผลกระทบของการรักษาศีลกับการดำรงชีวิตที่ สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมไทย

การนำศีลมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสร้างสมดุล พบว่าเป็นการลดความเครียด และเสริมสร้างคุณธรรม ความมีศีลในสังคมไม่เพียงช่วยให้บุคคลมีจิตใจที่บริสุทธิ์ แต่ยังช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อันนำไปสู่ความสงบสุขในระดับครอบครัวและสังคมโดยรวม ดังนั้น ศีลในพระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่เพียงกฎเกณฑ์ ทางศาสนา แต่เป็นแนวทางที่ช่วยให้มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า การรักษาศีลจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เรา พัฒนาไปสู่ความสุขที่แท้จริง ทั้งในระดับบุคคลและสังคม **ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า** การรักษาศีลไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้ ปฏิบัติหลีกเลี่ยงจากการกระทำที่ก่อให้เกิดทุกข์ แต่ยังเป็นพื้นฐานของความสงบทางจิตใจและความเจริญในชีวิต สำหรับคนรุ่นใหม่ในสังคมไทย การดำรงชีวิตท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายของยุคสมัย ทำให้การรักษาศีลกลายเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยสร้างสมดุลระหว่างภาระหน้าที่ ความสัมพันธ์ และสภาพแวดล้อมทาง สังคม การนำหลักศีลมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตสามารถส่งผลให้เกิดความสุขที่แท้จริง ลดความเครียด และ ส่งเสริมคุณธรรมทั้งต่อตนเองและต่อสังคมโดยรวมในบทนี้จะสำรวจความสำคัญของศีลในพระพุทธศาสนา และ ผลกระทบของการรักษาศีลต่อการดำรงชีวิตของคนรุ่นใหม่ในสังคมไทย เพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างจิตใจและ การดำรงชีวิตที่มีคุณค่าในยุคปัจจุบันซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหามันัส ทับประมง** ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาความรู้และพฤติกรรมรักษาศีล ๕ ของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดมหาสารคามผลการวิจัยพบว่า ๑) ระดับความรู้เกี่ยวกับศีล ๕ ของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดมหาสารคามโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมากเมื่อ พิจารณาเป็นรายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด ๑ ข้อคือศีลข้อ ๕ ห้ามเสพของมีนเมาระดับ ๒ ข้อ คือศีลข้อ ๔ ห้ามพูดเท็จ และศีลข้อ ๒ ห้ามลักทรัพย์และระดับปานกลาง ๒ ข้อคือศีลข้อ ๓ ห้ามประพฤติดูหมิ่นในกามและศีลข้อ ๑ ห้ามฆ่าสัตว์ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยระดับความรู้จากมากไปหาน้อย

๕.๒.๒ การพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมการรักษาศีลต่อการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน

การปลูกฝังจริยธรรมและสร้างพื้นฐานแห่งความสงบสุข การรักษาศีลไม่ใช่เพียงข้อกำหนดทางศาสนา พบว่า เป็นแนวทางที่ช่วยให้คนรุ่นใหม่สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ลดความขัดแย้ง และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการรักษาศีลสามารถปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ เช่น การฝึกสมาธิและสติผ่าน กิจกรรมทางศาสนา การเข้าร่วมโครงการจิตอาสาเพื่อช่วยเหลือสังคม หรือแม้กระทั่งการใช้เทคโนโลยีเพื่อเผยแพร่ แนวคิดและแรงบันดาลใจในการปฏิบัติศีลให้กว้างขึ้นเมื่อกิจกรรมเหล่านี้ถูกนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน อาจเป็น

เพราะว่า คนรุ่นใหม่จะสามารถรักษาสมดุลในการดำเนินชีวิต มีจิตใจที่สงบ และสามารถปรับตัวเข้ากับโลกยุคใหม่ได้อย่างมั่นคง พร้อมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคมและช่วยสร้างความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น **ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิไลพร อุ่นเจ้าบ้าน** ได้ศึกษาพฤติกรรมกรรมการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวันของผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร^๗ สรุปได้ว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่เคยบวชเป็นพระภิกษุสามเณร หรือบวชเป็นชีพรามณเถื้อศีลอุโบสถในพระพุทธศาสนา มีพฤติกรรมกรรมการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวันโดยรวมอยู่ในระดับมาก ปัญหา และแนวทางส่งเสริมการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ส่งเสริมให้กินเจ หรือมังสวิรัตเพื่อสุขภาพมากขึ้น ครอบครัวต้องดูแลเอาใจใส่ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตตั้งแต่ยังเด็ก ๆ ปลุกจิตสำนึกให้นึกถึงปัญหาที่จะตามมา และรณรงค์เรื่องการแต่งกายสุภาพแบบไทย รักนวลสงวนตัว เข้มงวดเรื่องวัฒนธรรมภาษา และต้องปลูกฝังให้เป็นคนซื่อสัตย์ รณรงค์ให้ความรู้เรื่องพิษภัยของการดื่มสุรายาเสพติด**สอดคล้องกับ อมร อำไพรุ่งเรือง** ที่ได้ศึกษาพฤติกรรมกรรมการรักษาและการล่วงละเมิดศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชนกรุงเทพมหานคร สรุปได้ว่า พุทธศาสนิกชนกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ละเมิดศีล ๕ โดยการฆ่าสัตว์หีบเงินพ่อแม่ไปใช้โดยไม่บอกกล่าว มีเพศสัมพันธ์กับคูรักของตนก่อนแต่งงาน โกหกพ่อแม่ และดื่มเครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์ เช่น สุรา เบียร์ ไวน์ เป็นต้น พฤติกรรมการรักษาศีล ๕ ส่วนใหญ่รักษาศีลเข้มงวดในบางโอกาส เช่น เมื่ออบรมกรรมฐาน และรักษาศีลข้อ ๒, ข้อ ๓, ข้อ ๑, ข้อ ๕ และข้อ ๔ ตามลำดับ และยังพบปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้ไม่สามารถรักษาศีล ๕ ได้ เพราะสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไป เทคโนโลยีมีความก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว พุทธศาสนิกชนไม่ใส่ใจในศาสนาของตนเอง ส่วนแนวทางแก้ไขคือ ควรให้การศึกษาแนะนำบอกถึงโทษของการฆ่าสัตว์ การลักขโมย การนอกใจคู่ครอง การพูดเท็จ และการดื่มสุรา ในระดับครอบครัว พ่อแม่ควรอบรมสั่งสอนบุตรหลานของตนเองตั้งแต่วัยเด็กในระดับสังคมควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้คนหันมาให้ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนามากขึ้น

๕.๒.๓ เสนอรูปแบบการรักษาศีลต่อการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบัน

การใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางเผยแพร่แนวคิดด้านศีลธรรม ยังเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ **พบว่า** การสร้างแฮชแท็กหรือแคมเปญออนไลน์ที่ส่งเสริมการรักษาศีลช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมจากผู้คนในวงกว้าง ตัวอย่างเช่น การรณรงค์ให้พูดจาสุภาพ ลดการใช้คำหยาบในโลกออนไลน์ หรือการแชร์เรื่องราวที่ส่งเสริมความเมตตาและความมีน้ำใจ ล้วนเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมศีล ๕ และจริยธรรมในสังคมอีกหนึ่งรูปแบบที่น่าสนใจคือ การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อให้คำแนะนำเกี่ยวกับศีลธรรม **ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า** การสร้างกลุ่มสนทนาออนไลน์หรือฟอรัม ที่เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นเกี่ยวกับการรักษาศีล จะช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองในด้านคุณธรรม**ซึ่งสอดคล้องกับพระมหานิกธ ปลัดสังข์** งานวิจัยเรื่อง “การรักษาศีล ๕ กับการสร้างสันติสุข ในสังคมไทยให้ยั่งยืนกรณีศึกษาหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในจังหวัดขอนแก่น”^๘ ผลการศึกษาพบว่า การ รณรงค์ให้เกิดการตระหนักในการประยุกต์การรักษาศีล ๕

^๗ วิไลพร อุ่นเจ้าบ้าน, “ศึกษาพฤติกรรมกรรมการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวันของผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร”, **พุทธศาสนคัมภีร์ฉบับมติ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

^๘ พระมหานิกธ ปลัดสังข์, “การรักษาศีล ๕ กับการสร้างสันติสุขในสังคมไทยให้ยั่งยืนกรณีศึกษา หมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในจังหวัดขอนแก่น”, **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๓-๖.

มาปฏิบัติในการดำรงชีวิตโดยมุ่งให้มีการดำรงและประกาศให้มีการรักษาศีล ๕ ต้นแบบขึ้นเพื่อให้บังเกิดผลอย่างชัดเจน และเพื่อให้เข้าถึง หลักการสร้างสันติสุขด้วยหลักการประพฤติปฏิบัติตามหลักการรักษาศีล ๕ เนื่องจากการรักษาศีล ๕ เปรียบเสมือนหลักประกันชีวิตที่ทำให้เกิดความสงบสุขในสังคมบ้านเสียต๋าลวังชัยอำเภอน้ำพองคือ หมู่บ้าน ต้นแบบเนื่องจากชุมชนแห่งนี้มีการสร้างข้อบังคับร่วมกันจึงทำให้ประชาชนในหมู่บ้านแห่งนี้ ปฏิบัติตามกฎหมายของ หมู่บ้านซึ่งทำให้เกิดความสงบสุขในชุมชนนอกจากนี้ผลการศึกษาค้นคว้านี้แสดงให้เห็น ว่าหน่วยงานหรือองค์กรทั้ง ภาครัฐและเอกชนควรมุ่งการส่งเสริมพัฒนาและปลูกฝังให้เกิดครอบครัว ตัวอย่างและชุมชนหมู่บ้านต้นแบบโดยให้ เน้นให้สมาชิกขององค์กรปฏิบัติตามหลักการรักษาศีล ๕ ตามแนวการใช้ชีวิตประจำวันให้มีความเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในการ เข้าวัดและรักษาศีล ๕ เป็นนิมิตเนื่องจาก การเข้าวัดรักษาศีลเพื่อเป็นหลักในการรักษาคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ สมาชิกในชุมชนหรือ ประชาชนอย่างยั่งยืนต่อไป

๖. สรุป/องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการรักษาศีลกับการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบันเป็น กระบวนการสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ หรือสังคม องค์ความรู้จากการวิจัยช่วยให้เรามีความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับ ปรากฏการณ์ต่างๆ สามารถนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงแนวทางการดำเนินชีวิต และสร้างนวัตกรรมที่ ตอบสนองความต้องการของสังคม โดยมี RBSBL Model: Research-Based Sīla and Balanced Living Model ดังนี้

R = Research-Based หมายถึง องค์ความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาทั้งเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สะท้อนถึงความเป็นระบบ และความถูกต้องทางวิชาการในการสร้างแบบจำลองรองรับแนว ทางการพัฒนาโมเดลโดยอิงกับข้อมูลจากพระสงฆ์ นักวิชาการ คนรุ่นใหม่ และชุมชน

B = Balanced (สมดุล) ครอบคลุม ๔ มิติหลักตามผลการวิจัย ได้แก่-Balanced Body (กาย): พฤติกรรมไม่เบียดเบียน -Balanced Mind (จิต): มีสติ ไม่ฟุ้งซ่าน -Balanced Society (สังคม): ความสัมพันธ์ต่อกัน -Balanced Spirit (จิตวิญญาณ/ปัญญา): ดำรงอยู่ด้วยคุณธรรมและเป้าหมายชีวิตที่มีความหมายเป็นเป้าหมายของ การนำศีลมาใช้เพื่อสร้างความสุขแท้จริง

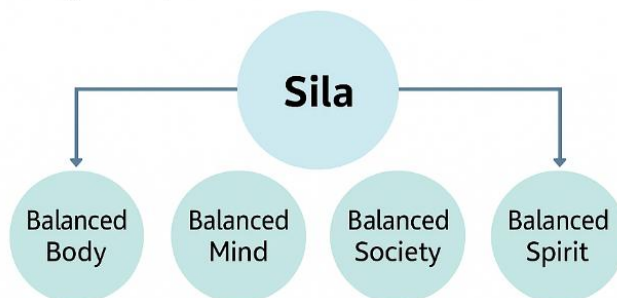
S = Sīla (ศีล) หมายถึง ศีล ๕ ในฐานะจริยธรรมพื้นฐานแห่งการอยู่ร่วมกันในสังคม ศีลมิใช่เพียงข้อ ห้าม แต่เป็น “แนวทางแห่งการพัฒนา” จิตใจและพฤติกรรมของคนรุ่นใหม่ และแสดงถึงความสอดคล้องกับ พระไตรปิฎก อรรถกถา และแนวทางที่มหาเถรสมาคมส่งเสริม

B = Behavior-Oriented Activities (กิจกรรมพฤติกรรมเชิงจริยธรรม) หมายถึง กิจกรรมสร้างสรรค์ที่ ส่งเสริมศีลในชีวิตประจำวัน เช่น การเจริญสติ กิจกรรมหมู่บ้านรักษาศีล ๕ การใช้เทคโนโลยีอย่างมีคุณธรรม ซึ่ง กิจกรรมต้องปรับให้เหมาะกับวิถีชีวิตคนรุ่นใหม่ เช่น ผ่านโซเชียลมีเดียการเรียนรู้

L = Living Model (รูปแบบการดำรงชีวิต) หมายถึง การเสนอรูปแบบชีวิตที่ “สมดุล” ผ่านการ ประยุกต์หลักศีลให้เหมาะกับสภาพแวดล้อมยุคใหม่ ประกอบด้วยกรอบคิดที่ผสมผสานศีลกับเทคโนโลยี ค่านิยม และ แรงกดดันทางสังคมได้อย่างกลมกลืนและนำไปสู่การมีชีวิตที่มั่นคง มีเป้าหมาย และเป็นต้นแบบที่ดีในสังคม

R-B-S-B-L Mdel

R= Research-Based Derived from a study utilizing in-depth interviews and document analysis

B= Behavior-Oriented Activities Creative activities promoting sila in daily life

L= Living Model Proposing a "balanced" lifestyle for the modern generation

ภาพที่ ๔.๑ รูปแบบการรักษาศีลกับการดำรงชีวิตที่สมดุลของคนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย:

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

จิรัชย์ วงศ์ขารี, การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ของหมู่บ้านรักษาศีล ๕ในอำเภอคำเขื่อน
แก้ว จังหวัดยโสธร,วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๕, หน้า
๘๙๖-๘๙๙.

นฤมล มารคแมน, มนุษย์และความเป็นจริงของชีวิตในทัศนะของพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

มันเกียติ โกศลนิรัตติวงศ์, ทฤษฎีและเทคนิคในการให้คำปรึกษาพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยา
สาส์น, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘-๒๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙, (กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๙๑๔.

พระมหานิกธ ปลอดสังข์, “การรักษาศีล ๕ กับการสร้างสันติสุขในสังคมไทยให้ยั่งยืนกรณีศึกษา หมู่บ้านรักษาศีล๕ใน
จังหวัดขอนแก่น”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๓-
๖.

พระมหามันัส ทับประโม่ง, “การศึกษาความรู้และพฤติกรรมการรักษาศีล ๕ ของนักศึกษา ระดับอุดมศึกษาในจังหวัด
มหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา: มหาวิทยาลัยราช
ภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๔), หน้า ๗.

วิไลพร อุ่นเจ้าบ้าน, “ศึกษาพฤติกรรมการนำศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวันของผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วน
ตำบลในอำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร”, พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา,
(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

อริชฐาน พูลศิลป์ศักดิ์กุล, “การรักษาศีลห้าของพุทธศาสนิกชนวัยแรงงาน: กรณีศึกษาเขตสวนหลวง
กรุงเทพมหานคร”,ปัญหาพิเศษ, บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยบูรพา.๒๕๔๘,หน้า ๓๒.

ผลของการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตนที่มีต่อความสามารถ
ในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดพระเชตุพน

เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

The Effects of Outdoor Play Activities Using Thai Hermit Exercise on
Preschool Children's Use of Gross Motor Abilities, Watphrachetuphon School,
Phra Nakhon District, Bangkok.

ปราณี คุณศรี

Pranee Koonsri^๑

Received: August 7, 2025

Revised: November 3, 2025

Accepted: November 4, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาความสัมพันธ์ของความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน และ ๒) เปรียบเทียบความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการออกกำลังกายกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน ประชากร คือ เด็กปฐมวัยชายและหญิงอายุระหว่าง ๕ - ๖ ปี ศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ ๓ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ ที่โรงเรียนวัดพระเชตุพน เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๘ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน จำนวน ๓๒ แผน มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ที่ ๑.๐๐ และแบบทดสอบความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย ทั้งหมด ๓ ด้าน ด้านละ ๒ ข้อ ได้แก่ ด้านความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ด้านความอดทนของกล้ามเนื้อ และด้านความอ่อนตัว รวมทั้งสิ้น ๖ ข้อ มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ที่ ๑.๐๐ ค่าความเชื่อมั่น ๐.๗๙ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ยของประชากร ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติไคสแควร์

ผลการวิจัยพบว่า ๑) ความสัมพันธ์ของความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เมื่อเปรียบเทียบผลการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กก่อนและหลังการออกกำลังกาย พบว่าผลคะแนนทั้งสองช่วงมีความสัมพันธ์กันในทิศทางเดียวกันอย่างชัดเจนและ ๒) เด็กปฐมวัยมีความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่หลังจากที่ได้รับการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน สูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองทั้งโดยภาพรวมและแยกรายด้าน แสดง

^๑ สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Master of Education (Early Childhood Education) Phranakhon Rajabhat University. Email: praneekoonsri@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ 082-496-5732

ให้เห็นว่ากิจกรรมกลางแจ้งที่ใช้ท่าฤๅษีดัดตนมีประสิทธิผลในการส่งเสริมด้านความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ด้านความอดทนของกล้ามเนื้อ ด้านความอ่อนตัว และการควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกาย

คำสำคัญ: กิจกรรมกลางแจ้ง, ท่าฤๅษีดัดตน, ความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่, เด็กปฐมวัย

Abstract

The purposes of this research were to: 1) study the relationships of preschool children's use of gross motor abilities before and after implementing outdoor play activities using Thai hermit exercise, and 2) compare preschool children's use of gross motor abilities before and after implementing outdoor play activities using Thai hermit exercise. The population consisted of 18 preschool children, boys and girls, aged between 5-6 years who studied in Kindergarten Year 3 in the second semester of the academic year 2024 at Watphrachetuphon School, Phra Nakhon District, Bangkok. The research instruments were 32 outdoor play activities using Thai hermit exercise with the IOC at 1.00, and preschool children's use of gross motor abilities test with 3 aspects, 2 items for each aspect comprised of muscular strength aspect, muscular endurance aspect, and muscular flexibility aspect totaled to 6 items with the IOC of 1.00, and a reliability value of 0.79. The statistics used to analyze data were population mean (μ), standard deviation (σ), and Chi-square test.

The research results showed that: 1) the relationships of preschool children's use of gross motor abilities before and after implementing outdoor play activities using Thai hermit exercise were related with the statistical significance level of .05. When comparing the children's gross motor performance before and after the activities, it was found that the scores from both periods were clearly correlated in the same direction. and 2) preschool children's use of gross motor abilities after implementing outdoor play activities using Thai hermit exercise was higher than before the experiment in overall and each aspect. which indicates that outdoor play activities using Thai hermit exercise were effective in promoting muscular strength, muscular endurance, flexibility, and body movement control among preschool children.

Keywords: Outdoor Play Activities, Thai Hermit Exercise, Gross Motor Abilities, Preschool Children

๑. บทนำ

การศึกษาปฐมวัย เป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง ๖ ปีบริบูรณ์ อย่างเป็นองค์รวมบนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการตามวัยของเด็กแต่ละคนให้เต็มตามศักยภาพ ภายใต้บริบทสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เกิดคุณค่าต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ^๒ เด็กปฐมวัยทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ และเอกลักษณ์ มีความสามารถในการเรียนรู้ทุกสิ่ง กระตือรือร้นในการเรียนรู้ มีจิตที่ซึมซับสิ่งที่เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ดังนั้นเด็กปฐมวัยทุกคนต้องได้รับการดูแล พัฒนา และเรียนรู้อย่างรอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม สมอง และสติปัญญาให้สมกับวัย อย่างมีคุณภาพและเท่าเทียมตามศักยภาพตามวัยและต่อเนื่อง บนพื้นฐานของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีที่สุดสอดคล้องกับหลักการพัฒนาศักยภาพและความต้องการพิเศษของแต่ละบุคคล โดยคำนึงถึงความสุข ความเป็นอยู่ที่ดี การคุ้มครองสิทธิ และความต้องการพื้นฐานของเด็กปฐมวัย รวมทั้งการปฏิบัติต่อเด็กทุกคน โดยยึดศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ การมีส่วนร่วม การเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและการกระทำที่โปร่งเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ

^๓ กิจกรรมกลางแจ้งเป็นกิจกรรมที่จัดให้เด็กได้มีโอกาสออกไปนอกห้องเรียนเพื่อออกกำลังกาย เคลื่อนไหวร่างกายและแสดงออกอย่างอิสระ^๔ กิจกรรมกลางแจ้งช่วยส่งเสริมกล้ามเนื้อใหญ่ เพราะการเล่นกลางแจ้งเปิดโอกาสให้เด็กทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาร่างกาย ดังคำกล่าวที่ว่า เด็กที่มีสุขภาพแข็งแรงมักชอบเล่นกลางแจ้งพวกเขาได้เล่นอย่างสนุกสนาน ร่าเริงและสร้างสรรค์ ผู้วิจัยเห็นความสำคัญจึงอยากพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กผ่านการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีตัดต้น เนื่องจากท่าฤๅษีตัดต้นเป็นเรื่องของการทรงตัว การยืดหยุ่นกล้ามเนื้อและตัดต้น ทำให้มีร่างกายแข็งแรงสามารถเคลื่อนไหวร่างกาย ได้อย่างคล่องแคล่ว นอกจากนี้ฤๅษีตัดต้นยังมีความสำคัญในเรื่องการบริหารร่างกาย ช่วยเตรียมกล้ามเนื้อให้พร้อมก่อนจะทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องใช้กล้ามเนื้อและร่างกาย เช่น กิจกรรมประจำวันต่าง ๆ ด้วยการอบอุ่นกล้ามเนื้อ เอ็น ข้อต่อ ฝึกกลมหายใจ พัฒนากล้ามเนื้อทุกมัดให้แข็งแรง ช่วยเพิ่มความสามารถในความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอดทนของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัว การทรงตัวของร่างกายและยังช่วยรักษาอาการเจ็บปวดร่างกายได้ด้วย^๕ นอกจากนี้คนไทยได้นำท่าทางการตัดต้นขณะบำเพ็ญตบะของฤๅษีมาปรับ

^๒ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ สำหรับเด็กอายุ ๓ – ๖ ปี, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๐) หน้า ๒.

^๓ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, แผนพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. ๒๕๖๔ – ๒๕๗๐. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพรักหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๖๔) หน้า ๒๖.

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ครูสกลาดพร้าว, ๒๕๕๗) หน้า ๖๓.

^๕ ปรีดา ตั้งตรงจิตร, ฤๅษีตัดต้นเพื่อการบริหารร่างกายสำหรับบุคคลทั่วไป ๑๘ ท่า, (กรุงเทพมหานคร : นำอักษรการพิมพ์, ๒๕๖๓) หน้า ๗.

ประยุกต์ใช้ประโยชน์ เพื่อบำบัดอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ตลอดจนรักษาโรคอันเกิดจากลมและเส้นเอ็นในร่างกาย และช่วยบำบัดอาการเจ็บป่วย เช่น แก้กการเคล็ดขัดยอกแขนขาและลำตัว ปวดเมื่อย เนื่องจากสถานศึกษาอยู่ในวัดซึ่งมีข้อจำกัดที่หลากหลาย ส่งผลให้พัฒนาการด้านร่างกาย การใช้กล้ามเนื้อใหญ่ เช่น การพัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอดทนของกล้ามเนื้อ การอ่อนตัว ในการใช้อวัยวะต่าง ๆ ของเด็ก ไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามวัย ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าเด็กขาดการใช้กล้ามเนื้อใหญ่

เนื่องจากการปูพื้นฐานในการพัฒนาทักษะด้านอื่น ๆ ของเด็ก ทั้งยังช่วยเสริมสร้างความแข็งแรงของร่างกาย^๖ ส่งเสริมให้เด็กสามารถเคลื่อนไหวได้อย่างคล่องแคล่วและมีความยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อในส่วนต่าง ๆ ได้แก่ แขน ขา และลำตัว ซึ่งล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาความสามารถของกล้ามเนื้อใหญ่ การที่เด็กได้เคลื่อนไหวร่างกายอย่างสม่ำเสมอ นั้น นอกจากจะช่วยให้ร่างกายแข็งแรงแล้ว ยังช่วยส่งเสริมความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอดทนของกล้ามเนื้อ และความอ่อนตัวอีกด้วย ผู้วิจัยสนใจนำท่าฤๅษีดัดตนมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย การจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตนต่อพัฒนาการด้านกล้ามเนื้อใหญ่ของเด็ก ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาผลของการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตนที่มีต่อความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายของเด็กปฐมวัยอย่างมีประสิทธิภาพ

จากเหตุผลข้างต้นที่กล่าวมาทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ โดยเป็นการพัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอดทนของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัว ในการใช้อวัยวะต่าง ๆ เป็นการนำเอา กิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน มากระตุ้นความสนใจของเด็กให้เกิดการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อใหญ่อีกด้วย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ผลของการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตนที่มีต่อความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดพระเชตุพน เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๒ ข้อ คือ

- ๑) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน
- ๒) เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน

๓. รูปแบบการวิจัย

^๖ นงคันช พรหมมูล, “ผลการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะที่เน้นท่าฤๅษีและตนเชิงประยุกต์ เพื่อพัฒนาทางร่างกายของเด็กปฐมวัย” วารสารวิจัยทางการศึกษา, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (เมษายน ๒๕๕๕ - กันยายน ๒๕๕๕) : ๒๑ - ๓๒.

งานวิจัยเรื่อง “ผลของการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีตัดต้นที่มีต่อความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดพระเชตุพน เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัยใช้การทดลองกลุ่มเดียววัดผลก่อนและหลังการทดลองตามแบบ One - Group Pretest – Posttest Design

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เด็กปฐมวัยชายและหญิง อายุระหว่าง ๕ – ๖ ปี ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ ๓ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนวัดพระเชตุพน สำนักงานเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๘ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ เครื่องมือสำหรับการทดลองและเครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. แผนการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีตัดต้น
๒. แบบทดสอบความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. เก็บข้อมูลความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย โดยใช้แบบทดสอบความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นในขณะจัดกิจกรรมกลางแจ้ง เพื่อเป็นข้อมูลก่อนการทดลอง (Pretest) เป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นกับประชากร จำนวน ๑๘ คน แบบทดสอบทั้งหมด ๓ ด้าน ด้านละ ๒ ข้อ จำนวน ๖ ข้อ ทดสอบครั้งละ ๑ คน คนละ ๒๐ นาที ทดสอบวันละ ๔ - ๕ คน ใช้เวลาในการทดสอบ ๑ สัปดาห์
๒. ผู้วิจัยทำการจัดกิจกรรมกลางแจ้งที่มีต่อความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย กับประชากรจำนวน ๑๘ คน โดยใช้แผนดำเนินการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีตัดต้นที่มีต่อความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย ในช่วงเวลาของกิจกรรมกลางแจ้ง ซึ่งทำการทดลองเป็นเวลา ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๔ วัน ได้แก่ วันอังคารถึงวันศุกร์ วันละ ๓๐ นาที ระหว่างเวลา ๐๙.๓๐ - ๑๐.๐๐ น. รวมทั้งสิ้น ๓๒ ครั้ง
๓. เมื่อดำเนินการครบ ๘ สัปดาห์ ผู้วิจัยทำการทดสอบหลังการทดลอง (Posttest) กับประชากรที่ใช้ในการทดลอง โดยใช้แบบทดสอบชุดเดิม ใช้เวลาในการทดลอง ๑ สัปดาห์
๔. นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองไปทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้

- ๑) ความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีตัดต้นมีความสัมพันธ์กัน ทั้งโดยภาพรวมและจำแนกรายด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เมื่อเปรียบเทียบผลการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กก่อนและหลังการจัดกิจกรรม พบว่าผลคะแนนทั้งสองช่วงมีความสัมพันธ์กันในทิศทางเดียวกันอย่างชัดเจน

๒) ความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีติดตน สูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งโดยภาพรวมและจำแนกรายด้าน แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมกลางแจ้งที่ใช้ท่าฤๅษีติดตนมีประสิทธิผลในการส่งเสริมด้านความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ด้านความอดทนของกล้ามเนื้อ ด้านความอ่อนตัว และการควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกาย

๕. อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และเปรียบเทียบความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีติดตน ผลการวิจัยพบว่า ๑) ความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีติดตนมีความสัมพันธ์กัน ๒) ความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีติดตนสูงขึ้นกว่าก่อนการจัดกิจกรรมในทุกด้าน แสดงว่า การจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีติดตน ส่งผลต่อความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดพระเชตุพน เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ความสัมพันธ์ของคะแนนความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีติดตนในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ด้านความอดทนของกล้ามเนื้อ และด้านความอ่อนตัว เมื่อพิจารณาคะแนนก่อนและหลังการทดสอบความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยจากการทดสอบพบว่า มีค่าคะแนนของเด็กปฐมวัยไม่แตกต่างกันมาก แสดงว่าคะแนนที่เพิ่มขึ้นมานั้น เป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีติดตนอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องจากความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยต้องใช้เวลาในฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ จึงจะสามารถพัฒนาได้ดี^๗ การประเมินกล้ามเนื้อใหญ่เป็นการสมรรถภาพทางกาย คือ สภาพของร่างกายที่สามารถประกอบกิจกรรมหรือการทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดได้เป็นอย่างดี มีประสิทธิภาพโดยไม่เหน็ดเหนื่อยจนเกินไป และในขณะเดียวกันก็สามารถจะถนอมกำลังให้เหลือไว้ใช้ในกิจกรรมที่จำเป็นสำหรับชีวิต รวมทั้งกิจกรรมในเวลาว่างเพื่อความสุขสนุกสนานในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย มีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้ ความอดทนของกล้ามเนื้อ ความอดทนชนิดนี้ บางทีอาจเรียกว่า ความอดทนเฉพาะส่วนของร่างกาย เป็นความสามารถของกล้ามเนื้อแต่ละส่วนของร่างกายที่จะทำงานได้ในเวลานาน ได้งานมาก แต่เหนื่อยน้อย การออกกำลังกายที่จะทำให้เกิดความอดทนชนิดนี้ได้แก่ กิจกรรมที่ต้องใช้กล้ามเนื้อส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกายเป็นระยะเวลานาน ๆ เช่น การลุก - นั่งหลาย ๆ ครั้ง เป็นต้น ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ คือ ความสามารถในการหดตัวของกล้ามเนื้อเพื่อทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งได้อย่างเต็มที่โดยไม่จำกัดระยะเวลา การหดตัวของกล้ามเนื้อนี้อาจเป็นการหดตัวของกล้ามเนื้อเฉพาะส่วนหรือหลาย ๆ ส่วนเพื่อทำงานร่วมกันก็ได้ เช่น การงอแขน ยกน้ำหนักโดยใช้กล้ามเนื้อแขนท่อนบน การก้มด้วยก้นน้ำหนักโดยใช้กล้ามเนื้อหลัง หรือการงอเข้าทั้งสองข้าง ความอ่อนตัว คือ ความสามารถในการเหยียดตัวของข้อต่อของส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เพื่อให้สามารถเคลื่อนไหวได้ในวงกว้าง เช่น การยืนเข้าตึง แล้วก้มตัวเอามือแตะพื้น หรือการยืนเข้าตึงแล้วแอ่นตัวเอามือแตะพื้นข้างหลัง กิจกรรมการ

^๗ สุจริต เพียรชอบ, หลักการ วิธีสอนและการวัดเพื่อประเมินผลทางการพลศึกษา, (พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑) หน้า ๒๔๑ - ๒๔๓.

ออกกำลังกายที่จะช่วยให้ร่างกายมีความอ่อนตัวมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการของกิเซล^๘ ความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ของเด็กสามารถแบ่งออกเป็นระยะและมีขั้นตอนพัฒนาการกล้ามเนื้อใหญ่นั้น มีความสำคัญแก่ชีวิตเพราะเป็นรากฐานของบุคคล เมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ พฤติกรรมของบุคคลจะมีอิทธิพลมาจากสภาพความพร้อมทางร่างกาย ได้แก่ กล้ามเนื้อ กระดูกและประสาทต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมบางอย่างจำเป็นต้องได้รับการฝึกในสิ่งที่ถูกต้องเพราะจะช่วยให้เขาสามารถพัฒนาความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับเปียเจท์^๙ กล่าวว่าการเล่นส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย เด็กจะใช้ร่างกาย และการประสานกันของกล้ามเนื้อเล็กและกล้ามเนื้อใหญ่ขณะวิ่ง ปีนป่าย และกระโดด การเล่นช่วยให้เด็กได้ออกกำลังกายซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างและประสานการทำงานของกล้ามเนื้อ และส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีตัดตน สูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งโดยภาพรวมและจำแนกรายด้าน ที่เป็นเช่นนี้เพราะการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีตัดตนเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้การใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย การใช้ประสาทสัมผัส ผ่านการลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง โดยการนำท่าฤๅษีตัดตนที่เด็กสนใจมาเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้ นำไปสู่การทำกิจกรรม โดยมีครูเป็นผู้คอยอำนวยความสะดวกให้การสนับสนุนเด็กในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ การจัดเตรียมสื่อและอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการจูงใจให้เด็กได้เรียนรู้อย่างมีความหมายเพื่อการบรรลุจุดมุ่งหมายในกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีตัดตน โดยให้เด็กปฐมวัยได้ลงมือทำกิจกรรมด้วยตนเองอย่างหลากหลายท่าทาง เด็กได้รับประสบการณ์ตรงทั้งในด้านความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอดทนของกล้ามเนื้อ และความอ่อนตัว เด็กได้ฝึกซ้ำ ย้ำ ทวนด้วยตนเองผ่านการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในทุกสัปดาห์ ทำให้เด็กเกิดการพัฒนาทางด้านร่างกายที่ดียิ่งขึ้น

ความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ของเด็กปฐมวัยแยกเป็นรายด้าน พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีตัดตน หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง โดยมีความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่สูงขึ้นทุกด้าน สามารถอภิปรายเป็นรายด้านได้ดังนี้

๒.๑) ด้านความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ เด็กมีความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ สามารถกระโดดสูงและกระโดดไกลได้ โดยไม่เสียการทรงตัว^{๑๐} ได้กล่าวถึงความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ จะทำให้เกิดความตึงของกล้ามเนื้อเพื่อใช้แรงในการยกหรือดึงสิ่งของต่าง ๆ ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อจะช่วยทำให้ร่างกายทรงตัวเป็นรูปร่างขึ้นมาได้ ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อที่ใช้ในการเคลื่อนไหวขั้นพื้นฐาน เช่น การวิ่ง การกระโดด การกระโดดขาเดียว การกระโดดสลับเท้า เป็นต้น

๒.๒) ด้านความอดทนของกล้ามเนื้อ เด็กมีความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ในการรอแขนยกน้ำหนักตามจำนวนครั้งและตามระยะเวลาที่กำหนด และความสามารถในการยืน นั่ง ลูก ตามจำนวนครั้งและระยะเวลาที่

^๘ ประมวล ดิคินสัน, จิตวิทยาเบื้องต้น, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒) หน้า ๑๗๘.

^๙ Piaget, J., "The Psychology of the Child", (Little Fiel Adams. Saracho & B. Spodek, 1973), p. 133.

^{๑๐} สุพิตร สมานิต และคณะ, แบบทดสอบและเกณฑ์มาตรฐานสมรรถภาพทางกาย สำหรับเด็กไทยอายุ ๔ - ๖ ปี, (สำนักวิทยาศาสตร์การกีฬา กรมพลศึกษา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๕) หน้า ๗ .

กำหนด^{๑๑} กล่าวถึงความอดทนของกล้ามเนื้อ เป็นความสามารถของกล้ามเนื้อแต่ละส่วนของร่างกายที่จะทำงานได้ในเวลานาน ได้งานมากแต่เหนื่อยน้อย การออกกำลังกายที่จะทำให้เกิดความอดทนชนิดนี้ได้แก่ กิจกรรมที่ต้องใช้กล้ามเนื้อส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกายเป็นระยะเวลานาน ๆ เช่น การลู่ - นั่งหลาย ๆ ครั้ง การอแขนยกน้ำหนักโดยใช้กล้ามเนื้อแขนท่อนบนขึ้น - ลง เป็นต้น

๒.๓) ด้านความอ่อนตัว เด็กมีความสามารถในการนั่งงอตัวดันกลิ้งไม้ (อุปกรณ์วัดความอ่อนตัว) ไปข้างหน้าได้ไกล และการยืนเข้าตึงแล้วแอ่นตัวเอามือทั้งสองข้างแตะผนังด้านหลังได้นานตามระยะเวลาที่กำหนด^{๑๒} ได้กล่าวถึงความอ่อนตัว เป็นความสามารถในการเหยียดตัวของข้อต่อของส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เพื่อให้สามารถเคลื่อนไหวได้ในวงกว้าง เช่น การยืนเข้าตึง แล้วก้มตัวเอามือแตะพื้น หรือการยืนเข้าตึงแล้วแอ่นตัวเอามือแตะพื้นข้างหลัง กิจกรรมการออกกำลังกายที่จะช่วยให้ร่างกายมีความอ่อนตัวมากขึ้น

๖. องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการนำเอาท่าฤๅษีดัดตนมาใช้ในการจัดกิจกรรมกลางแจ้งให้กับเด็กปฐมวัยเพื่อส่งเสริมความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ นอกจากนี้ฤๅษีดัดตนยังมีความสำคัญในเรื่องการบริหารร่างกาย ช่วยเตรียมกล้ามเนื้อให้พร้อมก่อนจะทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องใช้กล้ามเนื้อและร่างกาย เช่น กิจกรรมประจำวันต่าง

^{๑๑} สุจริต เพียรชอบ, หลักการ วิธีสอนและการวัดเพื่อประเมินผลทางการพลศึกษา, (พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑) หน้า ๒๔๑

^{๑๒} สุจริต เพียรชอบ, หลักการ วิธีสอนและการวัดเพื่อประเมินผลทางการพลศึกษา, (พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑) หน้า ๒๔๒.

ๆ ด้วยการอบอุ่นกล้ามเนื้อ เอ็น ข้อต่อ ผีกลมหายใจ พัฒนากล้ามเนื้อทุกมัดให้แข็งแรง ช่วยเพิ่มความสามารถในความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอดทนของกล้ามเนื้อ ความอ่อนตัว การทรงตัว ของร่างกายและยังช่วยรักษาอาการเจ็บปวดร่างกายได้ด้วย นอกจากนี้คนไทยได้นำท่าทางการดัดตนขณะบำเพ็ญตบะของฤๅษีมาปรับประยุกต์ใช้ประโยชน์ เพื่อบำบัดอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ตลอดจนรักษาโรคอันเกิดจากลมและเส้นเอ็นในร่างกาย และช่วยบำบัดอาการเจ็บป่วย เช่น แก้กการเคล็ดขัดยอกแขน ขา และลำตัว เป็นต้น

๗. สรุป

จากการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน สามารถส่งเสริมความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัยได้ทั้งภาพรวมและจำแนกรายด้าน คือด้านความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอดทนของกล้ามเนื้อ และความอ่อนตัว ซึ่งหลังจากการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน เด็กปฐมวัยมีความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่สูงขึ้นกว่าก่อนการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้ เนื่องจากเด็กได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติผ่านประสบการณ์จริง จึงทำให้เด็กสามารถฝึกฝนได้อย่างแท้จริง ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ได้

๘. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่อย่างรอบด้านของเด็กปฐมวัย ทั้งด้านความแข็งแรง ความอ่อนตัว การทรงตัว และความคล่องแคล่ว ซึ่งช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางร่างกายที่เหมาะสมตามวัย อีกทั้งยังส่งเสริมสุขภาพกายและใจ การใช้ท่าฤๅษีดัดตนในกิจกรรมกลางแจ้งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางกายและใจของเด็กปฐมวัยอย่างรอบด้าน และควรถูกยกระดับให้เป็นนโยบายการจัดกิจกรรมสุขศึกษาและพัฒนาการสำหรับเด็กปฐมวัยในสถานศึกษาอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑) ในการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน ครูควรศึกษาแผนการจัดประสบการณ์โดยการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน ให้เข้าใจก่อนนำไปใช้ เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนได้ตรงตามวัตถุประสงค์ เพื่อให้เด็กได้ทำกิจกรรมครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในแผน

๒) การจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน ในขณะที่ทำกิจกรรมและสรุปหลังจากทำการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีดัดตน ครูต้องกระตุ้นให้เด็กแสดงด้านความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความอดทนของกล้ามเนื้อ และความอ่อนตัว

๓) ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมควรมีความยืดหยุ่น ขึ้นอยู่กับแต่ละขั้นตอนในการทำท่าฤๅษีดัดตน ครูผู้สอนควรจัดสรรเวลาให้เหมาะสม โดยให้เด็กปฐมวัยได้ดำเนินตามกิจกรรมจนสิ้นสุดในแต่ละขั้นตอน เพราะบางขั้นตอนอาจใช้เวลามากกว่าที่ได้กำหนดไว้ อาจปรับเปลี่ยนเวลาบ้างในบางวันตามความเหมาะสมและต้องยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

๔) ขณะที่ครูผู้สอนจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนควรใช้คำถามเพื่อกระตุ้นความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ การแสดงความคิดเห็นของเด็กปฐมวัยอย่างสม่ำเสมอและหลากหลาย เพื่อให้เด็กปฐมวัยได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่

ตนเองได้รับ โดยครูผู้สอนควรเปิดโอกาสให้เด็กปฐมวัยได้สนทนาโต้ตอบกับผู้อื่นให้ได้มากที่สุด เพื่อให้เด็กปฐมวัยได้กระตุ้นการคิดให้มากขึ้นได้

๕) ในการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีตัดต้นที่มีต่อความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย ครูผู้สอนเลือกท่าฤๅษีตัดต้นที่เด็กส่วนใหญ่สามารถทำ และบอกขั้นตอนการทำท่าฤๅษีตัดต้นได้ เพื่อที่เด็กนั้นจะได้นำความรู้จากประสบการณ์และสามารถนำไปปรับใช้ได้จริงในอนาคตต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) จากการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีตัดต้นที่มีต่อความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย ควรศึกษาความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ด้านความแข็งแรงของกล้ามเนื้อเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีคะแนนน้อยกว่าด้านอื่น ๆ

๒) ในการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาผลของการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีตัดต้นที่มีต่อความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 3 ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาผลของการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยใช้ท่าฤๅษีตัดต้นที่มีต่อความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ของเด็กปฐมวัย ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๒ เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาในทุกช่วงอายุ และสอดคล้องกับนโยบายของโรงเรียน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๔๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, ๒๕๔๗.

ประมวล ดิคนินสัน. จิตวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒.

ปรีดา ตั้งตรงจิตร. ฤๅษีตัดตนเพื่อการบริหารร่างกายสำหรับบุคคลทั่วไป ๑๘ ท่า. กรุงเทพมหานคร: นำอักษรการพิมพ์, ๒๕๖๓.

นงคณัฐ พรธนะกุล. ผลการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะที่เน้นท่าฤๅษีและตนเชิงประยุกต์เพื่อพัฒนาทางร่างกายของเด็กปฐมวัย. ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๔.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. แผนพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. ๒๕๖๔ - ๒๕๗๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๖๔.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ สำหรับเด็กอายุ ๓ - ๖ ปี. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๐.

สุจิตต์ เพียรชอบ. หลักการ วิธีสอนและการวัดเพื่อประเมินผลทางการพลศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

สุพิตร สมานิต และคณะ. แบบทดสอบและเกณฑ์มาตรฐานสมรรถภาพทางกายสำหรับเด็กไทยอายุ ๔ - ๖ ปี.

สำนักวิทยาศาสตร์การกีฬา กรมพลศึกษา กระทรวง การท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๕.

ภาษาอังกฤษ

Piaget, J. "The Psychology of the Child" Little Fiel Adams. Saracho & B. Spodek, 1973.

